

สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ระดับการประเมินคุณภาพ

ดีเยี่ยม

ดีมาก

ดี

ปานกลาง

การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่
กรณีศึกษา เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี

ชาติตต์ มธรรวาทีน

คู่มือนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์

สำนักบริหารและพัฒนาระบบราชการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2553

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองคุณวุฒิ
 สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์

ชื่อเรื่อง

การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่
 กรณีศึกษา เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี

โดย

ชาติตต์ มธรรวาทิน

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช)
 วันที่ 5 เดือน ๗.๑. พ.ศ. ๒๕๕๓

กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ ไตรแสง)
 วันที่ 5 เดือน ๗.๑. พ.ศ. ๒๕๕๓

กรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์)
 วันที่ 5 เดือน ๗.๑. พ.ศ. ๒๕๕๓

กรรมการที่ปรึกษา

(ดร.เมธี พยอมยงค์)
 วันที่ 5 เดือน ๗.๑. พ.ศ. ๒๕๕๓

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี)
 วันที่ 7 เดือน ๗.๑. พ.ศ. ๒๕๕๓

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช)
 ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
 วันที่ 7 เดือน ๗.๑. พ.ศ. ๒๕๕๓

ชื่อเรื่อง	การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กรณีศึกษา เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี
ชื่อผู้เขียน	นายชาติศักดิ์ มธูรวาทิน
ชื่อปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช

บทคัดย่อ

การศึกษากาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กรณีศึกษา เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) ศึกษาถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม 2) ศึกษาถึงการบริหารจัดการผู้อพยพของภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ และ 3) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นครัวเรือนที่อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จำนวน 350 ครัวเรือน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสนทนากลุ่มและการศึกษาโดยใช้ Delphi Technique ผลการวิจัยพบว่า

1. ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในปัจจุบันเปรียบเทียบกับก่อนการอพยพเปลี่ยนแปลงไปคือ ในด้านเศรษฐกิจดีขึ้นกว่าเดิมในด้านสภาพและลักษณะของที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพและรายได้ ส่วนที่ด้อยลงกว่าเดิมคือขนาดของที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน หนี้สินและเงินออม ในด้านสังคม สิ่งที่ดีขึ้นกว่าเดิมคือการได้รับบริการพื้นฐาน การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่นในครอบครัว การเป็นสมาชิกกลุ่ม การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของคนในครัวเรือน และการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนในกิจกรรมสาธารณะ ส่วนที่ด้อยลงกว่าเดิมคือในเรื่องของการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านสภาพแวดล้อม ดีขึ้นกว่าเดิมในเรื่องของสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย คุณภาพของน้ำดื่ม น้ำใช้ ที่แย่ลงกว่าเดิมคือเรื่องคุณภาพที่ดินทำกิน และเหมือนเดิมคือขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

2. การบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ พบว่าผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการในด้านต่าง ๆ คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าก่อนดำเนินการอพยพอย่างน้อย 1 ปี โดยมีรายละเอียดในเรื่อง การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม การจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้

อพยพ ระยะเวลาและการดำเนินการอพยพ การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังจากการสร้างเขื่อน โดยรูปแบบการประชาสัมพันธ์จะต้องแจกกู่มือ ซึ่งมีรายละเอียดต่างๆครบถ้วนควบคู่กับการประชาสัมพันธ์โดยผู้นำในชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ ด้านการจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ต้องการให้รัฐดำเนินการอย่างโปร่งใสไม่มีการทุจริต หาประโยชน์จากผู้อพยพ ดำเนินการจ่ายเงินอย่างรวดเร็ว ไม่ใช่เวลารอคอยนานและจ่ายพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน โดยต้องการให้มีที่ปรึกษาทางการเงินเพื่อบริหารเงินชดเชยได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ ต้องการให้จัดสรรตามกฎหมายคือ ที่อยู่อาศัย จำนวนครอบครัวละ 1 ไร่ และที่ดินทำกิน ครอบครัวละ 10 ไร่ โดยที่จัดสรรใหม่นั้นอยู่ใกล้แหล่งชุมชนที่อยู่เดิมเท่าที่จะเป็นไปได้ ที่สำคัญคือที่ดินต้องมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร มีระบบสาธารณูปโภคครบถ้วน การคมนาคมสะดวก และต้องการให้การติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกหมู่บ้านมีความสะดวกด้วย ในด้านการดำเนินการด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐนั้น ต้องการให้มีการสำรวจ และส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพตามความต้องการของผู้อพยพ ให้โอกาสในการประกอบอาชีพใหม่ก่อนคนทั่วไปและเป็นไปอย่างโปร่งใส ไม่ต้องเสียค่าสัมปทาน มีการส่งเสริมให้มีความรู้และความชำนาญในอาชีพเดิมที่ผู้อพยพประกอบอยู่ การส่งเสริมและฝึกฝนอาชีพเสริม ควรทำการสำรวจความต้องการและเลือกสนับสนุนงานที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น รวมทั้งหาตลาดรองรับให้ด้วย

3. แนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม พบว่า 1) รูปแบบการบริหารจัดการ มีรูปแบบในลักษณะของคณะกรรมการบริหารและคณะอนุกรรมการ โดยคณะกรรมการบริหารต้องมีผู้บริหารระดับสูงสุดระดับประเทศเป็นประธานคณะกรรมการ เพราะโครงการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เป็นโครงการที่มีผลกระทบในวงกว้าง ต้องมีการตัดสินใจระดับประเทศ คณะอนุกรรมการต้องมีผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในด้านนั้นเป็นประธาน และต้องมีคณะอนุกรรมการให้ครอบคลุมงานที่เกี่ยวข้องทุกด้าน โดยมีศูนย์ประสานการปฏิบัติงานของโครงการทำหน้าที่ประสานและติดตามผลการปฏิบัติงานทั้งหมด เพื่อความราบรื่นในการปฏิบัติงานและการวางแผนงบประมาณที่สอดคล้องกัน 2) วิธีการบริหารจัดการ ประกอบด้วย การเตรียมการก่อนการอพยพและการดำเนินการด้านต่างๆให้สัมฤทธิ์ผล ซึ่งการเตรียมการก่อนการอพยพ ได้แก่ การสำรวจที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมอย่างถูกต้องและยุติธรรม โดยให้ผู้อพยพมีส่วนร่วมในการตรวจสอบเพื่อความชอบธรรมและลดความขัดแย้ง การกำหนดราคาค่าชดเชยให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริงในพื้นที่ การสำรวจครัวเรือนที่ต้องอพยพและความต้องการของผู้อพยพ

ในการอพยพไปอยู่ในพื้นที่จัดสรร การจัดเตรียมและพัฒนาพื้นที่อพยพให้ดีกว่าหรือเทียบเท่ากับที่เดิม โดยต้องจัดสรรที่ดินที่เป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค รวมทั้งพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ครอบคลุม ทัวถึง ส่วนการดำเนินการด้านต่างๆ ให้สัมฤทธิ์ผล ได้แก่ 1) การประชาสัมพันธ์ ควรประชาสัมพันธ์ก่อนการอพยพอย่างน้อย 1 ปี และจัดทำคู่มือประชาสัมพันธ์ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดของการเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม ขั้นตอนและวิธีการจ่ายเงินค่าชดเชย พื้นที่จัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพและสิ่งที่จะเกิดขึ้นหลังจากการก่อสร้างเขื่อน 2) การจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดิน สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการพื้นที่จัดสรร โดยจ่ายในเวลาทีรวดเร็ว และจ่ายให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน 3) การดำเนินการอพยพ โดยให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันแต่เดิมเป็นหลัก ควรจัดให้ครัวเรือนที่เคยอยู่ด้วยกันอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรืออย่างน้อยก็อยู่ใกล้กันมากที่สุด และช่วยเหลือดูแลการอพยพให้เป็นไปอย่างเรียบร้อยทุกครัวเรือน 4) การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการสร้างความร่วมมือร่วมใจและทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น 5) การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ โดยส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพตามความต้องการ ให้ความรู้และการพัฒนา สามารถเพิ่มผลผลิตและรายได้ให้กับผู้อพยพ และ 3) การติดตามประเมินผล หลังการอพยพ ต้องมีการประเมินผลเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและสภาพแวดล้อม ว่าการบริหารจัดการที่ได้ดำเนินการต่อผู้อพยพนั้น สามารถทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม หากมีปัญหาคณะอนุกรรมการติดตามประเมินผล จะต้องทำการศึกษาและหาแนวทางแก้ไข โดยภาครัฐควรเป็นหน่วยงานสนับสนุน และให้ชุมชนและหน่วยงานบริหารส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับตัวและพัฒนาาร่วมกันเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมอย่างแท้จริง

Title	Managerial Administration on Migrants due to Large Dam Construction: A Case Study of Pasak Jolasit Dam
Author	Mr. Chathitt Mathurawathin
Degree of	Doctor of Philosophy in Administrative Science
Advisory Committee Chairperson	Associate Professor Dr. Thep Phongpanich

ABSTRACT

The objectives of this study were to investigate: 1) livelihood of the migrants due to the construction of Pasak Jolasit dam; 2) migrant managerial administration of the government sector in terms of their needs; and 3) a guideline for appropriate migrant managerial administration aiming at the improvement of their livelihood. A set of questionnaires was used for data collection administered with 350 household representatives. Obtained data were used for group discussion with the migrant representatives and concerned personnel. Results of the study were finalized and confirmed by 17 specialists using the Delphi technique. Results of the study revealed the following:

1) The current migrant livelihood had improved in terms of the residential condition, occupation, and income. However, size of cultivated land, debts, and savings were found to be worse. For social aspect, basic services, perception of useful information, family relationships, family member participation in public activities, being various group members, and participation in the expression of opinions were found to be better than before. However, occupation promotion done by the government sector, life and asset security, and relationships with neighbors and people in the community were found to be worse. On the other hand, the migrant livelihood was improved in terms of the surrounding environment of the residence, quality of consuming water. Quality of cultivated land was found to be worse than before. However, the migrants still lacked of water sources for agriculture.

2) With regards to the migrant managerial administration, it was found that the migrants needed the government sector to operate various aspects: public relations – they needed public relations at least one year in advance (details on land expropriation, flooded assets, flooded land and asset compensation, residential allocation, and cultivated land for the migrants, duration and

migration management, and changes occurred after the dam construction). The public relations was in the form of manuals indicating complete details. The public relation was done by community leaders together with staff of the private sector. The migrants needed the government sector to carry out the compensation transparently and quickly. They also needed to have a financial consultant for effective management of the compensation. For the land allocation for earning a living, the respondents needed the legal allocation on residential area (1 rai per family) and cultivation area for 10 rai per family). The new allocated land should be near to the previous community as much as possible. Importantly, the land must be fertile with water sources for agriculture. Besides, it must have complete infrastructures, convenient transportation and communication with outsiders. In the case of the operation on occupation promotion and development of the government sector, the migrants needed to have the survey and promotion of needed occupations. They should be given a priority on an opportunity for new occupations. They needed to be provided knowledge, skills, and training on their occupations. Besides, the migrants wanted needs assessment and support on jobs using local raw materials as well as markets.

3) With regards to a guideline for the migrant managerial administration, the following were found: 1) form of the managerial administration – it should be in the form of executive committee in which they must have the committee chairperson because the large dam project widely affected its surrounding communities. The decision – making must be in the national level. The sub – committee must be responsible for all concerned matters. The coordination center for the project implementation must be established for coordination staff and monitoring. 2) Method of the managerial administration – this comprised the preparation before migration and various aspects of operation. This included collect flooded land and asset survey. The migrants must be involved in the inspection for conflict reduction. The migrants must be involved in the inspection of conflict reduction. The determination of compensation must conform to the actual situations. The land to be allocated must be fir tile and together with the development of various infrastructures. To achieve the goals in various operations, the following were suggested: 1) public relations should be done one year in advance. The public relation manual should consist of details on flooded land and asset expropriation, steps and methods of compensation payment, residential and cultivated land, duration and steps in migration; 2) flooded land and asset compensation for those who didn't want the allocated land. This must be done rapidly and at the

same time among the villagers; 3) the government should place the importance of living together; that is, the migrants should live nearby their former neighbors; 4) it should have the promotion of coordination for the development among people in the community; and 5) the migrants should be promoted on needed occupations and provided training on an increase of agricultural yields: 3) it should have monitoring after the migration in terms of socio – economic aspect and environment. A guideline for problem – solving should be prepared in case of the occurrence of problems. Last, the government sector should support and encourage the migrants to participate in the community sustainable development.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยคุุณิพนธ์เรื่อง “การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กรณีศึกษาเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี” ขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนช่วยให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลงได้เป็นอย่างดี ดังนี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช ประธานที่ปรึกษาและคณะกรรมการที่ปรึกษาคุุณิพนธ์ ประกอบด้วย อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ ไครแสง และ อาจารย์ ดร.เมธี พยอมยงค์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทาง ตรวจสอบและแก้ไข ตลอดการศึกษาวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ปราโมทย์ ไม้กลัด ที่กรุณารับเป็นประธานกรรมการสอบคุุณิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ให้ความเห็นและยืนยันความถูกต้องของผลการวิจัย

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรารธนา ยศสุข ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บงกชมาศ เอกเอี่ยม คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ทุกท่านจากวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่มีส่วนสนับสนุนตลอดการศึกษาวิจัย

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา รองศาสตราจารย์ ดร.อวรรณ โอภาสพัฒนกิจ และ ดร.กอบกิจ อิสระชีวะวัฒน์ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรง ความเที่ยงของเครื่องมือการวิจัย

ขอขอบคุณกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ให้ความเห็นและยืนยันความถูกต้องของผลการวิจัย ประกอบด้วย อาจารย์ปราโมทย์ ไม้กลัด หม่อมหลวงชนะพันธุ์ กฤดากร อาจารย์มณฑิเรศ กังคศิเทียม คุณประสิทธิ์ รามพุดชา หม่อมหลวงอนุมาศ ทองแถม อาจารย์ ดร.ภาณุ สิทธิวงษ์ รองศาสตราจารย์ ดร.อวรรณ โอภาสพัฒนกิจ รองศาสตราจารย์ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา ดร.สมเกียรติ ประจักษ์วงศ์ ดร.กอบกิจ อิสระชีวะวัฒน์ คุณมนูญ วิทรมะ คุณประดิษฐ์ กลิมจิตร คุณศุภชัย รุ่งศรี คุณสุเทพ น้อยไพโรจน์ คุณโสภณ ชรรมรักษา คุณศิริวิชณ์ ก่ออิฐ และ คุณธนา สุวัฒน์

ขอขอบคุณคุณไพฑูล เจมทโรนนท์ และเจ้าหน้าที่เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในทุกด้าน ตั้งแต่เริ่มต้นจนงานวิจัยเสร็จสมบูรณ์ รุ่นพี่ รุ่นน้องร่วมสถาบันการชลประทาน ตลอดจน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งจากหน่วยงาน กรมชลประทานและหน่วยงานอื่น ที่ให้ข้อมูล และให้ความช่วยเหลือในการดำเนินการวิจัยต่าง

ขอขอบคุณราษฎรผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์รวมทั้งผู้นำชุมชน ต่าง ๆ ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการให้ข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

ขอขอบคุณคุณสุเทพ น้อยไพโรจน์ ผู้อำนวยการสำนักชลประทานที่ 1 ผู้บังคับบัญชาที่ให้โอกาสและให้การสนับสนุนในทุกๆอย่าง และผู้บังคับบัญชาทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือและปฏิบัติหน้าที่แทนผู้วิจัยตลอดการศึกษานี้

ขอขอบคุณเพื่อนๆในทุกวงการ รวมทั้งพี่น้องทุกคนในครอบครัว ที่เป็นกำลังใจและยินดีในความสำเร็จครั้งนี้

ขอบคุณคุณพรทิพย์ มธุรวาทิน ภรรยาที่เข้าใจ เสียสละและอยู่เคียงข้างเสมอมา รวมทั้งนางสาวมนทยา นางสาวศนาทร และเด็กหญิงมธุรดา มธุรวาทิน ลูกสาวที่น่ารักทั้งสามคน ที่เป็นกำลังใจสำคัญในการศึกษาจนประสบความสำเร็จ

ผู้วิจัยหวังว่า คุณฉันทิพนธ์เล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้ที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาในอนาคต และเป็นประโยชน์ต่อกรมชลประทาน ต่อส่วนรวมและประเทศชาติต่อไป

ท้ายนี้ ขออุทิศคุณฉันทิพนธ์นี้ เป็นกตเวทิตาคุณแด่เต๊ยและแม่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ที่อบรมสั่งสอนและทำให้ประสบความสำเร็จเป็นคุณฉันทิพนธ์อย่างสมภาคภูมิ

ชาทิตย์ มธุรวาทิน

กรกฎาคม 2553

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(6)
กิตติกรรมประกาศ	(9)
สารบัญ	(11)
สารบัญตาราง	(13)
สารบัญภาพ	(15)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	4
คำถามในการวิจัย	8
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
ขอบเขตของการวิจัย	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
แนวคิดที่เกี่ยวข้อง	15
แนวคิดการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	15
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการแก้ปัญหา	27
แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต	30
แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของชีวิตมนุษย์	42
แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยากับโครงการพัฒนาลุ่มน้ำ	44
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	51
การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต	51
การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในปัจจุบัน	79
การจัดหมู่บ้านพัฒนาในถิ่นฐานใหม่	88
การอพยพย้ายถิ่นของราษฎรจากการสร้างเขื่อน	91

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานใหม่ของราษฎรที่อพยพจากการ สร้างเขื่อน	92
แนวทางการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างเขื่อน	93
ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมต่อการถือครองที่ดินของราษฎรที่อพยพจากการ สร้างเขื่อน	96
ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนอาชีพของราษฎรไปสู่อาชีพประมง	97
คุณภาพชีวิตของราษฎรที่อพยพจากการสร้างเขื่อน	98
หนังสือและบทความ	99
กรอบแนวคิดในการวิจัย	104
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	114
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	114
การเก็บรวบรวมข้อมูล	118
การวิเคราะห์ข้อมูล	119
บทที่ 4 ผลการศึกษา	123
ตอนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของประชากร	124
ตอนที่ 2 ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพที่เปลี่ยนแปลงไป	133
ตอนที่ 3 การบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ	139
ตอนที่ 4 แนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่ เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม	164
บทที่ 5 สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	204
สรุปผลการวิจัย	204
การอภิปรายผลการวิจัย	222
ข้อเสนอแนะ	257
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	262
บรรณานุกรม	263
ภาคผนวก	271
ภาคผนวก ก	272
ภาคผนวก ข	294
ภาคผนวก ค	298

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	ลักษณะบ้านประเภทต่าง ๆ ตามมาตรฐานกำหนดราคาซื้อขายอาคารบ้านเรือน ปี 2535	25
2	หมวดของ จปฐ. ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10	38
3	ตัวชี้วัด จปฐ. และจำนวนร้อยละของการบรรลุเกณฑ์ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10	39
4	เปรียบเทียบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต-ปัจจุบัน	89
5	ประชากรและประชากรตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา	116
6	เพศ อายุ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน	124
7	ระดับการศึกษา	125
8	ที่อยู่อาศัยก่อนและหลังการอพยพ	126
9	ที่ดินทำกิน ก่อนและหลังการผู้อพยพ	127
10	อาชีพหลักและอาชีพรองของผู้อพยพก่อนและหลังการอพยพ	128
11	รายได้ของผู้อพยพ เฉลี่ยต่อปี	129
12	หนี้สินของผู้อพยพ	130
13	เงินชดเชยที่ได้รับจากภาครัฐ	131
14	การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้น ในหมู่บ้าน ตำบล	132
15	ชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันของผู้อพยพด้านต่าง ๆ เทียบกับก่อนการอพยพ	138
16	ความเห็นของผู้อพยพต่อวิธีการประชาสัมพันธ์ที่ภาครัฐดำเนินการกับผู้อพยพ	141
17	ประเด็นการประชาสัมพันธ์ที่ภาครัฐนำมาดำเนินการต่อผู้อพยพ	142
18	ผลการดำเนินการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา ในความเห็นของผู้อพยพ	142
19	ผลกระทบที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ จากการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา	143
20	การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ	144
21	ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ กรณีที่การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ของภาครัฐไม่เป็นธรรม	145

22	ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ กรณีที่การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกล้ำหน้าท่วมและเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ของภาครัฐ ล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการ	147
23	สาเหตุที่ทำให้ผู้อพยพเลือกไม่รับที่ดินที่รัฐจะจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในแปลงอพยพ	148
24	ผลกระทบต่อผู้อพยพจากการเลือกที่จะไม่รับที่ดินจัดสรรในแปลงอพยพ	149
25	ระดับความเพียงพอของสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ภาครัฐจัดให้กับผู้อพยพ	151
26	ผลกระทบจากการที่ภาครัฐได้ดำเนินการจัดหาระบบสาธารณูปโภคให้กับผู้อพยพ	151
27	ความเห็นของผู้อพยพในด้านการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐ	152
28	ผลกระทบที่มีต่อผู้อพยพจากการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ	153
29	การประชาสัมพันธ์ของภาครัฐตามความต้องการของผู้อพยพ	155
30	รูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการ	156
31	ความต้องการให้ภาครัฐดำเนินจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกล้ำหน้าท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ให้กับผู้อพยพ	157
32	ความต้องการการจัดสรรที่ดินและขนาดของที่ดินที่รัฐจัดสรรให้ในแปลงอพยพ	158
33	ลักษณะของที่ดินที่ผู้อพยพต้องการให้รัฐจัดสรรให้	158
34	ความต้องการของผู้อพยพด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพโดยภาครัฐ	159
35	ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยควอไทล์ ของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อรูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	180
36	สรุปผลตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม	232

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	แนวความคิดในการวางผังชุมชน	16
2	รูปแบบการวางผังพื้นที่ชุมชนขนานไปตามแนวขอบอ่างเก็บน้ำ	17
3	รูปแบบการวางผังชุมชนแบบพื้นที่ที่เป็นกลุ่ม	18
4	ผังศูนย์ตำบล	20
5	รูปแบบหมู่บ้านในพื้นที่อพยพ	21
6	รูปแบบพื้นที่ทำกิน	22
7	กรอบการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของราษฎรที่อพยพก่อนและหลังการก่อสร้างเขื่อน ป่าสักชลสิทธิ์	33
8	กรอบแนวคิดในการวิจัย	113
9	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงอนาคตแบบ เคลฟายเทคนิค	122
10	รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม	194
11	รูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพ	196
12	ผังศูนย์ตำบล	198
13	รูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพ	217

บทที่ 1

บทนำ

จากความพยายามของมนุษย์ที่จะเอาชนะธรรมชาติเพื่อให้สามารถควบคุมและแก้ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มน้ำต่างๆทั่วประเทศ ความพยายามในการแก้ปัญหาแนวทางหนึ่งคือการก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ เพื่อให้สามารถควบคุมปริมาณน้ำในกลุ่มน้ำและแก้ปัญหาอันเกิดจากความขาดแคลนน้ำหรืออุทกภัยในแต่ละช่วงเวลาได้ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนา นอกจากผลประโยชน์ที่ต้องการแล้วในทางตรงกันข้ามคือผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ โดยเฉพาะกับราษฎรที่ได้รับผลกระทบโดยตรง คือผู้ที่ต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำไปอยู่ในที่แห่งใหม่ ทำให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม โดยที่การบริหารจัดการภาครัฐเป็นส่วนสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรว่าจะทำให้ดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าก่อนที่จะมีการพัฒนา ดังตัวอย่างการก่อสร้างเขื่อนในอดีตต่างๆ ซึ่งผลที่ได้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจากเป็นการใช้อำนาจรัฐเข้ามาบริหารจัดการ โดยราษฎรจำต้องยอมอพยพออกจากพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมไปอยู่ในพื้นที่ที่ภาครัฐจัดสรรให้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่มีคุณสมบัติสมบูรณ์ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเปลี่ยนไปในทางที่ด้อยลงกว่าเดิมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม ต่อมามีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการภาครัฐที่มีการพัฒนาขึ้น โดยราษฎรผู้อพยพมีทางเลือกมากขึ้นคือ การเลือกรับเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินจากภาครัฐ และ ใช้รูปแบบการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการต่าง ๆ ซึ่งนำมาใช้ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ในกลุ่มน้ำป่าสัก จังหวัดลพบุรี(กรมชลประทาน, 2536: 12-3)

จากรายงานฉบับสมบูรณ์ การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม เล่ม 1 ของ กรมชลประทาน สรุปได้ว่ากลุ่มน้ำป่าสักเป็นแม่น้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่กลุ่มน้ำมีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 13 ในจำนวน 25 กลุ่มน้ำของประเทศไทย ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำแตกต่างจากกลุ่มน้ำอื่นคือมีลักษณะแคบ เรียวยาวคล้ายขนนก มีต้นน้ำอยู่ที่อำเภอด่านซ้าย จ.เลย ไหลผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์ ลพบุรี สระบุรีและไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความยาวของลำน้ำ 513 กิโลเมตร มีพื้นที่กลุ่มน้ำทั้งหมดประมาณ 14,520 ตารางกิโลเมตร (กรมชลประทาน, 2536: 2-4)

กลุ่มน้ำป่าสักมีความลาดชันตามลำน้ำ 1 : 4,000 มีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยในแต่ละปีประมาณ 2,400 ล้านลูกบาศก์เมตร ปริมาณน้ำร้อยละ 70 หรือประมาณ 1,680 ล้านลูกบาศก์เมตร

จะอยู่ในช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม แต่เดิมการเก็บกักน้ำโดยการพัฒนาแหล่งน้ำประเภทต่างๆเช่น ฝาย เขื่อนทดน้ำ อ่างเก็บน้ำทั้งขนาดกลางและขนาดเล็กของกรมชลประทาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาในลำน้ำสาขาของแม่น้ำป่าสัก สามารถเก็บน้ำไว้ได้ไม่เกิน 360 ล้านลูกบาศก์เมตร ถ้าเทียบกับปริมาณน้ำทำในแต่ละปีของกลุ่มน้ำแล้วจะเห็นว่า ยังเหลือปริมาณน้ำที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อีก 2,000 กว่าล้านลูกบาศก์เมตร จากปริมาณน้ำที่เก็บกักไว้ดังกล่าว ไม่สามารถสนองความต้องการน้ำได้อย่างเพียงพอและมักจะประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง นอกจากนี้ในฤดูฝนก็มักจะมีน้ำมากจนเกิดอุทกภัยในลุ่มน้ำป่าสักและลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง รวมทั้งกรุงเทพมหานครและปริมณฑลอยู่เสมอ รัฐบาลได้รับการร้องเรียนจากรายการที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน ทำให้มีการพิจารณาที่จะก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในลุ่มน้ำป่าสักขึ้น จากความต้องการการใช้น้ำสำหรับกิจกรรมต่างๆที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งชุมชนเมืองและโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี (กรมชลประทาน, 2536: 2-4)

กรมชลประทานได้เริ่มศึกษาโครงการเก็บกักน้ำแม่น้ำป่าสักตั้งแต่ พ.ศ. 2508 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันอุทกภัยในลุ่มน้ำป่าสัก และลุ่มน้ำเจ้าพระยาในท้องที่จังหวัดสระบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดปทุมธานี ตลอดจนเก็บกักน้ำเพื่อการชลประทานในเขตพื้นที่เพาะปลูกของลุ่มน้ำป่าสักตอนล่าง ผลการพิจารณามีแนวความคิดจะสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำที่บ้านหินลาด ตำบลท่าค้อ อำเภอกำแพงคอย จังหวัดสระบุรี โดยมีความจุอ่างเก็บน้ำประมาณ 2,570 ล้านลูกบาศก์เมตร ค่าลงทุนก่อสร้างประมาณ 900 ล้านบาท รัฐบาลขณะนั้นเห็นว่าเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง จึงแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาในปี พ.ศ. 2509 แต่ก็ต้องล้มเลิกไป ราษฎรก็เผชิญปัญหาการขาดแคลนน้ำซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งความรุนแรงของอุทกภัยในลุ่มน้ำก็ทำให้เกิดความเสียหายรุนแรงมากขึ้นเช่นกัน

ต่อมาเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้กรมชลประทานศึกษาความเหมาะสมโครงการเขื่อนเก็บกักน้ำป่าสักอย่างจริงจังเร่งด่วน เพื่อแก้ไขปัญหาด้านน้ำ เพื่อประโยชน์ต่อพื้นที่เพาะปลูกในลุ่มน้ำป่าสัก และช่วยบรรเทาอุทกภัยที่เกิดขึ้นประจำทั้งในเขตลุ่มน้ำป่าสัก กรุงเทพมหานครและปริมณฑลด้วย กรมชลประทานได้ดำเนินงานศึกษาเบื้องต้นและจัดทำสรุปแนวทางการดำเนินงาน เสนอต่อกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อนำเสนอคณะรัฐมนตรีโดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อ 9 มกราคม 2533 ให้ศึกษาความเหมาะสม และให้สำนักคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) เป็นแกนกลางและสนับสนุนด้านงบประมาณ ต่อมาวันที่ 10 กรกฎาคม 2533 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้กรมชลประทานจัดตั้งสำนักงานโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก เพื่อ

ศึกษาความเหมาะสมและการดำเนินงานภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ และกรมชลประทาน ได้ว่าจ้างกลุ่มบริษัทที่ปรึกษาประกอบด้วยบริษัททีเอ็มคอนซิลดีเอ็นจีเนี่ย จำกัด บริษัทเซาท์อีสเอเชียเทคโนโลยี จำกัด และบริษัทแอชคิคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด ร่วมกันศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงแผนปฏิบัติการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่วันที่ 13 กรกฎาคม 2535 และเสร็จเมื่อเดือนกันยายน 2536 รวมระยะเวลาศึกษา 15 เดือน หลังจากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบและนำผลการศึกษาในด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และแผนการปฏิบัติการแก้ไขและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เมื่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติให้ความเห็นชอบแล้ว คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้เปิดโครงการก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำแม่ น้ำป่าสัก เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2537 และเริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2537 (โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมชลประทาน, 2541: 4)

เขื่อนเก็บกักน้ำป่าสักชลสิทธิ์ ได้ก่อสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อคนในพื้นที่และประโยชน์โดยรวม 10 ประการ (โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมชลประทาน, 2541: 6) คือ

1. เป็นแหล่งน้ำสำหรับอุปโภค-บริโภคของชุมชนต่าง ๆ ในเขตจังหวัดลพบุรีและสระบุรี (ลำน้ำราชณ์ พัฒนานิคม วังม่วง แก่งคอย และชุมชนขนาดย่อมใกล้เคียง)
2. เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรสำหรับพื้นที่ชลประทานที่เกิดขึ้นใหม่ในเขตจังหวัดลพบุรี และสระบุรี 144,500 ไร่ แยกเป็น อ.แก่งคอย-บ้านหมอ 86,700 ไร่ อ.พัฒนานิคม 28,500 ไร่ และเขต อ.พัฒนานิคม-แก่งคอย 29,300 ไร่
3. เป็นแหล่งน้ำเสริมสำหรับพื้นที่ชลประทานเดิมในทุ่งเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกตอนล่าง เนื้อที่ประมาณ 2,200,000 ไร่ (ลดปริมาณการใช้น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยนำน้ำจากแม่น้ำป่าสักไปใช้ในแถบจังหวัดลพบุรีและสระบุรีโดยตรง)
4. ช่วยป้องกันอุทกภัยให้พื้นที่ลุ่มน้ำป่าสักในเขตจังหวัดลพบุรีและสระบุรีและช่วยบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ตอนล่างของแม่น้ำเจ้าพระยา รวมถึงกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล
5. เป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดลพบุรีและสระบุรี
6. อ่างเก็บน้ำที่เกิดขึ้นเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาและแหล่งประมงน้ำจืดขนาดใหญ่
7. ช่วยการคมนาคมทางน้ำในแม่น้ำป่าสักตอนล่าง และการแก้ไขปัญหาหน้าเสียว
8. เป็นแหล่งน้ำช่วยเสริมเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภค-บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร
9. เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ
10. สนับสนุนให้เศรษฐกิจของจังหวัดลพบุรีและสระบุรีขยายตัวมากขึ้น

ความสำคัญของปัญหา

จากการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในรูปแบบต่าง ๆ พบว่า การก่อสร้างควรเป็นเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งเหมาะสมจะเก็บกักน้ำได้ตามศักยภาพของแม่น้ำป่าสัก โดยกำหนดจุดก่อสร้างเขื่อนที่บ้านแก่งเสือเต้น ตำบลหนองบัว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี เพราะจะทำให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงสุด โดยเก็บกักน้ำในระดัปลึกได้ 785 ล้านลูกบาศก์เมตร (ที่ระดับ +42.00 เมตร รทก.) และระดับน้ำสูงสุด 960 ลูกบาศก์เมตร (ที่ระดับ +43.00 เมตร รทก.) (กรมชลประทาน, 2541: 4) ซึ่งก่อนการก่อสร้างมีรายงานผลการศึกษาว่าเกิดการต่อต้านจากกลุ่มบุคคลภายในพื้นที่ (ประชาชน) และกลุ่มบุคคลภายนอกพื้นที่ (NGO) และมีการฟ้องร้องเรียกค่าตอบแทนเพิ่มเติมจากที่ได้รับจากรัฐบาล เป็นคดีความระหว่างเจ้าหน้าที่และราษฎรผู้ได้รับผลกระทบจำนวนหนึ่ง ขณะนี้บางคดีตัดสินให้ภาครัฐจ่ายเงินเพิ่มเติมให้ตามข้อเรียกร้อง และบางคดีอยู่ระหว่างการพิจารณา (กรมชลประทาน, 2541: 82)

อย่างไรก็ตาม กรมชลประทานโดยคณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์ ได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในภาพกว้างทั่วประเทศ และดำเนินการประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรที่ต้องอพยพออกจากพื้นที่น้ำท่วม หลังจากการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจแล้วกลุ่มบริษัทที่ปรึกษาประกอบด้วยบริษัท ทิมคอนซิลติงเอนจิเนีย จำกัด บริษัทเซาท์อีสเอเชียเทคโนโลยี จำกัด และบริษัทแอชดิกอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด ได้ร่วมกันดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาด้านสภาพแวดล้อม(ทางกายภาพและชีวภาพ) ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมของราษฎรในพื้นที่ที่จะถูกน้ำท่วม โดยรวบรวมจากเอกสาร โครงการพัฒนากลุ่มน้ำป่าสัก เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกราษฎรที่ต้องอพยพ จำนวน 854 ครัวเรือนหรือคิดเป็นร้อยละ 34 ของผู้ที่อยู่ในข่ายต้องอพยพทั้งหมด (กรมชลประทาน, 2536: ฌ3) พบว่า มีผู้ที่ต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมไปอยู่ในที่แห่งใหม่ จำนวน 3,847 ครัวเรือน แยกเป็นจังหวัดลพบุรี 3,489 ครัวเรือนและจังหวัดสระบุรี 358 ครัวเรือน โดยราษฎรทั้งหมดขอรับเป็นเงินชดเชยพิเศษแทนที่ดินและสิ่งปลูกสร้างที่ภาครัฐจะจัดสรรให้ และรวมกลุ่มกันไปอยู่ในที่แห่งใหม่เอง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

จังหวัดลพบุรี มีจำนวนผู้อพยพทั้งหมด 3,489 ครัวเรือน อพยพไปอยู่ในที่แห่งใหม่ 30 หมู่บ้าน จำนวน 2,689 ครัวเรือน โดยแยกเป็นอำเภอพัฒนานิคม จำนวน 11 หมู่บ้าน 988 ครัวเรือน อำเภอชัยบาดาล จำนวน 12 หมู่บ้าน 1,380 ครัวเรือนและอำเภอท่าหลวง จำนวน 7 หมู่บ้าน 321 ครัวเรือน นอกนั้นแยกย้ายกันไปอยู่ในที่อื่นทั้งในและนอกจังหวัดลพบุรี จังหวัด

สระบุรี มีจำนวนผู้อพยพทั้งหมด 358 คริวเรือน อพยพเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านใหม่ 6 หมู่บ้าน จำนวน 109 คริวเรือน ที่เหลือแยกย้ายไปอยู่ที่อื่นนอกเขตเช่นเดียวกัน(รายงานผู้อพยพ กรมชลประทาน, 2541: 12)

ระหว่างการก่อสร้างเขื่อน คณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องได้จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก พื้นฐานให้กับหมู่บ้านที่เกิดใหม่ทุกแห่ง เช่น ถนนหนทาง ระบบไฟฟ้า น้ำประปาหมู่บ้าน เครื่องใช้โทรศัพท์ สถานีตำรวจ สถานีอนามัย วัดและโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตของผู้อพยพ(โครงการพัฒนากลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมชลประทาน, 2541: 88) รวมทั้งได้มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร 2 คณะปฏิบัติการคือ คณะปฏิบัติการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎรจังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรี (กรมชลประทาน, 2541: 119)

ภายหลังจากการสร้างเขื่อนแล้วเสร็จ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อมของราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลของกลุ่มประสานงาน โครงการวิจัยในโครงการประเมินผล โครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ซึ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนป่าสักทั้งกลุ่มที่อพยพออกจากพื้นที่ก่อสร้างเขื่อนและกลุ่มที่ไม่อพยพแต่อาศัยอยู่รอบๆเขื่อน จำนวน 342 คริวเรือน (โครงการประเมินผล โครงการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548:2) พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในส่วนที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่อพยพ โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการสร้างเขื่อน ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ ราษฎรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลงจากเดิม ร้อยละ 55.85 เป็นร้อยละ 26.32 โดยเปลี่ยนไปประกอบอาชีพรับจ้างเพิ่มจากเดิมร้อยละ 28.65 เป็นร้อยละ 34.50 ราษฎรไม่มีที่ดินเพื่อทำการเกษตรเพิ่มขึ้นจากเดิม ร้อยละ 25 เป็นร้อยละ 52.90 ที่ดินทำกินลดลงจากเดิมเฉลี่ย 35.80 ไร่ ลดลงเป็นเฉลี่ย 11.10 ไร่ รายได้รวมของครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากเดิมเฉลี่ย 101,231 บาท/ปี เพิ่มเป็น 287,621 บาท/ปี ในขณะที่เดียวกันรายจ่ายก็เพิ่มขึ้นจากเดิมเฉลี่ยแต่ละครัวเรือน 78,766 บาท/ปี เป็น 234,117 บาท/ปี และมีครัวเรือนที่มีหนี้สิน ร้อยละ 65.20 โดยสรุปแล้วทางด้านเศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่อพยพ ดีขึ้นร้อยละ 30.20 ปานกลาง ร้อยละ 17.80 และชีวิตความเป็นอยู่ด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 52.00 (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย โครงการประเมินผลโครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร, 2548: 29)

ด้านสังคม ลักษณะทางประชากรไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก โดยอัตราส่วนของเพศชายต่อเพศหญิงคงเดิม รวมทั้งการนับถือศาสนาไม่เปลี่ยนแปลง ด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจากเดิมที่อยู่อย่างพี่น้องมีการพึ่งพาอาศัยกันกลับกลายเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยน มีปัญหาเกี่ยวกับคนใน

ชุมชนระดับปานกลาง ด้านสาธารณสุขปโภคมีปัญหาในเรื่องการเดินทาง เพราะหมู่บ้านใหม่มีรถประจำทางไม่ทั่วถึง โดยสรุปแล้วชีวิตความเป็นอยู่ด้านสังคมโดยรวมดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 24.0 ปานกลาง ร้อยละ 38.90 และด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 36.50 (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย โครงการประเมินผลโครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร, 2548: 29)

ด้านสภาพแวดล้อม ดินมีความชื้นและความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ปริมาณน้ำมีความอุดมสมบูรณ์ แม้ว่าป่าไม้ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่มีสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีผลดีต่อชุมชนในคอนล่างของอ่างเก็บน้ำและผู้ที่ได้รับประโยชน์อื่นๆ แต่ไม่ได้เป็นผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรผู้อพยพมากนักเนื่องจากอพยพไปอยู่นอกเขตพื้นที่ที่อยู่สูงกว่าอ่างเก็บน้ำ ทำให้มีปัญหาการขาดแคลนน้ำ โดยน้ำบริโภคร้อยละ 95.03 มาจากน้ำฝน และปัญหาไม่มีที่ดินทำกิน (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการประเมินผลโครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์, 2548: 2-10)

การบริหารเงินชดเชยที่ได้รับจากรัฐ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดอีกเรื่องหนึ่งที่ส่งผลให้ชีวิตดีขึ้นหรือด้อยลง โดยส่วนใหญ่ราษฎรพอใจต่อจำนวนเงินชดเชยที่ได้รับ แต่มีปัญหาเรื่องการบริหารเงินชดเชย ทั้งนี้ในช่วงแรกที่ได้รับเงินชดเชยครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่ได้นำเงินชดเชยไปลงทุนให้ก่อเกิดรายได้ แต่นำไปใช้เพื่อแลกกับความพึงพอใจเช่นการสร้างบ้านใหม่ใหญ่โตเกินความจำเป็น การซื้อรถยนต์ การใช้สินค้าฟุ่มเฟือยและพฤติกรรมการบริโภคเปลี่ยนไปเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้หลังการสร้างเขื่อนใหม่ๆ ยังมีเงินใช้ตามความพอใจ ทำให้เกษตรกรรู้สึกว่าการชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองดีขึ้น แต่หลังจากเวลาผ่านไป ผู้ที่วางแผนการใช้เงินได้ดีจะมีการลงทุนเพื่อสร้างรายได้ในระยะยาว แต่ในทางกลับกัน ผู้ที่ไม่มีการวางแผนการบริหารเงินชดเชยที่ดี จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่แอ่งตันที่เงินชดเชยหมดไปเพราะไม่มีงานทำและบางคนก็ไม่มีที่ดินทำกิน บางครอบครัวกลับไปเป็นหนี้ท่วมตัวอีกครั้งทั้งที่ได้รับเงินชดเชยเป็นจำนวนมาก (อรธกฤต สัตตสุริยเดช การประเมินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนป่าสัก, 2545: 36)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า เมื่อมีการก่อสร้างเขื่อน แม้ว่าจะมีประโยชน์ต่อส่วนรวมมากมายมหาศาล แต่สิ่งหนึ่งที่ควรคำนึงถึงอย่างยิ่งคือชีวิตของผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงคือผู้ที่ต้องอพยพไปอยู่ในที่แห่งใหม่ เมื่อสภาพแวดล้อมทุกอย่างเปลี่ยนแปลง ชีวิตความเป็นอยู่ก็เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง โดยภายหลังการอพยพมาอยู่ในที่ใหม่ผ่านไปแล้วระยะเวลาหนึ่ง บางครอบครัวอาจจะดีและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตใหม่ แต่บางครอบครัวก็ประสบปัญหาชีวิตด้อยลงกว่าเดิม โดยมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไป และปัจจัยเหล่านั้นเป็นผลมาจากการบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อที่มีต่อผู้อพยพ นอกจากนั้น ในการบริหารจัดการที่ภาครัฐมีต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบที่ปฏิบัติมานั้น ยังไม่มีการประเมินว่าเหมาะสมและเพียงพอหรือไม่ มีเพียงการ

ประเมินผลการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ว่าดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าเดิมดังที่กล่าวแล้วข้างต้น
เท่านั้น

ในอดีตการบริหารจัดการผู้อพยพดำเนินการโดยหน่วยงานหลักเพียงหน่วยงานเดียว เป็นการใช้อำนาจรัฐที่ผู้อพยพต้องยอมรับโดยไม่มีเงื่อนไข และไปต่อสู้ดิ้นรนกันตามยถากรรมทำให้เกิดปัญหาในวงกว้าง ตัวอย่างเช่น ผู้อพยพจากพื้นที่น้ำท่วมเขื่อนภูมิพล ผู้อพยพจากพื้นที่น้ำท่วมเขื่อนเขาแหลม และผู้อพยพจากพื้นที่น้ำท่วมเขื่อนศรีนครินทร์ โดยทั้งสามแห่งมีการบริหารจัดการผู้อพยพในลักษณะเดียวกันคือ อพยพผู้ที่ถูกน้ำท่วมไปอยู่ในพื้นที่ที่ภาครัฐจัดสรรให้ ทำให้ผู้อพยพประสบปัญหาคล้ายคลึงกันคือ ที่ทำกินลดลงหรือบางครอบครัวไม่มีที่ดินทำกิน ที่ดินที่ได้รับไม่อุดมสมบูรณ์ ดินคุณภาพไม่ดี ขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและทำการเกษตร มีภาวะหนี้สิน ในขณะที่ระบบสาธารณสุขูปโภคพื้นฐานอยู่ในเกณฑ์ดีเมื่ออพยพมาอยู่ใหม่เท่านั้น หลังจากหน่วยงานที่รับผิดชอบได้โอนสาธารณสุขูปโภคต่างๆให้อยู่ในความดูแลของจังหวัดแล้ว ขาดการดูแลรักษาเนื่องจากเป็นพื้นที่ห่างไกล ไม่มีงบประมาณ เกิดปัญหาความยากลำบากในทุกๆด้านและต้องยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีทางเลือกเลย ต่อมาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนคำนึงถึงสิทธิของประชาชนเหล่านั้นมากขึ้น จึงมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการที่ประกอบด้วยหน่วยงานหลาย ๆ หน่วยงานเข้ามาร่วมกันแก้ปัญหาและขอมลงทุนในเรื่องเงินชดเชยมากกว่าแต่ก่อนรวมทั้งให้โอกาสผู้อพยพเลือกที่จะไม่รับที่ดินจัดสรรจากภาครัฐ โดยรับเป็นเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดิน เช่นการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ แต่ก็ได้ต้องยอมรับว่าการแก้ปัญหาเหล่านั้นเป็นการแก้ปัญหาทางด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นเท่านั้น ในด้านชีวิตของผู้คนที่ต้องอพยพจากที่อยู่เดิม การบริหารจัดการภาครัฐที่ดำเนินการนั้น เหมาะสมเพียงพอหรือไม่ต่อการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและการดำเนินชีวิตใหม่ที่จะทำให้ชีวิตของผู้อพยพนั้นดีขึ้นกว่าเดิมอย่างแท้จริง

จากปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ว่า การบริหารจัดการภาครัฐที่เป็นอยู่ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อมอย่างไร โดยใช้ตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมที่สามารถบ่งบอกชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพได้ รวบรวมความคิดเห็นของผู้อพยพว่า มีความต้องการให้ภาครัฐมีการบริหารจัดการอย่างไรที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีกว่าเดิม และจะต้องศึกษาแนวทางการบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพที่เหมาะสม ซึ่งจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม และสามารถจะนำไปปรับใช้กับผู้ที่ต้องอพยพจากการสร้างเขื่อนในอนาคตได้ เพื่อให้ผู้อพยพเหล่านั้นมีชีวิตความเป็นอยู่ดีกว่าในอดีตที่ผ่านมา

คำถามในการวิจัย

จากสภาพการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นที่มาของคำถามการวิจัย 3 ประการคือ

1. ราษฎรที่อพยพจากการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากการอาศัยในพื้นที่เดิมด้านต่าง ๆ อย่างไร
2. การบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพในความเห็นและความต้องการของราษฎรผู้อพยพเป็นอย่างไร
3. แนวทางในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนควรจะพัฒนาเป็นอย่างไร เพื่อให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม ไม่ประสบปัญหาเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อให้สามารถตอบคำถามในการวิจัยดังกล่าว ในการวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
2. เพื่อศึกษาถึงการบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาในครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมของราษฎรที่อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มาอยู่ในที่ใหม่ที่ดีขึ้น เหมือนเดิมหรือด้อยลงกว่าเดิมเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการอพยพ และการบริหารจัดการภาครัฐที่ได้ดำเนินการต่อผู้อพยพและส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่างๆของผู้อพยพเหล่านั้น รวมทั้งการบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพและแนว

ทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม

ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาในครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะราษฎรที่อพยพจากการก่อสร้างเขื่อน ป่าสักชลสิทธิ์ ไปอยู่ในพื้นที่ที่เลือกกันเองในจังหวัดลพบุรีจำนวน 2,689 ครัวเรือนในเขตอำเภอพัฒนานิคม อำเภอชัยบาดาล และอำเภอท่าหลวง จังหวัดลพบุรี จำนวน 8 ตำบล 30 หมู่บ้าน ซึ่งมีจำนวนประชากรเพียงพอต่อการดำเนินการวิจัย โดยไม่ได้ทำการศึกษาผู้อพยพที่อยู่ในเขตจังหวัดสระบุรี เนื่องจากมีจำนวนน้อยและอยู่กระจัดกระจาย ซึ่งไม่มีผลต่อการวิจัยในครั้งนี้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ตั้งแต่ก่อนการสร้างเขื่อนจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อทราบถึงการบริหารจัดการภาครัฐจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ
3. เพื่อศึกษาถึงการบริหารจัดการของภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ
4. เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการต่อผู้อพยพที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นกว่าเดิม
5. เพื่อเป็นข้อเสนอในการนำไปปฏิบัติต่อผู้อพยพที่เกิดจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอนาคต

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ราษฎรผู้อพยพ หมายถึง กลุ่มราษฎรที่อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ไปอยู่ในพื้นที่ที่รวมกลุ่มเลือกพื้นที่กันเองในจังหวัดลพบุรีจำนวน 2,689 ครัวเรือน ในเขตอำเภอพัฒนานิคม อำเภอท่าหลวง อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี 8 ตำบล จำนวน 30 หมู่บ้าน

ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ หมายถึง ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม

ชีวิตความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน อาชีพ รายได้ หนี้สินและการออม

ชีวิตความเป็นอยู่ในด้านสังคม หมายถึง การที่ราษฎรผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ได้รับการบริการพื้นฐานที่ดีในชุมชน การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การได้รับการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

ชีวิตความเป็นอยู่ในด้านสภาพแวดล้อม หมายถึง การที่ราษฎรผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มีสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยดี ไม่มีปัญหามลพิษต่างๆ ที่ทำกินมีคุณภาพของดินดี มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอย่างพอเพียง และการมีน้ำสะอาดดื่มและใช้ในชีวิตประจำวันอย่างพอเพียง

การถือครองที่ดิน หมายถึง การที่ราษฎรผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ได้รับหนังสือรับรองการทำประโยชน์และโฉนดที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ดินทำกิน ได้แก่

ใบจอง หมายถึง หนังสือแสดงการขอมให้เข้าครอบครองที่ดินชั่วคราว ได้แก่ น.ส.2 และ น.ส.2ก.

หนังสือรับรองการทำประโยชน์ หมายถึง หนังสือคำรับรองจากพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าได้ทำประโยชน์ในที่ดินแล้ว ได้แก่ น.ส.3 น.ส.3ก และ น.ส.3ข.

โฉนดที่ดิน หมายถึง หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน และให้หมายความรวมถึงโฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง และตราจองที่ตราว่า"ได้ทำประโยชน์แล้ว"

อาชีพหลัก หมายถึง อาชีพที่ทำในปัจจุบันและมีรายได้สูงสุด เป็นรายได้หลักของครอบครัว

อาชีพรองหรืออาชีพเสริม หมายถึง อาชีพอื่นที่ทำเพื่อเป็นรายได้พิเศษ เสริมจากอาชีพหลัก

รายได้ หมายถึง รายได้ทั้งหมดต่อเดือนของสมาชิกในครัวเรือนจากอาชีพหลักและอาชีพเสริม

รายจ่าย หมายถึง ค่าใช้จ่ายทั้งหมดต่อเดือนของสมาชิกในครัวเรือน

ทรัพย์สิน หมายถึง ทรัพย์สินที่มีค่าทั้งหมดของครัวเรือน ทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์

หนี้สิน หมายถึง ภาระหนี้สินทั้งหมดของครัวเรือน

อาชีพเดิม หมายถึง อาชีพที่ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ดำเนินการเป็นอาชีพหลักก่อนที่จะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน รวมทั้งอาชีพเสริมทุกอาชีพ

อาชีพปัจจุบัน หมายถึง อาชีพที่ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ดำเนินการเป็นอาชีพหลักหลังจากที่จะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน รวมทั้งอาชีพเสริมทุกอาชีพ

เงินชดเชย หมายถึง เงินที่รัฐบาลจ่ายให้แก่ราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน เป็นค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่คำนวณตามเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนด

พื้นที่ชลประทานเดิม หมายถึง พื้นที่เดิมที่รับน้ำจากโครงการชลประทานต่างๆ ในลุ่มน้ำป่าสักตอนล่าง ได้แก่ โครงการชลประทาน คลองเพ็ชรวเสาะให้ อำเภอเมืองจังหวัดสระบุรี มีพื้นที่ ชลประทาน 135,300 ไร่ และพื้นที่ชลประทานเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกตอนล่าง มีพื้นที่ชลประทาน 2,100,000 ไร่ ประกอบด้วยโครงการชลประทาน 6 แห่งคือ โครงการนครหลวง โครงการป่าสักใต้ โครงการรังสิตเหนือ โครงการรังสิตใต้ โครงการคลองด่านและโครงการพระองค์ไชยานุชิต ในอดีต รับน้ำจากเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ผ่านคลองระพีพัฒน์ ปัจจุบันรับน้ำจากเขื่อน ป่าสักชลสิทธิ์เข้ามาเสริมอีกทางหนึ่ง

พื้นที่ชลประทานที่เกิดใหม่ หมายถึง พื้นที่ชลประทานที่เกิดขึ้นหลังมีการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จำนวน 3 โครงการ ได้แก่

1. โครงการสูบน้ำพัฒนานิคม มีพื้นที่ชลประทาน 29,300 ไร่ สูบน้ำจากเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เพื่อส่งให้กับพื้นที่เพาะปลูก แบ่งพื้นที่ชลประทานออกเป็นสองส่วนคือ ตอนบนและตอนล่าง โดยพื้นที่ตอนบนใช้น้ำจากคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำที่เหลืจะไหลกลับลงสู่อ่างเก็บน้ำเพื่อเก็บไว้ใช้ต่อไป ส่วนพื้นที่ตอนล่างใช้น้ำจากคลองส่งน้ำ คลองระบายน้ำที่เหลืจะไหลลงสู่แม่น้ำป่าสัก ส่งไปให้โครงการอื่นต่อไป

2. โครงการสูบน้ำพัฒนานิคม-แก่งคอย พื้นที่ชลประทาน 28,500 ไร่ สูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำมาใช้โดยตรง น้ำที่เหลืจะไหลลงสู่แม่น้ำป่าสัก

3. โครงการสูบน้ำแก่งคอย-บ้านหมอ พื้นที่ชลประทาน 86,700 ไร่ มีสถานีสูบน้ำ 1 แห่ง สูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำมาใช้โดยตรง

เขื่อนขนาดใหญ่ หมายถึง เขื่อนที่มีความสูงตั้งแต่ 15 เมตรขึ้นไป หรือสูงระหว่าง 10-15 เมตร อาจนับเป็นเขื่อนขนาดใหญ่ถ้ามีความยาวสันเขื่อนไม่น้อยกว่า 500 เมตรและมีความจุของอ่างเก็บน้ำไม่ต่ำกว่า 3 ล้านลูกบาศก์เมตร

การเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่อพยพ หมายถึง ชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก่อนจะมีการสร้างเขื่อน โดยใช้ตัวชี้วัดในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม เปรียบเทียบชีวิตความเป็นอยู่ก่อนการสร้างเขื่อนและชีวิตในปัจจุบัน

การบริหารจัดการภาครัฐ หมายถึง นโยบายและการปฏิบัติที่รัฐได้กระทำต่อผู้อพยพจากการสร้างเขื่อน

การบริหารจัดการภาครัฐต่อผู้อพยพที่เหมาะสม หมายถึงการบริหารจัดการภาครัฐที่ได้ทำการพัฒนาจากการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพที่ผ่านมา และได้ทำการศึกษาปัญหาต่างๆที่ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรแย่กว่าที่เคยเป็น เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับนำไปใช้กับผู้อพยพ จากการก่อสร้างเขื่อนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่ต้องอพยพเหล่านั้นเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งใน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม โดยการวิเคราะห์ปัญหาและศึกษาด้วยกระบวนการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

การประชาสัมพันธ์ หมายถึง การให้ความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งที่จะเกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อนต่อผู้ที่จะต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมและการดำเนินชีวิตของผู้อพยพในที่อยู่อาศัยแห่งใหม่

ระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพ หมายถึง เวลาและขั้นตอนในการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่เดิม ซึ่งรัฐจะต้องแจ้งและมีกำหนดเวลาที่ชัดเจน

การบริการพื้นฐาน หมายถึง การบริการในระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆในชุมชนเช่น สถานีอนามัย วัด โรงเรียน สถานีตำรวจ ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และการคมนาคม

ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี หมายถึง มีชีวิตความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม อยู่ในระดับที่ดีและดีกว่าก่อนการอพยพ

ตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจที่ดี ได้แก่

- ที่อยู่อาศัยมั่นคง
- ที่ทำกินมีขนาดที่เหมาะสม
- มีการประกอบอาชีพที่มั่นคง
- มีรายได้ประจำ
- ไม่มีหนี้สิน
- มีการเก็บออมเงิน

ตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ด้านสังคมที่ดี ได้แก่

- ได้รับการบริการพื้นฐานที่ดีในชุมชน
- ได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์
- ได้รับการส่งเสริมด้านอาชีพจากภาครัฐ
- คริวเรือนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- ครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดี มีความอบอุ่น
- คนในครัวเรือนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน
- คนในครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่ตั้งขึ้น ในหมู่บ้าน ในตำบล
- คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อประโยชน์ของชุมชน
- คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน

ตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ด้านสภาพแวดล้อมที่ดี ได้แก่

- ที่อยู่อาศัยมีสภาพแวดล้อมดี ไม่มีปัญหามลพิษต่างๆ
- ที่ทำกินมีคุณภาพของดินดี อุดมสมบูรณ์
- มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอย่างพอเพียง
- ครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและใช้ในชีวิตประจำวันอย่างพอเพียง

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- 1.1 แนวคิดการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนใหญ่
- 1.2 แนวคิดการจัดการแก้ปัญหา
- 1.3 แนวคิดคุณภาพชีวิต
- 1.4 แนวคิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์
- 1.5 แนวคิดนิเวศวิทยากับโครงการพัฒนาลุ่มน้ำ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- 2.1 การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต
 - 2.1.1 เขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
 - 2.1.2 เขื่อนเขาแหลม อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
 - 2.1.3 เขื่อนรัชชประภา อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 - 2.1.4 เขื่อนศรีนครินทร์ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี
- 2.2 การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในปัจจุบัน
 - 2.2.1 เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี
- 2.3 การจัดหมู่บ้านพัฒนาในถิ่นฐานใหม่
- 2.4 การอพยพย้ายถิ่นของราษฎรจากการสร้างเขื่อน
- 2.5 ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานใหม่ของราษฎรที่อพยพจากการสร้างเขื่อน
- 2.6 แนวทางการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการก่อสร้างเขื่อน
- 2.7 ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมต่อการถือครองที่ดินของราษฎรที่อพยพจากการสร้างเขื่อน
- 2.8 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนอาชีพของราษฎรไปสู่อาชีพประมง
- 2.9 คุณภาพชีวิตของราษฎรที่อพยพจากการสร้างเขื่อน
- 2.10 พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2530
- 2.11 หนังสือและบทความ

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

แนวคิดการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีตมักดำเนินการโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบเพียงหน่วยงานเดียว ทำให้มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการต่อผู้อพยพ แต่ในปัจจุบันใช้การบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการบริหาร โดยแต่งตั้งคณะกรรมการในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อทำการศึกษาดังจำนวนผู้ได้รับผลกระทบ ปริมาณความเสียหายต่อทรัพย์สินและการทดแทนความเสียหายเพื่อหาแนวทางที่จะบรรเทาความเดือดร้อนที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเท่ากับหรือดีขึ้นกว่าเดิมก่อนที่จะมีการอพยพออกไปอยู่ในที่ใหม่ ซึ่งแนวทางการบริหารจัดการที่มีต่อผู้อพยพ จะทำการศึกษาเกี่ยวกับผู้ที่ต้องอพยพเพื่อวางแผนการอพยพ พอสรุปได้ดังนี้ (การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม แผนการอพยพตั้งถิ่นฐานใหม่ กรมชลประทาน, 2536: 1-2) คือ

1. จำนวนประชากรในพื้นที่ที่จะถูกน้ำท่วม(พื้นที่อ่างเก็บน้ำ)

เพื่อสรุปจำนวนหมู่บ้านและหลังคาเรือน ตลอดจนทรัพย์สินและทรัพย์สินสาธารณะอื่นๆที่อยู่ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ

2. รูปแบบการจัดตั้งชุมชนเดิมในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ

เป็นลักษณะการจัดตั้งถิ่นฐานของชุมชนชนบทที่ก่อตัวและขยายออกไปตามสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพเป็นหลัก โดยที่มิได้มีการวางแผนมาก่อน จะมีรูปแบบการจัดตั้งชุมชนอยู่ 3 ลักษณะ คือ (กรมชลประทาน, 2536: 2-1)

1. ลักษณะการจัดตั้งชุมชนแบบเป็นแนว (linear settlement) เป็นลักษณะการจัดบ้านเรือนที่กระจายตัวไปตามเส้นทางสัญจรสายหลักเป็นส่วนใหญ่

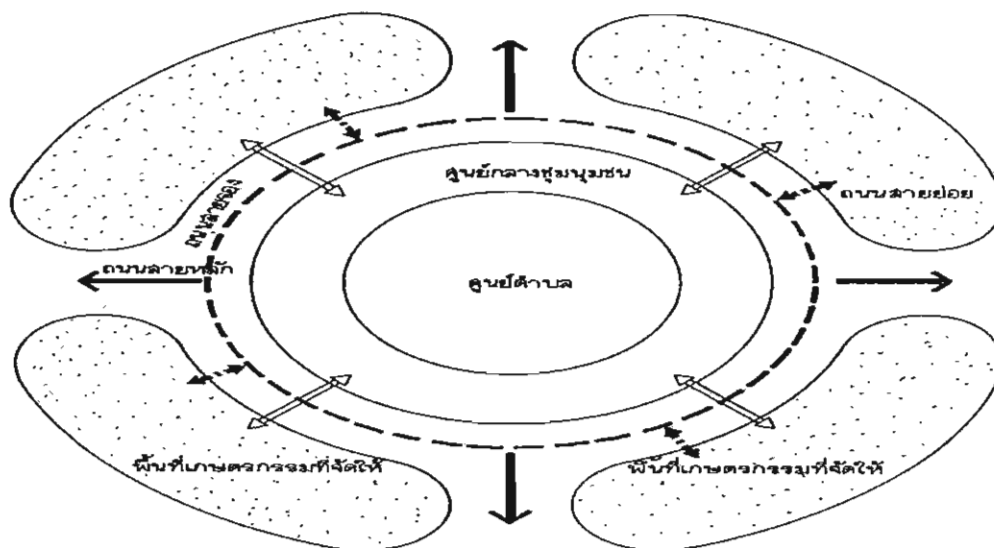
2. ลักษณะการจัดตั้งชุมชนแบบรวมกันเป็นกลุ่ม (cluster settlement) ลักษณะการตั้งอาคารบ้านเรือนจะกระจุกตัวเป็นกลุ่มก้อนเชื่อมโยงด้วยเส้นทางสัญจรสายรองภายในชุมชน และมีเส้นทางสัญจรสายหลักเชื่อมต่อกับชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง

3. ลักษณะการจัดตั้งชุมชนแบบผสม (random settlement) ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะมีทั้งแบบเป็นกลุ่มก้อนและกระจายตัวไปตามแนวเส้นทางสัญจรสายหลัก ผสมกันไปด้วยทั้งสองแบบ

การศึกษารูปแบบการจัดตั้งชุมชนของราษฎร เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนและจัดรูปแบบชุมชนในพื้นที่ตั้งถิ่นฐานใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของรูปแบบการจัดตั้งชุมชนเดิม

3. การวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพ

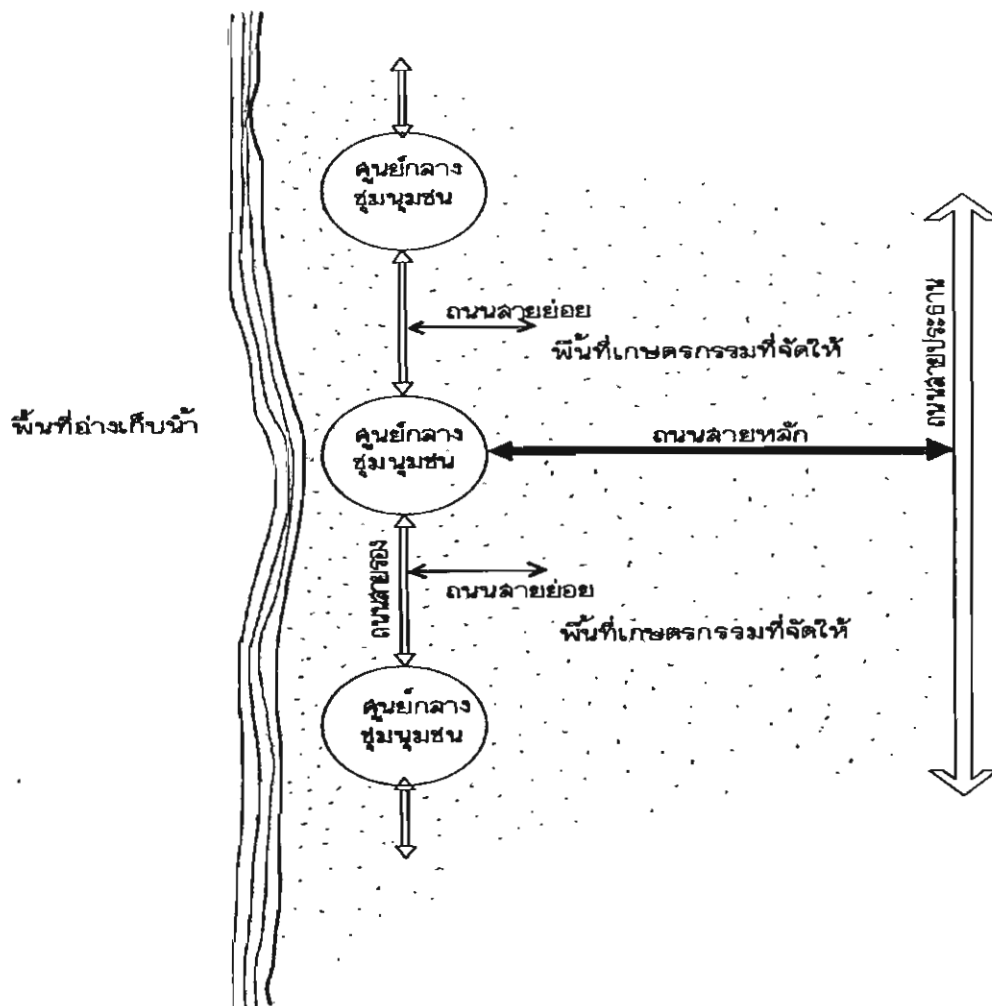
3.1 แนวคิดในการออกแบบวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพ ชุมชนชนบทมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ราษฎรมีอาชีพหลักในการทำการเกษตร ส่วนน้อยที่ประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขาย เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะรูปแบบของชุมชน จึงกำหนดการออกแบบวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพให้มีรูปแบบของชุมชนเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยกำหนดให้มีพื้นที่เกษตรกรรมที่จัดให้เป็นหลัก และมีศูนย์กลางชุมชนอันเป็นแหล่งรวมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อชุมชนชนบทและกิ่งชนบท เช่น ที่ทำการเกษตรตำบล คลาดและร้านค้า สหกรณ์การเกษตร สถานีนมามัย เป็นต้น โดยมีระบบโครงข่ายการสัญจร ที่เชื่อมพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชน ในระดับถนนสายหลักจะเชื่อมระหว่างศูนย์กลางชุมชนกับถนนสายประธาน ได้แก่ทางหลวงแผ่นดินหรือทางหลวงจังหวัดเพื่อเป็นเส้นทางกระจายผลผลิตทางการเกษตรออกสู่พื้นที่รอบนอกทั่วไป ถนนสายรองจะทำหน้าที่ในการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมที่จัดให้กับศูนย์กลางชุมชน เพื่อเป็นเส้นทางสัญจรสำรอง ดังภาพ 1 (กรมชลประทาน, 2536: 8-1)

ภาพ 1 แนวคิดในการวางผังชุมชน

3.2 รูปแบบการวางผังชุมชนในบริเวณพื้นที่อพยพ จากแนวคิดหลักในการวางผังชุมชนและลักษณะพื้นที่ชุมชนเดิม พอดีจะจำแนกลักษณะของพื้นที่อพยพออกเป็น 2 รูปแบบ ตามข้อจำกัดในเรื่องการหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรดังนี้คือ

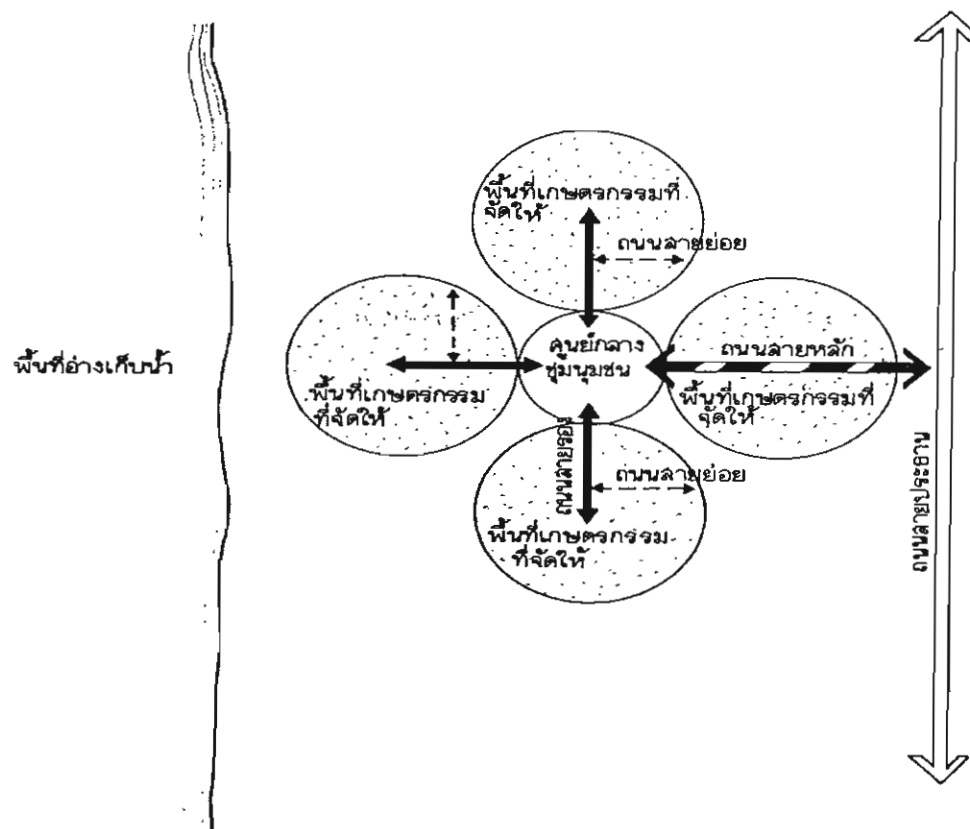
3.2.1 รูปแบบพื้นที่ที่ขนานไปตามแนวขอบอ่างเก็บน้ำ(Linear) จากความจำเป็นที่จะต้องจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรให้ทั่วถึงพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความลาดชัน ดังนั้นรูปแบบการใช้ที่ดินจึงกระจายตัวไปตามขอบอ่างเก็บน้ำ การวางผังชุมชนจึงมีลักษณะเป็นแนวยาวไปตามขอบอ่างเก็บน้ำ โดยกำหนดให้มีพื้นที่เกษตรกรรมกระจายตัวไปตามแนวขอบอ่าง ซึ่งจะมีศูนย์กลางชุมชนกระจายตัวไปตามศักยภาพของพื้นที่ และสามารถให้บริการชุมชนได้ทั่วถึงในแต่ละกลุ่ม โดยแต่ละศูนย์กลางเชื่อมต่อกันด้วยถนนสายรองขนานไปตามแนวขอบอ่างเก็บน้ำ ดังภาพ 2

ภาพ 2 รูปแบบการวางผังพื้นที่ชุมชนขนานไปตามแนวขอบอ่างเก็บน้ำ

3.2.2 ลักษณะรูปแบบของพื้นที่ที่เป็นกลุ่ม (cluster) หากสามารถจัดหาพื้นที่อพยพที่มีลักษณะเป็นกลุ่มก้อนได้และมีความพร้อมในเรื่องแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การวางผังชุมชนจะมีลักษณะเป็นกลุ่ม ซึ่งจะเกิดความประหยัดทางด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐาน (infra-structure) โดยกำหนดให้มีพื้นที่เกษตรกรรมที่จัดให้เป็นหลัก และมีศูนย์กลางชุมชน เช่นเดียวกับรูปแบบที่ 1 แต่พื้นที่เกษตรกรรมที่จัดให้จะไม่กระจายตัวไปตามขอบอ่างเก็บน้ำ จะมีลักษณะรวมกันเป็นกลุ่มก้อนโดยรอบศูนย์กลางชุมชน ความสัมพันธ์ของแต่ละพื้นที่จะเชื่อมต่อกับระบบถนนทั้งสายหลัก สายรองและสายย่อย และในแต่ละศูนย์กลางชุมชนกำหนดให้มีศูนย์ตำบล เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านมาใช้ประโยชน์หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

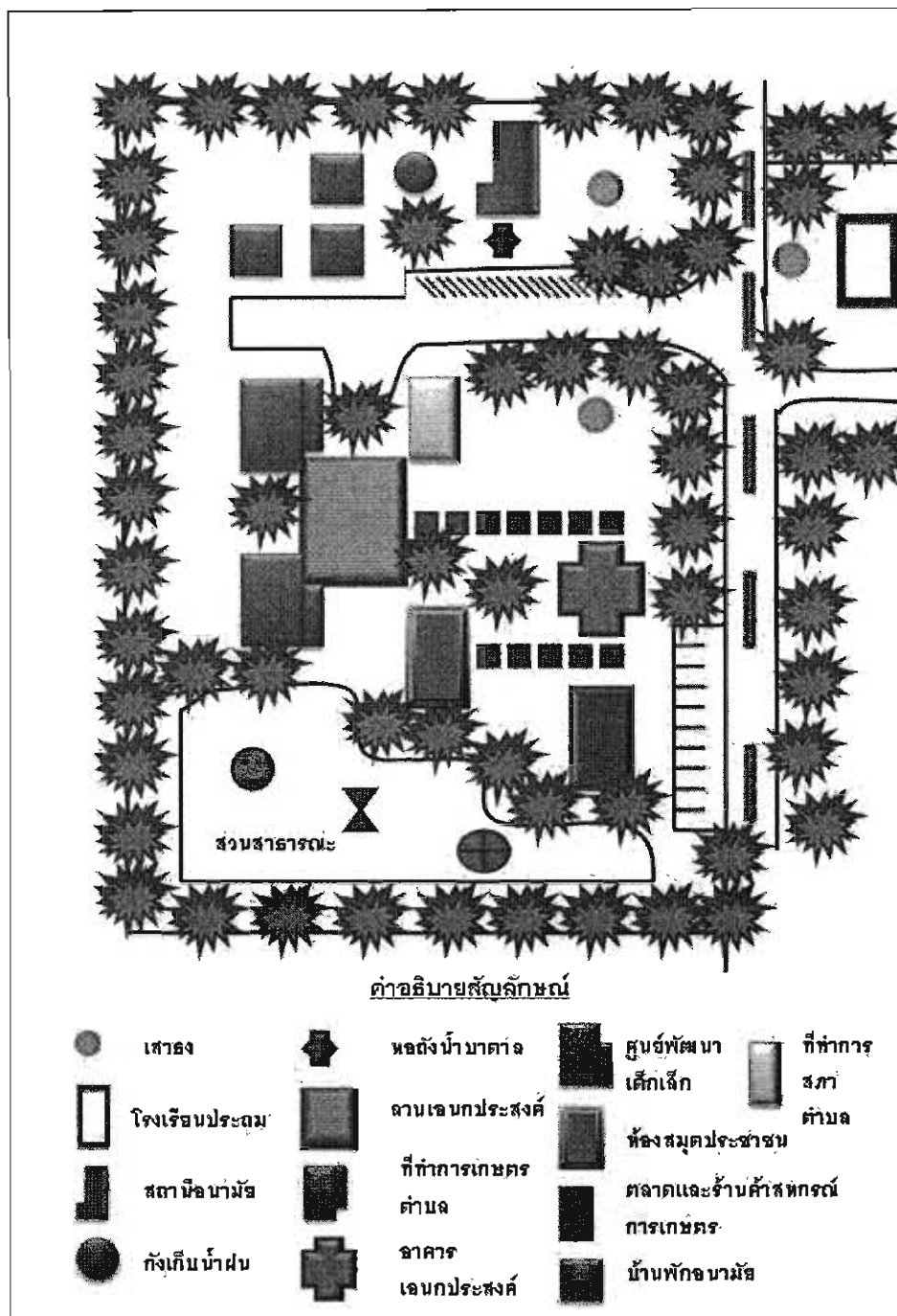
ดังภาพ 3

ภาพ 3 รูปแบบการวางผังชุมชนแบบพื้นที่ที่เป็นกลุ่ม

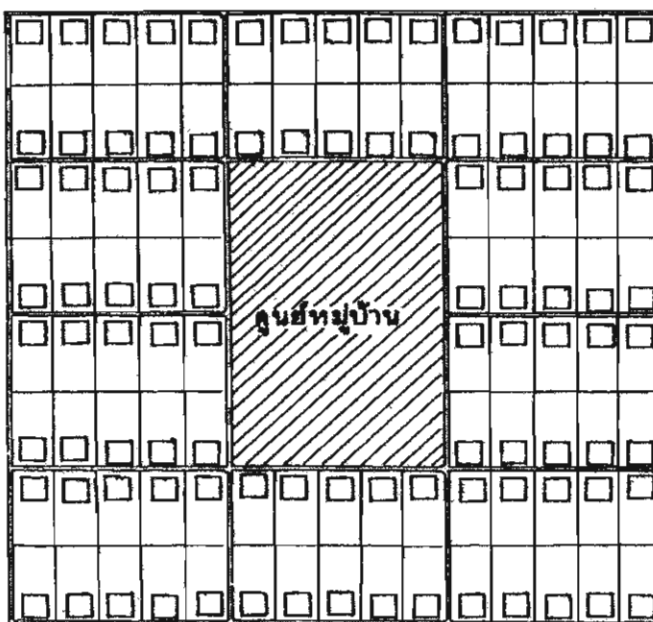
สำหรับศูนย์กลางชุมชนในแต่ละชุมชนได้กำหนดให้มีศูนย์ตำบลซึ่งจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้บริการชุมชนตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดให้ศูนย์แต่ละศูนย์มีองค์ประกอบหลักดังนี้

1. อาคารเอนกประสงค์
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. ห้องสมุดประชาชน
4. ที่ทำการเกษตรตำบล
5. ตลาดและร้านค้าสหกรณ์การเกษตร
6. ลานเอนกประสงค์
7. สวนสาธารณะ
8. ที่ทำการสภาตำบล
9. สถานีอนามัย
10. บ้านพักอนามัย
11. หอถังบาดาล
12. ถังเก็บน้ำฝน
13. โรงเรียนประถมศึกษา

ภาพ 4 มังศูนย์ตำบล

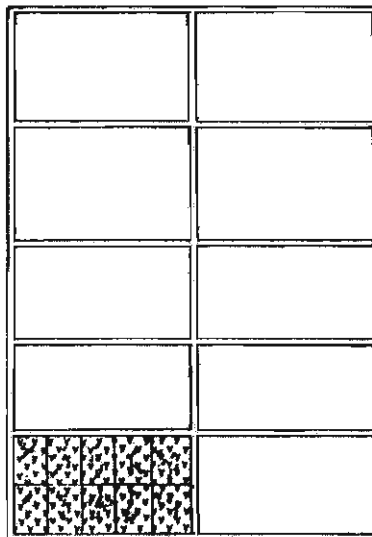
3.3 การจัดรูปแบบหมู่บ้าน (typical layout of the resettlement village) รูปแบบหมู่บ้านที่เหมาะสมกำหนดให้มี 100 ครัวเรือนต่อหนึ่งหมู่บ้าน จากการศึกษาการจัดสรรแบ่งแปลงที่อยู่อาศัยและแปลงที่ทำกิน ได้กำหนดขนาดของแปลงที่อยู่อาศัย เท่ากับ 1 ไร่ และขนาดแปลงที่ทำกินเท่ากับ 10 ไร่ต่อหนึ่งครัวเรือน โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีศูนย์หมู่บ้าน 1 แห่ง ทำหน้าที่ให้บริการ ในระดับหมู่บ้าน (กรมชลประทาน, 2536: 8-8) ดังภาพ 5 และ 6

สัญลักษณ์

- ขนาดแปลงที่อยู่อาศัย
- ศูนย์หมู่บ้าน
- รูปแบบถนน

ภาพ 5 รูปแบบหมู่บ้านในพื้นที่อพยพ

สัญลักษณ์

ขนาดแปลงที่ทำกิน

ถนนเพื่อการเกษตร

ภาพ 6 รูปแบบพื้นที่ทำกิน

อย่างไรก็ตาม หากบริเวณที่จัดสรรใดมีหมู่บ้านรวมกันเป็นจำนวน 10 หมู่บ้าน กำหนดให้จัดสร้างศูนย์ระดับตำบลขึ้น เพื่อทำหน้าที่ให้บริการในระดับกลุ่มหมู่บ้าน หรือสามารถให้บริการประชาชนได้ประมาณ 3,000 – 5,000 คน ในการจัดสร้างศูนย์ตำบล อาจยกระดับศูนย์หมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งในกลุ่มหมู่บ้านให้ทำหน้าที่เป็นศูนย์ตำบลหรือจัดทำสถานที่ที่เหมาะสมซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับกลุ่มหมู่บ้านนั้น ๆ หากบริเวณที่จัดสรรที่ใดที่ผู้อพยพไม่ถึง 20 ครัวเรือน กำหนดให้จัดสรรพื้นที่อพยพทั้งพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยแทรกตัวหรือรวมอยู่ในกลุ่มผู้อยู่อาศัยเดิมในบริเวณพื้นที่จัดสรรนั้น ๆ (กรมชลประทาน, 2536: 8-10)

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว ต้องพิจารณาร่วมกับสภาพสังคมของผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในถิ่นเดิม คือในการจัดครัวเรือนลงแต่ละหมู่บ้านนั้นจะให้ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันแต่เดิมเป็นหลัก โดยครัวเรือนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ก็จะจัดให้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันในบริเวณพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่ หรืออย่างน้อยก็จัดให้อยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้กันมากที่สุด เพื่อผลทางสังคมในแง่ของจิตใจที่มีความสัมพันธ์กันอยู่แต่เดิม ซึ่งบางหมู่บ้านของครัวเรือนเดิม เมื่อถูกจัดสรรให้มาอยู่ในที่

แห่งใหม่ อาจมีครัวเรือนต่ำกว่าเกณฑ์คือ 100 ครัวเรือน แต่บางหมู่บ้านก็อาจจะเกินกว่า 100 ครัวเรือนก็เป็นได้เช่นเดียวกัน (กรมชลประทาน, 2536: 8-13)

นอกจากนี้การจัดจำนวนหมู่บ้าน ศูนย์หมู่บ้านและศูนย์ตำบลในแต่ละพื้นที่จัดสรร ถ้าไม่อยู่ในเกณฑ์ที่ต้องจัดสร้างศูนย์ตำบลเนื่องจากจำนวนหมู่บ้านมีไม่ถึง 10 หมู่บ้าน ในกรณีนี้ผู้อพยพใหม่สามารถใช้บริการของศูนย์ตำบลที่อยู่ในบริเวณเดิมได้ หากยังไม่มีหรือไม่พอเพียงในการให้บริการ ก็สามารถเสนอให้จัดสร้างขึ้นใหม่ได้ (กรมชลประทาน, 2536: 8-14)

4. การวางแผนพัฒนาชุมชน

เมื่อมีการอพยพราษฎรเข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่จัดสรรเนื่องจากที่อยู่อาศัยเดิมถูกน้ำท่วมจากการสร้างเขื่อน ผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่เหล่านี้อาจมีปัญหาเรื่องการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมใหม่ทั้งทางด้านกายภาพและชุมชน เพราะพื้นที่รองรับผู้อพยพหลายแห่งมีราษฎรตั้งถิ่นฐานเดิมอยู่ก่อนบ้างแล้ว ฉะนั้นการวางแผนด้านการพัฒนาทางด้านกายภาพและการพัฒนาชุมชนเพื่อช่วยในการปรับตัวของผู้อพยพให้ดีขึ้นจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่การวางแผนพัฒนาทางด้านกายภาพได้ดำเนินการจากการแก้ไขผลกระทบแล้ว จึงมักกล่าวเฉพาะการวางแผนพัฒนาชุมชนเท่านั้น (กรมชลประทาน, 2536: 9-1)

การพัฒนาชุมชนในบริบทที่ดำเนินการต่อผู้อพยพในการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่คือการสร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่อยู่ในแต่ละชุมชน โดยรวมกำลังทั้งทางด้านสติปัญญาและแรงกาย เพื่อนำพลังร่วมนั้นมาใช้ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนและของชุมชน ซึ่งย่อมหมายถึงการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การมีนิสัยที่ดี เห็นคุณค่าของการทำงานเป็นกลุ่ม และอยู่ในชุมชนที่สะอาดถูกอนามัยหรือถ้าจะกล่าวโดยรวมก็คือว่าการทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนดีขึ้นจนเป็นที่น่าพอใจนั่นเอง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการพัฒนาพฤติกรรมกลุ่ม และการสร้างจิตสำนึกในเรื่องความร่วมมือของผู้ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน กิจกรรมการพัฒนาชุมชน อาจแยกออกได้เป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้คือ

4.1 การให้ความรู้หรือการตระหนักถึงความจำเป็นในการร่วมมือกัน อาจทำได้โดยการประชุมชี้แจงหรือการบรรยาย สานิตด้วยภาพยนตร์หรือภาพอย่างอื่น การนำราษฎรไปดูชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และทำให้ราษฎรมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่น่ากระทำ

4.2 การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่ราษฎรมีความพร้อมหรือถนัด และเป็นความต้องการของราษฎรด้วย

4.3 การจัดทำกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มหรือองค์กรที่สามารถปฏิบัติได้ และส่งผลที่ดีต่อกิจกรรมกลุ่ม

4.4 ดำเนินการกลุ่มไปตามกฎระเบียบหรือข้อบังคับที่วางไว้

4.5 ประเมินผลความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่มเป็นระยะ ๆ เช่น 6 เดือน หรือ 1 ปี เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขวิธีการดำเนินงานของกลุ่มให้ดีขึ้นไปเรื่อย ๆ

4.6 กลุ่มที่ประสบความสำเร็จ จะคู่ได้จากความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่ม และประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของกลุ่มทั้งในแง่ส่วนตัวและในแง่ของชุมชน

5. การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้อพยพ

ในหลักความเป็นจริง หากผู้อพยพเคยประกอบอาชีพอะไรก็ควรส่งเสริมอาชีพนั้น เช่น ผู้อพยพทำอาชีพเกษตรกรรม ทำการปลูกพืชเป็นส่วนใหญ่ เลี้ยงสัตว์บ้างเป็นบางส่วน อาชีพที่ควรส่งเสริมคืออาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การปลูกพืชที่เคยปลูกมาแล้ว เพราะอาชีพดังกล่าวราษฎรมีความรู้ และมีประสบการณ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงง่ายต่อการยอมรับ ไม่ต้องเสียเวลาปรับตัว ปรับใจมากนัก แต่มีข้อแม้ว่าพืชหรือกิจกรรมเกษตรที่ส่งเสริมควรมีตลาดรองรับ และราคาพืชผลดีพอสมควร เทคนิควิธีการผลิตแบบใหม่ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิต และลดต้นทุนในการผลิต ควรแนะนำด้วยการใช้วิธีสาธิตที่อาจทำได้ ซึ่งเกษตรกรอำเภอและเกษตรตำบลควรมีบทบาทมากกว่าสมาชิกคนอื่นในคณะกรรมการพัฒนาชุมชนที่จัดตั้งไว้ ซึ่งคณะกรรมการนี้ควรมีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพไปพร้อมกันด้วย (กรมชลประทาน, 2536: 9-7) โดยแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้อพยพ ควรมีดังนี้

1. ส่งเสริมการทำอาชีพที่เกษตรกรมีความรู้และประสบการณ์อยู่ก่อนแล้ว
2. ส่งเสริมการปลูกพืชที่มีตลาดรองรับและราคาดี
3. ควรปลูกข้าวเฉพาะพอรับประทานในครอบครัว จะเหลือขายบ้างไม่มากนัก เพราะราคาข้าวไม่ค่อยจะดีนัก เนื่องจากมีการแข่งขันกันมาก และมีปริมาณการผลิตต้นตลาด
4. ควรส่งเสริมพืชไร่ที่ราคาดีเช่น ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ข้าวโพดและอ้อย ตามสภาพที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ
5. การเลี้ยงสัตว์ ควรทำเป็นอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของครัวเรือน
6. ควรมีการนำเทคนิคการผลิตใหม่ๆมาใช้ เพื่อลดต้นทุนในการผลิต
7. ควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในตลาด
8. ควรพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงต่อการขาดทุน
9. ควรแสวงหาช่องทางในการพัฒนาอาชีพใหม่ๆตามสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้ควรอยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการพัฒนาชุมชนของแต่ละพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนของภาครัฐและฝ่ายราษฎรที่เกี่ยวข้อง โดยอาจใช้วิธีการประชุมปรึกษาหารือ ระดมสมองและการสาธิตตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมและศักยภาพของประชากร ในแต่ละพื้นที่ (กรมชลประทาน, 2536: 9-7)

6. การประมาณราคาค่าทดแทน

กรมชลประทาน ได้มีมาตรการในการประมาณราคาค่าทดแทนในสิ่งต่างๆที่ราษฎรได้รับความเสียหายจากการก่อสร้างเขื่อน (รายงานฉบับสมบูรณ์ แผนการอพยพตั้งถิ่นฐานใหม่ กรมชลประทาน, 2536: 11-1) ดังนี้คือ

1. ค่าทดแทนที่ดิน โดยใช้ข้อมูลราคาประเมินที่ดินจากบัญชีจำนวนราคาทุนทรัพย์สินในการจะทะเบียนสิทธิ์และนิติกรรมเกี่ยวกับที่ดิน ถ้าราษฎรไม่ประสงค์จะไปอยู่ในที่อพยพที่รัฐจัดสรรให้ จะชดเชยค่าที่ดินให้เป็นสองเท่าจากราคาประเมิน ทั้งนี้ โดยการพิจารณาจากการสำรวจราคาซื้อขายจริงจากข้อมูลการสอบถามกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่

2. ค่าทดแทนสิ่งปลูกสร้าง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ค่าทดแทนสิ่งปลูกสร้างเอกชน โดยเริ่มจากการสำรวจบ้านเรือนในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ โดยแยกเป็นบ้านประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะการปลูกสร้าง และชนิดวัสดุก่อสร้างได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ 9 แบบย่อย และคำนวณหาราคาค่าทดแทน โดยใช้อัตราของค่าทดแทนของหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ ตัวอย่างเช่นถ้าเป็นกรมชลประทาน จะใช้คำนวณค่าทดแทนของฝ่ายสถาปัตยกรรม กองออกแบบ กรมชลประทาน ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 ลักษณะบ้านประเภทต่าง ๆ ตามมาตรฐานกำหนดราคาซื้อขายอาคารบ้านเรือน ปี 2535

แบบที่	ลักษณะบ้าน					ราคาค่าทดแทน บาท/ตร.ม.
	เสา คาน ตง	พื้น	ฝา	โครงหลังคา	หลังคา	
1.1	ชั้นล่าง คสล.	ชั้นล่าง คสล.	ชั้นล่าง ก่ออิฐ ฉาบปูน	ไม้	กระเบื้อง	2,045
	ชั้นบน ไม้	ชั้นบน ไม้	ชั้นบน ไม้	ฝ้ากระเบื้อง แผ่นเรียบ		
1.2	ชั้นล่าง คสล.	ชั้นล่าง คสล.	ชั้นล่าง ก่ออิฐ ฉาบปูน	ไม้	สังกะสี	1,985
	ชั้นบน ไม้	ชั้นบน ไม้	ชั้นบน ไม้	ฝ้ากระเบื้อง แผ่นเรียบ		

ตาราง 1 (ต่อ)

แบบที่	ลักษณะบ้าน					ราคาค่าทดแทน บาท/ตร.ม.
	เสา คาน ตง	พื้น	ฝ้า	โครงหลังคา	หลังคา	
2.1	ไม้	ไม้	กระเบื้องแผ่น เรียบหรือไม้	กระเบื้องแผ่น เรียบหรือไม้	กระเบื้อง	1,585
2.2	ไม้	ไม้	กระเบื้องแผ่น เรียบหรือไม้	ไม้	สังกะสี	1,525
3.1	ไม้	ไม้	ไม้	ไม้	กระเบื้อง	1,680
3.2	ไม้	ไม้	ไม้	ไม้	สังกะสี	1,620
4.1	คสล.	ปูน-ทราย	ก่ออิฐฉาบปูน	ไม้	กระเบื้อง	
				ฝ้ากระเบื้อง แผ่นเรียบ		1,680
4.2	คสล.	ปูน-ทราย	ก่ออิฐฉาบปูน	ไม้	สังกะสี	
				ฝ้ากระเบื้อง แผ่นเรียบ		1,620
5	ไม้ท่อนเปลือกลอก	จาก,ขัดแตะ	ไม้, ไม้ไผ่	จาก,สังกะสี	จาก	585

ที่มา: ฝ่ายสถาปัตยกรรม กองออกแบบ กรมชลประทาน

2.2 ค่าทดแทนสิ่งปลูกสร้างสาธารณะที่ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้าง ประกอบด้วย วัด โรงเรียน ศาลาสาธารณะ สถานีตำรวจ บ่อน้ำ สถานีอนามัย ฯลฯ ซึ่งจะทำให้การปลูกสร้างให้ใหม่ในพื้นที่อพยพ จึงไม่มีการจ่ายค่าทดแทน แต่ทำการประเมินมูลค่าสิ่งปลูกสร้างไว้ด้วยเพื่อเป็นข้อบ่งชี้ถึงคุณภาพ และความสำคัญของสิ่งปลูกสร้างดังกล่าวต่อชุมชน ซึ่งใช้เป็นข้อมูลในการพิจารณาเลือกที่ตั้งของเขื่อนและระดับเก็บกักที่เหมาะสม รวมทั้งใช้ประกอบการวางแผนอพยพย้ายถิ่นฐานด้วย

2.3 ค่าทดแทนพืชผล ใช้การสำรวจนับไม้ผลทุกประเภทในหมู่บ้านต่างๆ ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ จากนั้นใช้บัญชีอัตราค่าทดแทนพืชผลของหน่วยงานที่รับผิดชอบเป็นแนวทางในการจ่ายค่าทดแทน ยกตัวอย่างกรณีเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จะใช้อัตราค่าทดแทนพืชผลที่ถูกเขตชลประทานของกรมชลประทาน ในปี 2535 เพื่อนำมาคำนวณหาค่าทดแทนทั้งหมด แล้วคิดเป็นอัตราค่าทดแทนเฉลี่ยต่อครัวเรือน

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เป็นแนวทางสำหรับวางแผนจัดการผู้อพยพจากพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วม โดยทำการศึกษาจำนวนประชากรที่ต้องอพยพ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ รวมทั้งรูปแบบที่อยู่อาศัยเดิมเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดรูปแบบที่ตั้งชุมชนใหม่ให้มีความใกล้เคียงกับชุมชนเดิม วางแผนการวางผังชุมชนตามรูปแบบที่ผู้อพยพคุ้นเคย มีศูนย์ตำบลเป็นศูนย์กลางชุมชน กำหนดรูปแบบของหมู่บ้านและที่ทำกินเพื่ออำนวยความสะดวกและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่อพยพเป็นไปในทางที่ดีกว่าเดิม รวมทั้งการคิดค่าทดแทนในสิ่งที่สูญเสียจากการสร้างเขื่อนของผู้อพยพด้วย ซึ่งแนวคิดนี้สามารถนำมาเป็นฐานคิดในการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในการวิจัยครั้งนี้ได้

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการแก้ปัญหา

การแก้ไขปัญหาเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ อยู่ในตัวของมันเอง ถ้าไม่ทำอย่างเป็นระบบมีหลักการคิดที่ถูกต้องหรือทำอย่างไรเท่าไม่ถึงการณ์แล้ว อาจเป็นผลทำให้เกิดปัญหามากขึ้น ดังนั้นในการแก้ปัญหาจึงต้องมีระบบคิดวิเคราะห์ที่มีลักษณะวัดดูวิสัย มีข้อมูลที่เพียงพอ สอดคล้องกับหลักวิชาการ มีทรัพยากรบุคคลและเงินงบประมาณ รวมตลอดทั้งการจัดการที่ดี จึงจะสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ ในการแก้ไขปัญหาคือต้องยึดถือแนวทางการดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยในวิชาการปัจจุบัน โดยมีหลักการและขั้นตอน 5 ขั้นตอนดังนี้ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2543) คือ

ขั้นตอนที่ 1 ต้องศึกษาทำความเข้าใจในปัญหานั้น ให้สามารถเข้าใจได้อย่างต้องแท้ก่อนว่า อะไรคือปัญหา การชี้ประเด็นว่าอะไรคือปัญหาบางครั้งก็ไม่ใช่ของง่าย เพราะสิ่งที่มองว่าเป็นปัญหา แม้จะไม่ผิด แต่อาจจะเป็นเพียงอาการของปัญหา ยกตัวอย่างเช่น ยาเสพติดแพร่หลายเป็นปัญหาของสังคมไทยขณะนี้ แต่สิ่งที่ปัญหาหลักคือการที่สังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันครอบครัวและค่านิยมสังคมกำลังเกิดวิกฤตขนาดหนักจนนำไปสู่สถานะของความเคັงคว้างหมดที่พึ่งทางใจ ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาหลักของสังคมจึงหันไปพึ่งยาเสพติดอันเป็นการแสดงออกของอาการของปัญหา ในส่วนนี้ ความเสื่อมทางสังคมซึ่งนำไปสู่การขาดสิ่งยึดเหนี่ยวเป็นปัญหาหลักหรือเรียกว่าตัวแปรนำ ยาเสพติดเป็นเพียงผลพลอยได้ที่ตามมาจากปัญหาดังกล่าว เรียกว่าตัวแปรตาม การแก้ปัญหายาเสพติดด้วยการปราบปรามผู้ผลิต ผู้ขาย รวมตลอดทั้งลงโทษผู้เสพยาเสพติดก็เป็นการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง แต่ในความเป็นจริงต้องแก้ที่ปัญหาหลัก คือทำให้คนไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งยาเสพติด นั่นคือการแก้ปัญหาทางสังคมและปัญหาทางจิตวิทยา ถ้าคนในสังคมมีความสุข ถ้าสถาบันครอบครัวเข้มแข็ง ถ้ามีความแจ่มกระจ่างในการดำรงชีวิต และแจ่มชัดในความ

มุ่งหมายของชีวิต ก็ไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาเสพติดอีกต่อไป ทั้งผู้ผลิต ผู้ขายและ ผู้ซื้อก็ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้ ดังนั้น การมีข้อมูลที่พอเพียง ความสามารถในการวิเคราะห์เจาะลึกถึงสาเหตุหลักของปัญหาจึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการแก้ปัญหา ถ้าการมองปัญหาผิดประเด็นจะเนื่องด้วยเหตุผลกลใดก็ตาม ก็จะทำให้การแก้ปัญหาผิดไปด้วย หรือแม้จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ก็อาจยังไม่ส่งผลในทางบวกในภาพรวม ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัดที่สุดก็คือ การมองว่าปัญหาเศรษฐกิจไทยขึ้นอยู่กับสถาบันการเงินเป็นหลักโดยไม่มองภาคของการผลิตที่แท้จริง ทำให้มีการมุ่งเน้นในการทุ่มทรัพยากร แก้ปัญหาการเงินของธนาคาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับอัตราแลกเปลี่ยน เงินเพื่อและดอกเบี้ย หรือหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ เพื่อที่จะทำให้สถาบันการเงินมีความแข็งแกร่งขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และหวังว่านั่นจะเป็นการแก้ปัญหาที่ถูกจุด แต่ปรากฏว่าเกือบ 3 ปีที่ผ่านมาเศรษฐกิจก็ยังไม่กระเตื้องเท่าที่ควรนี่คือการมองปัญหาอย่างผิดจุด หรือไม่อาจจะมองเห็นในภาพรวมได้

ขั้นตอนที่ 2 จะต้องรู้ถึงสาเหตุอย่างแท้จริงของปัญหาตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เพราะถ้าหากไปแก้ที่อาการก็ไม่สามารถที่จะทำให้ปัญหาหมดไปได้ ตัวอย่างเช่น บางคนเส้นโลหิตฝอยในสมองแตกนำไปสู่การชาของมือและกลายเป็นแผลเรื้อรัง ความพยายามในการรักษาผลคือการพยายามแก้ปัญหาที่อาการ แต่สาเหตุใหญ่อยู่ที่เส้นโลหิตในสมอง ถ้าไม่แก้ปัญหานั้นอาการเน่าเปื่อยเรื้อรังที่มีมือก็ยังมีอยู่ต่อไป ดังนั้น การวิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาจึงเป็นเรื่องจำเป็น แต่ปัญหามือยู่บางครั้งสาเหตุที่แท้จริงมีอยู่หลายตัว ครอบคลุมทั้งมิติของการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ การมุ่งแก้ปัญหาโดยมองที่ตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งก็ไม่สามารถส่งผลได้ในภาพรวม แต่การจะนำตัวแปรทั้งหมดเข้ามาพิจารณาเพื่อการแก้ปัญหาก็ยากที่จะกระทำได้ เนื่องจากขอบข่ายกว้างขวางจนจัดการไม่ได้ ผลสุดท้ายก็จำเป็นที่กลับไปสู่ตัวแปรใหญ่ ๆ ซึ่งเชื่อว่าเป็นตัวแปรหลัก และแม้จะประสบความสำเร็จในส่วนนั้นก็ไม่สามารถจะประสบความสำเร็จในส่วนอื่น ๆ ปัญหาของสังคมก็ยังมีอยู่ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 ต้องอาศัยความรู้ทางเทคนิคที่จะต้องนำไปสู่การวางนโยบายเพื่อการปฏิบัติ ซึ่งถ้าขาดความรู้ในการแก้ปัญหาแม้จะรู้สาเหตุความเป็นมาก็จะไม่มีประโยชน์ นอกเหนือจากความรู้แล้วทรัพยากรและการจัดการจะเป็นตัวแปรสำคัญ ทรัพยากรได้แก่นุชนัยและวัตถุซึ่งซื้อได้ด้วยเงิน ขณะเดียวกันจะต้องสามารถจัดการให้ทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรวัตถุทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบนฐานของความรู้ทางวิชาการ มุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหาที่ได้มีการชี้ประเด็นแล้วอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาเหตุใหญ่ๆซึ่งเป็นตัวแปรหลัก ๆ

ขั้นตอนที่ 4 ต้องมีความมุ่งมั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาระดับชาติจะต้องมีความมุ่งมั่นและมีความแน่วแน่ ผู้แก้ปัญหาก็ต้องมีลักษณะเป็นผู้นำที่สามารถยื่นหยัดเผชิญปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้อย่างเด็ดเดี่ยว มิฉะนั้นอาจจะเกิดความท้อแท้ และยอมแพ้ไปในที่สุด

ขั้นตอนที่ 5 จังหวะและเวลาของการแก้ปัญหาเป็นเรื่องสำคัญ ความพยายามในการแก้ปัญหาในขณะที่สังคมไม่พร้อมที่จะรับ หรือในขณะที่แรงต่อต้านจากผู้เสียผลประโยชน์ยังแข็งอยู่ การแก้ปัญหาย่อมประสบอุปสรรค การปูพื้นในทางอารมณ์ของสาธารณชน การกระจายข่าว การบอกข่าวสารกับผู้ที่จะต้องสูญเสียผลประโยชน์ ขณะเดียวกันการเลือกจังหวะที่จะตัดสินใจอย่างเด็ดขาดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องจำเป็น ตัวอย่างเช่น การพยายามที่จะออกกฎหมายเกี่ยวกับภาษีทรัพย์สินและภาษีมรดกเพื่อเพิ่มรายได้ของรัฐและเพื่อแก้ความยุติธรรมในสังคมในส่วนของ การกระจายรายได้ จะต้องเลือกจังหวะเวลาอย่างเหมาะสม จะต้องปูพื้นอารมณ์ให้กับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ซึ่งจะสูญเสียผลประโยชน์จากกฎหมายดังกล่าว

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นข้อพิจารณาทั่ว ๆ ไปของการแก้ปัญหาทั้งทางส่วนตัวและในสังคม แต่ปัญหาที่เกิดจากการแก้ปัญหาในเบื้องต้นนั้นก็คือ การไม่ตระหนักถึงปัญหาที่มีอยู่ หรือมองดูปัญหาดังกล่าวว่าเป็นปัญหาอะไร ซึ่งเท่ากับเป็นคนตาบอดมองไม่เห็นความเป็นจริง แต่ที่อันตรายยิ่งกว่านั้นก็คือ มองปัญหาผิดประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาเหตุของปัญหายังทำให้การวิเคราะห์อย่างวัตถุดิบเกิดขึ้นไม่ได้ และเมื่อวิเคราะห์ปัญหาผิดทำนองเกี่ยวกับการวินิจฉัยโรคผิด ความรู้ก็ตี ทรัพยากรก็ตี การจัดการต่าง ๆ ก็ตี ไม่สามารถจะนำมาใช้ประโยชน์ได้ เพราะแก้ปัญหาผิดจุด ซึ่งจะนำไปสู่การสูญเปล่า ขณะเดียวกันแม้ทุกอย่างจะเป็นไปตามครรลองที่กล่าวมาแล้ว แต่ถ้าขาดความมุ่งมั่นทางการเมือง ท้อถอยง่าย ก็ไม่สามารถจะขยับแก้ปัญหาลุล่วงไปได้จนเสร็จเรียบร้อย ประเด็นสุดท้ายในเรื่องของการเลือกจังหวะเวลานั้น เป็นเรื่องของประสบการณ์และเป็น เรื่องของการรู้ทันต่อเหตุการณ์ โดยมีบทเรียนมากพอสมควร การแก้ปัญหาจึงมีลักษณะเป็นทั้งศิลป์ และเป็นทั้งศาสตร์ การจะเดินตามแนวทฤษฎีอย่างสุดครสำเร็จเช่น การพยายามที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจในขณะนี้ย่อมประสบความล้มเหลว แต่จะใช้เฉพาะศิลป์ ภูศโลบายต่าง ๆ โดยไม่ใช้ความรู้ทางวิทยาการอย่างแท้จริงก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาได้เช่นเดียวกัน การแก้ปัญหาจึงเป็นเรื่องที่จะต้องมีการกระทำอย่างสุขุมคัมภีรภาพ เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นจากฝ่ายต่าง ๆ ไม่ใช่อริ้น ขณะเดียวกันต้องพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนเข้ากับสถานการณ์ โดยไม่เกิดมิจฉาธิฐหรือกลัวว่าเป็นการเสียหน้า (ลิขิต ธีรเวคิน, 2543)

แนวคิดการจัดการแก้ปัญหานี้เป็นเรื่องสำคัญ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ เพราะการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ต้องทำอย่างมีขั้นตอนที่ถูกต้องและเหมาะสมจึงจะสามารถแก้ปัญหาได้ ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่การทำความเข้าใจกับปัญหาเพื่อให้ถูกต้องตามประเด็นปัญหาที่แท้จริง ศึกษาจนเข้าใจสาเหตุของปัญหา นำความรู้มากำหนดเป็นนโยบายในการแก้ปัญหา มีความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหานั้นๆ ที่สำคัญที่สุดคือ

การใช้จังหวะและเวลาที่เหมาะสมก็จะทำให้สามารถแก้ปัญหาได้ โดยนำแนวคิดนี้มาวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้พหุเพื่อหาแนวทางในการวิจัยที่จะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้พหุได้

แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

ความหมายของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตเป็นคำที่ได้รับการใช้อย่างแพร่หลาย และได้ถูกนิยามในความหมายต่าง ๆ แต่โดยทั่วไปจะหมายถึง สภาพการ “อยู่ดี กินดี (well – being)” ในความหมายนี้คุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกัน เนื่องจากความต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะด้านความรู้สึกนึกคิดจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานะด้านต่าง ๆ ของมนุษย์เช่น อายุ เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระดับการพัฒนาทางเทคโนโลยี ตลอดจนประสบการณ์ชีวิตของแต่ละบุคคล ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะกำหนดความหมายของคุณภาพชีวิตที่สามารถใช้ในการอธิบายได้ในสากล แต่อย่างไรก็ตามในเชิงทฤษฎีอาจจะสามารถสร้างแบบจำลองคุณภาพชีวิต จากแนวคิดทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการตามแบบของ Maslow (Maslow's hierarchy of needs) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้คือ

1. ทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการของ Maslow มีขั้นสำคัญดังนี้ (สมยศ นาวิการ, 2538: 368) คือ

1.1 มนุษย์ทุกคนมีความต้องการหลายอย่าง ซึ่งจัดเป็นลำดับความสำคัญก่อนหลังได้ดังต่อไปนี้คือ

1.1.1 ความต้องการทางกายภาพ (physical needs) เช่น ความต้องการอาหาร การนอน การหายใจ และสิ่งอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตอยู่ได้ ถือว่าเป็นลำดับของความ ต้องการขั้นต่ำสุดและขั้นแรกของมนุษย์

1.1.2 ความต้องการทางด้านความปลอดภัย (safety needs) เมื่อต้องการทางกายภาพของมนุษย์ได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์จะมีความต้องการลำดับขั้นต่อไปคือ ความต้องการทางด้านความปลอดภัยและความมั่นคงในชีวิตเช่น มนุษย์ต้องการได้รับการคุ้มครองความปลอดภัยจากภัยอันตรายและการข่มขู่ต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การทำร้ายร่างกายและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

1.1.3 ความต้องการที่จะผูกพันในสังคม (social needs) เป็นความต้องการลำดับขั้นสูงถัดขึ้นไปจากความต้องการทางด้านกายภาพและความปลอดภัย หลังจากที่ความพอใจของมนุษย์ทางด้านกายภาพและความปลอดภัยได้รับตอบสนองจนเป็นที่พอใจแล้ว มนุษย์จะเกิด

ความต้องการใหม่ขึ้นมาคือ ความต้องการที่จะผูกพันในสังคม ซึ่งหมายถึงความต้องการของมนุษย์ที่จะมีความอบอุ่นทางใจโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกลุ่มสังคมต่าง ๆ เช่น ครอบครัว เพื่อนฝูง และเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเหล่านั้น

1.1.4 ความต้องการที่จะมีฐานเด่นและได้รับการยกย่องในสังคม (esteem needs) นั่นคือลำดับขั้นความต้องการลำดับที่สี่ของมนุษย์ มนุษย์มีความต้องการทางกายภาพความปลอดภัย และการผูกพันในสังคมได้รับการสนองตอบจนเป็นที่พอใจแล้ว จะหันไปสู่ความต้องการลำดับที่สี่นี้ การจูงใจมนุษย์ที่มีความต้องการแบบนี้ จึงจำเป็นต้องอาศัยกลวิธีที่จะสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ ในลำดับที่สี่นี้ให้ได้ การจะมีฐานะเด่นหมายถึง ความต้องการของมนุษย์ที่จะประสบความสำเร็จ มีความรู้ความสามารถและมีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง ส่วนการได้รับการยกย่องในสังคมนั้น หมายถึงความต้องการที่จะมีสถานภาพสูง และได้รับการยกย่องจากสังคม

1.1.5 ความต้องการที่จะประจักษ์ตน หรือตระหนักถึงความจริงในตนเอง (self - actualization) เป็นลำดับขั้นของความต้องการที่สูงสุด หมายถึงการที่มนุษย์สามารถใช้ความสามารถที่ตนมีอยู่ได้อย่างเต็มที่ที่สุดซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้มนุษย์สามารถสนองความต้องการของคนเท่าที่ตนจะมีความสามารถกระทำได้

1.2 โดยทั่วไปแล้วเมื่อมนุษย์ได้รับการสนองตอบในระดับที่ต่ำกว่าแล้ว ก็จะมีความต้องการในระดับสูงขึ้นไป

1.3 บุคคลอาจจะมีความต้องการพร้อมกันหลายระดับได้ และสามารถที่จะได้รับสิ่งที่ต้องการหลายระดับนั้นพร้อม ๆ กันได้ แต่บุคคลอาจจะไม่ได้รับสิ่งตอบแทนในระดับสูงกว่า ถ้าความต้องการในระดับต่ำกว่ายังไม่ได้รับการตอบสนอง ทั้งนี้เพราะการได้รับสิ่งที่ต้องการใด ๆ ขึ้นอยู่กับการกระทำของบุคคล และบุคคลจะไม่มีแรงจูงใจให้กระทำการใด ๆ เพื่อให้ได้รับสิ่งที่ต้องการระดับสูงขึ้นไป ยกตัวอย่างเช่น บุคคลอาจจะชอบกระทำสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งการกระทำผิดกฎหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งอาหาร ซึ่งเป็นความต้องการขั้นแรกของมนุษย์ แต่เมื่อได้รับการตอบสนองในเรื่องอาหาร เขาก็จะมีความต้องการในระดับต่อไปคือ ความปลอดภัย และมั่นคงในชีวิต ซึ่งเป็นความต้องการในระดับที่ 2

การประเมินคุณภาพชีวิต

นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำแบบสำรวจความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และวางเป้าหมายของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ดัชนีตัวชี้วัดของ จปฐ. ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด และตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

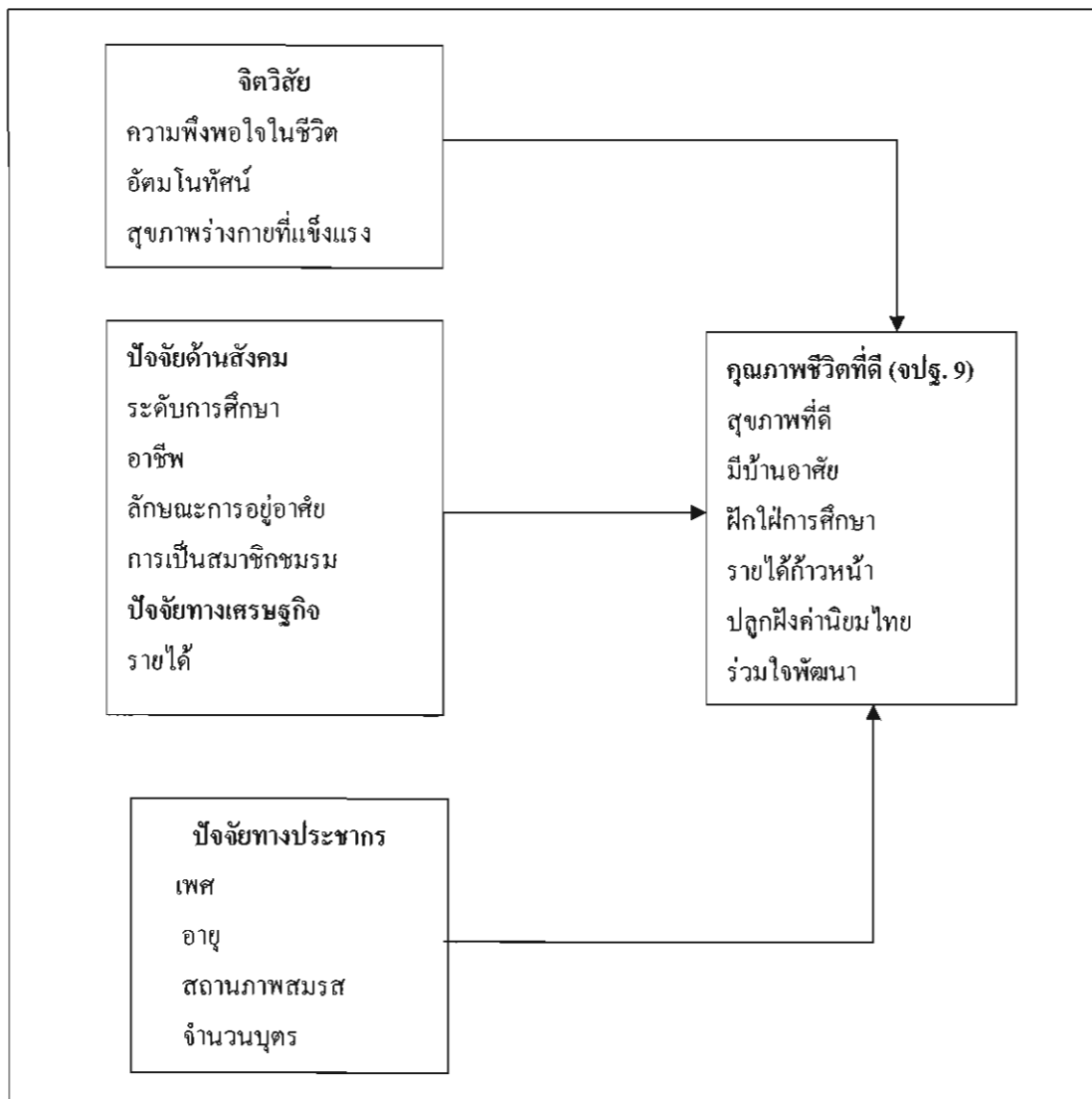
(พ.ศ. 2550-2554) จปฐ.ได้รับการแบ่งออกเป็น 6 หมวด โดยมีตัววัดทั้งหมด 42 ตัววัดดังนี้ (กรมการ
พัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550)

- หมวด 1 สุขภาพดี หมายถึง การที่ประชากรมีสุขภาพอนามัยดี (เครื่องชี้วัด 13
ข้อ)
- หมวด 2 มีบ้านอาศัย หมายถึง การที่ประชากรมีที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่
เหมาะสม (เครื่องชี้วัด 8 ข้อ)
- หมวด 3 ฝึกฝนการศึกษา หมายถึง การที่ประชาชนได้มีโอกาสเข้าถึงบริการด้าน
การศึกษา (เครื่องชี้วัด 7 ข้อ)
- หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า ประชาชนมีการประกอบอาชีพและมีรายได้พอเพียง
ต่อการดำรงชีวิต (เครื่องชี้วัด 3 ข้อ)
- หมวด 5 ปลูกฝังค่านิยมไทย หมายถึง ประชาชนมีการปลูกฝังค่านิยมให้กับ
ตนเองเพื่อให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น (เครื่องชี้วัด 6 ข้อ)
- หมวด 6 ร่วมใจพัฒนา หมายถึง ประชาชนมีจิตสำนึกและร่วมกันรักษาสิทธิของ
ตนเอง เพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น (เครื่องชี้วัด 5 ข้อ)

ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ทั้ง 6 หมวดนี้ สามารถใช้เป็นตัวชี้วัดได้อย่างดี โดยเฉพาะ
ปัจจัยด้านกายภาพ ถึงแม้จะมีความพยายามที่จะเชื่อมโยงบางหมวดเข้ากับแนวความคิดเกี่ยวกับ
คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ และสังคม ความจำเป็นพื้นฐานโดยทั่วไปเป็นการวัดคุณภาพชีวิตเพียงมิติ
เดียว

อย่างไรก็ตามการประเมินคุณภาพชีวิตของราษฎรอพยพนั้นไม่สามารถที่จะ
ประเมินโดยใช้ตัวชี้วัดในมิติเดียว เนื่องจากประชากรกลุ่มนี้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม จิตใจ
อาชีพการทำงาน วิถีชีวิต ดังนั้นการประเมินคุณภาพชีวิตจึงจำเป็นต้องทำการประเมินในหลายมิติ
(Zhan, 1992: 795) ได้ให้แนวทางในการประเมินคุณภาพชีวิตว่า ควรประกอบด้วยการประเมินด้าน
จิตวิสัย และวัตถุวิสัย โดยประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้านคือ ความพึงพอใจในชีวิต (life
satisfaction) อัตมโนทัศน์ (self concept) สุขภาพและร่างกายที่แข็งแรง (health and physical well-
being) และปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ (socio-economic factors) ดังนั้นในการประเมินคุณภาพ
ชีวิตของราษฎรอพยพ ซึ่งจะเป็นการนำเอาทั้งแนวคิด จปฐ. และแนวคิดของ Zhan มาประกอบใน
การประเมิน กรอบการวิเคราะห์สามารถแสดงได้ตามภาพ 7

องค์ประกอบด้านจิตวิสัย

ภาพ 7 กรอบการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของราษฎรที่อพยพก่อนและหลังการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

ที่มา: Zhan L. (1992: 796)

ตามกรอบการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตข้างต้น จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตด้านจิตวิสัยประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย 3 ส่วน คือ

1. ความพึงพอใจในชีวิต (life satisfaction) เป็นการประเมินด้านอารมณ์และความรู้สึก (affective evaluation) และเป็นการประเมินด้านการรับรู้ (cognitive evaluation) โดย

บุคคลคำนึงถึงสิ่งที่ตนเองได้รับในชีวิต (actual achievement) เปรียบเทียบกับความปรารถนา (aspiration) และความคาดหวัง (expectation) ในชีวิตของตนเอง บุคคลจะมีความพึงพอใจในชีวิตมากหรือน้อย ก็จะขึ้นอยู่กับระดับการได้รับสิ่งต่าง ๆ ของชีวิต ถ้าบุคคลได้รับในสิ่งที่ปรารถนา ก็จะมี ความพึงพอใจในเชิงบวก ในทางตรงกันข้าม ถ้าสิ่งที่ได้รับนั้นต่ำกว่าความปรารถนา หรือความคาดหวัง เขาก็อาจจะไม่มีความพึงพอใจ หรืออาจจะมีในระดับที่ต่ำ นอกจากนี้จะเป็นผลมาจากการประเมินของบุคคล ความพึงพอใจในชีวิตอาจจะเป็นผลมาจากปัจจัยภายนอกอื่น ๆ เช่น ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ฯลฯ ปัจจัยด้านสุขภาพ ปัจจัยด้านสังคม และเศรษฐกิจ (Zhan, 1992: 797)

2. อັคมโนทัศน์ (self concept) เป็นแนวคิด ความเชื่อ และความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองของบุคคลในห้วงเวลาหนึ่ง ความนึกคิดนี้มีความสำคัญต่อบุคคล อັคมโนทัศน์เป็นตัวชี้นำพฤติกรรมของบุคคลในทางสังคม เนื่องจากองค์ประกอบนี้เป็นการรับรู้เกี่ยวกับตัวเอง และเป็นการประเมินตนเองจากประสบการณ์ในชีวิต อັคมโนทัศน์ด้านบวกเป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลกล้าเผชิญต่อปัญหา และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต ดังนั้นการวิเคราะห์อັคมโนทัศน์ สามารถประเมินคุณภาพชีวิตของบุคคลได้

3. สุขภาพร่างกายที่แข็งแรง (health and physical well-being) เป็นส่วนสำคัญยิ่งในองค์ประกอบคุณภาพชีวิต ยิ่งกว่านี้ผลการวิจัยยังพบว่าการมีสุขภาพที่ดีเปรียบเสมือนการประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต ได้สรุปว่า ภาวะสุขภาพเป็นประสบการณ์ในชีวิตของบุคคล เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพชีวิตได้ทั้งเชิงวัตถุวิสัย และจิตวิสัย ดังนั้นการประเมินคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอนามัย จึงเป็นส่วนสำคัญด้านหนึ่ง (Zhan, 1992: 798)

ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตด้านจิตวิสัย สามารถบ่งบอกถึงระดับการดำรงชีวิต ซึ่งระดับคุณภาพชีวิตด้านจิตวิสัยของแต่ละบุคคล อาจมากน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือองค์ประกอบคุณภาพชีวิตด้านจิตวิสัยหลายประการ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตด้านจิตวิสัยของบุคคลประกอบด้วย (ฉันทนา กาญจนพันธ์, 2529: 21)

1. ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางประชากรที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต ได้แก่

1.1 เพศ เพศเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของบุคคลในสังคม ในสังคมไทยเพศชายถูกกำหนดให้เป็นผู้นำในครอบครัว ส่วนเพศหญิง สังคมกำหนดบทบาทในการเป็นแม่บ้าน ในขณะที่เพศหญิงที่ให้ความเคารพในความเป็นผู้นำครอบครัวของเพศชาย และจากการที่เพศชายได้รับความเคารพนับถือและยกย่อง จากสังคมจึงทำให้เพศชายมองตนเองมีคุณค่ามากกว่าเพศหญิง

นอกจากนี้เพศหญิงยังมีความรู้ดีว่ามีความสามารถทางด้านร่างกายต่ำกว่าเพศชาย มีการปรับตัวได้ยากกว่า รวมทั้งเพศหญิงจะมีระดับการพึ่งพาผู้อื่น และมีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมประจำวันมากกว่าเพศชาย และอัตรานอนหลับของผู้สูงอายุในเพศชายและเพศหญิง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้สูงอายุเพศชายมีอัตรานอนหลับสูงกว่าเพศหญิง ดังนั้นเพศจึงเป็นตัวแปรที่น่าจะมีอิทธิพลต่อความสุข หรือคุณภาพชีวิต (ฉันทนา กาญจนพันธ์, 2529: 23)

1.2 อายุ อายุเป็นปัจจัยส่วนบุคคลอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต ในทางประชากรศาสตร์ช่วงอายุสามารถแบ่งออกได้ดังนี้คือ

- อายุตั้งแต่แรกเกิด – 5 ขวบ จะเป็นวันที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นสูง
- วัย 6 – 15 ปี เป็นวัยที่อยู่ในระหว่างการศึกษา และ
- อายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป จะเป็นวัยทำงานสามารถประกอบอาชีพและเลี้ยงดู

ตนเองได้ อายุ 25 ปีขึ้นไปจะเริ่มมีครอบครัวที่มั่นคง เพศชายจะเป็นผู้รับผิดชอบในการเป็นผู้นำสร้างความมั่นคงและหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่เดียวกัน เพศหญิงก็จะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะแม่บ้านที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ในเรื่องความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวให้มีความสุขและสะดวกสบายตามอัตภาพ เมื่ออายุมากขึ้น บทบาทของทั้งเพศชายและเพศหญิงจะค่อย ๆ เปลี่ยนไป เนื่องจากสภาพของร่างกาย สถานภาพของครอบครัว และสถานภาพในทางสังคม ดังนั้นอายุจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ความผาสุก ผู้ที่มีอายุมากขึ้นจะมีระดับการพึ่งพาผู้อื่นสูง ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นภาระครอบครัวหรือสังคม ส่งผลให้คุณภาพชีวิตต่ำลงได้

1.3 สถานภาพสมรส เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต ในแง่ที่ว่าผู้ที่มีคู่สมรสอยู่ด้วยจะทำให้มีคู่คิด มีเพื่อนแท้ที่คบได้อย่างสนิทใจ ไม่รู้สึกเหงา หรือโดดเดี่ยว นอกจากนี้ คู่สมรสจะเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์ ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ก่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ที่มีเพื่อนวัยใกล้เคียงกันเป็นที่ปรึกษา รู้สึกมั่นคงในชีวิตเกิดความรับรู้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

1.4 จำนวนบุตร บุตรที่เกิดมาพร้อมเป็นภาระที่สำคัญ ยิ่งของครอบครัวในการจะต้องเลี้ยงดูเอาใจตั้งแต่แรกเกิด ไม่สามารถพึ่งพาตัวเองได้ต้องใช้การศึกษาเล่าเรียน เมื่อเข้าสู่วัยการศึกษา จนกระทั่งมีการทำงานประกอบอาชีพที่มั่นคง และสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในที่สุด ภาระต่าง ๆ ตั้งแต่บุตรได้กำเนิดขึ้นมา จนกระทั่งสามารถดำรงชีวิตอย่างมั่นคงได้ด้วยตนเอง ครอบครัวจะต้องทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ เพื่อสร้างอนาคตให้กับบุตรของตน การที่ครอบครัวมีบุตรไม่มากหรืออยู่ในจำนวนที่เหมาะสม ย่อมทำให้ครอบครัวมีโอกาสในการสนับสนุน อบรมเลี้ยงดูให้การศึกษา ได้ดีกว่าครอบครัวที่มีบุตรจำนวนมาก การที่บุตรได้รับการอบรมเลี้ยงดู และให้การศึกษาตามความสามารถ จะทำให้บุตรหลานมีโอกาสในการประกอบอาชีพ

ที่มั่นคง รายได้สูง บุตรเหล่านี้จะส่งรายได้ส่วนหนึ่งกลับมาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ในขณะที่ครอบครัวที่มีบุตรจำนวนมาก จะทำให้โอกาสในการที่จะอบรมสั่งสอน และให้การศึกษาเล่าเรียนลดลง เพราะต้องเสี่ยงโอกาสต่าง ๆ เหล่านี้ให้กับบุตรทุก ๆ คนอย่างเท่าเทียมกัน คุณภาพชีวิตก็จะลดลงตามไปด้วย

2. ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางสังคม ที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต ได้แก่

2.1 ระดับการศึกษา การศึกษาเป็นการวัดประสบการณ์ให้แก่ชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตให้กับบุคคลสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม และมีคุณภาพ ระดับการศึกษายังมีความเกี่ยวข้องกับชนิดของอาชีพ ระดับรายได้ ค่านิยม อัคมโนทัศน์ รวมทั้งการปรับตัวของบุคคล กล่าวคือ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีตำแหน่งหน้าที่การงานดีกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ และผู้ที่มีอาชีพมั่นคง มีรายได้แน่นอน สามารถเก็บออมไว้ในยามชรา มีอำนาจในการซื้อสูง ส่งผลให้คุณภาพชีวิตสูงตามไปด้วย

2.2 อาชีพ หรือการทำงานที่มีรายได้เป็นของตนเอง นับว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ ทั้งนี้อาจเป็นงานที่ทำประจำ งานพิเศษ งานชั่วคราว หรือการดำเนินธุรกิจส่วนตัว การทำงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกิดความพึงพอใจในชีวิต นักสังคมวิทยาเชื่อว่า บทบาทของคนทำงาน (worker role) เป็นตัวก่อให้เกิดความพึงพอใจในชีวิต เพราะบทบาทของคนทำงานเป็นบทบาทที่ทำให้บทบาทอื่น ๆ ยังคงอยู่ และประสานกัน การมีอาชีพทำให้ได้ระดับการยอมรับ เป็นคนที่มีคุณค่า สามารถสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับตนเองและครอบครัว

2.3 ลักษณะการอยู่อาศัย ในสังคมไทยถือว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ดูแลสมาชิกทุกคนในครอบครัว ครอบครัวจึงมีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตเพราะคู่สมรส หรือบุตรหลานในครอบครัวสามารถเป็นที่พึ่งทางเศรษฐกิจ และกำลังใจให้แก่กันและกัน สมาชิกในครอบครัวต้องการความรัก ความเอาใจใส่ ดูแลทุกข์สุข คอยช่วยเหลือ ให้ความเคารพนับถือ ยกย่องให้ความสำคัญ การที่สมาชิกของครอบครัวอยู่ในบ้านเดียวกันหรือปลูกบ้านพักอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน จะทำให้สถานภาพความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกทุกคนในครอบครัวเป็นไปอย่างแน่นแฟ้นอบอุ่น มีความสุข นับได้ว่าลักษณะการอยู่อาศัยเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต

2.4 การเป็นสมาชิกชมรมหรือเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จากทฤษฎีกิจกรรมถือว่า ผู้ที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมได้มาก ย่อมมีโอกาสพบปะกับกลุ่มคนในสังคม และมองโลกกว้างขึ้น รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการเป็นที่ยอมรับของสังคม ในขณะที่เดียวกันยังสะท้อนถึงการมีภาวะการเป็นผู้นำอีกด้วย ถ้าหากได้รับการคัดเลือกกลุ่มหรือชมรมให้ทำหน้าที่หัวหน้ากลุ่ม นอกจากนั้นแล้วการเป็นสมาชิกชมรมหรือเข้าร่วมกิจกรรม ที่

ส่วนรวมจัดขึ้น จะทำให้เกิดความรู้สึก เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรู้สึกเสียสละและการปรับตัวให้เข้ากับสังคมอย่างมีความสุข ส่งผลให้คุณภาพชีวิตสูงตามไปด้วย

3. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต ได้แก่

3.1 รายได้ รายได้ในที่นี้หมายถึง ปริมาณเงินที่ได้รับในแต่ละเดือน ซึ่งอาจเป็นรายได้จากการทำงานของตัวเอง หรือจากการที่บุตรหลานส่งมาให้ในแต่ละเดือน รายได้นับว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ต่อการดำรงชีพของครอบครัวในปัจจุบัน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ครอบครัวมีโอกาสที่จะได้รับการตอบสนองความต้องการ ในด้านต่าง ๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย ในสภาพที่ดี อาหารที่มีคุณค่า การศึกษาที่สูง การรักษาพยาบาลที่มีคุณภาพ รวมทั้งการซื้อหาอุปกรณ์อำนวยความสะดวก และความสุขของครอบครัว นอกจากนี้รายไดยังเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย ครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ จะประเมินความสุข และความพึงพอใจในชีวิตต่ำลงด้วย เพราะโอกาสที่จะได้รับการตอบสนองความต้องการ ในด้านต่าง ๆ ย่อมลดลงไปด้วย ไม่มีความสุข วิตกกังวลในเรื่องการดำรงชีวิต และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดังนั้นครอบครัวที่มีรายได้สูง จึงมีแนวโน้มที่จะมีคุณภาพชีวิตที่สูงด้วย

การนำเอามาตรฐานความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มาใช้เป็นเกณฑ์วัดคุณภาพชีวิต

การนำแนวความคิดมาตรฐานความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มาใช้ในการพัฒนาเพื่อบรรลุสุขภาพดีถ้วนหน้านั้น ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและกระบวนการใช้ จปฐ. ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย เพราะสุขภาพดีถ้วนหน้าเป็นส่วนหนึ่งของคุณภาพชีวิต และกระบวนการใช้ จปฐ. ในหมู่บ้านนั้นเป็นกลวิธีที่สำคัญในการนำชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริง (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2549)

การนำ จปฐ. มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นจำเป็นต้องมีความเข้าใจถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. คุณภาพชีวิต (quality of life) ความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิต” คือ

1.1 คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง หรือ

1.2 คุณภาพชีวิตของประชาชนจะดี หมายถึง ครอบครัวนั้น หรือชุมชนนั้นได้บรรลุเกณฑ์ตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ครบถ้วนทุกประการ

2. สุขภาพดีถ้วนหน้า (health for all) คือ การที่ทุกคนเกิดมามีชีวิตยืนยาวและอยู่อย่างมีคุณภาพ ไม่เจ็บป่วยด้วยสาเหตุที่ไม่จำเป็น และสามารถเข้าถึงการบริการสาธารณสุขที่

เหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่และสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคมอย่างมีคุณภาพและตายอย่างมีศักดิ์ศรี

3. ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) (basic minimum needs) ความหมายของ “ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หมายถึง

3.1 ความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์แต่ละคนในสังคม หรือ

3.2 สิ่งจำเป็นแก่การครองชีพพื้นฐานของบุคคล หรือเป็นความต้องการขั้นต่ำของชุมชนเพื่อที่จะให้เป็นเกณฑ์ตรวจสอบได้ว่าในชุมชนหนึ่ง ๆ นั้นยังขาดแคลนในเรื่องใดบ้าง และขาดแคลนแค่ไหน หรือ

3.3 ความต้องการขั้นต่ำที่ชาวบ้านทุกคน หรือชุมชน ควรจะมีหรือควรจะเป็นเพื่อให้มีชีวิตอย่างปกติสุขพอสมควร (พออยู่ พอกิน) ในช่วงหนึ่ง ๆ หรือ

3.4 ความต้องการต่ำสุดที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้นมาได้ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขพอสมควร

4. เนื้อหาของความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2550 – 2554) ได้กำหนดให้ตัววัดต่างๆ แบ่งออกเป็น 6 หมวด รวมทั้งสิ้น 42 ตัวชี้วัด และ คัดตาราง 2 และ 3

ตาราง 2 หมวดของ จปฐ. ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

หมวดที่ 1	สุขภาพดี
หมวดที่ 2	มีบ้านอาศัย
หมวดที่ 3	ฝึกฝนการศึกษา
หมวดที่ 4	รายได้ก้าวหน้า
หมวดที่ 5	ปลูกฝังค่านิยมไทย
หมวดที่ 6	ร่วมใจพัฒนา

ตาราง 3 ตัวชี้วัด จปฐ. และจำนวนร้อยละของการบรรลุเกณฑ์ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

ตัวชี้วัด	เป้าหมาย (ร้อยละ)
หมวดที่ 1 สุขภาพดี (13 ตัวชี้วัด)	
1. หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด และฉีดวัคซีนครบตามเกณฑ์บริการ	100
2. แม่ที่คลอดลูกได้รับทำคลอดและดูแลหลังคลอด	100
3. เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม	100
4. เด็กแรกเกิดถึง 1 ปีเต็ม ได้รับการฉีดวัคซีนครบตามตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค	100
5. เด็กแรกเกิดได้กินนมแม่อย่างเดียว อย่างน้อย 4 เดือนแรกติดต่อกัน	95
6. เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี เจริญเติบโตตามเกณฑ์มาตรฐาน	100
7. เด็ก 6-15 ปี เจริญเติบโตตามเกณฑ์	100
8. เด็ก 6-12 ปี รับประทานป้องกันโรคครบตามตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค	100
9. คนในครัวเรือนได้กินอาหารถูกสุขลักษณะ ปลอดภัยและได้มาตรฐาน	95
10. ครัวเรือนมีความรู้การใช้ยาถูกต้องเหมาะสม	100
11. คนอายุ 35 ปีขึ้นไปได้รับตรวจสุขภาพประจำปี	50
12. คนอายุ 6 ปีขึ้นไป ออกกำลังกายอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 วัน ๆ ละ 30 นาที	60
13. คนที่มีสิทธิในหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า มีหลักประกันสุขภาพ (ได้รับบัตรทอง)	97.5
หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย (8 ตัวชี้วัด)	
14. ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและบ้านมีสภาพคงทนถาวร	100
15. ครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี	95
16. ครัวเรือนมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี	95
17. ครัวเรือนจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบ เรียบร้อย สะอาดและถูกสุขลักษณะ	95
18. ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ	100

ตาราง 3 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เป้าหมาย (ร้อยละ)
19. คราวเรือนมีการป้องกันอุบัติเหตุอย่างถูกวิธี	100
20. คราวเรือนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	100
21. ครอบครัวมีความอบอุ่น	100
หมวดที่ 3 ผลลัพธ์การศึกษา (7 ตัวชี้วัด)	
22. เด็กอายุต่ำกว่า 3 ปีเต็ม ได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกับผู้ใหญ่ในบ้าน	80
23. เด็กอายุ 3-5 ปี ได้รับการเลี้ยงดู เตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน	80
24. เด็กอายุ 6-15 ปี รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี	100
25. เด็กจบภาคบังคับ 9 ปี ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	95
26. เด็กจบภาคบังคับ 9 ปี แต่ไม่ได้เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่าและยังไม่มีงานทำ ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ	80
27. คนอายุ 15-60 ปีเต็ม อ่าน เขียนภาษาไทย และคิดเลขอย่างง่ายได้ทุกคน	100
28. คนในครัวเรือนได้รับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างน้อยสัปดาห์ละ 5 ครั้ง	100
หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า (3 ตัวชี้วัด)	
29. คนอายุ 15-60 ปี มีการประกอบอาชีพและมีรายได้	95
30. คนในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าคนละ 23,000 บาท ต่อปี	70
31. คราวเรือนมีการเก็บออมเงิน	80
หมวดที่ 5 ปลูกฝังค่านิยมไทย (6 ตัวชี้วัด)	
32. คนในครัวเรือนไม่ติดสุรา	100
33. คนในครัวเรือนไม่สูบบุหรี่	90
34. คนในครัวเรือนได้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมและมรรยาทไทย	95
35. คนอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปทุกคน ได้ปฏิบัติกิจกรรมศาสนาน้อย สัปดาห์ละ 1 ครั้ง	100
36. คนสูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนในครัวเรือน	100

ตาราง 3 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เป้าหมาย (ร้อยละ)
37. คนพิการได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนในครัวเรือน	100
หมวดที่ 6 ร่วมใจพัฒนา (5 ตัวชี้วัด)	
38. ครัวเรือนมีคนเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน ตำบล	95
39. ครัวเรือนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น	95
40. คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่น	90
41. ครัวเรือนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน	100
42. คนอายุ 18 ปีขึ้นไปที่มีสิทธิ์เลือกตั้งไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งในชุมชนของตน	90

ที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (กรมการพัฒนาชุมชน, 2549)

จากเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ทั้ง 42 ตัวชี้วัด ถ้าบรรลุตามเกณฑ์ที่กำหนด นับได้ว่าบรรลุการมีคุณภาพชีวิตที่ดี (good quality of life)

อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตตามที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 นี้เฉพาะบางตัวมาใช้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์ โดยการคัดเลือกตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรมชัดเจนว่าสามารถบ่งบอกถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพที่เป็นผลมาจากการบริหารจัดการของภาครัฐ ได้แก่

หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย ตัวชี้วัดที่คัดเลือกมาใช้คือ

ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยที่มีสภาพคงทนถาวร

ครัวเรือนมีน้ำสะอาดดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี

ครัวเรือนมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี

ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ

ครัวเรือนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และ

ครอบครัวมีความอบอุ่น

หมวดที่ 3 ฝึกฝนการศึกษา ตัวชี้วัดที่นำมาใช้คือ

คนในครัวเรือนได้รับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์

หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า ตัวชี้วัดที่ใช้คือ

มีการประกอบอาชีพ

มีรายได้ และ

ครัวเรือนมีการเก็บออมเงิน

หมวดที่ 6 ร่วมใจพัฒนา ตัวชี้วัดที่คัดเลือกมาใช้คือ

ครัวเรือนมีคนเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน ตำบล

คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชน

คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน

การนำความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มาเป็นตัวชี้วัดในการวิจัยครั้งนี้เพราะในการประเมินคุณภาพชีวิตของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่ผ่านมาได้นำเกณฑ์จปฐ. ตามช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆมาเป็นตัวชี้วัด เนื่องจากเห็นว่าคุณภาพชีวิตคนจะดี ควรจะต้องมีความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตในด้านต่างๆผ่านเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำของเครื่องชี้วัด เช่น ในเรื่องของ ที่อยู่อาศัย การศึกษา รายได้ ค่านิยมไทยและการมีส่วนร่วมในชุมชนและสังคม ถ้าคนมีสิ่งต่างๆเหล่านี้บรรลุเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำของเครื่องชี้วัดก็ถือว่ามีความคุณภาพชีวิตที่ดี แสดงถึงลักษณะของคนในสังคมไทยที่พึงประสงค์ จึงนำแนวคิดนี้มาเป็นส่วนประกอบในการวิจัยชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อน และนอกจากตัวชี้วัดจากจปฐ.แล้ว ยังคัดเลือกตัวชี้วัดบางตัวจากการประเมินคุณภาพชีวิตแบบอื่น เช่น ปัจจัยทางด้านสังคม ได้แก่ อาชีพ ลักษณะการอยู่อาศัยคือความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว การเป็นสมาชิกกลุ่มของคนในครอบครัว รวมทั้งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ ซึ่งการพิจารณาคัดเลือกตัวชี้วัดเหล่านี้ เลือกลงเฉพาะตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรม สามารถบ่งบอกชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพได้ สอดคล้องกับข้อเท็จจริงในการดำเนินชีวิตของผู้อพยพ โดยไม่ได้ใช้ตัวชี้วัดที่เป็นนามธรรม เช่น ความพึงพอใจในชีวิตหรืออึดทน โน้ตสนัต่างๆเพราะถือว่าเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่ไม่มีความชัดเจนว่าเป็นผลมาจากการบริหารจัดการของภาครัฐ

แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของชีวิตมนุษย์

แนวคิดนี้ได้ถูกเสนอขึ้นมาโดยสหประชาชาติ หรือ UNDP ถือเป็นส่วนหนึ่งของดัชนีในการพิจารณาการพัฒนามนุษย์ Society for International Development (SID) และได้้นำแนวคิดนี้มาเสนอเป็นความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทั่วโลก ความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทั่วโลก (global human Security) หมายถึง การที่มนุษย์ที่อาศัยอยู่ทั่วโลกสามารถดำรงชีวิตและทำมาหากินได้โดย

ปราศจากความหวาดกลัวภัยที่อาจจะคุกคามการอยู่รอด สุขภาพอนามัย การทำมาหากิน ตลอดจนความสุขสบายของเขา ความคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทั่วโลกเป็นพื้นฐานสำหรับการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาและเป็นแนวทางความร่วมมือในการพัฒนาที่เหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 ที่กำลังจะมาถึง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย, 2539: 70)

1. **สาระสำคัญของความมั่นคงของชีวิตมนุษย์** UNDP ได้กำหนดแนวทางความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ออกเป็น 7 ด้าน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539: 71) ได้แก่

1.1 ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ มีจุดเน้นอยู่ที่การมีรายได้ขั้นต่ำอย่างเพียงพอ การไม่ตกงาน การประกอบอาชีพอิสระ และการสร้างเงื่อนไขสภาพการทำงานที่ได้มาตรฐาน

1.2 ความมั่นคงด้านอาหาร หมายถึง การมีโอกาสแสวงหาอาหาร ปลอดภัยจากการอดอยากและการขาดสารอาหาร

1.3 ความมั่นคงด้านสุขภาพเน้นการป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บ การลดอัตราการตายแรกเกิดของทารก การปลอดภัยจากโรคเอดส์และโรคที่เกี่ยวข้องกับเอดส์ การปกป้องไม่ให้ผู้ป่วยโรคเอดส์ถูกเลือกปฏิบัติจากสังคม ในส่วนนี้ควรจะได้ครอบคลุมถึงการมีสุขภาพจิตดีอีกด้วย

1.4 ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดูสุขภาพดี มีน้ำสะอาดใช้ และมีความพร้อมสำหรับการป้องกัน หรือแก้ไขภัยพิบัติต่าง ๆ

1.5 ความมั่นคงของบุคคล มีจุดเน้นในด้านการปลอดภัยจากความรุนแรงที่เกิดโดยรัฐ หรือที่เกิดโดยบุคคล ความรุนแรงที่เกิดโดยรัฐนี้ครอบคลุมทั้งรัฐที่บุคคลเป็นสมาชิกและรัฐอื่น ๆ เช่น การถูกทรมานหรือทารุณ ภาวะสงคราม ความรุนแรงจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ฯลฯ ส่วนความรุนแรงที่เกิดโดยบุคคล ได้แก่ อาชญากรรม ความรุนแรงต่อเด็กและสตรี ตลอดจนการฆ่าตัวตาย

1.6 ความมั่นคงของชุมชนรวมถึงการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชนและครอบครัวไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ เช่น การตกเจ็วแรงงานหรือแรงงานทาส การขลิบอวัยวะเพศหญิงในกลุ่มชาวมุสลิมในอัฟริกาบางประเทศ การรุกรานจากกลุ่มชาติพันธุ์หรือศาสนาอื่นที่มีความขัดแย้งกัน

7. **ความมั่นคงทางการเมือง** ได้แก่ การเผยแพร่แนวคิดประชาธิปไตยให้เป็นที่ยอมรับ การประณามการปราบปรามด้วยกำลังของรัฐบาล การละเมิดสิทธิมนุษยชน การให้ความสำคัญแก่งบประมาณด้านสวัสดิการสังคมมากกว่างบประมาณด้านการทหาร

2. รัฐกับความมั่นคงของชีวิตมนุษย์

รัฐที่เล็งเห็นความสำคัญของความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ ต้องทบทวนนโยบายและการดำเนินงานของตนว่าได้ใช้งบประมาณและทรัพยากรอื่นไปเพื่อเป้าหมายใดบ้าง รัฐจำเป็นต้องกำหนดลำดับความสำคัญของเป้าหมายของรัฐใหม่ นโยบายทั้งทางด้านการเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจะต้องสอดคล้องกับลำดับความสำคัญที่กำหนดขึ้นใหม่นี้ และการจัดสรรงบประมาณก็ต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป้าหมายของแนวคิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ คือ การสำรวจว่าความต้องการพื้นฐานของประชาชนมีอะไรบ้าง ความต้องการดังกล่าวได้รับการตอบสนองแล้วหรือยังและเพียงพอหรือยัง หากยังไม่ได้หรือไม่เพียงพอสาเหตุเกิดจากอะไร วิธีที่จะแก้ไขให้เกิดการตอบสนองอย่างเพียงพอคืออะไร ประชาชนในฐานะปัจเจกบุคคลและกลุ่ม ตลอดจนรัฐและสังคมโดยส่วนรวมจะมีส่วนช่วยแก้ไขอย่างไรบ้าง ความมั่นคงที่แท้จริงไม่ใช่ความมั่นคงของแผ่นดิน หากแต่เป็นความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ผู้อาศัยอยู่บนแผ่นดินนั้น ๆ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539: 73)

แนวคิดเรื่องความมั่นคงในชีวิตมนุษย์เป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะธรรมชาติของมนุษย์จะรู้สึกว่าชีวิตที่ดีเมื่อมีความมั่นคงในด้านต่าง ๆ เช่นด้านอาหาร สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความมั่นคงของชุมชนและความมั่นคงทางการเมือง ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีเกณฑ์การวัดที่เป็นรูปธรรม แต่ก็สามารถคัดเลือกตัวชี้วัดบางตัวเพื่อนำมาประกอบการศึกษาในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพได้ ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้นำตัวชี้วัดทางด้านความมั่นคงของชีวิตมนุษย์บางตัว มาใช้ในการพิจารณาตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพคือ

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ตัวชี้วัดที่นำมาใช้ได้แก่ รายได้ และอาชีพ

ความมั่นคงทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมีน้ำสะอาดใช้ และการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี

ความมั่นคงของบุคคล ได้แก่ ความปลอดภัยจากรัฐและจากบุคคลอื่น

ความมั่นคงของชุมชน ได้แก่ การปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน และ

ความมั่นคงทางการเมือง ได้แก่ ความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งก็คือการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นนั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยากับโครงการพัฒนาลุ่มน้ำ

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำส่วนมากเน้นการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าหรือเพื่อการชลประทาน ควรใช้หลักทางนิเวศวิทยานำมาประยุกต์กับโครงการพัฒนาที่จะดำเนินการ โดยใช้ประสบการณ์จากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับโครงการที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การพัฒนาลุ่มน้ำมีลักษณะคล้ายกับการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบอื่นในส่วนที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้มากขึ้นซึ่งจะทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมเสื่อมสลายเพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน ผลกระทบเชิงนิเวศวิทยาจากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำมีพิสัยตั้งแต่ผลกระทบในระยะสั้นที่สามารถคาดเดาได้จนถึงผลกระทบในระยะยาวที่ไม่อาจคาดทำนายได้ ผลกระทบเชิงนิเวศวิทยารูปแบบต่างๆที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ (มนัส สุวรรณ, 2532: 93) คือ

1. ศักยภาพของผลกระทบที่มีต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำที่สามารถคาดทำนายได้ เป็นต้นว่า ปลา พืชน้ำ และสิ่งมีชีวิตที่จะเป็นพาหะของกาน้ำเชื้อ โรคมาสู่มนุษย์
2. พืชพรรณธรรมชาติในบริเวณต้นน้ำลำธารที่ทำหน้าที่เป็นตัวควบคุมและป้องกันการพังทลายของดิน อันเนื่องมาจากการไหลบ่าของน้ำเขื่อน
3. คุณค่าเชิงวิทยาศาสตร์และนันทนาการของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่โครงการที่อาจสูญเสียจากการพัฒนาแหล่งน้ำ
4. ปัญหาเชิงนิเวศวิทยาของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานใหม่ของประชากรที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะปัญหาเชิงนิเวศวิทยาของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานใหม่ของประชากรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเนื่องจากเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้เท่านั้น

1. เขื่อนและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการอพยพโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่

ผลกระทบประการหนึ่งจากการสร้างเขื่อนที่จัดว่ามีความยุ่งยากและมีผลเสียค่อนข้างรุนแรงคือการสูญเสียพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของประชากร ต้องมีการอพยพราษฎรที่เคยตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ออกจากพื้นที่ถูกน้ำท่วมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากความสูญเสียที่เกิดแก่ประชากรที่ต้องอพยพโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่มีมากและรุนแรง ดังนั้นการศึกษาเพื่อหาทางป้องกันและขจัดความสูญเสียดังกล่าวจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง การศึกษาและสำรวจสภาพสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของประชากรควรดำเนินการล่วงหน้า ยิ่งทำก่อนการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ยิ่งเป็นการดี การศึกษาและสำรวจต้องครอบคลุมในเรื่องต่างๆดังนี้คือ สาธารณสุข โภชนาการ การใช้ที่ดิน โครงสร้างทางสังคม ลักษณะทางประชากร การบริหารท้องถิ่น ระบบการศึกษา และที่อยู่อาศัย นอกเหนือจากนั้นปัญหาและอุปสรรคในทางสังคม เศรษฐกิจและนิเวศวิทยาที่อาจเกิดขึ้น ณ

สถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ควรได้รับความสนใจและทำการศึกษาอย่างละเอียดเช่นเดียวกัน (มนัส สุวรรณ, 2532: 134)

สถานที่แห่งใหม่ในการอพยพไปตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่แล้วสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และนิเวศวิทยามักจะดีกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับถิ่นที่อยู่เดิม การชดเชยด้วยเงินสดหรือสิ่งของแก่ผู้อพยพมักไม่คุ้มค่า ทางเลือกอื่น นอกเหนือจากการอพยพควรมีการศึกษาความเป็นไปได้ เช่นการสนับสนุนการย้ายถิ่น ไปอยู่ในที่ที่ผู้อพยพพอใจและอาจพบกับชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมาะสมเดิมหรือคล้ายกับที่เดิม และการให้โอกาสผู้อพยพก่อนผู้อื่นในอาชีพที่อาจเกิดขึ้นใหม่ เช่น การประมงและกิจกรรมอื่น ๆ

ความสำเร็จของโครงการพัฒนาใดๆจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมิใช่เพียงคนส่วนใหญ่เท่านั้นที่ได้ผลประโยชน์ แต่คนส่วนน้อยต้องไม่เสียประโยชน์ และถ้าคนส่วนน้อยจำเป็นต้องได้รับความสูญเสียจากการพัฒนา เขาเหล่านั้นก็ต้องได้รับการชดเชยอย่างคุ้มค่า (Anderson and Settle, 1977: 13 อ้างในมนัส สุวรรณ, 2532: 135) จึงต้องมีการวิเคราะห์ผลเสียที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมอย่างละเอียด มิใช่ด้านใดด้านหนึ่ง

ผลเสียที่เกิดขึ้นแก่ประชากรที่ต้องอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่มีมากมายหลายประการ สิ่งที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นผลเสียที่เกิดขึ้นในทุกโครงการที่ต้องมีการอพยพประชากรออกจากพื้นที่อ่างเก็บน้ำ ซึ่งควรนำไปพิจารณาตัดสินใจในโครงการลักษณะเดียวกันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ผลเสียเหล่านี้ (มนัส สุวรรณ, 2532: 135) ได้แก่

1. การสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่เหมืองแร่
2. การสูญเสียบ้านเรือน ที่ตั้งของหมู่บ้าน วัดและศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
3. การสูญเสียสิ่งก่อสร้างที่เป็นสาธารณูปโภค เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย สนามกีฬาและเส้นทางคมนาคม เป็นต้น
4. เกิดอุปสรรคในการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ เนื่องจากหน่วยของสังคมและครอบครัวถูกแบ่งแยกให้เล็กลง
5. ไม่มีการแจ้งให้ผู้ต้องอพยพย้ายถิ่นทราบล่วงหน้าถึงเวลาและกระบวนการโยกย้าย ทำให้หลาย ๆ กรณีชาวบ้านรื้อถอนและขนย้ายสิ่งต่าง ๆ ไม่ทันน้ำท่วม และมักพบเสมอคือ การให้ข้อมูลข่าวสารที่คลาดเคลื่อนแก่ผู้อพยพเกี่ยวกับสถานที่ใหม่และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จะได้รับ
6. สถานที่สำหรับการตั้งถิ่นฐานถูกเลือกโดยไม่มีการศึกษาและสำรวจในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ของดินเพื่อการเกษตร ศักยภาพของการเพาะปลูก ปริมาณที่ต้องใช้และน้ำที่มีโรคต่าง ๆ และความต้องการทางด้านสาธารณสุข

7. สถานที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีศักยภาพเพื่อการเพาะปลูกสูงเหมาะสมที่จะจัดเป็นสถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ของประชากรผู้สูญเสีย แต่ไม่สามารถทำได้เนื่องจากความจำเป็นทางการเมืองและการทหาร

8. แนวโน้มของการเลือกสถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ของประชากร มักเน้นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้เกิดการสูญเสียแหล่งต้นน้ำและผลทางเศรษฐกิจจากป่าไม้

9. ขาดการประสานงานกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของโครงการและประชากรผู้เดือดร้อน ผู้อพยพมักไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการของตนต่อเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ หรือมีโอกาสดังกล่าวไม่ได้รับการตอบสนองดีเท่าที่ควร

10. ขาดเงินงบประมาณ บุคลากร และกระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการย้ายประชากรออกจากบริเวณที่น้ำท่วมไปยังสถานที่แห่งใหม่

11. ขาดเงินงบประมาณ บุคลากร และแผนที่มีประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชากรหลังการอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ทำให้ผู้อพยพต้องประสบปัญหานานัปการในสภาพแวดล้อมใหม่

12. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการย้ายประชากรจากพื้นที่ราบลุ่มที่อุดมสมบูรณ์ไปยังสถานที่สูงและดินขาดคุณภาพคือ

- ผลผลิตทางการเกษตรต่ำลง เพราะดินไม่อุดมสมบูรณ์ และวิธีการเพาะปลูกที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน

- เกิดโรคภัยไข้เจ็บที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เพราะสภาพแวดล้อมใหม่และประชากรมีความหนาแน่นมากขึ้น

- พืชอาหารมีน้อยชนิด และหมดโอกาสในการจับปลาตามลำน้ำ ทำให้เกิดการขาดธาตุอาหารในประชากรผู้อพยพ

- ขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภคในครัวเรือนและน้ำเพื่อการชลประทาน

- ชนิดของพืชรายได้ลดลง ทำให้ประชากรขาดรายได้

13. การชดเชยค่าเสียหายไม่คุ้มเท่ากับสิ่งที่ต้องสูญเสียไป และสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการชดเชยคือ การกำหนดมูลค่าของสิ่งที่สูญเสียไปต่ำกว่ามูลค่าที่น่าจะเป็นไปตามความยุติธรรม

14. เกิดการจับจองพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นเขตรับน้ำทิ้งโดยประชาชนผู้เดือดร้อนและผู้ฉวยโอกาสจากภายนอกโครงการ การจับจองพื้นที่ป่าไม้ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนา สามารถทำให้เกิดการพังทลายของดินและการทับถมของตะกอนในอ่างเก็บน้ำได้

15. สถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่มีประชากรตั้งถิ่นฐานและถือครองที่ดินอยู่ก่อนแล้ว
เกิดปัญหาความขัดแย้งและทะเลาะวิวาทในเรื่องที่ดิน

16. การแข่งขันทางการเพาะปลูกและการประมงของบุคคลที่มาจากที่อื่นที่
ไม่ได้เป็นผู้สูญเสียอะไร ย่อมทำให้ผู้อพยพหมดโอกาสทางเศรษฐกิจที่พวกเขาพึงได้รับก่อนผู้ใด

17. ความล้มเหลวในทุกวิถีทางในการพัฒนาให้ผู้อพยพมีส่วนในการได้รับ
ประโยชน์จากการสร้างเขื่อน

18. การไม่เอาใจใส่อย่างจริงจังต่อการเพิ่มของประชากรในบริเวณที่ตั้งถิ่นฐาน
ใหม่ รวมทั้งการขาดการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อพยพในด้านความรู้ เครื่องมือและวิธีการในการ
ควบคุมการเกิดของประชากร

19. งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นไปได้ของการประมงในอ่างเก็บน้ำ การปศุสัตว์
และการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพของประชากรและสิ่งแวดล้อมในถิ่นที่อยู่ใหม่ยังมีค่อนข้าง
จำกัด

20. ผู้วางแผนและหน่วยงานที่รับผิดชอบในการอพยพและการตั้งถิ่นฐานใหม่
มักมองข้ามในการที่จะกำหนดให้มีการศึกษาและพัฒนาทางเลือกที่สามารถเป็นไปได้อื่นๆ ให้ประชากร
ผู้เดือดร้อนมีโอกาสตัดสินใจ เป็นต้นว่า

- การโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานและทำมาหากินในเมือง
- พัฒนาให้ทำการประมงและการเพาะเลี้ยงพืชและสัตว์น้ำเป็นอาชีพหลัก
- กำหนดให้พื้นที่ที่สามารถจัดการชลประทาน โดยใช้ น้ำของ โครงการ

พัฒนาแหล่งน้ำนั้น เป็นสถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้อพยพ

- ให้การชดเชยที่คุ้มค่าและเพียงพอที่จะให้ประชาชนแต่ละครอบครัว
สามารถจัดซื้อหรือหาพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ในสถานที่อื่นๆ

ปัญหาการตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนเป็นปัญหาที่มีความ
สำคัญและสลับซับซ้อนมากที่สุด ผู้ที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบควรให้ความสนใจและนำไปจัด
ดังกล่าวข้างต้นมาพิจารณาดำเนินการในการพัฒนา ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดผลดีโดยทั่วไปในเชิง
นิเวศวิทยาแล้วยังสามารถก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันทางสังคมมากขึ้นด้วย (มนัส สุวรรณ, 2532:
138)

บทเรียนสำคัญจาก โครงการอพยพและตั้งถิ่นฐานใหม่ของประชากรก็คือผู้
วางแผนโครงการมิได้คำนึงถึงเวลา การเตรียมการเพื่ออพยพประชากรในบริเวณอ่างเก็บน้ำไปยัง
ที่ตั้งถิ่นฐานใหม่มักเริ่มล่าช้ามาก บางแห่งมีการสร้างเขื่อนปิดทางน้ำทำให้ปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำ
เพิ่มมากขึ้นจนพื้นที่เพาะปลูกและบ้านเรือนได้รับความเสียหายแล้วจึงเริ่มอพยพ ความล่าช้าทำให้

เกิดความยากลำบากที่จะทำการสำรวจผลกระทบและความเสียหายต่างๆ เป็นต้นว่าจำนวนประชากร การใช้ที่ดิน สมรรถนะของดิน วัฒนธรรม-ประเพณี ภาวะโภชนาการ นิเวศวิทยาของพื้นที่ที่จะตั้งถิ่นฐานใหม่ หรือแม้แต่ทางเลือกอื่นสำหรับการผู้อพยพประชากรผู้ได้รับผลกระทบ (มนัส สุวรรณ, 2532: 139) เนื่องจากมีปัญหาและผลเสียในทางเศรษฐกิจ ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นมากในการย้ายประชากร ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องจึงควรมีความพยายามเป็นพิเศษที่จะให้ผู้อพยพได้ตั้งถิ่นฐานใหม่ในสถานที่ที่มีสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเหมือนหรือใกล้เคียงกับสถานที่เดิมมากที่สุด โดยหลักการแล้วที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ควรอยู่ใกล้กับถิ่นฐานเดิมมากที่สุดและเป็นสถานที่ที่ไม่มีการจับจองอยู่ก่อนแล้ว หากไม่สามารถทำได้ การย้ายประชากรไปในที่แห่งใดก็ต้องทำให้เขารู้สึกว่าเขาเป็นผู้เสียสละและร่วมได้ประโยชน์ มิใช่ผู้ที่ถูกทำให้เสียประโยชน์จากโครงการ โดยปกติการตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้อพยพในสถานที่ที่มีสภาพแวดล้อมใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับสถานที่เดิม และตั้งถิ่นฐานให้มีความหนาแน่นที่เหมาะสมกับศักยภาพของสถานที่นั้น ๆ ย่อมทำให้ผู้อพยพปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ได้ง่ายและรวดเร็ว ทั้งยังประหยัดเวลา ค่าใช้จ่ายและแรงงานด้วย แต่การสรรหาที่แบบนี้เป็นไปได้ยาก หากไม่สามารถจัดหาสถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ได้ตามลักษณะดังกล่าว ควรมีทางเลือกเหล่านี้ให้กับผู้อพยพ เช่น

- ให้มีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณขอบอ่างเก็บน้ำ โดยส่งเสริมให้ประชาชนทำอาชีพประมง และการเพาะเลี้ยงพืชและสัตว์น้ำ
- ให้ผู้อพยพตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่มีการพัฒนาระบบการชลประทานขึ้นมาใหม่
- จ่ายค่าชดเชยให้คุ้มกับความสูญเสีย ซึ่งควรมีจำนวนมากพอที่ผู้อพยพจะสามารถนำไปหาซื้อที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ในบริเวณอื่น ๆ ได้
- แนะนำให้มีการอพยพเข้าไปสู่เมือง

อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์ของหลายโครงการที่ผ่านมา ยังไม่มีโครงการใดประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีจากการปฏิบัติทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง เช่นการประมงหรือการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ส่วนใหญ่มักพบว่าอาชีพนี้มีได้เป็นของผู้เดือดร้อนแต่เป็นผู้ที่อพยพมาจากถิ่นอื่น การจ่ายเงินชดเชยในจำนวนที่มากพอที่จะสามารถนำไปจัดซื้อที่ดินที่อื่นได้ อาจเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด แต่จากประสบการณ์ของโครงการที่ผ่านมาพบว่าที่ดินที่อุดมสมบูรณ์มักไม่เพียงพอกับความต้องการ และการไปจัดหาซื้อที่ดินเองอาจไม่สะดวกสบายใจเท่าที่ควรเพราะอาจมีการแยกย้ายไปจากญาติมิตรที่คุ้นเคย ความไม่คุ้นเคยกับสภาวะแวดล้อมใหม่ ความแตกต่างในวัฒนธรรมประเพณี และความไม่แน่ใจในพื้นที่ที่จะไปอยู่ การสนับสนุนให้มีการอพยพเข้าสู่เมืองอาจเป็นทางเลือกที่สามารถลดปัญหาการตั้งถิ่นฐานใหม่ของประชากรได้ แต่ทั้งนี้ประชาชนที่

อพยพเข้าสู่เมืองจะต้องมีความรู้ความสามารถในงานอาชีพมาก ซึ่งหมายถึงโอกาสการหางานทำได้ง่ายและประชากรผู้อพยพต้องได้รับเงินมากพอที่จะหาหรือจัดซื้อที่พักอาศัย ค่าใช้จ่ายและค่าฝึกฝนเล่าเรียน แต่ก็มีสิ่งที่น่าสังเกตว่าในเมืองมักจะมีคนอยู่นาน มีทั้งคนที่มียานทำและว่างงาน ประกอบกับหน่วยงานที่รับผิดชอบมักจ่ายเงินชดเชยไม่คุ้มค่ากับความสูญเสียและไม่มากพอที่ผู้อพยพจะออกไปผจญชีวิตนอกบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ได้ ปัจจัยทั้งสองนี้เป็นปัจจัยจำกัดการอพยพเข้าสู่ตัวเมืองของผู้อพยพ (มนัส สุวรรณ, 2532: 141)

ด้วยอุปสรรคและข้อจำกัดของทางเลือกที่คิดว่าดีที่สุดในการที่จะลดปัญหาการตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้อพยพ เกือบทุกโครงการมักอพยพไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่สูง ซึ่งบริเวณดังกล่าวมีลักษณะทางกายภาพไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกที่เท่าที่ควร เช่นดินไม่อุดมสมบูรณ์ มีองค์ประกอบของกรวดและหินเป็นส่วนใหญ่ ความลาดชันของพื้นที่ค่อนข้างสูง ขาดแหล่งน้ำ และผิวดินง่ายต่อการกัดกร่อนพังทลายโดยฝนและลม การดำรงชีวิตโดยอาศัยการเพาะปลูกในพื้นที่จัดสรรอย่างเดียวไม่เพียงพอ ต้องประกอบอาชีพอื่นเสริมด้วย(ทั้งที่ถูกและผิดกฎหมาย) เช่นการเก็บผลผลิตจากป่า การทำไร่เลื่อนลอย การทำการประมงด้วยวิธีระเบิดปลา เป็นต้น

จากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้อพยพ จึงควรดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้แต่เนิ่น ๆ ในการวางแผน โครงการคือ การศึกษาสมรรถนะของดินอย่างถี่ถ้วน แบบแผนการปลูกพืช การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร และความต้องการความช่วยเหลือของผู้อพยพ โดยเฉพาะงบประมาณเพื่อส่งเสริมการเกษตรในรูปของการทำแปลงสาธิตและสถานีทดลอง ควรมีการจัดเตรียมให้เพียงพอและทันเวลา สิ่งสำคัญอีกประการคือการนำเอาประสบการณ์จากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำต่างๆที่ผ่านมาในส่วนที่ดีและประสบความสำเร็จ มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงแผนและถ่ายทอดให้กับเจ้าหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในการโยกย้ายประชากร ส่วนที่เป็นข้อบกพร่องและอุปสรรค ควรนำมาเป็นบทเรียนเพื่อหาทางแก้ไขและป้องกัน (มนัส สุวรรณ, 2532: 145)

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำที่มีการสร้างเขื่อน โดยปกติจะมุ่งเน้นในวัตถุประสงค์ที่จะเพิ่มมาตรฐานการครองชีพของประชาชนส่วนใหญ่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำให้สูงขึ้น แต่ก็มีส่วนสร้างความเดือดร้อนและสูญเสียให้แก่คนอีกกลุ่มหนึ่ง เราคงไม่สามารถกล่าวได้ว่าโครงการใดประสบความสำเร็จ トラบใดที่ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งได้รับความเดือดร้อน ดังนั้นการวางแผนการพัฒนาจึงต้องให้ความสำคัญกับประชาชนที่ต้องอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ การสำรวจและศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนผู้ที่จะได้รับผลกระทบ โครงสร้างทางสังคม ทรัพย์สิน สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ จัดว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก ความช่วยเหลือทุกรูปแบบและจากทุกหน่วยงานและองค์กรในอันที่จะทำให้ผู้เดือดร้อนได้รับเพื่อเป็นการชดเชยความสูญเสียและเพื่อเป็น

การสร้างความรู้สึกรู้สึกในฐานะที่เป็นผู้เสียสละเพื่อความสุขความเจริญของประชาชนส่วนใหญ่ ควรได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง (มนัส สุวรรณ, 2532: 145)

กล่าวโดยสรุปแนวคิดนี้ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ เพราะจะทำให้เข้าใจปัญหาและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงจากการอพยพโยกย้ายที่อยู่จากการก่อสร้างเขื่อนได้ครอบคลุมในทุกๆด้านว่าในการพัฒนาโครงการหนึ่งๆนั้น มีอะไรเกิดขึ้นกับราษฎรที่ได้รับผลกระทบโดยตรงเหล่านี้ เพื่อที่จะได้ทำการศึกษาและหาทางไม่ให้เกิดปัญหาเหมือนที่เคยเกิดขึ้นตลอดมา โดยเฉพาะแนวคิดที่ว่าความสำเร็จของโครงการพัฒนาใดๆ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีใช่เพียงคนส่วนใหญ่เท่านั้นที่ได้ผลประโยชน์ แต่คนส่วนน้อยต้องไม่เสียประโยชน์ และถ้าคนส่วนน้อยจำเป็นต้องได้รับความสูญเสียจากการพัฒนา เขาเหล่านั้นก็ต้องได้รับการชดเชยอย่างคุ้มค่า จะทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างรอบคอบ ด้วยความเข้าใจที่ดี ซึ่งจะทำให้ปัญหาเดิมๆที่เกิดจากการอพยพได้รับการแก้ไขที่ถูกต้อง เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนเอกสาร ได้ทำการศึกษางานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องของนักวิจัยท่านอื่นๆ ที่ผ่านมา เพื่อการสังเคราะห์ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน นำมาใช้เป็นข้อมูลในการสร้างกรอบแนวความคิดจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในอดีต และสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อหาแนวทางแก้ไข ปัญหา รวมทั้งสร้างแนวความคิดใหม่ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนเพื่อชีวิตที่ดีกว่าของผู้อพยพในอนาคต ซึ่งมีเอกสารงานวิจัยรวมทั้งบทความที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเขื่อนและผู้อพยพจากการก่อสร้างที่ดังนี้คือ

การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต

เขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

1. รูปแบบการบริหารจัดการ

เขื่อนภูมิพลเป็นเขื่อนคอนกรีตโค้งและเป็นเขื่อนอนกประสงค์ แห่งแรกของประเทศไทย เดิมชื่อเขื่อนยันฮี ต่อมาเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2500 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระปรมาภิไธยให้เป็นชื่อเขื่อนว่า เขื่อนภูมิพล ลักษณะของเขื่อนเป็นเขื่อนคอนกรีตโค้งเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย และเอเชียอาคเนย์ และเป็นอันดับ 8 ของโลก สร้างปิดกั้นลำน้ำปิงที่บริเวณเขาแก้ว อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีรัศมีความโค้ง 250 เมตร สูง 154 เมตร ยาว 486 เมตร

ความกว้างของสันเขื่อน 6 เมตร อ่างเก็บน้ำสามารถรองรับน้ำได้สูงสุด 3,462 ล้านลูกบาศก์เมตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์การก่อสร้าง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2504 การก่อสร้างในระยะแรกประกอบด้วย งานก่อสร้างตัวเขื่อน ระบบส่งไฟฟ้า และ อาคารโรงไฟฟ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดเขื่อน เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2507 เขื่อนภูมิพลมีกำลังการผลิตติดตั้งทั้งสิ้น 779.2 เมกกะวัตต์ และให้ประโยชน์ในด้านชลประทานแก่พื้นที่ถึง 10 ล้านไร่ ต่อปี อ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนจุน้ำได้ 13,462 ล้านลูกบาศก์เมตร เนื้อที่ผิวน้ำประมาณ 300 ตารางกิโลเมตร ความยาวของลำน้ำ จากเขื่อนถึงอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นระยะทาง 207 กิโลเมตร นอกจากประโยชน์ทางด้านพลังงานไฟฟ้าและชลประทานแล้ว เขื่อนภูมิพลยังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำจืดเขื่อนภูมิพล (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2550: 1)

ซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพดำเนินการ โดยกรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการอพยพราษฎร

2. การบริหารจัดการผู้อพยพ

มีการอพยพราษฎรในบริเวณที่ถูกน้ำท่วมจากเหนือเขื่อนขึ้นไป ซึ่งเป็นบริเวณที่เป็นอ่างเก็บน้ำขนาด 12,200 ล้านลูกบาศก์เมตร มีราษฎรตั้งบ้านเรือนอยู่มากกว่า 5,000 ครอบครัว กรมชลประทานได้บุกเบิกและจัดสรรที่ดินบริเวณตำบลวังไคร้มีเนื้อที่ 460 ไร่ สำหรับพักอาศัยและอีก 4,061 ไร่ สำหรับใช้ในการเพาะปลูกให้แก่ราษฎรตำบลบ้านนา จังหวัดตาก และได้มีการจัดให้มีโรงเรียน หอสมุด หน่วยอนามัย วัด สถานีตำรวจ คลองชลประทาน เครื่องสูบน้ำ คันกั้นน้ำและถนน ส่วนราษฎรที่จะต้องอพยพจากอำเภอฮอด อำเภอจอมทอง อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอสิริกิติ์จังหวัดลำพูน ได้จ่ายเงินทดแทนให้พร้อมทั้งจัดสร้างนิคมสร้างตนเองเขื่อนภูมิพลให้อีกด้วย (อัยฎางค์ โปราณานนท์, 2527: 12)

ถึงแม้ว่าในการอพยพทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะจ่ายเงินชดเชยและจัดที่ทำกินใหม่ให้ก็ตาม แต่เงินที่ได้รับมักจะมีจำนวนน้อยและที่ทำกินที่จัดให้ใหม่ในบริเวณใกล้เคียงกัน มักจะอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าระดับน้ำท่วมถึงตั้งอยู่บนเนินซึ่งดินส่วนใหญ่มักจะเป็นดินภูเขา มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำหรือน้อยกว่าที่เคยอยู่เดิม ทำให้ประชาชนที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ เช่น ผลผลิตต่ำ เนื่องจากดินขาดความอุดมสมบูรณ์ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงดินเพิ่มขึ้น การขาดแคลนน้ำที่จะใช้ในการเพาะปลูกเนื่องจากตั้งอยู่บนที่สูงยากแก่การนำน้ำจากแหล่งน้ำข้างเคียงไปใช้โดยเฉพาะจากอ่างเก็บน้ำที่เกิดขึ้นใหม่ ยิ่งไปกว่านั้นการเลือกตำแหน่งที่พักอาศัยและที่ทำกินมักจะทำโดยการจับฉลากทำให้ครอบครัวที่เคยอยู่เป็นกลุ่มใกล้ชิดกับญาติพี่น้องต้องกระจายออกไปอยู่ห่างกัน ทำให้ยากแก่การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

อีกทั้งผู้อพยพต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและเพื่อนบ้านใหม่ ซึ่งปัญหานี้บางครั้งได้มีความรุนแรงมากจนถึงขั้นละทิ้งที่ทำกินที่จัดไว้ให้ และ/หรือ บุกรุกเข้าจับจองพื้นที่ป่าสงวนหรือที่สาธารณะใกล้เคียงเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกิน ทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าและแหล่งต้นน้ำลำธาร (อัญญาณ์ โปราณานนท์, 2527: 15)

3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพ

จากการดำเนินการของภาครัฐในการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล ทำให้เกิดผลกระทบกับราษฎรที่ต้องอพยพ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

ลักษณะกรรมสิทธิ์ที่ได้รับในที่ดินของประชากร มี น.ค. 1 และ น.ค. 3 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 70 ประชากรที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ใด ๆ ร้อยละ 7.5 หลังจากที่มีอ่างเก็บน้ำพบว่า ประชาชนมีใบรับรองกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ทำกินจำนวนสูงขึ้น โดยเฉพาะประชาชนที่เข้าอยู่ในนิคมสร้างตนเองมีจำนวนถึงร้อยละ 92.5 มีใบรับรองกรรมสิทธิ์ ซึ่งใบรับรองสิทธิ์เป็นสิ่งจำเป็นมาก สำหรับใช้เป็นหลักฐานในการกู้ยืมเพื่อมาลงทุน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ประชาชนในท้องถิ่นต้องการมาก สำหรับการขอใบรับรองกรรมสิทธิ์นั้นหากเป็นสมาชิกของนิคมสร้างตนเองแล้ว 2 ปี จึงจะมีสิทธิ์ขอและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นจะดำเนินการให้สำหรับประชาชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกนิคมสร้างตนเองนั้น การขอใบรับรองกรรมสิทธิ์เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก

ในด้านจำนวนพื้นที่ถือครองนั้น จำนวนที่ดินที่ถือครอง มีจำนวน 1-5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50 ซึ่งถือครองมากที่สุดรองลงมาคือ 6-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 30 ก่อนมีอ่างเก็บน้ำมีที่ดินโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 8.23 ไร่ แต่ในปัจจุบันมีอยู่โดยเฉลี่ยครอบครัวละ 7.1 ไร่ ซึ่งเป็นจำนวนที่ลดลง (อัญญาณ์ โปราณานนท์, 2527: 20)

ด้านสังคม

การเข้าร่วมกลุ่ม จากการศึกษาพบว่าก่อนมีอ่างเก็บน้ำไม่มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มสมาชิก หรือเพื่อช่วยพัฒนาบุคคลหรือพัฒนาท้องถิ่น แต่หลังจากมีอ่างเก็บน้ำแล้วได้พบว่าในปัจจุบันมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ กันทุกหมู่บ้าน ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพนกิจสงเคราะห์ กลุ่มหนุ่มสาว และกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ ซึ่งจำนวนผู้เข้าร่วมกลุ่มสังคมต่าง ๆ ในการเป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกร การเกษตรมี ร้อยละ 12.5 เท่านั้นที่เข้าเป็นสมาชิก กลุ่มธนาคารข้าว มีคนสนใจเข้าร่วมเพียงร้อยละ 10 กลุ่มอาชีพนกิจศพบ มีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิก ร้อยละ 73.5 กลุ่มหนุ่มสาวมีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกร้อยละ 82.5 กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ มีผู้สนใจเข้าเป็นสมาชิกร้อยละ 12.5 (อัญญาณ์ โปราณานนท์, 2527: 25)

การบริการสาธารณะ หลังจากมีอ่างเก็บน้ำได้มีการปรับปรุงถนนเดิมและสร้างถนนใหม่ ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกเพิ่มขึ้นทั้งในแง่ของการเดินทางไปใช้บริการและติดต่อกับสถานที่อื่น ๆ และการที่ได้มีการจัดตั้งอำเภอใหม่ คือ อำเภอดอยเต่า สิ่งบริการต่าง ๆ ก็ได้รับการจัดให้มีขึ้นตามมาตรฐานของทางการ เช่น เจ้าหน้าที่หน่วยต่าง ๆ เพื่อให้บริการในระดับอำเภอ ตั้งแต่โรงพยาบาลประจำอำเภอ สถานีตำรวจ เกษตรอำเภอ ฯลฯ เป็นต้น ทำให้มีสิ่งบริการต่าง ๆ เข้ามาอยู่ในท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปติดต่อกับสถานที่เหล่านี้ มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปตั้งสำนักงานอยู่ใกล้ชิดทำให้ได้รับความช่วยเหลือต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น สำหรับประชาชนในนิคมสร้างตนเองนั้นได้รับประโยชน์มากกว่าประชาชนกลุ่มอื่น ๆ เพราะได้รับความช่วยเหลือทั้งสองด้าน คือ จากกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐทั่วไป และจากนิคมสร้างตนเอง (อัยฎางค์ โปราณนท์, 2527: 25)

ด้านสภาพแวดล้อม

สำหรับคุณภาพของดินนั้น ร้อยละ 52.5 ของประชาชนที่อพยพมีความเห็นว่าที่เดิมมีความอุดมสมบูรณ์กว่าพื้นที่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากที่เดิมเป็นที่ลุ่มใกล้ลำน้ำ แต่ที่ดินที่อพยพมาอยู่ใหม่ เป็นดินทรายปนกรวดและดินลูกรัง คุณภาพดินต่ำ เนื่องจากเป็นดินเขตภูเขาในที่สูง

แหล่งน้ำและคุณภาพของน้ำ สำหรับน้ำใช้สำหรับการเพาะปลูกนั้นน้ำฝนยังคงเป็นแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้านในนิคมสร้างตนเอง ร้อยละ 65 ของครอบครัวทั้งหมดได้ใช้น้ำฝนเป็นหลัก แต่เนื่องจากสภาพดินในท้องถิ่นไม่เอื้ออำนวยให้เก็บกักน้ำ กล่าวคือ เป็นดินทรายปนกรวดและลูกรัง น้ำจะซึมหายไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้น จึงมีการพยายามสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในหลายหมู่บ้านแล้วใช้แผ่นพลาสติกปูพื้นเพื่อมิให้น้ำซึมออกไป สำหรับน้ำในอ่างเก็บน้ำนั้นหมู่บ้านที่อยู่ในนิคมไม่ได้ใช้เลย ส่วนน้ำใต้ดินก็อยู่ลึกและแห้งในฤดูแล้ง ประกอบกับคุณภาพของน้ำไม่ดี บางแห่งมีน้ำแต่ใช้ดื่มกินและรดต้นไม้ไม่ได้ ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญมากของท้องถิ่น หากแก้ปัญหาเรื่องน้ำได้ ประชาชนสามารถทำการเกษตรได้เพิ่มขึ้น อันจะทำให้ฐานะของประชาชนดีขึ้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกันเองกล่าวคือ ประชาชนเหล่านี้ต้องอพยพเนื่องจากการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ แต่กลับมีปัญหาคาการแคลนน้ำ ทั้ง ๆ ที่ตั้งอยู่ข้างเคียงอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ (อัยฎางค์ โปราณนท์, 2527: 19)

การสร้างอ่างเก็บน้ำและการอพยพย้ายถิ่นฐานได้มีส่วนทำให้ป่าไม้จำนวนมากต้องเสียไป และยังมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ หากควบคุมการบุกรุกทำลายป่าไม่ได้ การใช้ที่ดินทำลายสภาพแวดล้อมของพื้นที่เนื่องจากการเพาะปลูก แต่เนื่องจากประชาชนเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพด้านการเกษตร ดังนั้นเมื่อพื้นที่ทำกินแห่งใหม่เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของ

ดินอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง ประกอบกับการขาดแคลนน้ำสำหรับการใช้ในครัวเรือนและการเพาะปลูก อีกทั้งคุณภาพของน้ำยังไม่ดีและไม่สามารคนำน้ำในอ่างเก็บน้ำมาใช้ได้ จึงทำให้ผลผลิตตกต่ำ นำไปสู่ปัญหาการบุกรุกทำลายป่า การขายพื้นที่ดินในนิคมให้แก่บุคคลภายนอก และปัญหาสังคมเศรษฐกิจอื่น ๆ ซึ่งมีแนวโน้มว่าความรุนแรงของปัญหาจะทวีขึ้น (อัยฎางค์ โปราณานนท์, 2527: 24)

4. สภาพสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนที่อพยพเข้าอยู่ในนิคมสร้างตนเอง เชื่อกฎมืผลเปรียบเทียบก่อนและหลังมีอ่างเก็บน้ำ

สภาพเศรษฐกิจ

1. การถือครองที่ดินของเกษตรกรลดลง ก่อนและหลังการเข้ามาอยู่ในนิคม พบว่า การครอบครองที่ดินของเกษตรกรก่อนย้ายเข้าสู่นิคมเฉลี่ยครัวเรือนละ 8.61 ไร่ ซึ่งมากกว่าเกษตรกรในนิคม ซึ่งมีที่ดินถือครองทางการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 6.64 ซึ่งจำนวนที่ดินที่ใช้ในการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 67.42 ของจำนวนที่ดินที่เกษตรกรครอบครองทั้งหมด

2. เกษตรกรมีใบกรรมสิทธิ์ในที่ดินมากขึ้นเมื่อทำการเปรียบเทียบลักษณะการครอบครองและถือครองที่ดินของเกษตรกรก่อนและหลังการย้ายเข้ามาอยู่ในนิคม พบว่า ลักษณะการมีใบกรรมสิทธิ์ที่ดินของเกษตรกรในนิคม จะมีถึงร้อยละ 92.50 แต่ก่อนย้ายเข้าสู่นิคมจะมีใบกรรมสิทธิ์ที่ดินร้อยละ 77.50 โดยลักษณะใบกรรมสิทธิ์ของเกษตรกรในนิคมจะเป็น น.ส.3 ไม่มีใบกรรมสิทธิ์ ร้อยละ 7.50 ส่วนเกษตรกรเมื่อก่อนย้ายเข้าสู่นิคม ใบกรรมสิทธิ์ประเภท น.ค. 3 และ น.ค.1 จะไม่มีกว่าร้อยละ 57.50 เกษตรกรจะมีใบกรรมสิทธิ์ประเภท น.ส.3 รองลงมาร้อยละ 20 เป็นโฉนดซึ่งเกษตรกรในนิคมจะไม่มีกรรมสิทธิ์ประเภทนี้ แต่เกษตรกรเมื่อก่อนย้ายเข้าสู่นิคมร้อยละ 22.50 จะไม่มีใบกรรมสิทธิ์ที่ดินใด ๆ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าเกษตรกรในนิคม (อัยฎางค์ โปราณานนท์, 2527: 64)

3. การใช้ที่ดินในการเกษตรลดลง เหตุที่ทำให้มีการใช้พื้นที่ในการเกษตรน้อยลงกว่าเดิม เป็นเพราะที่ดินในเขตนิคมโดยทั่ว ๆ ไป แห้งแล้งและระดับน้ำใต้ดินลึก และพื้นที่ที่บุกรุกป่าสงวนหรือการเข้าไปจับจองพื้นที่เกษตรกรบางคนก็มิได้นำมาใช้ประโยชน์เพียงแต่เข้าไปจับจองแต่ปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า โดยมีได้นำมาทำการเพาะปลูก เพราะฉะนั้นเกษตรกรจึงมีพื้นที่เพาะปลูกน้อย เนื่องมาจากการทำการเกษตรน้อย เพราะพื้นที่ดินไม่อุดมสมบูรณ์ ดินแห้งแล้งแล้วไม่ชุ่มชื้น และสภาวะฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นสาเหตุสำคัญ (อัยฎางค์ โปราณานนท์, 2527: 67)

4. เกษตรกรมีการกู้ยืมเงินมากขึ้นกว่าเดิม การกู้ยืมเงินของเกษตรกรเพื่อการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และ การใช้จ่ายในครัวเรือนพบว่าเกษตรกรมีการกู้ยืมเงินร้อยละ 40 ของ

เกษตรกรทั้งหมด โดยร้อยละ 68.75 ของการกู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ จะกู้จากสหกรณ์มากที่สุด รองลงมาร้อยละ 18.75 กู้จากเพื่อนและญาติพี่น้อง ทั้งนี้การกู้ยืมเงินมาเพื่อซื้อวัว – ควายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37 รองลงมาคือเพื่อลงทุนในการเกษตรร้อยละ 25 ทว่าเกษตรกรก่อนย้ายเข้าสู่นิคม ไม่มีการกู้ยืมเงินใด ๆ ทั้งสิ้นเพราะมีการทำการเกษตรและรับจ้างหากินเพื่อยังชีพไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไม่มีการพัฒนาการเกษตรหารายได้อื่นเพื่อเก็บไว้เป็นเงินทุนต่อไป หรือเก็บไว้เป็นเงินออม เพื่อใช้จ่ายในคราวจำเป็น แต่เมื่อมีการสร้างอ่างเก็บน้ำ ซึ่งมีผลทำให้เกษตรกรต้องอพยพเข้ามาอยู่ในนิคม ทำให้เกษตรกรมีความเดือดร้อนในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะเศรษฐกิจ เกษตรกรเหล่านี้มีการอพยพย้ายถิ่นด้วยความจำเป็น ดังนั้นความพร้อมในการย้ายถิ่นย่อมจะไม่ค่อยมี การดำรงชีวิตในบริเวณพื้นที่ใหม่ จึงมีปัญหาตั้งแต่การอพยพย้ายถิ่นและการเข้าอยู่อาศัย ปัญหาหนึ่งที่พบมากคือ ปัญหาเศรษฐกิจ เพราะประชากรส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพทางการเกษตรและรับจ้างเป็นอาชีพหลักและอาชีพรองตามลำดับ และการทำการเกษตรของเกษตรกรก็เป็นการทำการเกษตรแบบยังชีพ (subsistence farming) เท่านั้นเป็นส่วนใหญ่รายได้ของเกษตรกรแค่เพียงเลี้ยงชีพไว้วันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ไม่มีการออมดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นเมื่อเกิดการย้ายถิ่นทำให้เกษตรกรมีความเดือดร้อนในเรื่องเงินทุน ในการลงทุนในการเพาะปลูกในพื้นที่ใหม่ ซึ่งทางนิคมจัดสรรให้แค่พื้นที่ใหม่ดังกล่าวไม่อุดมสมบูรณ์ทั้งยังแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำใช้ในการเกษตร จึงหันไปยึดอาชีพใหม่เพิ่มขึ้นคือ การเลี้ยงสัตว์ พกวัว ควาย สุกร ส่วนเงินที่ได้จากการขายทดแทนจากโครงการฯ นั้น ส่วนมากจะใช้จ่ายในการอพยพ ขนย้ายสิ่งของ ทรัพย์สินต่าง ๆ และการปรับพื้นที่ดิน และเงินในส่วนที่เหลือ เกษตรกรใช้สำหรับจ่ายซื้อของอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ดังนั้นจึงมีการกู้ยืมเงินมาเพื่อลงทุนเลี้ยงสัตว์และการเพาะปลูกดังกล่าว (อัญญาจักษ์ โปราณานนท์, 2527: 70)

สภาพสังคม

1. ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคและน้ำใช้ในการเกษตร เมื่อเปรียบเทียบการใช้ในการเกษตรก่อนและหลังเข้ามาอยู่ในนิคม พบว่า เกษตรกรเมื่อก่อนที่จะย้ายเข้ามาอยู่ในนิคม มีการใช้น้ำจากห้วยต่าง ๆ ในการเพาะปลูกมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 55 โดยวิธีการเหมืองฝายเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกของตนคิดเป็นร้อยละ 55 เช่นกัน รองลงมาคือ น้ำจากธรรมชาติ คือ น้ำฝน คิดเป็นร้อยละ 17.5 ซึ่งต่างจากการใช้น้ำในการเกษตรเมื่อเข้ามาอยู่ในนิคม ซึ่งใช้น้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ เพราะในเขตนิคมพื้นที่เพาะปลูกห่างจากลำห้วยต่าง ๆ มาก ทั้งลักษณะพื้นที่ดินก็แห้งแล้ง ถ้าฝนไม่ตก น้ำก็จะขาดแคลน ลำห้วยต่าง ๆ ในบริเวณเขตนิคมก็มักแห้งไม่มีน้ำเช่นกัน แต่เมื่อตอนที่อยู่ที่พื้นที่เก่านั้น มีลำห้วยต่าง ๆ มากมายอยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่เพาะปลูกจึงทำให้เหมืองฝายส่งน้ำเข้าพื้นที่เพาะปลูกได้ง่าย ทั้งนี้ก็อุดมสมบูรณ์กว่าที่ใหม่ในเขตนิคม ในนิคมเมื่อจะมีการนำน้ำจากลำห้วยมาใช้ ก็ใช้วิธีการสูบน้ำเข้าที่นา เพราะพื้นที่เพาะปลูกแห้งแล้งน้ำในลำห้วยก็มีไม่มากพอที่จะ

ทำให้เหมืองฝายส่งน้ำได้ จึงต้องมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่พวกเครื่องสูบน้ำมาช่วยในการส่งน้ำเข้าพื้นที่เพาะปลูก(อัชฎางค์ โปราณานนท์, 2527: 71)

2. การบริการสาธารณะดีขึ้นกว่าเดิม พบว่าสิ่งบริการสาธารณะประเภทวัด โรงเรียน และรถสี่ล้อจะมีครบทุกหมู่บ้าน รองลงมาคือ ร้อยละ 80 จะเป็นสถานีอนามัยที่น้อยที่สุดคือร้อยละ 30 ได้แก่ ประปา การที่ทุกหมู่บ้านในนิคม มีศูนย์รวมประเภทวัดอยู่ทุกหมู่บ้านนั้น ทำให้เป็นแหล่งชุมนุมของเกษตรกรสามารถรวมตัวกันได้ง่าย และเกษตรกรซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนทั้งหมดจะสามารถช่วยเหลืองานบุญได้เสมอ เมื่อทางวัดขอความช่วยเหลือและวัดอยู่ในเขตหมู่บ้านของตนเองนั้นเปรียบเป็นศูนย์รวมทางสังคม ส่วนโรงเรียนนั้นก็มิได้อยู่ทุกหมู่บ้าน และส่วนมากโรงเรียนอยู่ไม่ไกลจากวัดก็คืออยู่ติดกับวัดอีกด้วยแสดงให้เห็นว่าในสังคมของคนไทยนั้นจะมีความสัมพันธ์กับวัดและโรงเรียนอย่างแน่นแฟ้น สำหรับสถานีอนามัยก็มีอยู่เกือบทุกหมู่บ้านทั้งเขตแต่ละหมู่บ้านก็อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งถ้าคนในหมู่บ้านเจ็บป่วยก็จะช่วยเหลือกัน ไปเยี่ยมถามทุกข์สุขแสดงว่าเกษตรกรมีน้ำใจต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันแม้ยามเจ็บป่วย

สำหรับไฟฟ้าซึ่งมีร้อยละ 60 และรถประจำทางซึ่งมีร้อยละ 60 เช่นกันก็แสดงว่าทางนิคมได้พยายามจะอำนวยความสะดวกแก่สมาชิกในนิคมอย่างทั่วถึงซึ่งไม่นานคงจะมีไฟฟ้าครบทุกหมู่บ้าน รถประจำทางก็วิ่งผ่านหมู่บ้านโดยทั่วไปอย่างทั่วถึง แม้บางหมู่บ้านคอยบริการเกษตรกรอย่างทั่วถึงและสะดวกสบาย แต่มีที่น้อยที่สุดคือตลาดร้อยละ 40 และ ประปาร้อยละ 30 ตลาดนั้นภายในหมู่บ้านบางหมู่บ้านไม่มีเพียงแต่ร้านชำเล็ก ๆ เป็นส่วนใหญ่ แต่จะมีตลาดนัดอยู่ 2 หมู่บ้าน ประจำทุกกลางเดือน เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่จะเดินทางเข้าไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในตัวอำเภอฮอดเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากการคมนาคม สะดวกสบายสภาพถนนภายในหมู่บ้านก็ดี ถนนผ่านหมู่บ้านก็อยู่ในสภาพดี เป็นถนนลาดยางมีรถประจำทาง และรถสี่ล้อวิ่งรับบริการทุกช่วงเวลา สำหรับน้ำประปา ทางนิคมกำลังเร่งรัดที่จะจัดทำน้ำประปา มักใช้ได้ไม่ทั่วถึงทั้งหมู่บ้านเนื่องจากปริมาณน้ำมีน้อย

แต่เมื่อเปรียบเทียบสิ่งบริการสาธารณะต่าง ๆ กันเมื่อก่อนที่อยู่ ณ พื้นที่เดิมเกษตรกรจะไม่ได้ได้รับความสะดวกสบายอย่างในปัจจุบัน เพราะสถานีอนามัยภายในหมู่บ้านก็ไม่มีตลอดจนตลาดและรถสี่ล้อ แต่สิ่งที่เป็นศูนย์รวมของชาวบ้านคือ วัด จะมีอยู่ทุกหมู่บ้าน เนื่องจากสังคมเกษตรกรชาวไทยมีความสัมพันธ์อยู่กับวัดมากที่สุดและ โรงเรียนก็มีอยู่ทุกหมู่บ้าน แต่จะเป็นโรงเรียนเล็ก ๆ ที่สอนชั้นสูงสุดคือประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่ย้ายเข้ามาอยู่ในนิคมจะได้รับความสะดวกสบายจากสิ่งบริการสาธารณะต่าง ๆ การคมนาคมก็จะสะดวกรวดเร็วสภาพความเป็นอยู่สุขสบาย เพราะมีสถานีอนามัยอย่างทั่วถึงยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็มีต้องเดินทางไปไกลเพื่อไปรักษาในเมืองอย่างเมื่ออยู่ ณ พื้นที่เดิม การเดินทางสะดวกรวดเร็วกว่า มีรถ

ประจำทาง และ รถสี่ล้อคอยบริการอย่างทั่วถึงต่างกับเมื่ออยู่ ณ พื้นที่เดิม การเดินทางไปมาหาสู่ติดต่อกันอาศัยวัวเทียมเกวียน และการสัญจรด้วยเท้าเปล่าเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งล่าช้า และไม่สะดวกสบาย (อัยฎางค์ โปราณานนท์, 2527: 73)

3. เกษตรกรมีการตั้งกลุ่มในชุมชนมากกว่าเดิม เกษตรกรมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกรเอง และเพื่อช่วยเหลือเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน เกษตรกรมีการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มฉาบฉวยมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 80 รองลงมาคือ กลุ่มหนุ่มสาวคิดเป็นร้อยละ 55 แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนบ้าน มีการช่วยเหลือปรับปรุงการเกษตร แต่เป็นที่น่าเสียดายที่การตั้งกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มสหกรณ์ การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ และธนาคารข้าว มีสมาชิกสนใจเข้าร่วมกลุ่มน้อยมาก ทั้งนี้ เป็นเพราะเกษตรกรไม่แน่ใจในการจัดตั้งกลุ่ม การบริหารงานของกลุ่มไม่เป็นที่พอใจของเกษตรกร โดยทั่วไป และเกษตรกรบางส่วนไม่เข้าใจในเรื่องการจัดตั้งกลุ่มดังกล่าวว่ามีวัตถุประสงค์อย่างไรในการจัดตั้งเกษตรกรผู้เข้าร่วมกลุ่มจะได้ประโยชน์อะไรจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนย้ายเข้าสู่นิคม เกษตรกรไม่มีการจัดตั้งกลุ่มใด ๆ ขึ้นเลย เพราะมีอาชีพทางการเกษตรเหมือนกัน มีการช่วยเหลือกันโดยการร่วมแรงกัน ไปช่วยเกษตรกรเพื่อนบ้านข้างเคียงและเมื่อเสร็จแล้วก็ไปช่วยเกษตรกรผู้ที่มีร่วมแรงช่วยตนบ้าง เรียกวีธีการร่วมแรงดังกล่าวว่าการลงแขก (อัยฎางค์ โปราณานนท์, 2527: 74)

จากการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ของราษฎรที่อพยพ ซึ่งได้เปรียบเทียบกับช่วงเวลาก่อนและหลังจากที่มีอ่างเก็บน้ำ สรุปได้ว่าอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพลไม่ได้มีส่วนทำให้สภาพสังคมเศรษฐกิจของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น ในทางตรงกันข้ามการที่ประชาชนต้องอพยพออกจากถิ่นฐานเดิมซึ่งอยู่บนที่ราบลุ่มริมน้ำขึ้นมาอยู่บนพื้นที่สูง ขาดแคลนแหล่งน้ำธรรมชาติ พื้นที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงต่ำ ทำให้การเพาะปลูกได้ผลผลิตต่ำ ประชาชนจำนวนมากต้องลดการทำนาและเพิ่มการทำสวนและเลี้ยงวัวแทน แต่ปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำก็ยังคงเป็นปัญหาหลัก การมีน้ำเพิ่มจะช่วยเพิ่มผลผลิตเพิ่มรายได้และจะทำให้สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น

ในแง่ของการท่องเที่ยวและการประมงนั้นมีผลน้อยมากต่อสภาพเศรษฐกิจของประชาชนในท้องถิ่น เพราะประชาชนจำนวนมากที่ทำงานด้านให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ในด้านการประมงก็เช่นกัน ผลประโยชน์จากการประมงส่วนใหญ่ เกิดขึ้นแก่นายทุนรับซื้อปลาซึ่งมาจากที่อื่น ๆ (อัยฎางค์ โปราณานนท์, 2527: 25)

5. ปัญหาของผู้อพยพ

5.1 มีปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำใช้ในการเกษตรมากที่สุดเพราะ ไม่มีแหล่งน้ำและไม่ได้ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำ ต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว

5.2 ปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ เพราะไม่มีการพัฒนาแหล่งน้ำสำหรับใช้เป็นน้ำดื่มและน้ำใช้เช่นเดียวกัน

5.3 ความต้องการถนนลาดยางภายในหมู่บ้านเพราะแบบเดิมสภาพไม่ดีเพราะขาดการดูแลรักษา เนื่องจากไม่มีงบประมาณในการซ่อมแซมหรือปรับปรุง

5.4 ปัญหาเรื่องการไม่มีไฟฟ้าใช้ เนื่องจากการพัฒนาระบบไฟฟ้าไม่ทั่วถึงครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด ผู้ที่อยู่ห่างไกลนอกเขตนิคมจะไม่ได้รับการพัฒนาระบบไฟฟ้า ขึ้นอยู่กับการพัฒนาของจังหวัดที่รับ โอนจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่มีงบประมาณให้เพราะอยู่ชนบทห่างไกล

เขื่อนเขาแหลม อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

1. รูปแบบการบริหารจัดการ เป็นการบริหารจัดการโดยหน่วยงานเดียวคือการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยเมื่อวันที่ 27 กันยายน 2522 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนเขาแหลม โดยก่อสร้างตัวเขื่อนหินกันลำน้ำแควน้อยบริเวณท้องที่ตำบลท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี การก่อสร้างแล้วเสร็จและเริ่มกักเก็บน้ำเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2527 มีระดับกักเก็บน้ำปกติสูงสุด +155.00 ม. (รทก.) มีสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เหนือเขื่อน โดยครอบคลุมท้องที่ อำเภอ คือ อำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนเขาแหลมนี้ นอกจากผลิตกระแสไฟฟ้าแล้วทาง กฟผ. ยังก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านอื่น ๆ ตามมา เช่น การประมง การชลประทาน และการท่องเที่ยว เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดผลกระทบอย่างมาก โดยเฉพาะกับราษฎรในพื้นที่ การก่อสร้างเขื่อนเขาแหลมมีผลให้เกิดอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ซึ่งเข้าท่วมบ้านเรือนและที่ทำกินของราษฎรมากกว่า 2,000 ครอบครัว ในท้องที่อำเภอทองผาภูมิและสังขละบุรี (พินิจ ลาภานานนท์, 2535: 77)

2. การบริหารจัดการผู้อพยพ กฟผ. ได้ให้การช่วยเหลือแก่ราษฎรรวม 1,949 ครอบครัว จาก 4 ตำบล 24 หมู่บ้านในท้องที่อำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ด้วยการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่ จ่ายเงินค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สิน การก่อสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณสถาน ตลอดจนการประสานงานช่วยเหลืออพยพราษฎร-ไปยังพื้นที่จัดสรรใหม่รอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนเขาแหลมทั้ง 5 นิคม คือห้วยเขย่งและกุยมั่งในท้องที่อำเภอทองผาภูมิ จองอ้ว ซองกาเลีย และห้วยมาลัยในท้องที่อำเภอสังขละบุรี ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในความดูแลของศูนย์สาธิตสหกรณ์ กรมส่งเสริมสหกรณ์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พินิจ ลาภานานนท์, 2535: 78)

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยรับผิดชอบในการจ่ายค่าชดเชยทรัพย์สินของราษฎรจำนวน 1,949 ครอบครัว การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่ และการขนย้ายออกจากที่เดิมไปยังแปลงนิคมจัดสรรใหม่ 5 นิคมโดยแบ่งเป็นหมู่บ้านต่างๆ รวม 18 หมู่บ้าน ซึ่งในแต่ละนิคมได้ก่อสร้างสาธารณสมบัติที่มีอยู่เดิมทดแทนให้ เช่น วัด โรงเรียน สถานีนามัย หรือสถานที่ราชการอื่นๆ และจัดเตรียมบริการสาธารณะต่าง ๆ เช่น ถนน น้ำบริโภคอุปโภค ไฟฟ้า รวมทั้งการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรเพื่อให้สินเชื่อ ความรู้ และคำแนะนำทางด้านวิชาการเกษตร แผนใหม่ จากการเข้าไปสำรวจสภาพพื้นฐานของนิคมทั้ง 5 แห่ง สภาพพื้นฐานของพื้นที่ทำกินไม่มีความแตกต่างกันในแต่ละนิคม แม้ว่าแต่ละนิคมจะอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันพอสมควร เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ที่ลักษณะทางกายภาพและสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคมที่คล้ายคลึงกันมาก (พินิจลาภานานนท์, 2535: 80)

3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพ หลังจากการอพยพของราษฎรแล้ว มีผลกระทบเกิดขึ้นกับผู้อพยพในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

- ลักษณะที่อยู่อาศัย เดิมราษฎรได้อยู่อาศัยและทำการเกษตรกระจัดกระจายอยู่ในเขตเหนือเขื่อนเขาแหลมมาหลายชั่วอายุคน หลังจากที่ต้องอพยพมาปลูกสร้างบ้านอยู่อาศัยและทำการเกษตรในพื้นที่ที่ กฟผ. จัดสรรให้ใหม่ทั้ง 5 นิคม ลักษณะการตั้งบ้านเรือนต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีพื้นที่ปลูกบ้านอยู่อาศัยครัวเรือนละ ½ - 1 ไร่ อยู่ห่างจากพื้นที่ทำการเกษตร ไม่เกิน 4 กิโลเมตร สภาพบ้านเรือนอยู่อาศัยโดยส่วนมากมีลักษณะมั่นคงถาวร โครงสร้างทำด้วยไม้เนื้อแข็งและใช้วัสดุก่อสร้างที่คงทนถาวร

- ที่ทำกิน การจัดสรรที่ทำกินที่ไม่เหมาะสมทั้งขนาดและคุณภาพดิน บางรายที่จับฉลากได้แปลงที่ดอนหรือเนินเขา อาจใช้ที่ดินทำการเกษตรได้ไม่เต็มที่ บางรายได้แปลงที่สภาพดินเป็นลูกรังหรือเป็นดินปนหิน ทำการเพาะปลูกได้ไม่ดี จนบางรายต้องทิ้งร้างเพราะได้ผลผลิตไม่คุ้มค่ากับการลงทุน กรณีของปัญหาที่ดินมีขนาดเล็กทำให้ราษฎรต้องดิ้นรนหาที่ดินทำกินเพิ่มเติมสำหรับราษฎรที่มีฐานะเศรษฐกิจดีอาจหาซื้อที่ดินดี ๆ ทำการเกษตรได้ แต่ราษฎรที่มีฐานะยากจนจำเป็นต้องหาทางออกโดยการเข้าไปบุกเบิกหาที่ทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ผลทางสังคมที่เกิดขึ้นคือความห่างเหินระหว่างสมาชิกในครอบครัว พ่อ แม่ และลูกอาจต้องแยกกันอยู่แยกกันทำมาหากิน บางครอบครัวพ่อแม่ทำไร่อยู่ในเขตป่าสงวนฯ ลูกอยู่ในนิคม หรือบางครอบครัวพ่อแม่อยู่ในนิคม ลูกไปทำไร่ในเขตป่าสงวนฯ หรือไปหางานทำในเมืองหลาย ๆ ครอบครัวในนิคมจัดสรรไม่ค่อยมีโอกาสได้อยู่พร้อมหน้ากันทั้งครอบครัว กรณีสภาพพื้นที่และคุณภาพดินไม่เหมาะสมต่อการทำเกษตร มีผลให้ราษฎรต้องเปลี่ยนรูปแบบการผลิต จากเดิมที่คุ้นเคยกับการทำ

นาค้าต้องเปลี่ยนมาทำข้าวไร่หรือปลูกข้าวโพด อีกทั้งผลผลิตที่ได้อยู่ในระดับต่ำไม่พอเลี้ยงครอบครัวต้องหาอาชีพนอกเกษตรกรรมทั้งในและนอกนิคมเป็นรายได้เสริมหรือเป็นอาชีพหลักของครอบครัว วิถีชีวิตราษฎรต้องเปลี่ยนไปจากเดิมมาก ในช่วงก่อนการอพยพการผลิตในชุมชนพึ่งพิงระบบอุปถัมภ์มาเป็นระบบแลกเปลี่ยนเงินตรา (พินิจ ลาภชนานนท์, 2535: 82)

- การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักเกษตรกรรมร้อยละ 68.5 อีกร้อยละ 31.5 มีอาชีพนอกภาคเกษตรเช่นค้าขาย รับจ้าง รับราชการหรือธุรกิจส่วนตัว เมื่อย้ายเข้ามาอยู่ในนิคม ราษฎรมีอาชีพนอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้นเฉลี่ย ร้อยละ 11.4 กิจกรรมทางการเกษตรที่ทำเป็นอาชีพหลักได้แก่ การปลูกข้าวไร่ซึ่งเป็นผลผลิตที่เก็บไว้บริโภคในครัวเรือนมากกว่าเพื่อขาย รองลงมาได้แก่ ข้าวโพด ตะขูและถั่วต่างๆเพื่อขาย ทุกครัวเรือนมีการทำสวนครัว เวลาว่างส่วนใหญ่ไปรับจ้างทั่วไปในท้องถิ่นและหาของป่าขายเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

โดยสรุป ราษฎรในนิคมมีการถือครองที่ดินทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 16 ไร่ ก่อนเข้ามาอยู่ในนิคม มีที่ดินถือครองเฉลี่ยครัวเรือนละ 43.2 ไร่เมื่อพิจารณารายได้โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน พบว่ามีรายได้ครัวเรือนละ 40,647.46 บาท เป็นรายได้จากภาคเกษตรเพียง 9,949.91 บาท หรือเพียงร้อยละ 24.5 ของรายได้ทั้งหมด และนอกภาคเกษตร 30,697.55 บาท รายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 25,140.20 บาท เป็นรายจ่ายในครัวเรือน 22,087.16 บาทและรายจ่ายทางการเกษตรครัวเรือนละ 3,053.04 บาท รายได้สุทธิต่อครัวเรือน 15,507.26 บาท แต่ก็มีการออมน้อย เพียงร้อยละ 37.0 ส่วนภาวะหนี้สิน มีมากถึงร้อยละ 62.0ของครัวเรือนทั้งหมด โดยมีแหล่งเงินกู้ที่สำคัญคือสหกรณ์การเกษตร ญาติพี่น้อง พ่อค้านายทุน และธนาคารพาณิชย์ มีเพียงร้อยละ 38.0 ที่ไม่มีหนี้สิน (พินิจ ลาภชนานนท์, 2535: 83)

ด้านสังคม

- ปัจจุบันมีประชากรอยู่ในนิคมจัดสรรทั้ง 5 แห่งรวม 2,432 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 11,771 คน เฉลี่ยประชากรต่อครัวเรือนเท่ากับ 4.8 คน การอยู่รวมกันเป็นครอบครัวส่วนใหญ่อยู่รวมกันในลักษณะของครอบครัวเดี่ยว มีเพียงร้อยละ 37 เท่านั้นที่อยู่รวมกันในลักษณะครอบครัวขยาย ระดับการศึกษาเฉลี่ยร้อยละ 13.7 ของประชากรทั้งหมดเท่านั้นที่มีการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับ (พินิจ ลาภชนานนท์, 2535: 86)

ด้านสภาพแวดล้อม

- ดินและสภาพดินในพื้นที่โครงการฯ ประกอบด้วยดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ส่วนใหญ่ใช้ปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวไร่ข้าวโพด และปลูกไม้ผล เช่น มะม่วง ขนุน น้อยหน่า และกล้วย ดินมีการระบายน้ำดี มีการชะล้างผิวดินค่อนข้างสูง

- แหล่งน้ำ พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำสำคัญ น้ำจากอ่างเก็บน้ำไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรมีลักษณะเป็นลูกเนินมีความลาดชัน น้ำจากอ่างเก็บน้ำดังกล่าวสามารถนำมาใช้ประโยชน์เฉพาะบริเวณที่ปลูกบ้านอยู่อาศัยเท่านั้น (พินิจ ลาภธนานนท์, 2535: 81)

4. ปัญหาของผู้อพยพ

การสร้างเขื่อนเขาแหลม ไม่ได้หมายความว่าได้ทำให้ชีวิตของราษฎรที่อพยพ เพราะถูกน้ำท่วมต้องอยู่ในสภาพที่ล้มเหลวในการดำเนินชีวิต แต่ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวคือรัฐไม่ตอบสนองแก่ผู้สูญเสียประโยชน์อย่างเหมาะสม และเป็นเงื่อนไขให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจและสังคมแก่ราษฎรด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ปัจจัยด้านการช่วยเหลือของรัฐ คือให้ที่ดินทดแทนขนาดเล็กไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกเลี้ยงครอบครัว การจ่ายชดเชยไม่เป็นธรรมและมีการฉวยโอกาสแสวงหาผลประโยชน์จากผู้เดือดร้อน
2. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม คือ ดินไม่ดี ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก สภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก บางแปลงก็เป็นภูเขา มีหินมากเกินกว่าที่จะทำการเพาะปลูกได้
3. ปัจจัยด้านความรู้และเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ เนื่องจากมีขนาดที่ดินจำกัดจึงจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อพัฒนาการผลิตให้มีประสิทธิภาพ สามารถให้ผลผลิตได้สูงกว่าเดิม ปัจจุบันขาดการสนับสนุนในด้านนี้
4. ปัจจัยด้านการตลาด ทั้งด้านการผลิตและการขายผลผลิต ราษฎรไม่มีอำนาจต่อรองใด ๆ ทั้งในการซื้อและการขาย

เขื่อนรัชชประภา อำเภอตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1. รูปแบบการบริหารจัดการ

โครงการเขื่อนรัชชประภาหรือเขื่อนเชี่ยวหลาน เป็นเขื่อนเอนกประสงค์ในภาคใต้ ซึ่ง กรมชลประทานได้ทำการสำรวจและศึกษาเบื้องต้น โดยได้รับความร่วมมือทางวิชาการจากรัฐบาลประเทศฝรั่งเศส ส่งคณะผู้เชี่ยวชาญมาปฏิบัติงานเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2510 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2511 ต่อมาได้โอนให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยรับมาดำเนินการต่อเมื่อ พ.ศ. 2521 และดำเนินการก่อสร้าง เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525 เรียกว่าโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนเชี่ยวหลาน ตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วยเขื่อนปิดกั้นลำน้ำคลองแสง สูง 94 เมตร ความยาวสันเขื่อน 761 เมตร สร้างแบบเขื่อนหินถมแกนดินเหนียว ที่ฐานเขื่อนฝั่งขวาของลำน้ำมีโรงไฟฟ้าประกอบด้วยเครื่องผลิตไฟฟ้าพลังน้ำขนาด 80,000

กิโลวัตต์ จำนวน 3 หน่วย อาคารระบายน้ำสิ้น สร้างแยกจากตัวเขื่อนอยู่ด้านฝั่งขวาเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีเขื่อนปิดกั้นช่องเขาขาดรวม 6 แห่ง อยู่บนฝั่งซ้าย 1 แห่ง และฝั่งขวา 5 แห่ง อ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนมีความจุ 5,640 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีพื้นที่อ่าง 185 ตารางกิโลเมตร กักเก็บน้ำฝนจากพื้นที่รวม 1,435 ตารางกิโลเมตร มีปริมาณน้ำเฉลี่ย 3,057 ล้านลูกบาศก์เมตรในแต่ละปีการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำโดยเฉลี่ยปีละ 554 ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมงส่งเข้าสู่ระบบของ กฟผ. เขต 3 ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยระบบส่ง 230 กิโลโวลต์ กับที่จังหวัดพังงา ด้วยระบบส่ง 115 กิโลโวลต์ (โครงการเขื่อนเชี่ยวหลาน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2530: 34)

การบริหารจัดการ โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเป็นหน่วยงานหลัก และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการปฏิบัติงานด้านต่างๆจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมดำเนินการ ภายใต้ความรับผิดชอบของกฟผ.

2. การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อน

เพื่อให้การดำเนินงานโยกย้ายผู้อพยพไปสู่ถิ่นฐานใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย รัฐบาลได้กำหนดนโยบาย และแต่งตั้งคณะกรรมการจำนวน 2 คณะคือ

1. คณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน มีอำนาจหน้าที่สำรวจ กำหนดค่าทดแทนและจ่ายเงินเกี่ยวกับที่ดินและทรัพย์สิน โดยแต่งตั้งคณะกรรมการ เป็นคณะทำงาน

2. คณะกรรมการประสานงานอพยพรายกร มีอำนาจหน้าที่พิจารณาจัดหาสถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ สำหรับอยู่อาศัย ที่ดินทำกิน สิ่งสาธารณูปโภค และประสานงานการโยกย้ายราษฎร

ค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน

คณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน ได้พิจารณาค่าทดแทนต่างๆ ไว้อย่างละเอียด ซึ่งได้แก่

1. ราคาค่าทดแทนที่ดิน (ทั้งในกรณีที่มีและไม่มีเอกสารสิทธิ) ที่ดินอยู่ตำบล หมู่บ้านใด ติดคลองแสง ติดถนนสาธารณะ หรือมีสภาพเป็นที่นา เป็นต้น ซึ่งจะกำหนดราคาแตกต่างกันไป ระหว่าง อัตราไร่ละ 900-3,200 บาท

2. ราคาค่าทดแทนต้นไม้ ได้พิจารณาราคาที่หน่วยราชการอื่นๆ ถือปฏิบัติใช้ในเขตจังหวัด สุราษฎร์ธานี เช่น กรมทางหลวง กรมชลประทาน รวมทั้ง กฟผ. ฯลฯ นอกจากนี้ ยังพิจารณาค่าขึ้นราคาของผู้บริโภคที่เพิ่มสูงขึ้น และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ รวมทั้งต้นทุนการผลิตที่ราษฎรได้จ่ายไป

3. ราคาค่าทดแทนอาคารสิ่งปลูกสร้าง ได้เปรียบเทียบกับการทดแทนของหน่วยราชการอื่นประกอบด้วย โดยกำหนดวัสดุประเภทที่ไม่ควรจ่ายค่าทดแทน, ควรจ่ายร้อยละ 30 หรือควรจ่ายเต็มราคา, รั้วต่าง ๆ บ่อหรือสระต่าง ๆ, ค่าเรือดอน, ค่าขนส่ง รวมทั้งค่าปลูกสร้าง

ในงานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเขื่อนเชี่ยวหลาน จะก่อให้เกิดน้ำท่วมครอบคลุมพื้นที่ที่มีราษฎรอยู่อาศัย 2 ตำบล เกิดความเสียหายแก่ผู้ที่อยู่อาศัยจำนวน 385 ครอบครัว ทรัพย์สินที่ดินที่เป็นพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 17,168 ไร่ ราษฎรเหล่านี้จะต้องละทิ้งถิ่นฐานเดิมไปอยู่ในที่แห่งใหม่ ถิ่นฐานเดิมตลอดจนทรัพย์สินต่าง ๆ ของราษฎรเหล่านี้จะต้องถูกน้ำท่วมโดยสิ้นเชิง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นเจ้าของโครงการจะดำเนินการจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สินต่าง ๆ ซึ่งของราษฎรต้องสูญเสียไปเพราะเหตุนี้ให้น้ำท่วมให้แก่ราษฎรเหล่านี้ด้วยความถูกต้องและเป็นธรรม (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2524: 14)

ทรัพย์สินประเภทต่าง ๆ ของราษฎรในบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำจะได้รับการชดเชยอย่างเป็นธรรมและเหมาะสมภายใต้การพิจารณาของคณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน โครงการเขื่อนเชี่ยวหลาน การประเมินค่าทดแทนทรัพย์สินในพื้นที่อ่างเก็บน้ำประมาณการเบื้องต้นไว้ทั้งสิ้น 45.3 ล้านบาท ประเภทของทรัพย์สินราษฎรที่สำคัญได้แก่บ้านเรือน ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ สำหรับการทดแทนอาคารสาธารณะและสิ่งสาธารณูปโภคของชุมชนเดิม เช่น โรงเรียน วัด ศาลาประชาคม บ่อน้ำ คณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนฯ ได้พิจารณาทดแทนโดยการจัดสร้างให้อย่างเดิม เช่น โรงเรียน วัด ศาลาประชาคม บ่อน้ำ คณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนฯ ได้พิจารณาทดแทนโดยการจัดสร้างให้อย่างเดิมในถิ่นฐานใหม่ โดยประเมินราคาก่อสร้างรวมไว้แล้วในราคาก่อสร้างหมู่บ้านอพยพ (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, รายงานการประชุมคณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน, 2524: 14)

การดำเนินงานเกี่ยวกับเรื่องการทดแทนทรัพย์สินนี้ จะใช้เวลาประมาณ 4 ปี ก่อนการเก็บกักน้ำ ซึ่งประกอบด้วยงานต่าง ๆ ดังนี้ คือ การสำรวจที่ดินและทรัพย์สิน การประเมินราคาที่ดินและทรัพย์สินและการจ่ายเงินค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน ทั้งนี้กำหนดเวลาการดำเนินงานจะต้องเป็นไปโดยสอดคล้องกับแผนงานการก่อสร้างโครงการ (โสภณ สุวรรณรุจิ, 2529: 17)

การเลือกพื้นที่จัดสรร

คณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎรมีมติให้เลือกพื้นที่ทางทิศตะวันออกของโครงการเขื่อนเชี่ยวหลาน อยู่ห่างจากที่ตั้งตัวเขื่อนประมาณ 4 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 25,700 ไร่ พื้นที่แห่งนี้มีลักษณะแคบและยาวตามแนวเหนือใต้ คือ กว้างประมาณ 1.5 ถึง 2 กิโลเมตรและยาวประมาณ 10 กิโลเมตร ตอนเหนืออยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติท่าขอน ตอนกลางเป็นพื้นที่

สาธารณะสมบัติของอำเภอบ้านตาขุนและตอนใต้เป็นที่ดินที่ราษฎรครอบครองอยู่ แต่ส่วนมากถูกปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 4-5 ปี สภาพในบริเวณนี้เป็นทุ่งหญ้าและป่าละเมาะ มีไม้และต้นไม้เล็ก ๆ ปกคลุม ดินเป็นดินร่วนและดินปนทราย บางส่วนเป็นดินเหนียว และดินเหนียวร่วน หน้าดินลึกพอประมาณ เหมาะสำหรับปลูกต้นไม้ผลและยางพารา และลำน้ำไหลผ่านบริเวณนี้ด้วย

การสำรวจได้จำแนกประเภทที่ดินและได้กันเขตไว้เพื่อใช้เป็นที่ดินจัดสรร 18,000 ไร่ ประกอบด้วย ที่สงวนของกรมป่าไม้ 11,087 ไร่ และที่ดินสาธารณะอำเภอบ้านตาขุน 1,822 ไร่ ส่วนที่เหลืออีก 5,091 ไร่ เป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าและที่ดินที่ราษฎรครอบครอง

การกำหนดรูปแบบแผนผังที่จัดสรร

การจำแนกการใช้ประโยชน์ในที่ดินจัดสรร พื้นที่ซึ่งคัดเลือกไว้เพื่อการจัดตั้งถิ่นฐานใหม่ให้แก่ผู้อพยพนี้ ได้ดำเนินการพิจารณาจำแนกใช้ประโยชน์ที่ดินโดยอาศัยแผนที่แสดงภูมิประเทศจากกรมแผนที่ทหารและข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสภาพทั่ว ๆ ไปของพื้นที่ เช่น ลักษณะสำคัญของสภาพภูมิประเทศ คุณภาพดิน สภาพการใช้ที่ดินและสภาพการเป็นเจ้าที่ดิน แหล่งน้ำและการคมนาคม นำมาประกอบการพิจารณาจำแนกการใช้ประโยชน์ในที่ดิน และได้กำหนดพื้นที่ซึ่งควรเป็นองค์ประกอบหลัก เพื่อประโยชน์ของชุมชน ดังนี้

ร้อยละของพื้นที่ทั้งหมด

1. พื้นที่ทำการเกษตร	74.1
2. พื้นที่บริเวณที่อยู่อาศัย	1.9
3. พื้นที่สาธารณูปโภค	2.7
4. พื้นที่สาธารณสมบัติ	2.4
5. พื้นที่รับการขยายชุมชน	18.9
รวม	100.0

ถิ่นฐานใหม่

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของ “คน” เป็นเรื่องสำคัญมาก โดยเฉพาะการโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ทั้งยังต้องแก้ปัญหาความยากไร้และยกระดับมาตรฐานการครองชีพของราษฎรให้ดีขึ้นอีกด้วย กฟผ.ในฐานะหน่วยงานเจ้าของโครงการตระหนักถึงความเดือดร้อนต่าง ๆ จึงได้ร่วมมือกับหน่วยราชการต่าง ๆ ดำเนินการตามนโยบายพัฒนาชนบทของรัฐบาล พิจารณาให้การช่วยเหลือให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่น มีที่อยู่อาศัยและ

สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สามารถประกอบอาชีพขั้นพื้นฐานได้ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่ กำหนดวิถีทางของชุมชน รวมทั้งความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

กฟผ.ได้สำรวจและศึกษานิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมชั้นรายละเอียด มีแผนการเกี่ยวกับการโยกย้ายราษฎรและจัดเตรียมพื้นที่ไว้สำหรับราษฎรดังกล่าว โดยมีหลักในการพิจารณา เช่น มีพื้นที่เพียงพอที่จะรองรับการโยกย้ายของราษฎร และเหลือมากพอที่จะขยายตัวในอนาคต สามารถใช้พื้นที่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยใช้แหล่งน้ำธรรมชาติหรืออยู่ใกล้อ่างเก็บน้ำ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำได้ การคมนาคมจะต้องสะดวกสามารถใช้ได้ทุกฤดูกาล

สำหรับการกำหนดรูปแบบแผนผังหมู่บ้านนั้น ได้พิจารณาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะข้อมูลความเป็นอยู่และอาชีพเดิม สมควรให้จัดสรรที่ดินแก่ราษฎรครัวเรือนละ 20 ไร่ โดยแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 1 ไร่ และที่ทำกิน 19 ไร่ การเข้าอยู่อาศัยจะดำเนินการโดยวิธีการจับสลากเพื่อความเสมอภาคและยุติธรรม

การดำเนินการในสนามได้เริ่มตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2524 โดยกันเขตพื้นที่บริเวณที่จัดสรร ก่อสร้างถนนลำคลอง (สายประธาน) ในที่จัดสรรแล้วเชื่อมกับเส้นทางลำคลองเดิม สามารถติดต่อกับอำเภอคีรีรัฐนิคมได้ สำรวจวางแนวถนนเข้าพื้นที่จัดสรร ทำแผนที่ภูมิประเทศบริเวณที่จะก่อสร้างหมู่บ้าน เนื้อที่ประมาณ 1,000 ไร่ เพื่อจัดให้เป็นที่อยู่อาศัยจำนวน 437 แปลง และสิ่งสาธารณูปโภคแล้วออกแบบวางผังฯ เป็นต้น

ด้านการประกอบอาชีพของราษฎร ซึ่งมีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม เมื่อพิจารณาความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ ภูมิอากาศ และอื่น ๆ ประกอบกับการวิเคราะห์รายได้ของราษฎรพบว่า “ยางพารา” มีความเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง กล่าวคือเหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศ และเป็นพืชเศรษฐกิจของภาคใต้ ใช้เวลาประมาณ 6 ปี จึงจะให้ผลผลิตและให้หนานถึง 30-35 ปี ยางพารา 19 ไร่ จะทำรายได้ให้ราษฎรเฉลี่ยเดือนละ 8,000 บาท

ทางด้านการจัดเตรียมพื้นที่ยางพารา ดำเนินการโดยสถานีทดลองยางคันธูลี (กรมวิชาการเกษตร) อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดย กฟผ. โอนเงินให้ดำเนินการส่วนการเพาะเมล็ดยาง (พันธุ์พื้นเมือง) ที่สถานีทดลองยางขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เริ่มกลางเดือนกันยายน พ.ศ. 2525 มีจำนวน 400,000 ต้น ต่อมาได้เพาะเพิ่มอีก 100,000 ต้น การคิดค่างานพันธุ์ดี (พันธุ์ พีบี. 235) เริ่มเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2526 และยังมี การเพาะชำยางสูง และพันธุ์ยางคอตตาเพิ่มเติมอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น กฟผ.ยังได้เตรียมปุ๋ย และเมล็ดพืชคลุมดิน รวมทั้งยาปราบวัชพืชตามความจำเป็น

สำหรับการแผ้วถางป่าเพื่อเตรียมพื้นที่ปลูกยางพารา กฟผ.ได้ร่วมมือกับกรมพัฒนาที่ดิน โดยหน่วยพัฒนาที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำการวางแผนกำหนดหลุมปลูกยางพารา

และวางแนวขุดชั้นบันได กลางปี พ.ศ. 2526 ก็เริ่มปลุกยางพาราได้ราษฎรที่จับสลากและรับมอบสวนยางพาราไปแล้ว ก็ทำการบำรุงรักษาส่วนของตน โดย กฟผ.จ่ายเงินค่าบำรุงรักษาให้แปลงละ 1,000 บาทต่อเดือน เป็นเวลา 24 เดือน

ด้านการบำรุงรักษา นอกจากทางโครงการเขื่อนเชี่ยวหลานจะจัดทำอยู่แล้ว ก็ยังได้รับความร่วมมือจากคณะกรรมการตรวจสอบสวนยาง ซึ่งประกอบด้วย เจ้าหน้าที่อำเภอ เจ้าหน้าที่เกษตร และศูนย์วิจัยยางสุราษฎร์ธานี มาทำการตรวจสอบทุกๆเดือน พร้อมทั้งให้คำแนะนำ เนื่องจากยางที่ปลูกเป็นยางพันธุ์ใหม่ ซึ่งราษฎรไม่คุ้นเคย และเมื่อพ้นจากความช่วยเหลือ กฟผ.แล้ว การช่วยเหลืออีกทางหนึ่ง คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เข้ามาบริการด้าน “สินเชื่อโครงการส่งเสริมการปลุกยางพาราในเขตนิคมเขื่อนเชี่ยวหลาน” ซึ่งเริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2528 เป็นต้นไป (โครงการเขื่อนเชี่ยวหลาน การไฟฟ้าฝ่ายผลิต, 2530: 61-65)

งานอพยพราษฎร

เป็นงานสำคัญมากงานหนึ่งในแผนการดำเนินการแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม คือ ผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่ราษฎรในหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวน ประมาณ 385 ครอบครัว ที่ซึ่งตำบลไกรสรและตำบลเขาพัง อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี สาเหตุเพราะจำเป็นต้องใช้พื้นที่เหนือเขื่อนซึ่งส่วนหนึ่งราษฎรใช้ตั้งถิ่นฐานดำรงชีวิตของเขามาตั้งแต่เดิม เพื่อการเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์เอนกประสงค์ตามวัตถุประสงค์ต่อไป ถิ่นฐานทั้งหมดของราษฎรดังกล่าวต้องถูกน้ำท่วมโดยสิ้นเชิง จึงจำเป็นต้องดำเนินการขจัดปิดเป่าความเดือดร้อนของราษฎรเหล่านี้ให้ได้ดีที่สุดภายใต้การอำนวยการของรัฐ ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยในฐานะผู้จัดทำโครงการทำหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันกับหน่วยราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยการจัดหาถิ่นฐานใหม่ให้แก่ราษฎรผู้เดือดร้อนเข้าไปอยู่อาศัย ประกอบอาชีพดำรงชีวิตต่อไป ในการดำเนินการ คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎรขึ้นรับผิดชอบดำเนินงาน โดยให้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการพิจารณาที่จัดสรรจัดวางผังที่จัดสรรสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยที่ทำกิน รวมทั้งดำเนินการให้มีก่อสร้างสาธารณูปโภคให้แก่ราษฎรผู้อพยพประสานงานอพยพ และแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติงานตามที่คณะกรรมการฯ มอบหมาย (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2524: 15)

คณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎร ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้น 3 ชุด คือ

1. คณะอนุกรรมการวางแผนการจัดหมู่บ้านและบริการสาธารณสุขประโยชน์พิจารณาที่ตั้งสาธารณสุขสถานเช่น วัด โรงเรียน ฯลฯ ดำเนินการให้มีการก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคและให้การเสนอแนะการดำเนินการต่อคณะกรรมการประสานงานอพยพ

2. คณะอนุกรรมการส่งเสริมการเกษตรและอาชีพ มีอำนาจและหน้าที่พิจารณาขนาดพื้นที่และพืชที่จะปลูกให้ราษฎร พิจารณาการบำรุงรักษาพืชที่จะปลูก พิจารณาการตั้งสหกรณ์การเกษตร พิจารณาช่วยเหลือในการแผ้วถางพื้นที่จัดสรร และให้การเสนอแนะการดำเนินงานต่อคณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎร

3. คณะอนุกรรมการจัดราษฎรเข้าอยู่ในที่จัดสรร มีอำนาจหน้าที่รวบรวมรายชื่อราษฎรผู้มีสิทธิที่จะได้รับการจัดสรรตามหลักเกณฑ์เสนอคณะกรรมการพิจารณาเสนอความเหมาะสมในการอพยพราษฎรเข้าอยู่อาศัยในที่จัดสรร เสนอแนะวิธีการปฏิบัติในการจัดให้ราษฎรผู้เข้าหลักเกณฑ์ได้รับที่จัดสรรเข้าอยู่ในแปลงที่จัดสรร และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคข้อขัดข้องต่อคณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎร

นอกจากนี้ในการปฏิบัติงานบางครั้งก็มีปัญหาจำเป็นต้องแก้ไขโดยด่วนและเฉพาะอย่างคณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎรจึงได้แต่งตั้งอนุกรรมการเฉพาะกิจเพิ่มเติมอีก 3 ชุด คือ

- อนุกรรมการเฉพาะกิจเพื่อตรวจสอบข้อมูลมีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบคุณสมบัติของราษฎรที่มีข้อมูลไม่เพียงพอในการช่วยเหลือให้ได้รับที่จัดสรรเพื่อเสนอคณะกรรมการจัดราษฎรเข้าอยู่ในที่จัดสรรดำเนินการต่อไป

- คณะทำงานชุดตรวจสอบแปลงสวนยางพารา มีอำนาจหน้าที่รับนโยบายจากคณะกรรมการส่งเสริมการเกษตรและอาชีพ เพื่อวางหลักเกณฑ์และวิธีการให้ราษฎรผู้ดูแลบำรุงรักษาสวนยางพาราปฏิบัติเกี่ยวกับการตัดแต่งกิ่งแขนงต้นยาง การใส่ปุ๋ย การกำจัดวัชพืช และอื่น ๆ เข้าไปตรวจสอบแปลงสวนยางพาราและพิจารณาเสนอความเห็น ว่า ราษฎรบำรุงดูแลรักษาสวนยางพาราแปลงใด แต่ละรายสมควรจะได้รับค่าบำรุงรักษาแปลงสวนยางตามความเป็นจริง

- อนุกรรมการเฉพาะกิจ เพื่อเสนอหลักการให้สิทธิทำกินแก่ราษฎรที่ได้รับที่จัดสรรมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการศึกษาและพิจารณาหลักการให้สิทธิทำกินแก่ราษฎรที่ได้รับจัดสรรมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการศึกษาและพิจารณาหลักการ การให้สิทธิทำกินแก่ราษฎรที่ได้รับที่จัดสรรและวิธีการดำเนินการเกี่ยวกับการใช้พื้นที่เพื่อรายงานต่อคณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎร

งานอพยพราษฎร โดยคณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎรเริ่มต้นปฏิบัติงานเมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติโครงการ โดยมีระยะเวลาปฏิบัติงานรวมทั้งสิ้น 8 ปี ตามแผนงานก่อสร้างเขื่อนเขี้ยวหาลานประกอบด้วย

ระยะแรก ใช้เวลา 4 ปี เริ่มดำเนินการเมื่อรัฐบาลอนุมัติโครงการ

ระยะที่สอง ใช้เวลา 4 ปี เป็นงานที่จะต้องดำเนินการ โดยต่อเนื่องกับ
ระยะแรก

การก่อสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

สำหรับสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่ก่อสร้างในหมู่บ้านแห่งใหม่นั้น คณะกรรมการประสานงานอพยพราษฎรมีนโยบายให้ส่วนราชการต้นสังกัดรับไปดำเนินการ โดย กฟผ.โอนค่าใช้จ่ายให้ การก่อสร้างสิ่งต่างๆ สำหรับงานบางอย่างที่ไม่แน่ชัดว่าหน่วยงานใด จะมารับงานต่อ กฟผ. ก็ดำเนินการเอง การก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2525-2529 สาธารณูปโภคได้ดำเนินการได้แก่การก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ 3 แห่ง คือ สะพานข้ามลำน้ำคลองแสง แม่น้ำพุมดวงและสะพานในพื้นที่จัดสรร ตรงกิโลเมตรที่ 8 ก่อสร้างถนนลาดยางภายในหมู่บ้าน ส่วนในแปลงสวนยางเป็นถนนลูกรัง ระบบประปาภายในหมู่บ้านใช้น้ำจากฝายที่สร้างขึ้นจำนวน 2 แห่ง ที่บริเวณเชิงเขาริมแปลงสวนยาง และยังมีท่อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 8 นิ้ว จากอ่างเก็บน้ำเขื่อนเชี่ยวหลาน มายังหมู่บ้านระยะทางยาว 5 กิโลเมตร เพื่อนำน้ำมาใช้ในกรณีที่น้ำจากอ่างเก็บน้ำเชิงเขาทั้ง 2 แห่งไม่เพียงพอ สำหรับระบบไฟฟ้านั้นได้ก่อสร้างสายส่งขนาดแรงดัน 33 กิโลโวลต์ จากเขื่อนเชี่ยวหลานไปยังหมู่บ้านจัดสรรแล้วลดแรงดันลงเป็น 220 โวลต์ จำหน่ายให้แก่ราษฎรทุกครัวเรือน

การดำเนินการสร้างสาธารณสถานในหมู่บ้านใหม่ ได้จัดตั้งโรงเรียนอนุบาลเขื่อนเชี่ยวหลาน ขึ้นในบริเวณโครงการเขื่อนเชี่ยวหลาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 อยู่ในความดูแลของ กฟผ. และก่อสร้างโรงเรียนระดับประถมศึกษาขึ้นในหมู่บ้านจัดสรร 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านพัฒนา 1 และบ้านพัฒนา 2 มีอาคารเรียน อาคารฝึกงาน ห้องน้ำ พร้อมด้วยบ้านพักครู อีกทั้งยังได้ก่อสร้างโรงเรียนบ้านตาขุนวิทยา (สาขาเขื่อนเชี่ยวหลาน) ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ก่อสร้างขึ้นตามที่คณะกรรมการประสานงานอพยพเห็นชอบและได้ขออนุมัติการก่อสร้างจากกระทรวงศึกษาธิการ โดย กฟผ. ได้ก่อสร้างอาคารเรียนอเนกประสงค์ ห้องน้ำ สนามบาสเก็ตบอล สนามฟุตบอล เสาธง และยังจัดให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายของครอบครัว นอกจากนี้ ยังมีสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ทดแทนของเดิม ได้แก่ สถานีอนามัยวัดไกรสรเขตราราม หน่วยพิทักษ์ป่า สถานีตำรวจ ศาลาประชาคม อาคารศูนย์ส่งเสริมการเกษตร

การแนะนำและส่งเสริมอาชีพ

มีการจัดการฝึกอบรมวิชาชีพ และอบรมทางด้านวิชาการต่าง ๆ ขึ้นภายในหมู่บ้านแห่งนี้เป็นประจำ เช่น การอบรมวิชาการตัดเย็บเสื้อผ้า และการเย็บปักถักร้อย การ

บำรุงรักษาสวนยาง การใช้ทรัพยากรอย่างถูกวิธี การประกอบอาหารคาวหวานต่าง ๆ การถนอมอาหาร และการอบรมวิชาช่างยนต์ขนาดเล็ก

3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพ

ด้านเศรษฐกิจ

การถือครองที่ดิน ราษฎรผู้อพยพได้รับที่ดินเป็นที่อยู่อาศัย ครัวเรือนละ 1 ไร่ และที่ทำกินอีก 19 ไร่ เท่ากันทุกครัวเรือน

อาชีพหลัก ผู้อพยพมีอาชีพหลักคือทำสวนยางพารา โดยมีสมาชิกที่ใช้ทุนส่วนตัว ร้อยละ 8.2 และกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ร้อยละ 91.8

รายได้สุทธิ กลุ่มที่ใช้ทุนตนเองมีรายได้ 46,575 บาทต่อครัวเรือนต่อปี กลุ่มที่กู้จากธกส.มีรายได้สุทธิ 34,301 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ถ้าเทียบกับก่อนการอพยพ ซึ่งมีรายได้ 27,974 บาทต่อครัวเรือนต่อปี นับว่าผู้อพยพมีรายได้ดีกว่าก่อนการอพยพ (นริศ เจริญสุข, 2531: 23)

ด้านสังคม

ลักษณะประชากร เป็นเพศชาย ร้อยละ 58.9 เพศหญิง ร้อยละ 41.1 อายุช่วง 21 – 30 ปี ร้อยละ 29.9 ช่วงอายุ 31 – 40 ปี ร้อยละ 29 ขนาดของครัวเรือนเป็นครัวเรือนขนาดกลาง มีสมาชิก 4 – 6 ปี

การศึกษา ผู้อพยพส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับชั้นประถม ร้อยละ 68.2

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ร้อยละ 73.8 กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรมี การเป็นสมาชิกมากที่สุด ร้อยละ 59.8

ด้านความพึงพอใจในชีวิต มีความพึงพอใจในการประกอบอาชีพ ร้อยละ 58.9 มีความพึงพอใจในด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ ร้อยละ 72.9 (วิชัย เหลืองธรรมชาติ, 2531: 96)

ด้านสภาพแวดล้อม

1. ลักษณะของพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติในถิ่นฐานใหม่ พื้นที่ที่ตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของโครงการเขี้ยวหวาน อยู่ห่างจากที่ตั้งตัวเขื่อนประมาณ 4 กิโลเมตร ทางตอนบนของพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าไม้ถาวรและตอนล่างของพื้นที่เป็นที่สาธารณะประโยชน์ของอำเภอบ้านคาขุน ลักษณะของพื้นที่เป็นที่ราบหุบเขา มีภูเขาล้อมรอบเกือบทุกด้าน พื้นที่มีลักษณะแคบและยาว มีความกว้าง 1.5 – 2 กิโลเมตร และความยาวประมาณ 8 กิโลเมตรลักษณะพื้นที่ที่มีความลาดชันเฉลี่ยประมาณ 3-8 เปอร์เซ็นต์ โดยเอียงลาดจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก พื้นที่มีลักษณะเป็นลอนคลื่นขนาดใหญ่ และเรียงสลับกันไปในบางแห่งมีภูเขาเดี่ยว ๆ อยู่อีกด้วย พื้นที่ส่วนมากจะใช้ประโยชน์และถูกปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 4-5 ปี สภาพของป่าไม้ในบริเวณนี้เป็นทุ่งหญ้าและป่าละเมาะ พันธุ์ไม้ที่ขึ้นส่วนใหญ่มีไม้ไผ่และต้นไม้อเล็ก ๆ ปกคลุม

2. ชนิดของดิน ในพื้นที่นี้ประกอบด้วยดินร่วนและดินร่วนปนทรายเป็นดินที่หน้าดินลึกพอสมควร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมปานกลางสำหรับทำเกษตรกรรม นอกจากนี้ก็มีพื้นที่บางส่วนเป็นดินเหนียว และดินเหนียวร่วนอยู่บ้าง โดยทั่ว ๆ ไปแล้วพื้นที่ที่จะเหมาะสมสำหรับการปลูกผลไม้และยางพารา โดยจะมีลำน้ำไหลผ่านบริเวณนี้ด้วย

3. ลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไป อยู่ในเขตภูมิอากาศแบบมรสุมเมืองร้อนซึ่งอากาศจะมีอุณหภูมิและความชื้นค่อนข้างสูงตลอดปี และได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีฝนตกค่อนข้างชุกอีกด้วย โดยสถิติน้ำฝนตั้งแต่ปี 2512-2521 ที่สถานีวัดน้ำฝนบริเวณบ้านเขี้ยวหลานตำบลเขาพัง อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 1,721 มิลลิเมตรต่อปี โดยจะเริ่มมีฝนตกประมาณเดือนเมษายน ไปจนถึงเดือนธันวาคมในแต่ละปี และมีวันฝนตกเฉลี่ยปีละประมาณ 187 วัน

เขื่อนศรีนครินทร์ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

1. รูปแบบการบริหารจัดการ

เขื่อนศรีนครินทร์ เป็นเขื่อนประเภทหินถมแกนดินเหนียวที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีความสูงจากฐานราก 140 เมตร สันเขื่อนยาว 610 เมตร กว้าง 15 เมตร พื้นที่อ่างเก็บน้ำ 419 ตารางกิโลเมตร มีความจุมากเป็นอันดับหนึ่งคือ 17,745 ล้านลูกบาศก์เมตร โรงไฟฟ้าเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าจำนวน 5 เครื่อง เครื่องที่ 1-3 กำลังผลิตเครื่องละ 120,000 กิโลวัตต์ เครื่องที่ 4-5 เป็นเครื่องกำเนิดไฟฟ้าระบบสูบกลับ กำลังผลิต เครื่องละ 180,000 กิโลวัตต์ รวมกำลังผลิตทั้งสิ้น 720,000 กิโลวัตต์ งานก่อสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ เริ่มเมื่อปี 2516 แล้วเสร็จในปี 2523 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เชิญ พระนามาภิไธยสมเด็จพระศรีนครินทร์ มาขนานนามเขื่อน และเสด็จ พระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไปทรงเปิดเขื่อน เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2524

ในการดำเนินงานก่อสร้างและอพยพราษฎร รับผิดชอบโดยหน่วยงานคือ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ถึงแม้จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาร่วมในการปฏิบัติการกิจต่างๆเกี่ยวกับผู้อพยพ แต่อยู่ภายใต้หน่วยงานหลักคือ กฟผ.

2. การบริหารจัดการผู้อพยพ

การสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ซึ่งแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2523 และก่อให้เกิดภาวะน้ำท่วมถาวรในพื้นที่ราว 419 ตารางกิโลเมตร ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของราษฎรประมาณ 960 ครอบครัว ใน 6 ตำบล 65 หมู่บ้าน ประกอบด้วยที่ว่าการอำเภอศรี

สวัสดิ์ โรงเรียน 10 โรง วัด 4 วัด และสำนักสงฆ์ 2 แห่ง ชุมชนดังกล่าวอยู่ภายใต้พื้นที่การปกครองของหมู่บ้านทางการ 15 หมู่บ้าน ใน 5 ตำบลของอำเภอศรีสวัสดิ์ อันได้แก่ ตำบลท่ากระดาน หนองเป็ด ด่านแม่แฉลบ นาสวน และเขาโจด นอกจากนี้ยังรวมถึงครอบครัว 143 ครอบครัวในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เชื้อนครินทร์, 2530: 7-145)

ราษฎรในพื้นที่น้ำท่วมทั้ง 6 ตำบลมีจำนวนทั้งสิ้น 960 ครอบครัว ในจำนวนนี้มี 179 ครอบครัว ซึ่งอยู่ในเขตตำบลเขาโจด อำเภอศรีสวัสดิ์และตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงได้ย้ายขึ้นไปอยู่ในเขตจังหวัดอุทัยธานีส่วนที่เหลือ 778 ครอบครัวได้ย้ายเข้ามาในชุมชนจัดสรรใหม่ของเชื้อนครินทร์ ซึ่งแยกได้ตามตำบลดังนี้

ตำบล	จำนวนครัวเรือนที่ ถูกน้ำท่วม	จำนวนครัวเรือนอพยพ เข้าสู่ชุมชนใหม่เชื้อ นครินทร์
1 ท่ากระดาน	139	139
2 หนองเป็ด	197	196
3 ด่านแม่แฉลบ	274	272
4 นาสวน	171	171
5 เขาโจด	36	-
6 แก่นมะกรูด	143	-
รวม	960	778

(การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เชื้อนครินทร์, 2530: 7-150)

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้จัดการเกี่ยวกับที่อยู่ทำกินใหม่โดยใช้แนวทางสำคัญ ดังนี้

1. การจ่ายค่าชดเชยทรัพย์สินที่เหมาะสม
2. การจัดเตรียมสาธารณูปโภค สาธารณูปการ พื้นฐานอันได้แก่ ถนน ไฟฟ้า น้ำดื่ม น้ำใช้ รวมทั้งสถานที่สาธารณะ เช่น ที่ว่าการอำเภอ สถานีอนามัย และโรงเรียน เป็นต้น
3. การจัดสรรเงินทุนให้ยืมเพื่อการดำเนินการสหกรณ์ของชุมชนที่จัดตั้งใหม่
4. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมประชาสัมพันธ์ กรมส่งเสริมการเกษตร และกรมทหารราบที่ 9 เป็นต้น

คณะกรรมการพิจารณาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินฯ ทำหน้าที่วางหลักเกณฑ์สำหรับการจ่ายค่าชดเชยแก่ครัวเรือนที่ต้องอพยพจากชุมชนเดิมดังนี้

1. ที่ดินซึ่งเป็นหลักฐานการครอบครอง อันได้แก่ น.ส.3 ส.ค.1 หรือหลักฐานแสดงการเสียดำเนินที่ดิน (ภ.บ.ท.5, 6) ซึ่งออกให้โดยเจ้าหน้าที่อำเภอก่อนปี พ.ศ. 2527 จะได้รับการชดเชย สำหรับผู้ถือครองที่ดินซึ่งไม่มีหลักฐานดังกล่าวต้องมีหนังสือสำคัญแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินทำการเกษตรกรรมก่อนปี พ.ศ. 2517 ออกให้โดยเจ้าหน้าที่อำเภอเช่นกันจึงจะมีสิทธิได้รับค่าชดเชย

2. ดินไม้ซึ่งประเมินตามชนิดและอายุ และบ้านที่อยู่อาศัยซึ่งประเมินตามชนิดและขนาดของบ้าน รวมทั้งค่าขนย้ายซึ่งจ่ายให้กึ่งหนึ่งของราคาประเมินบ้านนั้น

ในการนี้ กฟผ. ได้จ่ายค่าชดเชยแก่ราษฎรที่ทรัพย์สิน และที่ดินถูกน้ำท่วมจากการก่อสร้างเขื่อนศรีนครินทร์เป็นเงินรวมทั้งสิ้น 52 ล้านบาท

การก่อสร้างเพื่อเตรียมการรองรับการย้ายที่อยู่ที่ทำกินใหม่ของโครงการก่อสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ได้เริ่มต้นในเดือนกันยายน พ.ศ. 2517 และต่อมาในต้นปี พ.ศ. 2518 ได้ทำการโยกย้ายราษฎรชุดแรกประมาณ 500 ครัวเรือน เข้าชุมชนใหม่ ส่วนจำนวนที่เหลือดำเนินการโยกย้ายต่อมา ในช่วงปี พ.ศ. 2519-2520 (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เขื่อนศรีนครินทร์, 2530: 7-151)

ชุมชนใหม่เขื่อนศรีนครินทร์ตั้งอยู่บริเวณฝั่งทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ตั้งแต่บ้านห้วยสามสุ้ย ใกล้ตัวเขื่อนเรื่อยไปจนถึงบ้านดงเสลา และบ้านปากนา 1 แต่ละครอบครัว จะได้รับการจัดสรรที่ดินจำนวน 20 ไร่ โดยแยกเป็นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย 2 ไร่ และที่ดินเพื่อการทำกิน 18 ไร่ พร้อมกันนี้ กฟผ. ได้จัดสร้างสาธารณูปโภค สาธารณูปการพื้นฐานให้ในชุมชนได้แก่

1. ถนนสายหลักลาดยางตั้งแต่แกว่น้ำคกเระาวัด ไปยังอำเภอศรีสวัสดิ์ ความยาวรวมทั้งสิ้น 50 กิโลเมตร ซึ่งรวมถึงถนนอ้อมอ่างเก็บน้ำบริเวณห้วยแม่ละมุนความยาว 25 กิโลเมตร ซึ่งเป็นช่วงที่ปกติสามารถข้ามมาฝากของอ่างเก็บน้ำโดยแพ

2. ถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ความกว้าง 4.5-5.0 เมตร ความยาวรวมทั้งสิ้น 102 กิโลเมตร

3. ระบบไฟฟ้าประกอบด้วยสายส่งไฟฟ้าระยะทาง 58 กิโลเมตร จากเขื่อนศรีนครินทร์ไปยังอำเภอศรีสวัสดิ์ และด่านแม่ละมุน ตลอดจนระบบสายไฟฟ้าแรงต่ำกระจายไปยังหมู่บ้านต่างราว 10 หมู่บ้าน

4. การจัดแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ ซึ่งประกอบด้วยบ่อน้ำบาดาล 12 บ่อ และระบบส่งน้ำไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ 10 หมู่บ้าน
5. การจัดสร้างที่ว่าการอำเภอศรีสวัสดิ์ สถานีตำรวจ สถานีอนามัยสองแห่ง และบ้านพักเจ้าหน้าที่
6. จัดสร้างโรงเรียน 10 โรง วัด 4 วัด และสำนักสงฆ์ 2 แห่ง กระจายในหมู่บ้านต่าง ๆ

ในการนี้ กฟผ. ได้ออกแบบบ้านสำเร็จรูปไว้สองแบบ เพื่อเป็นต้นแบบสำหรับการก่อสร้างบ้านเรือนราษฎร แบบบ้านตัวอย่างประกอบด้วยแบบบ้านสำหรับผู้มีรายได้น้อย ราคาค่าก่อสร้างประมาณ 10,000 บาท และแบบบ้านสำหรับผู้มีรายได้ปานกลาง ราคาค่าก่อสร้างประมาณ 26,000 บาท

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2519 กฟผ. ได้ร่วมมือกับกรมส่งเสริมการเกษตรจัดตั้งศูนย์สาธิตการเกษตรในเนื้อที่จำนวน 60 ไร่ ที่บ้านท่ากระดาน โดยมีจุดประสงค์เพื่อทดลองหาพืชที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศในชุมชนจัดสรรใหม่ สาธิตและแนะนำให้เกษตรกรปลูกต่อไป การทดลองปลูกพืชและโครงการส่งเสริมการเกษตรดังกล่าวมาเริ่มจริงจังเมื่อปี พ.ศ. 2520 ได้มีการทดลองปลูกพืชต่างๆ เช่น ถั่วลิสง งาม ข้าวโพดหวาน ฯลฯ และพบว่าพืชที่เหมาะสมต่อการปลูกในเขตชุมชนใหม่ได้แก่ ข้าวไร่ อุ่น พัก ถั่วลิสง และถั่วเขียว นอกเหนือจากแปลงสาธิตในพื้นที่ 60 ไร่แล้ว ยังได้กันที่บริเวณศูนย์ราชการอำเภอศรีสวัสดิ์เนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ ไว้เป็นศูนย์สาธิตการเกษตรอีกแห่งหนึ่งด้วย

3.ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพ หลังการย้ายเข้ามาอยู่ในที่ใหม่แล้ว มีผลกระทบที่เกิดขึ้นกับราษฎรผู้อพยพในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

อาชีพ สมาชิกในแต่ละครอบครัวยึดอาชีพคล้ายคลึงกัน โดยราษฎรในชุมชนใหม่เขื่อนศรีนครินทร์กว่าร้อยละ 90 มีอาชีพหลักคือการเกษตร พืชสำคัญที่ปลูกได้แก่ ข้าวโพด และละหุ่ง การปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักมีเพียงราวร้อยละ 1 เท่านั้น ประชากรราวร้อยละ 5 ประกอบอาชีพอื่นที่มีใช้การเกษตร ราษฎรดังกล่าวนอกจากจะมีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักแล้วยังมีอาชีพรับจ้างเสริมรายได้ด้วย โดยร้อยละ 60 รับจ้างด้านการเกษตร ละร้อยละ 40 รับจ้างทั่วไป นอกจากนี้ยังพบว่าในช่วงระหว่างเดือนมกราคม ถึง พฤษภาคม ราษฎรในชุมชนว่างงานกันมาก (ว่างงานตามฤดู) (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2530: 7-147)

การถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ราษฎรแต่ละครัวเรือนจะได้รับการจัดสรรที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยและเพื่อการทำกินครัวเรือนละ 20 ไร่ อย่างไรก็ตามพบว่ามีครัวเรือน

ประมาณร้อยละ 10 ถือครองที่ดินมากกว่าเดิมหนึ่งหรือสองแปลงและการถือครองที่ดินเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 22 ไร่ คอครัวเรือนซึ่งหมายถึงว่าได้มีการซื้อที่ดินเพิ่มหรือบุกกรุกที่ดินแปลงใหม่ มีครัวเรือนประมาณร้อยละ 15 ไม่มีที่ดินเพื่ออยู่อาศัย และอีกประมาณร้อยละ 4 ไม่มีที่ดิน เพื่อการทำกิน นอกจากนี้ยังพบว่าร้อยละ 67 ของครัวเรือนถือครองที่ดินขนาดเท่าเดิมแต่มีครัวเรือนรวมร้อยละ 20 ถือครองที่ดินทำกินน้อยกว่า 18 ไร่ ร้อยละ 10 ของครัวเรือน ถือครองที่ดินมากกว่า 18 ไร่ โดยเฉลี่ยครัวเรือนละถึง 57 ไร่

การถือครองที่ดินของครัวเรือน ในเขตชุมชนใหม่ก่อนและหลังการโยกย้ายจะพบว่า ก่อนการโยกย้ายนั้น ราวหนึ่งในสี่ครอบครัวเรือนเหล่านั้น ไม่มีที่ดินของตนเองเลยและในบรรดาครัวเรือนที่มีที่ดินก็มีอยู่ในช่วง 5-35 ไร่ต่อครัวเรือน คือมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ยเป็น 35 ไร่ต่อครัวเรือน ในเขตชุมชนเดิมในอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์และเป็น 12 ไร่ คอครัวเรือนในเขตชุมชนเดิม ครัวเรือนในชุมชนใหม่ของเขื่อนศรีนครินทร์มีที่ดินที่มีขนาดเล็กลงกว่าเดิมโดยเฉลี่ย และเมื่อพิจารณาถึงคุณภาพของที่ดินประกอบด้วยก็ต้องยอมรับว่าที่ดินในชุมชนเดิมย่อมมีคุณภาพดีกว่าที่ดินในชุมชนจัดสรรใหม่ดังนั้นประชาชนในเขตชุมชนจัดสรรใหม่ขนาดที่เล็กกว่าและคุณภาพที่ด้อยกว่าชุมชนที่เขาอยู่แต่เดิม

ยิ่งกว่านั้นหากพิจารณาจากเอกสารสิทธิของที่ดินก็จะพบว่าประมาณหนึ่งในสี่ของครัวเรือนมีที่ดินทำกินซึ่งไม่มีเอกสารสิทธิครัวเรือนเหล่านี้จึงไม่ได้รับประโยชน์จากการชดเชยที่ดินแต่อย่างใด ส่วนครัวเรือนอีกมากกว่าครึ่งของทั้งหมดก็มีเอกสารสิทธิเพียงแค่ ภบท.5 หรือ ภบท.6 ซึ่งที่ดินประเภทนี้ก็ได้รับค่าชดเชยต่ำ

รายได้รายจ่ายของครัวเรือน เปรียบเทียบรายได้รายจ่ายของครัวเรือนต่อปี จากอาชีพต่าง ๆ โดยส่วนรวมพบว่ารายได้จากอาชีพกลุ่มการเกษตรเป็นร้อยละ 60 ของทั้งหมดและพบว่าที่มาของรายได้จากอาชีพกลุ่มการเกษตรที่สำคัญ คือ การปลูกพืชไร่ และการรับจ้างทางการเกษตร มีครัวเรือนประมาณ 1 ใน 3 ของครัวเรือนทั้งหมดเท่านั้นที่มีรายได้จากอาชีพนอกการเกษตร อาชีพหาของป่าและค้าขายเป็นอาชีพสำคัญที่เป็นแหล่งรายได้ของกลุ่มอาชีพซึ่งมิใช่การเกษตร อย่างไรก็ตามมีครัวเรือนเพียงร้อยละ 6 เท่านั้นที่ทำอาชีพค้าขาย หากพิจารณารายได้ครัวเรือนเฉลี่ยของชุมชนจัดสรรใหม่ทั้งสองแห่งเท่ากับ 40,144 บาทต่อปี

สำหรับรายจ่ายของครัวเรือนพบว่าโดยเฉพาะครัวเรือน มีรายจ่ายต่อครัวเรือนเท่ากับ 42,252 บาทต่อปี และพบว่าเพียง 1 ใน 3 ของรายจ่ายครัวเรือนใช้ไปเพื่อการลงทุนและดำเนินการเกี่ยวกับการทำมาหากินในอาชีพ ส่วนอีก 2 ใน 3 ใช้ไปเพื่อการบริโภคในครัวเรือน

จากตัวเลขรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน โดยเฉลี่ยดังกล่าวข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่ารายจ่ายสูงกว่ารายได้โดยเฉลี่ย 2,109 บาท

หนี้สินและการออมของครัวเรือน จากการที่มีรายจ่ายสูงกว่ารายได้ ครัวเรือนจึงมีหนี้สิน มีการกู้ยืมกันอย่างกว้างขวาง ครัวเรือนร้อยละ 83 ในชุมชนใหม่เขื่อนศรีนครินทร์ พบว่าเกือบทั้งหมดของครัวเรือนที่เป็นหนี้ในเขตชุมชนใหม่เขื่อนศรีนครินทร์ กู้เงินจากสหกรณ์บ้านเจ้าเพชร การกู้เงินเพื่อลงทุนทำการเกษตรและการบริโภคในครัวเรือนเป็นช่วงฤดูเป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันทั่วไปในเขตชุมชนใหม่

สำหรับการออมนั้นพบว่าประมาณร้อยละ 10 ในเขตชุมชนใหม่เขื่อนศรีนครินทร์ ตอบว่าสามารถมีเงินเก็บหรือมีเงินออม การเก็บหรือออมเงินมีหลายแบบในที่นี้รวมถึงการซื้อสินค้าผ่อนส่งด้วย

ทรัพย์สินครัวเรือน แม้ว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ทำอาชีพการเกษตร แต่พบว่าทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการเกษตร เช่น เครื่องจักร เครื่องกลขนาดเล็กเพื่อใช้ในการเกษตรนั้นมีน้อยมาก ส่วนใหญ่ใช้วิธีจ้างเหมาเครื่องฉีดยาฆ่าแมลงนับว่ามีใช้กันมากที่สุดคือร้อยละ 25 ของครัวเรือน ประมาณร้อยละ 16 ของครัวเรือนมีตู้เย็นและร้อยละ 21 มีโทรทัศน์ที่น่าสังเกตคือประมาณครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมดในเขตชุมชนใหม่ศรีนครินทร์ ซื้อรถจักรยานยนต์ไว้ใช้เป็นพาหนะ ทั้งนี้เนื่องจากการคมนาคมโดยพาหนะอย่างอื่นไม่สะดวกเท่ารถจักรยานยนต์

การจ่ายชดเชยที่ดินและทรัพย์สิน ค่าชดเชยที่เจ้าของที่ดินและทรัพย์สินได้รับ และการใช้จ่ายค่าชดเชยที่ได้รับเหล่านั้นของผู้โยกย้ายถิ่นในเขตชุมชนใหม่เขื่อนศรีนครินทร์พบว่า มีครัวเรือนเป็นจำนวนร้อยละ 72 ได้รับค่าชดเชยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ร้อยละ 74 ได้รับค่าชดเชยที่ดิน และร้อยละ 35 ได้รับค่าชดเชยไม้ผล พบว่าประมาณร้อยละ 11 ของครัวเรือนในชุมชนใหม่ปัจจุบันตอบว่าไม่ได้รับค่าชดเชยในครั้งนั้น เนื่องจากครัวเรือนส่วนหนึ่งไม่มีที่ดินหรือทรัพย์สินที่จะได้รับค่าชดเชย และอีกส่วนหนึ่งเป็นครอบครัวที่เพิ่มขึ้นใหม่หลังจากย้ายมาอยู่ในชุมชนใหม่แล้ว จำนวนเงินค่าชดเชยรวมที่ครัวเรือนตัวอย่างของการศึกษาแต่ละครัวเรือนได้รับมีตั้งแต่ 600 บาทไปจนถึง 820,000 บาท และค่าเฉลี่ยของเงินชดเชยที่ได้รับต่อครัวเรือนเท่ากับ 43,877 บาท

ในด้านการใช้จ่ายค่าชดเชยพบว่าครึ่งหนึ่งของค่าชดเชยที่ได้รับนั้นไปเพื่อการปลูกบ้านใหม่ คือคิดเป็นค่าก่อสร้างเฉลี่ยเท่ากับ 23,000 บาทต่อครอบครัว รายการใช้จ่ายที่สูงเป็นอันดับสองคือค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 30 ของค่าชดเชยที่ได้รับในการนี้พบว่า หลังจากครัวเรือนได้ใช้จ่ายเป็นค่าปลูกบ้าน ค่าขนย้าย และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่จำเป็นแล้วมีเงินเหลือเป็นทุนทำมาหากินและบริโภคของครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 19,304 บาทโดยส่วนรวม

ด้านสังคม

การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร จากสถิติในปี พ.ศ. 2530 ประชากรทั้งสิ้นของอำเภอศรีสวัสดิ์มีอยู่ 17,770 คน มีจำนวนครอบครัวเท่ากับ 2,948 ครอบครัว ประชากรในเขตชุมชนจัดสรรใหม่ของเขื่อนศรีนครินทร์ เป็นส่วนหนึ่งของประชากรทั้งหมดดังกล่าวของอำเภอศรีสวัสดิ์ จากทะเบียนประชากรในปี พ.ศ. 2529 ประชากรในเขตชุมชนจัดสรรใหม่มีอยู่ 961 ครัวเรือน 8,350 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่เพิ่มขึ้นจากจำนวนที่มีอยู่ในช่วงเริ่มแรกของการโยกย้าย คือ 778 ครัวเรือน (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2530: 7-159)

โครงสร้างของประชากร ประชากรในเขตชุมชนใหม่ มีจำนวนผู้ชายมากกว่าผู้หญิงเล็กน้อยในอัตราส่วน 54 ต่อ 46 เกือบครึ่งหนึ่งของสมาชิกในครัวเรือนอยู่ในวัยทำงาน (16-45 ปี) อายุเฉลี่ยเท่ากับ 29.6 ปี ซึ่งนับว่าค่อนข้างอยู่ในวัยหนุ่มสาว ประมาณหนึ่งในสาม (37.8%) อยู่ในช่วงอายุน้อยกว่า 16 และมากกว่า 60 ปี จำนวนประชากรในสองกลุ่มดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า อัตราส่วนการพึ่งพาค่อนข้างสูง ขนาดครัวเรือนเท่ากับ 5.1 คนต่อครัวเรือน ส่วนประกอบของสมาชิกในครัวเรือนประกอบด้วย คนรุ่นปู่ย่า ตายาย ร้อยละ 3 หัวหน้าครอบครัวและคู่สมรส ร้อยละ 35 บุตรมีถึงร้อยละ 55 และส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 7 ได้แก่ญาติและบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวโสดมีมากกว่าคนแต่งงานแล้ว เป็นอัตราส่วน 54 ต่อ 46 และประมาณร้อยละ 6 เป็นผู้ที่หย่าร้างและเป็นหม้าย

การศึกษา ระดับการศึกษาของราษฎรพบว่าราษฎรโดยมากจบการศึกษาระดับภาคบังคับ โดยมีราษฎรร้อยละไม่เกินร้อยละ 5 มีการศึกษาระดับสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ ราษฎรร้อยละ 10 อยู่ในกลุ่มก่อนวัยเรียน อัตราส่วนของราษฎรก่อนวัยเรียน วัยเรียน และหลังวัยเรียนในบริเวณชุมชนใหม่เป็นร้อยละ 10 20 และ 70 ตามลำดับ โดยเฉลี่ยแล้วในแต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่หนึ่งคน แสดงว่ามีจำนวนนักเรียนไม่มากนัก สำหรับประชากรหลังวัยเรียนส่วนใหญ่มีการศึกษาแค่ระดับประถมต้น

ทัศนคติของผู้ถูกโยกย้ายต่อการย้ายถิ่นฐานและที่ทำกินใหม่ ทัศนคติในการจ่ายค่าชดเชย พบว่า ร้อยละ 86 มีความไม่พอใจกับการจ่ายค่าชดเชยเหตุผลเกณฑ์การจ่ายค่าชดเชยยังไม่เหมาะสมตรงที่ให้ความสำคัญแก่การมีเอกสารทางราชการมากกว่าการถือครองสิทธิที่ดินที่เป็นจริง และการจ่ายค่าชดเชยจริงมักพบว่าเจ้าของที่ดินได้รับค่าชดเชยจริงน้อยกว่าที่ระบุในหลักฐาน

ทัศนคติในการจัดเกี่ยวกับการโยกย้าย ก่อนการสร้างเขื่อนเกี่ยวกับเรื่องการจัดชุมชนใหม่ได้เสนอแนะไว้อย่างแข็งขันว่า การก่อสร้างสาธารณูปโภคในชุมชนจัดสรรใหม่ และการจัดที่ดินทำกินที่พร้อมที่จะเข้าทำกินได้ จำเป็นต้องดำเนินการให้เสร็จสมบูรณ์ก่อนการลงมือโยกย้าย แต่จากการสำรวจพบว่า ผู้ถูกโยกย้ายส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาสองปีแรกของการเริ่มทำกินใน

ชุมชนใหม่เพื่อเตรียมและปรับเปลี่ยนที่ดินทำกิน เพื่อให้สามารถทำการเพาะปลูกได้ ผลของการทดลองเพาะปลูกพืชที่เหมาะสมสำหรับที่ดินบริเวณนั้นก็ยังไม่ทราบ

ด้านสภาพแวดล้อม

เรื่องที่เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้อาศัยในชุมชนใหม่คือการมีสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ที่ดีกว่าในชุมชนเดิม เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำบริโภคเป็นต้น ผู้อาศัยในชุมชนใหม่ยอมรับว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความสะดวกในการอยู่อาศัยในปัจจุบันที่ดีกว่าอดีต แต่หลังจากการก่อสร้างชุมชนใหม่และโยกย้ายราษฎรเข้าอยู่อาศัยแล้ว กพผ. ได้โอนบรรดาสารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ของชุมชนให้องค์กรการบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรีเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบต่อไป ชุมชนจัดสรรใหม่ของเขื่อนศรีนครินทร์จึงอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของอำเภอศรีสวัสดิ์ในราวปี พ.ศ. 2522 เป็นที่น่าเสียดายที่ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่สร้างไว้บางอย่างมิได้รับการดูแลเท่าที่ควร เนื่องจากขาดงบประมาณอันก่อให้เกิดสภาพเสื่อมโทรมขึ้น เช่นในชุมชนใหม่เขื่อนศรีนครินทร์ ถนนลาดยางในช่วงราว 25 กิโลเมตร จากบ้านท่ากระดานไปยังอำเภอศรีสวัสดิ์ มิได้รับการดูแลบำรุงรักษาเนื่องจากท้องถิ่นขาดงบประมาณ บางช่วงจึงกลายเป็นถนนลูกรังทั้ง ๆ ที่เป็นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ระบบน้ำประปาที่ขาดประสิทธิภาพเนื่องจากค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมและค่าดำเนินงานสูง (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เขื่อนศรีนครินทร์, 2530: 7-158)

4. ปัญหาของผู้อพยพ

4.1 ความเร่งด่วนในการโยกย้าย พบว่าการเตรียมเกี่ยวกับอาชีพและการทำมาหากินของผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนใหม่ไม่พร้อมเพียงเท่าที่ควร ดังจะเห็นว่า คณะกรรมการคณะสุดท้ายที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งขึ้น ก็เพื่อให้มีหน้าที่ประสานงานและเร่งรัดเกี่ยวกับการโยกย้ายราษฎร คณะกรรมการชุดนี้มุ่งให้มีการโยกย้ายโดยรวดเร็ว แทนที่จะติดตามดูแลการดำเนินการโยกย้ายให้เป็นไปอย่างพร้อมเพียงและเรียบร้อย ทำให้ราษฎรประสบปัญหาความยากลำบากในการรื้อและขนย้าย

4.2 การขาดน้ำเพื่อการเกษตรเนื่องจากในบางส่วนของพื้นที่เพาะปลูกมีดินที่สามารถจะปลูกพืชได้หลายชนิดแต่ขาดแคลนน้ำ เนื่องจากพื้นที่ที่จัดสรรอยู่สูงไม่สามารถใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำได้

4.3 คุณภาพของที่ดินทำกินไม่ดีพอ ผู้อาศัยในเขตชุมชนจัดสรรใหม่มีความรู้สึกว่าการเกษตรที่ได้รับการจัดสรรบางส่วนมีคุณภาพต่ำยากแก่การพัฒนาให้ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ดี เนื่องจากคุณภาพของดิน นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีความวิตกกังวลว่าขนาดของที่ดินเล็กลงไปเมื่อครอบครัวมีลูกหลายคนและแยกครัวเรือนออกไป

4.4 การขาดโอกาสในอาชีพใหม่ เช่นการประมงและการท่องเที่ยว พบว่าผู้อพยพไม่ได้รับประโยชน์ดังจุดประสงค์ของโครงการ แต่ประโยชน์ไปตกอยู่กับคนจากในเมืองหรือจากถิ่นอื่นมากกว่า แสดงให้เห็นว่ายังขาดวางแผนส่งเสริมอาชีพที่ดี และสอดคล้องกับเงินทุนที่ใช้ในการทำมาหากิน อาชีพเสริมจึงทำได้แค่การหารับจ้างในภาคการเกษตรเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

4.5 ขาดการประสานงาน ตัวอย่างเรื่องนี้อาจเห็นได้จากกรณีของชุมชนจัดสรรใหม่ของเขื่อนสรนครินทร์ กล่าวคือ สหกรณ์การเกษตรบ้านเจ้าแฉงอยู่ภายใต้การดูแลของสหกรณ์จังหวัด ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่จังหวัดกาญจนบุรี ในขณะที่บรรดาสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ของชุมชนอยู่ภายใต้การดูแลของอำเภอศรีสวัสดิ์ หน่วยงานทั้งสองซึ่งร่วมกันดูแลชุมชนจัดสรรใหม่ มิได้มีการประสานงานกันเท่าที่ควร ความสัมพันธ์ระดับสมาชิกระดับหมู่บ้านเท่านั้น ในระดับอำเภอและจังหวัดขาดหน่วยงานที่ประสานกันในเรื่องการส่งเสริมสหกรณ์และการส่งเสริมอาชีพโดยตรง ดังนั้นตลอดเวลาที่ผ่านมาสหกรณ์ จึงมิได้รับการสนับสนุนเกี่ยวข้องจากทั้ง กฟผ. และอำเภอศรีสวัสดิ์ ทั้งๆที่เป็นหน่วยที่ควรเข้ามาประสานโดยตรง

การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในปัจจุบัน

เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี

1. รูปแบบการบริหารโครงการ เนื่องจากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักเป็นโครงการที่สำคัญ เพื่อให้การดำเนินงานด้านต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องดำเนินงานในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ ซึ่งสำนักนายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งที่ 138/2537 ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และคณะกรรมการบริหารฯ ได้มีคำสั่งที่ 1/2537 ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 แต่งตั้งคณะอนุกรรมการบริหารต่าง ๆ 6 คณะ และมีคำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการบริหารเพิ่มอีก 1 คณะ รวมเป็น 7 คณะ ตามคำสั่งที่ 2/2539 ลงวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2539 โดยคณะกรรมการบริหารฯ ทำหน้าที่กำกับ ดูแล และให้คำปรึกษาการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการ ซึ่งรับผิดชอบการดำเนินการในแต่ละด้าน ซึ่งคณะอนุกรรมการในแต่ละด้านก็จะแต่งตั้งคณะปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นหน่วยปฏิบัติและรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะอนุกรรมการ และมีศูนย์ประสานการปฏิบัติการโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีเลขานุการคณะกรรมการบริหารฯ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ ทำหน้าที่ประสานงานและติดตามผลการปฏิบัติงาน คณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ 7 คณะ (โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมชลประทาน, 2541: 11-15) ประกอบด้วย

1.1 คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับมวลชน คณะปฏิบัติการประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนากลุ่มน้ำป่าสัก จะดำเนินงานประชาสัมพันธ์ในภาพกว้างทั่วประเทศตามสื่อต่าง ๆ ส่วนคณะปฏิบัติการประชาสัมพันธ์จังหวัดลพบุรีและสระบุรี จะดำเนินงานประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ที่ถูกลงผลกระทบและพื้นที่ใกล้เคียง

1.2 คณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินงานได้แก่ จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี กรมที่ดินและการชลประทาน มีแผนปฏิบัติการจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สิน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 - 2541 จำนวน 100,500 ไร่ เงินงบประมาณ 8,521 ล้านบาท

1.3 คณะอนุกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินงานได้แก่ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.), จังหวัดลพบุรี, จังหวัดสระบุรี และกรมชลประทาน มีแผนปฏิบัติการจ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนแปลงอพยพ ปี พ.ศ. 2539 - 2541 เป็นงบประมาณ 3,284 ล้านบาท

1.4 คณะอนุกรรมการย้ายเส้นทางคมนาคม ประกอบด้วย

1.4.1 กรมทางหลวง รับผิดชอบในการย้ายและยกระดับทางหลวง จำนวน 2 สาย คือ ทางหลวงหมายเลข 205 ตอนอ.ชัยบาดาล – กิ่ง อ.ลำสนธิ ระยะทาง 5.914 กิโลเมตร และทางหลวงหมายเลข 2256 ตอน อ.ชัยบาดาล - อ.ด่านขุนทด ระยะทาง 2.421 กิโลเมตร รวมระยะทาง 8.335 กิโลเมตร

1.4.2 การรถไฟแห่งประเทศไทย รับผิดชอบย้ายเส้นทางรถไฟสาย ตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นระยะทางประมาณ 24.325 กิโลเมตร

1.5 คณะอนุกรรมการก่อสร้างด้านชลประทาน ประกอบด้วย

1.5.1 กรมชลประทาน รับผิดชอบการดำเนินงานก่อสร้างเขื่อนหัวงานและอาคารประกอบต่าง ๆ รวมทั้งงานก่อสร้างคันกันน้ำ 2 แห่ง คือคันกันน้ำโลกสูง ความยาว 4.279 กิโลเมตร และคันกันน้ำท่าหลวง ความยาว 1.776 กิโลเมตร รวมความยาว 6.055 กิโลเมตร และงานก่อสร้างถนนรอบอ่างเก็บน้ำ ความยาว 140 กิโลเมตร ใช้เป็นเส้นทางสัญจรและแนวเขตของอ่างเก็บน้ำ เพื่อป้องกันการบุกรุกของราษฎร

1.5.2 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย รับผิดชอบการติดตั้งระบบโทรมาตรในอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสัก

1.6 คณะอนุกรรมการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อม มี 6 คณะปฏิบัติการ คือ

1.6.1 คณะปฏิบัติการด้านโบราณคดี มีกรมศิลปากรเป็นผู้ดำเนินการ โดยได้รับมอบหมายให้สำรวจและกู้แหล่งโบราณคดี ซึ่งพบว่ามีทั้งหมด 28 แห่ง รวมทั้งการศึกษาด้าน

วัฒนธรรมของชุมชนไทยเบ็ง ทั้งแหล่งโบราณคดีที่ขุดค้นขึ้นได้และวัฒนธรรมของชุมชนไทยเบ็ง จะเก็บรวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑ์เขื่อนป่าสัก ซึ่งก่อสร้างไว้ในบริเวณห้วงงานโครงการเขื่อนป่าสัก

1.6.2 คณะปฏิบัติการด้านแฉ้วถางป่าและนำไม้ออก มีกรมป่าไม้เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการแฉ้วถางป่าในพื้นที่อ่างเก็บน้ำตลอดจนการฟื้นฟูสภาพป่า

1.6.3 คณะปฏิบัติการด้านอพยพและอนุรักษ์สัตว์ป่า โดยกรมป่าไม้ ซึ่งพื้นที่มากกว่า 90 % ของโครงการฯเป็นพื้นที่เกษตรกรรม จากการสำรวจโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่พบว่ามีสัตว์ป่าที่สำคัญแต่อย่างใด

1.6.4 คณะปฏิบัติการด้านการจัดการทรัพยากรแร่ โดยกรมทรัพยากรธรณีเป็นผู้ดำเนินการ จากผลการสำรวจทั้งหมดโดยรวมไม่พบแหล่งแร่ที่สำคัญ

1.6.5 คณะปฏิบัติการด้านตรวจสอบคุณภาพน้ำ มี 2 ส่วนคือการตรวจสอบคุณภาพน้ำตลอดทั้งลำน้ำ ดำเนินการ โดยกรมควบคุมมลพิษ และการตรวจสอบคุณภาพน้ำที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ดำเนินการ โดยกรมชลประทาน

1.6.6 คณะปฏิบัติการด้านสาธารณสุข ดำเนินการ โดยกระทรวงสาธารณสุข โดยดำเนินการวิจัยรูปแบบการบริหารการจัดการพัฒนาสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมบริเวณลุ่มน้ำป่าสักและก่อสร้างสถานอนามัย 4 แห่ง

1.7 คณะอนุกรรมการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร 2 คณะปฏิบัติการคือคณะปฏิบัติการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎรจังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรี

2. การบริหารจัดการผู้ที่อยู่อพยพ มีการบริหารจัดการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้อพยพ ดังนี้คือ

1. ก่อนการก่อสร้างเขื่อนจะมีคณะอนุกรรมการด้านการประชาสัมพันธ์และคณะปฏิบัติงานด้านการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ราษฎรที่ต้องอพยพ โดยการประชุมร่วมกับราษฎรและมีการเก็บข้อมูลเพื่อปรับปรุงแผนการประชาสัมพันธ์และการดำเนินงาน การจัดทำเอกสารเผยแพร่ และชี้แจงขั้นตอนการดำเนินงานของภาครัฐ (เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ กรมชลประทาน, 2542: 77)

2. งานจัดหาที่ดิน ภายใต้การดำเนินงานของคณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน ซึ่งดำเนินการตกลงซื้อขายหรือเวนคืนและจ่ายค่าที่ดินให้กับราษฎรที่ได้รับผลกระทบ ดังนี้ (กรมชลประทาน, 2542: 79-85) คือ

2.1 ที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ จ่ายค่าที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ตามมติคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2532 ในราคาไร่ละ 50,000 บาท เท่ากันทุกแปลง รวมทั้งค่าต้นไม้และทรัพย์สินต่าง ๆ ด้วย

2.2 ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ ย้ายทดแทนค่าที่ดินในอัตราไร่ละ 70,000 บาท แต่ถ้าที่ดินแปลงใดตามราคาประเมินเท่ากับหรือสูงกว่าไร่ละ 70,000 บาท ก็ให้จ่ายตามราคาประเมินที่กำหนดไว้ ยกเว้นที่ดินที่ไม่ได้อยู่อาศัยหรือทำประโยชน์ ถ้าราคาประเมินต่ำกว่าก็ให้จ่ายตามราคาประเมิน

3. งานจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ นอกเหนือจากการจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สินต่าง ๆ แล้ว รัฐบาลได้เตรียมการจัดหาที่ดินสำหรับเป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้กับราษฎรที่ต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิม โดยมีหลักเกณฑ์ที่กำหนดคือ หากที่ทำกินที่ถูกน้ำท่วมตั้งแต่ 10 ไร่ขึ้นไป จะได้รับที่ดินจัดสรรแปลงอพยพ 11 ไร่ แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 1 ไร่ และที่ทำกิน 10 ไร่ แต่ถ้าที่ดินที่ถูกน้ำท่วมไม่ถึง 10 ไร่ ก็จะได้รับที่ดินจัดสรรแปลงอพยพสำหรับเป็นที่ดินทำกินตามจำนวนที่ได้รับผลกระทบ

ราษฎรที่อพยพทั้งหมดเลือกที่จะขอรับเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินแปลงอพยพ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2538 โดยให้จ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินให้กับราษฎรแต่ละครอบครัวสูงสุดไม่เกิน 940,000 บาทและต่ำสุดไม่น้อยกว่า 170,000 บาท โดยขึ้นอยู่กับจำนวนสิทธิที่ได้รับตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ระหว่างการก่อสร้าง ได้สนับสนุนในด้านสาธารณูปโภคและด้านสาธารณูปการ เช่น ถนนเข้าหมู่บ้าน ไฟฟ้าและประปาหมู่บ้าน ส่วนหลังจากการก่อสร้างแล้ว ได้มอบให้เป็นเรื่องของคณะกรรมการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร ซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานพัฒนาของจังหวัดลพบุรีและสระบุรี เพื่อให้ราษฎรที่อพยพมีอาชีพเสริมและการประกอบอาชีพหลักต่อไป (กรมชลประทาน, 2542: 118)

3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพ

ภายหลังจากการสร้างเขื่อนแล้วได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ซึ่งศึกษาจากข้อมูลจากกลุ่มประสานงานโครงการวิจัยใน โครงการประเมินผลโครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ โดยเก็บตัวอย่างจากราษฎรที่ได้รับผลกระทบ จำนวน 342 ครอบครัว พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้ (โครงการประเมินผลโครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2548: 2) คือ

ด้านเศรษฐกิจ

เป็นข้อมูลในด้านเศรษฐกิจของราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ได้แก่ อาชีพ การถือครองที่ดิน รายได้/รายจ่าย ทรัพย์สินและหนี้สินและเงินชดเชยที่ราษฎรได้รับ มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ในด้านอาชีพของราษฎรการสร้างเขื่อนทำให้มีการอพยพออกจากพื้นที่เดิมและเปลี่ยนแปลงที่ทำกิน ทำให้ราษฎรที่ได้รับผลกระทบมีการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพคือ มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลงเหลือร้อยละ 26.32 อาชีพรับจ้างเพิ่มเป็นร้อยละ 34.50 อาชีพค้าขาย ร้อยละ 11.99 พนักงานบริษัท ร้อยละ 0.88 รับราชการ ร้อยละ 0.29 ประกอบอาชีพอื่นๆ ร้อยละ 22.51 และ มีผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ ร้อยละ 3.51

การถือครองที่ดินพบว่า ร้อยละ 52.9 ประชาชนไม่มีที่ดินทำการเกษตร ต้องเช่าที่ดินของผู้อื่น คราวเรือนส่วนใหญ่ใช้ที่ดินเพื่อการปลูกบ้านและเป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 1.1 ไร่/ครัวเรือน และใช้ที่ดินประมาณ 10 ไร่ทำการเกษตรหรือประกอบอาชีพอื่น ๆ

ด้านเอกสารสิทธิ์ สำหรับครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเองนั้นพบว่าที่ดินส่วนใหญ่ ร้อยละ 58.3 เป็น นส.3 หรือ นส.3 ก ร้อยละ 9.4 เป็น โฉนด ร้อยละ 22.2 ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ส่วนที่เหลือเป็นเอกสารสิทธิ์ตาม โครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร ครัวเรือนมีที่ดินมากกว่า 1 แปลง โดยเฉลี่ยเท่ากับ 1.3 แปลงต่อครัวเรือน จากข้อมูลจะพบว่าครอบครัวที่อพยพจะสูญเสียที่ดินทำการเกษตรเพิ่มจากเดิมก่อนการสร้างเขื่อนร้อยละ 25 เป็นร้อยละ 52.9 หลังการสร้างเขื่อน ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของผู้ที่ได้รับผลกระทบ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2548: 2-153)

ด้านรายได้และรายจ่าย ประชาชนมีรายได้จากภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร (การประมง การแปรรูป การท่องเที่ยวและอาชีพเสริมอื่น ๆ) รวมเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 287,621 บาท/ปี รายจ่าย ต่อครัวเรือน เท่ากับ 234,117 บาท/ปี (เป็นค่าอุปโภคบริโภค ร้อยละ 75 ได้แก่ การบริโภค การศึกษาของบุตรหลาน ค่าใช้จ่ายเพื่อการเดินทาง การรักษาพยาบาล และอื่น ๆ) มีรายได้สุทธิ เท่ากับ 44,504 บาท /ครัวเรือน/ปี จากข้อมูลที่แสดงถึงรายได้สุทธิเฉลี่ยของครัวเรือนที่เพิ่มมากขึ้นกว่าก่อนการสร้างเขื่อน ไม่ได้แสดงถึงความเป็นอยู่ที่ดีอย่างแท้จริง เพราะต้องพิจารณาจากหลายมิติรวมกัน เช่น การมีเงินออม ภาวะหนี้สิน การมีสินทรัพย์อื่นๆ หรือความสามารถในการบริหารจัดการชีวิตของราษฎรโดยรวม

ส่วนด้านทรัพย์สินและหนี้สิน ราษฎรมีมูลค่าทรัพย์สินคงที่เฉลี่ย 20,426 บาท/ครัวเรือน (ร้อยละ 2.9) มูลค่าทรัพย์สินเพื่อการประกอบอาชีพ 143,907 บาท/ครัวเรือน (ร้อยละ 20.8) มูลค่าทรัพย์สินหมุนเวียน 148,275 บาท/ครัวเรือน (ร้อยละ 21.5) และมูลค่าทรัพย์สินนอกภาคการเกษตร 376,989 บาท/ครัวเรือน เช่น ที่อยู่อาศัย รถยนต์ ที่ดิน ร้านค้า ร้านอาหาร บ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น (ร้อยละ 54.8) ในส่วนของหนี้สิน พบว่า ร้อยละ 65.2 มีหนี้สิน ที่เหลือร้อยละ 34.8 ไม่มีหนี้สิน ครัวเรือนมีมูลค่าหนี้สูงสุดคือ 5,000,000 บาท และครัวเรือนที่มีหนี้ต่ำสุดคือ 1,000 บาท โดยเฉลี่ยครัวเรือนมีหนี้สินเท่ากับ 131,614 บาท หากเปรียบเทียบทรัพย์สินและหนี้สินของครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบก่อนและหลังจากสร้างเขื่อนจะสะท้อนให้เห็นว่า ราษฎรมีหนี้สินเพิ่ม

มากขึ้น ในขณะที่มูลค่าทรัพย์สินลดลง ซึ่งแสดงถึงความสามารถในการบริหารจัดการทรัพย์สิน การประกอบอาชีพ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการบริโภค และการดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากสภาพแวดล้อมใหม่ การเปลี่ยนแปลงอาชีพ การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยและที่สำคัญที่สุดคือการบริหารจัดการเงินชดเชยที่ได้รับจากการสร้างเขื่อน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2548: 156-157)

สำหรับเงินชดเชยที่ราษฎรได้รับจากทางราชการ มีหลายประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่ ความเห็นเกี่ยวกับทางราชการในด้านของความเหมาะสมของระบบการชดเชย (วิธีการจ่ายเงิน) เห็นด้วย ร้อยละ 62.0 ไม่เห็นด้วย ร้อยละ 38

ด้านความเป็นธรรมของระบบการจ่ายเงิน เห็นว่ามีความเป็นธรรม ร้อยละ 70.5 และไม่เป็นธรรม ร้อยละ 29.5

ด้านความพึงพอใจของระบบชดเชย มีความพึงพอใจมาก ร้อยละ 29.5 พอใจปานกลาง ร้อยละ 36.9 พอใจน้อย ร้อยละ 12.0 และไม่พึงพอใจ ร้อยละ 21.6

ด้านการกระจายความทั่วถึงของผู้ได้รับเงินชดเชย ราษฎรได้รับเงินชดเชยไปแล้ว ร้อยละ 96.0 และยังไม่ได้รับเงินชดเชย ร้อยละ 4.0 (ข้อมูล ณ ปี พ.ศ. 2547)

ด้านผลประโยชน์จากเงินชดเชย พบว่า จำนวนเงินที่ครัวเรือนของราษฎรได้รับสูงสุด คือ 10,500,000 บาท และจำนวนเงินที่ได้รับต่ำสุดคือ 24,000 บาท ได้รับเงินน้อยกว่า 100,000 บาท ร้อยละ 3.1 ได้รับเงิน 100,001-500,000 บาท ร้อยละ 41.9 ได้รับเงิน 500,001-1,000,000 บาท ร้อยละ 18.2 ได้รับเงิน 1,000,001-1,500,000 บาท ร้อยละ 10.6 ได้รับเงิน 1,500,001-2,000,000 บาท ร้อยละ 7.6 และมากกว่า 2,000,001 บาท ร้อยละ 18.6 ในการใช้จ่ายเงินชดเชยที่ได้รับ พบว่า ราษฎรนำเงินไปซื้อที่ดินใหม่ ร้อยละ 20.5 ปลูกบ้านใหม่ ร้อยละ 22.5 ซื้อมอเตอร์ ร้อยละ 8.5 ส่งลูกเรียน ร้อยละ 6.1 แบ่งให้ญาติ ร้อยละ 5 แบ่งให้ลูก ร้อยละ 6.4 ใช้หนี้เก่า ร้อยละ 9.3 ลงทุนประกอบอาชีพ ร้อยละ 5 ใช้ในด้านอื่นๆ ร้อยละ 16.8 จำนวนเงินที่ใช้สูงสุด 10,500,000 บาท และใช้ต่ำสุด 34,000 บาท ณ ปีที่ทำการสำรวจคือปี พ.ศ. 2547 พบว่า ไม่เหลือเงินชดเชยแล้ว ร้อยละ 85 เหลือเงินชดเชยอยู่เพียงร้อยละ 15 เท่านั้น

จากข้อมูลในการศึกษาพบว่า แนวคิดการบริหารจัดการเงินชดเชยที่ได้รับของราษฎรนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งที่มีผลต่อสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเรื่องยากที่ราษฎรจะปฏิบัติได้เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับการวางแผนของแต่ละครัวเรือน และการวางแผนร่วมกันของชุมชน ซึ่งในหลายครัวเรือนมีพฤติกรรมเลียนแบบเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการปลูกบ้านหลังใหญ่เกินความจำเป็นจนไม่เหลือสภาพของความเป็นชุมชนเกษตรกรรมไทยหรือการซื้อมอเตอร์รถจักรยานยนต์ ที่สมาชิกเกือบทุกครัวเรือนต้องมีใช้ ในที่สุด เมื่อเงินหมด ไม่มีอาชีพ ความคิดที่ว่า

ชีวิตดีขึ้นเมื่อมีเขื่อนก็เปลี่ยนไปในทางตรงข้ามทันที นอกจากนั้นยังมีปัจจัยภายนอกเข้ามาแทรกแซง เช่น ยาเสพติด การพนัน อบายมุขต่าง ๆ รวมทั้งผู้รับเหมาก่อสร้างบ้าน บริษัทขายรถยนต์ บริษัทประกันชีวิต การเล่นแชร์และการถูกล่อลวงในเรื่องอื่น ๆ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมเพื่อการรับมือกับสิ่งต่างๆที่จะเกิดขึ้นและการดูแลจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อให้เกิดผลที่ดีต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างแท้จริง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2548: 2-172)

ด้านสังคม

เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาผู้ได้รับผลกระทบในด้านต่าง ๆ คือ

ด้านลักษณะของประชากรไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยขนาดของครอบครัวคงเดิม อัตราส่วนเพศหญิงต่อเพศชายหรือการนับถือศาสนา ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงไปสู่อาชีพการประมง โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่เดิมมาอยู่รอบ ๆ อ่างเก็บน้ำ ระยะแรกมีทัศนคติที่เป็นกลางต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพประมง แต่หลังจากที่มีชาวประมงต่างถิ่นซึ่งมีความชำนาญและประสบการณ์ในการทำประมงมากกว่าอพยพเข้ามา โดยเฉพาะจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและสามารถทำรายได้ค่อนข้างมาก ทำให้เกิดระบบการซื้อขายสัตว์น้ำ ตลอดจนธุรกิจต่อเนื่องจากการแปรรูปสัตว์น้ำ จึงเป็นแรงจูงใจให้ครัวเรือนท้องถิ่นหันมายึดอาชีพทำการประมงมากขึ้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2548: 2-152)

ด้านการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต เป็นการประเมินคุณภาพชีวิตจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) แหล่งข้อมูลจากศูนย์สารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ใช้เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย 8 หมวด 39 ตัวชี้วัด วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยทั้ง 39 ตัวชี้วัดในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยรวมทั้งหมด พบว่าคุณภาพชีวิตของราษฎรมีการเปลี่ยนแปลงดีขึ้นในทุกหมวด โดยเฉพาะหมวดที่ 4 ครอบครัวสุขสบาย มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดเพิ่มขึ้นจากเดิมก่อนการสร้างเขื่อน ร้อยละ 85.0 เป็นร้อยละ 90.3 หลังการก่อสร้างเขื่อน (ข้อมูลจากการศึกษาในปี 2545) ด้านศิลปกรรมและการท่องเที่ยว การสร้างเขื่อนป่าสักทำให้สูญเสียแหล่งโบราณคดี 27 แห่ง แต่ก็สามารถกู้คืนและจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ในเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ในทางบวก สามารถบรรเทาปัญหาอุทกภัยให้โบราณสถานสำคัญหลายแห่งในอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาและบริเวณใกล้เคียง อ่างเก็บน้ำทำให้เกิดทัศนียภาพงดงาม เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่ไมไกลจากกรุงเทพฯ เกิดอาชีพใหม่ในเรื่องการท่องเที่ยวและบริการ

ด้านสภาพแวดล้อม

เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมต่าง ๆ โดยรวม ได้แก่ ทรัพยากรดิน ปริมาณน้ำ น้ำใต้ดิน คุณภาพน้ำ ป่าไม้และทรัพยากรสัตว์น้ำ

ทรัพยากรดิน หลังการก่อสร้างเขื่อนพบว่าดินมีอินทรีย์วัตถุเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ความชื้นเพิ่มมากขึ้นแต่ก็มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีเพิ่มมากขึ้น ความอุดมสมบูรณ์เปลี่ยนแปลงไม่มาก

ในด้านปริมาณน้ำ แหล่งน้ำต้นทุนคือปริมาณน้ำท่าตามธรรมชาติของแม่น้ำป่าสัก ซึ่งขึ้นอยู่กับปริมาณฝนและสภาพแวดล้อมโดยรอบ สามารถเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้งและป้องกันอุทกภัยในฤดูฝนได้ โดยอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มีพื้นที่รับน้ำฝนประมาณ 13,088 ตารางกิโลเมตร มีความจุที่ระดับเก็บกักปกติ 785 ล้านลูกบาศก์เมตร (ที่ระดับ+42.00 เมตร รทก.) ความจุที่ระดับเก็บกักสูงสุด 960 ล้านลูกบาศก์เมตร (+43.00 เมตร รทก.) เฉลี่ยไหลลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ประมาณ 2,932 ล้านลูกบาศก์เมตร โดยมีค่าเฉลี่ยในฤดูฝน(กรกฎาคม-ธันวาคม) และฤดูแล้ง (มกราคม-มิถุนายน) เท่ากับ 2,549 และ 383 ล้านลูกบาศก์เมตรตามลำดับ)

ส่วนน้ำบาดาลนั้น บ่อน้ำบาดาลมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำมีระดับน้ำใต้ดินสูงขึ้นเฉลี่ย 3.61 เมตร มีปริมาณน้ำเก็บกักเพิ่มขึ้น 346 ล้านลูกบาศก์เมตร คุณภาพน้ำมีความกระด้างสูง ก่อนนำไปบริโภคต้องมีการปรับปรุงคุณภาพโดยผ่านเครื่องเติมอากาศ ปัญหาผลกระทบจากน้ำบาดาลมีต่อบ้าน โภคสูง ทำให้มีปัญหาเรื่องการระบายน้ำ สามารถพัฒนาใช้ร่วมกับน้ำผิวดินเพื่อลดผลกระทบของน้ำบาดาลต่อดินในการเกษตร (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โครงการประเมินผลโครงการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เล่ม 2, 2548: 5-42)

ด้านคุณภาพน้ำ มีคุณภาพอยู่ในระดับต่ำ มีค่าความเป็นกรด-ด่าง สูงขึ้นเพราะบริเวณลุ่มน้ำป่าสักมีภูเขาหินปูน ทำให้มีการสะสมแคลเซียมและแมกนีเซียม การระบายออกไม่ดี ทำให้สะสมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งตะกอนและสารแขวนลอยในอ่างเก็บน้ำ ค่าออกซิเจนในอ่างเก็บน้ำเพิ่มมากขึ้นเพราะมีการระบายน้ำทำให้น้ำสัมผัสกับอากาศมากขึ้น ความต้องการออกซิเจนในการย่อยสลายซากพืชมากขึ้น ปริมาณโลหะหนักเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากการระบายออกไม่ดี มีสารกำจัดศัตรูพืชอยู่บ้างเพราะเกษตรกรใช้กำจัดหอยเชอรี่และปูในนาข้าว ปริมาณโคลิฟอร์มแบคทีเรียและฟิซิล โคลิฟอร์มแบคทีเรียน้อยลงเพราะกรมชลประทานมีมาตรการห้ามใช้สารดังกล่าวในพื้นที่บริเวณรอบอ่างเก็บน้ำ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โครงการประเมินผลโครงการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เล่ม 1, 2548: 2 -94)

ด้านป่าไม้ หลังจากการก่อสร้างจนถึงปี 2542 มีป่าไม้เพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ มีพื้นที่ป่าไม้ 4,682.15 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 30.40 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ และตั้งแต่ปี 2542 ถึง ปี 2545 พื้นที่ป่ามีแนวโน้มลดลงทุกปี โดยเฉพาะพื้นที่ป่านอกเขตลดลงสูงสุด โดยลดไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548: 3-50)

สถานภาพทรัพยากรสัตว์น้ำ จากการสำรวจพบว่ามีพันธุ์ปลา 130 ชนิด 31 ครอบครัว เพิ่มขึ้นจากเดิมก่อนการสร้างเขื่อน 33 ชนิด 3 ครอบครัว มีค่าความชุกชุมของทรัพยากรสัตว์น้ำเฉลี่ยโดยค่าผลผลิตทางการประมง อยู่ระหว่าง 6.6 – 23.6 กิโลกรัมต่อไร่ องค์ประกอบของกลุ่มปลาประกอบด้วยกลุ่มปลาในครอบครัวปลาตะเพียนปลาสร้อย ร้อยละ 69.33 กลุ่มปลากินเนื้อ ร้อยละ 6.06 กลุ่มปลาหนัง ร้อยละ 4.86 และกลุ่มปลาอื่น ๆ ร้อยละ 19.74 (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548: 2-143)

4. ปัญหาของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (การประเมินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนป่าสัก, 2545: 31-45) คือ

1. เรื่องการประชาสัมพันธ์ ราษฎรมีความเห็นว่าหน่วยงานที่รับผิดชอบมีการประชาสัมพันธ์ช้าเกินไป และไม่มี ความชัดเจน มีการปกปิดข้อมูลบางอย่าง บางพื้นที่มีการประชาสัมพันธ์แค่ 2 เดือนก่อนการก่อสร้าง ทำให้ราษฎรไม่มีความพร้อมในการเตรียมตัวและขาดข้อมูลในการตัดสินใจ เมื่อคนส่วนใหญ่ตัดสินใจเลือกรับเงินชดเชย เลยขอรับเป็นเงินชดเชยพิเศษตามกัน โดยไม่ขอรับพื้นที่จัดสรรที่ภาครัฐจะดำเนินการให้ เนื่องจากเห็นว่าที่ดินที่จัดสรรนั้นอยู่ไกลเกินไป ขาดความอุดมสมบูรณ์ ทั้งไม่มีความแน่ใจในเรื่องระบบสาธารณูปโภคและไม่ต้องการโยกย้ายไปไกลจากที่เดิม ทั้งนี้เป็นเพราะการชี้แจงประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรเข้าใจช้าเกินไปและให้ข้อมูลไม่เพียงพอ (อรรถกฤต สัตตสุริยเดช, 2545: 37)

2. เรื่องการเตรียมความพร้อมให้กับราษฎรในเรื่องการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ความรู้ในด้านอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้น ทำให้เสียโอกาสที่จะเข้าถึงทรัพยากรก่อนคนอื่นอย่างที่จะควรจะเป็นเช่น อาชีพการประมง และการท่องเที่ยว เป็นต้น ราษฎรผู้อพยพเห็นว่า การเตรียมความพร้อมของรัฐไม่เหมาะสม และรู้สึกไม่พอใจหน่วยงานพัฒนาชุมชนในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มต่างๆ ด้านการตลาด การติดตามประเมินผลและการฝึกอบรมต่าง ๆ (อรรถกฤต สัตตสุริยเดช, 2545: 37)

3. ในเรื่องที่อยู่อาศัย มีปัญหาในเรื่องการขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค ต้องอาศัยน้ำฝนและน้ำบาดาล ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำได้เพราะอยู่ในที่สูง ไม่มีประปาหมู่บ้าน ส่วนในด้านสาธารณูปโภค ถึงแม้จะดีกว่าเดิมแต่ก็มีปัญหาในเรื่องความทั่วถึงของรถประจำทางและโทรศัพท์สาธารณะ (อรรถกฤต สัตตสุริยเดช, 2545: 32)

4. เรื่องที่ทำกิน ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญและเกิดปัญหามากที่สุดคือไม่มีที่ดินทำกิน และที่ดินไม่อุดมสมบูรณ์ ไม่มีแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร เป็นสาเหตุใหญ่ของการเปลี่ยนแปลงอาชีพไปสู่อาชีพรับจ้าง เนื่องจากที่ดินที่จะต้องซื้อเพื่ออพยพมาอยู่ใหม่มีราคาสูงชันมาก ถึงแม้จะ

ได้รับเงินชดเชยแต่บางครั้งก็ไม่สามารถซื้อที่ทำกินได้ นอกจากที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัยเท่านั้น ที่สามารถซื้อได้ก็ไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ทำให้รายได้ในภาคการเกษตรลดลง (อรรถกฤต สัตตสุริยเดช, 2545: 45-47, สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2548: 30)

5. การบริหารเงินชดเชย เป็นเรื่องที่สำคัญมากอีกเรื่องหนึ่งของผู้อพยพ เนื่องจากการขาดความรู้และการให้คำปรึกษา ทำให้การใช้เงินเป็นไปตามความพอใจ เป็นการใช้จ่ายเงินที่ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ก่อให้เกิดรายได้และทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่อพยพค้อยลงกว่าเดิม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2548: 43)

การจัดหมู่บ้านพัฒนาในถิ่นฐานใหม่

กรณีราษฎรผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าเขื่อนเขี้ยวหลาน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งการดำเนินการจัดตั้งถิ่นฐานใหม่มีหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบก็มุ่งเน้นให้ราษฎรสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยสภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม หรืออย่างน้อยก็ต้องไม่ด้อยกว่าชีวิตความเป็นอยู่เดิม จึงได้จัดหมู่บ้านในถิ่นฐานใหม่โดยมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้ (โสภณ สุวรรณะรุจิ, 2529: บทคัดย่อ) คือ

1. สถานที่อยู่อาศัย ให้เพียงพอต่อขนาดของครอบครัว รวมทั้งมีพื้นที่เหลือสำหรับการเพาะปลูกพืชผักสวนครัวและไม้ผลชนิดต่างๆพอเหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อเสริมการดำรงชีวิต
 2. ให้พอเพียงพอต่อการทำกินทั้งครอบครัว พร้อมทั้งอาชีพใหม่และอาชีพเสริมอื่นๆ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต
 3. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูกอย่างเพียงพอ รวมทั้งน้ำสะอาดเพื่อการบริโภค
 4. จัดโครงการที่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของราษฎร ให้เป็นราษฎรที่อยู่ในระดับที่พัฒนาแล้ว เช่น การศึกษาระดับมัธยมศึกษา สถานีอนามัย สถานีตำรวจ การฝึกอบรมอาชีพ
- การจัดตั้งถิ่นฐานใหม่ดังกล่าวนี้ เป็นที่พอใจของราษฎรที่อพยพ ทำให้ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม (โสภณ สุวรรณะรุจิ, 2529: บทคัดย่อ)

ตาราง 4 เปรียบเทียบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต – ปัจจุบัน

ลำดับที่	รายการ	เขื่อนภูมิพล	เขื่อนเขาแหลม	เขื่อนรัชชประภา	เขื่อนศรีนครินทร์	เขื่อนป่าสักฯ
1	รูปแบบการบริหารจัดการ	กรมชลประทาน	การไฟฟ้าฝ่ายผลิต	การไฟฟ้าฝ่ายผลิต	การไฟฟ้าฝ่ายผลิต	คณะกรรมการบริหารโครงการฯ
2	จำนวนผู้อพยพ (ครัวเรือน)	5,000 คน	1,949 คน	385 คน	960 คน	3,489 คน
3	การประชาสัมพันธ์	น้อยมาก	ล่าช้า ไม่เหมาะสม	ดี เป็นขั้นตอน ค่อนข้าง	ล่าช้า ไม่เหมาะสม	ล่าช้า ไม่เหมาะสม
4	การเตรียมการก่อนการอพยพ	ไม่ดี	ไม่ดี	ใช้เวลาก่อนดำเนินการ 4 ปี	ไม่ดี	ไม่ดี
5	การจ่ายค่าชดเชย	น้อย ไม่เป็นธรรม	น้อย ไม่เป็นธรรม	เหมาะสม ผู้อพยพพอใจ	น้อย ไม่เป็นธรรม	ล่าช้า ไม่พร้อมกัน ทั่วหมู่บ้าน
6	การจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน	อยู่บนที่สูง ดินไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค	อยู่บนที่สูง ดินไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค	ที่ดินท้ายเขื่อนที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค	อยู่บนที่สูง ดินไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค	ไม่มีการจัดสรรที่ดิน

ตาราง 4 (ต่อ)

ลำดับที่	รายการ	เงื่อนไขผล	เงื่อนไขแหลม	เงื่อนไขรชชประเภท	เงื่อนไขศรีนครินทร์	เงื่อนไขป่าสักฯ
7	การดำเนินการอพยพ	ใช้การจับฉลาก ทำให้ญาติพี่น้องและคนใกล้ชิดที่เคยอยู่ร่วมกัน ต้องแยกจากกัน	ใช้การจับฉลาก ทำให้ญาติพี่น้องและคนใกล้ชิดที่เคยอยู่ร่วมกัน ต้องแยกจากกัน	อพยพพร้อมกัน มาอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน	ใช้การจับฉลาก ทำให้ญาติพี่น้องและคนใกล้ชิดที่เคยอยู่ร่วมกัน ต้องแยกจากกัน	อพยพกันเอง ตามระยะเวลาที่ได้รับเงินชดเชย ทำให้คนที่เคยอยู่ด้วยกันไม่สามารถอพยพพร้อมกันได้
8	การส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ	ไม่เหมาะสม	ไม่เหมาะสม	เหมาะสม	ไม่เหมาะสม	ไม่เหมาะสม
9	การดูแลหลังการอพยพ	ไม่มี	ไม่มี	ดูแลต่อไปอีก 4 ปี หลังการอพยพ	ไม่มี	ไม่มี
10	ชีวิตความเป็นอยู่โดยรวมของผู้อพยพ	ด้อยลงกว่าเดิม	ด้อยลงกว่าเดิม	ดีขึ้นกว่าเดิม	ด้อยลงกว่าเดิม	ด้อยลงกว่าเดิม

การอพยพย้ายถิ่นของราษฎรจากการสร้างเขื่อน

การอพยพย้ายถิ่นของประชากรในกรณีการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ ผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ไม่ได้มีเพียงชาวบ้านในบริเวณอ่างเก็บน้ำที่ถูกอพยพจากการที่บ้านเรือนและที่ทำกินถูกน้ำท่วมโดยตรงเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบกับชาวบ้านกลุ่มอื่นอีก 3 กลุ่มด้วยกันคือกลุ่มชาวบ้านที่อพยพจากบริเวณน้ำท่วมที่เข้าไปอาศัยอยู่ด้วยกัน กลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตก่อสร้างเขื่อนที่ไม่ได้ถูกน้ำท่วมและไม่ต้องอพยพ และกลุ่มชาวบ้านที่อพยพจากที่อื่น ๆ เข้ามาอยู่ในบริเวณอ่างเก็บน้ำของเขื่อน (มนัส สุวรรณ, 2524: 7) และจากการศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนต่อชาวบ้านที่ถูกโยกย้าย ว่า ก่อนการโยกย้ายแทบทุกชุมชนจะมีแบบแผนการผลิตแบบยังชีพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ มีค่าใช้จ่ายต่ำเพราะสิ่งจำเป็นในชีวิตสามารถหาได้ในท้องถิ่นหรือไม่เกินความสามารถที่ครอบครัวนั้นจะหาได้ มีทรัพยากรเพื่อการอุปโภคและบริโภคอุดมสมบูรณ์ หลังจากอพยพเคลื่อนย้าย พบว่าปัญหาสำคัญคือ พื้นที่จัดสรรที่ทำใหม่ มีสภาพที่ด้อยกว่าเดิมทั้งปริมาณและคุณภาพ คือได้ที่ดินน้อยลง ที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้การผลิตได้น้อย ไม่พอเลี้ยงครอบครัว แต่ระบบสาธารณูปโภคดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งน้ำประปา ไฟฟ้า ถนน นอกจากนั้นยังมีข้อเสนอแนะต่อรัฐบาล 3 ข้อ คือ

1. การที่ชุมชนไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขที่เต็มไปด้วยขีดจำกัดทางกายภาพ ซึ่งชุมชนมิได้เป็นผู้ก่อขึ้น ขีดจำกัดทั้งหลายล้วนเกิดจากการสร้างเขื่อน ดังนั้นความผิดชอบในการแก้ปัญหานี้เพื่อพัฒนารากฐานและพลังทางการผลิตในระยะยาวจึงเป็นที่ กฟผ. และรัฐบาลไม่สามารถปฏิเสธได้ และความรับผิดชอบดังกล่าวควรอยู่บนหลักการสวัสดิการ และการพัฒนาชุมชนที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องระยะยาวมากกว่าการชดเชย ซึ่งส่งผลเพียงช่วงสั้น ๆ ทั้ง กฟผ. และรัฐบาลน่าจะยุติโครงการสร้างเขื่อน และหันกลับมาแก้ไขข้อผิดพลาดที่เขื่อนต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมาได้ก่อให้เกิดขึ้นต่อชุมชน

2. ข้อควรตระหนักอีกประการหนึ่งสำหรับ กฟผ. รัฐบาล ตลอดจนหน่วยงานอื่นใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ ที่ต้องมีการอพยพโยกย้ายชาวบ้านก็คือ หากศักยภาพทางกายภาพของพื้นที่ทำกินใหม่ มีคุณภาพที่ด้อยกว่าที่เก่าอย่างมากแล้ว ไม่ว่าหน่วยงานต่าง ๆ จะมีการวางแผน เพื่อจัดทำโครงการรองรับที่ดีเพียงใดก็ตาม ก็เป็นสิ่งที่ยากที่จะทำให้ชุมชนมีสภาพชีวิตที่ทัดเทียมกับถิ่นฐานเก่า เว้นเสียแต่ว่าจะทุ่มเททรัพยากรและงบประมาณมหาศาล

3. เท่าที่ผ่านมา การตัดสินใจในโครงการขนาดใหญ่ต่าง ๆ มักกระทำกันที่กรุงเทพฯ และไม่เคยคำนึงถึงความรู้สึกและความเห็นของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้จะต้องสูญเสีย คน

เหล่านี้จึงเป็นเสมือนผู้เสียสละมาโดยตลอด เพื่อความเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ ซึ่งเขาอาจไม่ได้มีส่วนได้รับผลประโยชน์ใดจากความเจริญดังกล่าว ดังนั้นหากจะมีการผลักดัน โครงการลักษณะนี้ในอนาคต รัฐบาลจะต้องยึดหลักการประชาธิปไตยที่พิทักษ์สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ที่จะต้องสูญเสีย ตั้งแต่สิทธิที่คนเหล่านี้จะได้ข้อมูลเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจ ผลดีผลเสียที่จะเกิดแก่คน ไปจนถึงสิทธิในการตัดสินใจขั้นชี้ขาดในโครงการต่าง ๆ

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานใหม่ของราษฎรที่อพยพจากการสร้างเขื่อน

จากการสร้างเขื่อนที่ผ่านมามีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานใหม่ของราษฎรที่อพยพหลายด้านพอ สรุปได้ดังนี้ (มนัส สุวรรณ, 2532: 142) คือ

1. ปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

1.1 ดินในพื้นที่ที่จะใช้เป็นสถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่มักมีคุณภาพต่ำในเชิงการผลิต เมื่อเปรียบเทียบกับบริเวณที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำ ดังนั้นถ้าไม่มีการจัดการที่ดีพอ ความอุดมสมบูรณ์ของดินจะยิ่งลดลงในขณะที่อัตราการพังทลายจะเพิ่มขึ้น

1.2 สถานที่ที่ตั้งถิ่นฐานใหม่มักเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่ให้คุณค่าในเชิงการผลิตค่อนข้างสูง เมื่อถูกเปลี่ยนแปลงสภาพให้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานและพื้นที่เพาะปลูกจึงเท่ากับเป็นการลดคุณค่าในเชิงการผลิตให้ต่ำลง

1.3 การเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ในบริเวณป่าไม้ของเขตรับน้ำ (catchment) ย่อมทำให้เกิดปัญหาพังทลายของดินและปัญหาการควบคุมการไหลบ่าของน้ำเหนือผิวดิน

2. ปัญหาด้านการผลิต

2.1 ประชากรผู้เดือดร้อนซึ่งไปตั้งถิ่นฐานในสถานที่แห่งใหม่มักไม่คุ้นเคยกับวิธีการหรือระบบการผลิตที่จำเป็นสำหรับพืชพันธุ์ชนิดใหม่ และในสภาพภูมิอากาศและลักษณะของดินที่แตกต่างไปจากถิ่นฐานเดิม

3. ปัญหาด้านสังคมและมนุษย์

3.1 ประชากรผู้เข้าไปตั้งถิ่นฐานในที่แห่งใหม่ย่อมประสบกับเชื้อโรคชนิดใหม่ที่อาจไม่มีภูมิคุ้มกันหรือมีแต่น้อยมาก

3.2 ประชากรผู้เข้าไปตั้งถิ่นฐานในที่แห่งใหม่ต้องแข่งขันกับประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้วและอาจประสบปัญหาเรื่องการถือครองที่ดิน

3.3 ปัญหาการถือครองที่ดินในสถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่อาจก่อให้เกิดปัญหาความแตกแยกทางสังคม ทำให้ความผูกพันภายในชุมชนสั้นไปหรือแม้แต่สังคมในระดับครอบครัว และเครือญาติอาจบาดหมางซึ่งกันและกันได้

3.4 ประชากรผู้เข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่อาจประสบปัญหาทางโภชนาการอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงพืชที่เพาะปลูก และ/หรือความไม่สมดุลของธาตุอาหารที่ได้รับ

3.5 ถ้าเลือกพื้นที่ในเมืองเป็นสถานที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ของประชากรผู้เดือดร้อน ปัญหาด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ในสถานที่แห่งใหม่ย่อมเพิ่มขึ้น

3.6 เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

4. ปัญหาด้านการจัดการและการบริหาร

4.1 การศึกษาและสำรวจก่อนการอพยพโยกย้ายประชากรผู้เดือดร้อนไม่ดีพอ

4.2 ขาดการติดตามผลการปฏิบัติการ ทำให้ปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการแก้ไข

4.3 ไม่มีการแจ้งให้ประชากรผู้เดือดร้อนและต้องย้ายถิ่นฐานทราบล่วงหน้า ประชากรขาดการเตรียมตัว ทรัพย์สินเสียหายจากน้ำท่วมเพราะเคลื่อนย้ายไม่ทัน

4.4 จ่ายเงินหรือสิ่งของเพื่อชดเชยความสูญเสียให้กับผู้เดือดร้อนไม่คุ้ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรผู้เดือดร้อนที่ไม่ต้องการตั้งถิ่นฐานในสถานที่แห่งใหม่ที่จัดให้

4.5 ปัญหาความเดือดร้อน และความต้องการของประชากรผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนามักไม่ได้รับการแก้ไขและสนองตอบจากผู้รับผิดชอบ

4.6 เจ้าหน้าที่มักถือโอกาสทุจริตต่อหน้าที่ ด้วยการเบียดบังเงิน หรือสิ่งของที่ต้องชดเชยความสูญเสียให้กับผู้เดือดร้อน ด้วยการบิดเบือนความจริงของมูลค่า / หรือปริมาณของที่สูญเสีย (มนัส สุวรรณ, 2532: 144)

แนวทางการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างเขื่อน

การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมในโครงการก่อสร้างเขื่อน มีแนวทางดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2538: 2) คือ

1. การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ เป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมในปัจจุบันทั้งในบริเวณพื้นที่โครงการ และพื้นที่ใกล้เคียง โดยทำการศึกษาในประเด็นที่สำคัญ 4 ด้านคือ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางด้านชีวภาพ คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ และคุณค่าคุณภาพของชีวิต ทั้งในช่วงระหว่าง

การก่อสร้างและหลังการก่อสร้าง เพื่อประเมินผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมในด้านดีและด้านเสียที่โครงการจะก่อให้เกิดขึ้นตลอดอายุการใช้งานของโครงการ และหามาตรการในการลดผลกระทบ สิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งมาตรการติดตามตรวจสอบ และวางแผนการบริหารโครงการในการแก้ไขและพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมตามสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติ โดยมีรายละเอียดของประเด็นที่ทำการศึกษา 4 ด้าน ดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2538: 2)

1.1 ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางด้านกายภาพทั้งทางบก ได้แก่ ภูมิสัณฐาน ดิน ธรณีวิทยา และทรัพยากรแร่ธาตุและทางน้ำ ได้แก่ น้ำจืด และน้ำทะเล ทางอากาศ และเสียง

1.2 ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางด้านชีวภาพ เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่มีต่อระบบนิเวศน์ทั้งทางบก ได้แก่ ป่าไม้ สัตว์ป่า และทางน้ำ ได้แก่ สัตว์น้ำ ปะการัง เป็นต้น

1.3 คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ เป็นการศึกษาถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งทางกายภาพและชีวภาพของมนุษย์เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดิน การเกษตรกรรม ระบบสาธารณสุข โภค เป็นต้นว่า ได้รับผลกระทบอย่างไร

1.4 คุณค่าต่อคุณภาพของชีวิต เป็นการศึกษาผลกระทบที่จะเกิดต่อมนุษย์ ชุมชน ระบบเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม รวมถึงทัศนียภาพ คุณค่า ความสวยงาม เป็นต้น

2. มาตรการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมและการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดแนวทางในการแก้ไขหรือบรรเทาความรุนแรงของผลกระทบให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ โดยกล่าวถึงมาตรการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นตามที่ได้ประเมินไว้ รวมทั้งการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจออกมาในรูปทรัพย์สินหรือการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ค่าชดเชยที่ได้รับควรจะทำให้ผู้ได้รับความเสียหายมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม หรืออย่างน้อยก็เท่ากับที่เคยเป็นอยู่ ตลอดจนการกำหนดปริมาณและจำกัดขอบเขตการใช้ทรัพยากรชนิดที่มีอาจฟื้นฟูขึ้นมาเหมือนเดิมได้ อันเนื่องจากการดำเนินโครงการ ทั้งนี้อาจกระทำได้โดยกำหนดเป็นแผนป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตลอดจนแผนงานส่งเสริมหรือพัฒนาเฉพาะสำหรับทรัพยากรสิ่งแวดล้อมแต่ละประเภทเช่น แผนงานส่งเสริมการเพาะพันธุ์ปลา มาตรการรักษาป่าไม้ แผนการปรับปรุงคุณภาพทางน้ำ มาตรการการควบคุมดูแลประชากรผู้ถูกย้ายถิ่น แผนงานป้องกันการแพร่โรค และการส่งเสริมให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านสุขภาพต่าง ๆ ที่จำเป็นอย่างเพียงพอ แผนพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว

ภายในโครงการเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ และแผนงานโยกย้ายและเก็บรักษาโบราณวัตถุและสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2538: 11)

3. การสำรวจและติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อม

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมได้กล่าวถึงแผนงานที่เหมาะสมในการสำรวจและติดตามตรวจสอบผลกระทบของโครงการเขื่อนและอ่างเก็บน้ำที่มีต่อคุณค่าและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายหลัง โดยกล่าวถึงวิธีการ ระยะเวลา ความถี่ของการติดตามตรวจสอบประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- สภาพภูมิอากาศ
- อุทกวิทยาของน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน
- คุณภาพน้ำผิวดินในบริเวณอ่างเก็บน้ำและลำน้ำท้ายเขื่อน ตลอดจนการรุกตัวของน้ำเค็มบริเวณปากแม่น้ำ
- การประมงและการเพาะเลี้ยง ตลอดจนวัชพืชน้ำในบริเวณอ่างเก็บน้ำและลำน้ำท้ายเขื่อน
- การเปลี่ยนแปลงสภาพป่าไม้บริเวณอ่างเก็บน้ำและทางต้นน้ำ
- การกัดเซาะพังทลายของตลิ่งและขอบอ่างเก็บน้ำ ตลอดจนการตกตะกอน
- การใช้น้ำของประชากรเพื่อการเกษตร รวมทั้งเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า
- ด้านการสาธารณสุข สุขาภิบาลและโภชนาการ
- สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ
- การท่องเที่ยวและคุณค่าทางสุนทรียภาพ

นักวิชาการจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้นำเสนอความคิดเห็นไว้ในการสัมมนาเรื่องปัญหาและแนวทางการประเมินผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ มีข้อสรุปที่สำคัญดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2538: 12-13)

1. วิธีคิดในการพิจารณาผลกระทบของการพัฒนาที่ผ่านมา เน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจและกายภาพ ทำให้มองข้ามภาพรวมของสังคม โดยเฉพาะพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประชาชนในท้องถิ่นจึงต้องเข้ามาทำให้เกิดดุลยภาพในการพัฒนามากขึ้น
2. การดำเนินการพัฒนาที่ผ่านมาที่ทำโดยรัฐมีปัญหา ดังนั้นภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่นจึงต้องเข้ามาทำให้เกิดดุลยภาพในการพัฒนามากขึ้น
3. การประเมินผลกระทบของการพัฒนาของไทยที่ผ่านมาผิดพลาด กล่าวคือนอกจากขาดข้อมูลที่เป็นจริง ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน และขาดผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้ายแล้ว

ยังมีได้เสนอทางเลือกที่หลากหลาย และมีได้ให้หลักประกันแก่ประชาชนในการมีสิทธิที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างถูกต้องอีกด้วย

4. การคิดต้นทุนค่าเสียโอกาส เป็นอีกมิติหนึ่งที่จะต้องนำมาเป็นเกณฑ์ในการประเมินผลกระทบการพัฒนา การคิดต้นทุนการเสียโอกาสสมควรกับแคบอยู่เฉพาะการคำนวณทางตัวเลขที่วัดได้โดยผู้ประเมินเท่านั้น แต่ควรใช้กระบวนการทางสังคมเข้ามาช่วยในการประเมินความเป็นจริง

5. วิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญมาก ถ้าไม่มีกระบวนการตัดสินใจที่รอบคอบแล้ว การจัดการทรัพยากรจะถูกกำหนดโดยกลไกราคาหรือกลไกตลาด คนที่มีอำนาจซื้อสูงคือผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจที่สามารถใช้ทรัพยากรได้มากกว่าผู้อื่น

6. การประเมินค่าชดเชยที่มีวิธีคิดแบบแยกส่วนคือคิดมูลค่าของต้นไม้แต่ละต้น สัตว์แต่ละตัวนั้น ไม่ถูกต้อง เพราะมูลค่าที่ได้จะน้อยกว่าการคิดมูลค่าโดยรวม

7. นักวิชาการที่เข้าไปมีบทบาทในการประเมินผลกระทบของโครงการพัฒนามิควรทำตัวเป็นผู้สร้างความชอบธรรมให้กับการพัฒนาที่มีปัญหา ควรมีความซื่อสัตย์ต่อวิชาการ และควรมีจุดยืนที่จะรักษาผลประโยชน์ของประชาชน

8. รัฐมิควรประกาศความสำเร็จในการพัฒนาเร็วเกินไปหลังจากโครงการเสร็จ ควรรอดูผลกระทบก่อน และหากพบว่ามีปัญหาที่ต้องรีบแก้ไข

ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมต่อการถือครองที่ดินของราษฎรที่อพยพจากการสร้างเขื่อน

กรณีศึกษาราษฎรผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนแม่กวงถึงปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนสิทธิถือครองที่ดินของราษฎร โดยศึกษาจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมในพื้นที่อพยพและความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนสิทธิถือครองที่ดินของราษฎรที่ได้มีการเปลี่ยนสิทธิการถือครองที่ดินไปแล้วในพื้นที่จัดสรรบ้านแม่ฮักพัฒนา หมู่ที่ 9 ตำบลหนองแห่ย์ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาสรุปได้ว่าพื้นที่จัดสรรเพื่อรองรับการอพยพราษฎรจากการก่อสร้างเขื่อนแม่กวง สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ลักษณะเป็นดินทรายที่ไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรและที่ดินที่ราษฎรได้รับจัดสรรมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันในเรื่องความสะดวกในการเข้าถึงที่ดิน ความเพียงพอของน้ำเพื่อการเกษตร การได้รับบริการจากระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ น้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภค สภาพถนน การมีไฟฟ้าใช้ซึ่งยังให้บริการไม่ทั่วถึง รวมทั้งราษฎรมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับรูปแบบ ลักษณะการจัดสรรที่ดินของรัฐ และการจัดระบบสาธารณูปโภค

นอกจากนั้นปัจจัยที่ราษฎรมีความคิดเห็นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการตัดสินใจเปลี่ยนสิทธิการถือครองที่ดิน คือความเพียงพอของแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ดังนั้นในการจัดสรรที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำกินแก่ราษฎรที่ต้องอพยพเนื่องจากได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการพัฒนาของรัฐสมควรต้องมีการเตรียมความพร้อมในเรื่องระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน รวมทั้งต้องศึกษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่จัดสรรให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน นอกจากนี้การขายที่ดินของราษฎรที่อพยพ แม้บางแห่งจะมีสาเหตุมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ก็ยังเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากสภาพทางกายภาพของที่ดินและสิ่งแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัยและประกอบอาชีพของราษฎร ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม จำเป็นต้องอาศัยที่ดินเป็นปัจจัยหลักในการผลิต จะเห็นได้ว่าปัจจัยทางด้านสภาพทางกายภาพของที่ดิน ซึ่งได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะดิน ความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ระบบสาธารณูปโภค ตลอดจนรูปแบบสิทธิการถือครอง ล้วนมีอิทธิพลสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย รูปแบบการประกอบอาชีพและการตัดสินใจขายที่ดินของราษฎร (วุฒิชัย ไชยกาญจน์, 2543: บทคัดย่อ)

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนอาชีพของราษฎรไปสู่อาชีพประมง

ในการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการปรับเปลี่ยนอาชีพของราษฎร ผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อตัดสินใจในการปรับเปลี่ยนอาชีพของราษฎรผู้ได้รับผลกระทบและต้องอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายและจัดทำแผนการปฏิบัติ ในการส่งเสริมและให้ความช่วยเหลือราษฎรดังกล่าวให้สามารถปรับเปลี่ยนอาชีพให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์สิ่งแวดล้อมใหม่ ได้อย่างเหมาะสม และเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายให้ความช่วยเหลือแก่ราษฎรในโครงการอื่น ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงต่อไปในอนาคต ซึ่งทำการศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 466 รายจากราษฎรที่อพยพไปอาศัยและทำกินในจังหวัดลพบุรีและสระบุรี พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพื้นที่ทำกินลดลง ผู้ว่างงานเพิ่มมากขึ้น มีทัศนคติเป็นกลางต่อการเปลี่ยนอาชีพไปทำอาชีพประมงน้ำจืด เหตุผลที่ต้องการปรับเปลี่ยนอาชีพเพราะรายได้จากอาชีพเดิมไม่เพียงพอ และที่ทำกินใหม่ไม่เพียงพอที่จะประกอบอาชีพเดิม อาชีพที่เปลี่ยนไปมากที่สุดได้แก่ อาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 25) รองลงมาได้แก่ปลูกพืช/ทำสวน (ร้อยละ 22.2) มีผู้เปลี่ยนอาชีพมาทำการประมงเพียง ร้อยละ 0.6 เท่านั้น สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจในการปรับเปลี่ยนอาชีพพบว่ามี 3 ปัจจัยคืออาชีพเดิม อายุ และความต้องการ/ความคาดหวัง จากผลการศึกษาสรุปว่า หากกรมประมงต้องการให้ราษฎรผู้ได้รับผลกระทบ

จากการสร้างเขื่อนและอพยพย้ายที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน หันมาประกอบอาชีพประมง เพื่อช่วยเสริมสร้างรายได้และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น จะต้องเร่งรัดเจ้าหน้าที่ของกรมประมงดำเนินการให้คำแนะนำส่งเสริมแก่กลุ่มเป้าหมายอย่างจริงจังและต่อเนื่อง สม่ำเสมอ โดยต้องประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลเพื่อเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพประมงและการปรับเปลี่ยนอาชีพ เพื่อช่วยเสริมสร้างให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้นต่อไป (มานพ ตั้งตรงไพโรจน์และจุฬ สิ้นชัยพานิช, 2544)

คุณภาพชีวิตของราษฎรที่อพยพจากการสร้างเขื่อน

การศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของประชากรที่อพยพเนื่องจากการก่อสร้างเขื่อนรัชชประภา คุณภาพชีวิตด้านวัตถุคือด้านเศรษฐกิจ-สังคมและการบริการขั้นพื้นฐานและคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ คือความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และระดับคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชากร พบว่าประชากรที่อพยพเนื่องจากการก่อสร้างเขื่อนรัชชประภาพบว่ามีคุณภาพชีวิตทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจ อยู่ในระดับที่ดี (ระดับปานกลางและสูง) โดยไม่พบประชากรที่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำเลย ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาคือ ลักษณะทั่วไปของประชากร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ตัวแปรคุณภาพชีวิตโดยรวมได้แก่คุณภาพชีวิตด้านวัตถุและด้านจิตใจ (สุวภาคย์ เบญจธนวัฒน์, 2542: 52-53)

คุณภาพชีวิตด้านวัตถุ ได้แก่ ตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ สังคม และการบริการขั้นพื้นฐานของประชากรตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้สุทธิของครัวเรือน การมีหนี้สิน การออมและการมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ตัวชี้วัดทางสังคม ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มของประชากร สุขภาพอนามัย การคิดสิ่งเสพยาเสพติด ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน การอ่านออกเขียนได้ และการเข้าร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมตัวชี้วัดการบริการพื้นฐานได้แก่ ไฟฟ้า แหล่งน้ำ การคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร (สุวภาคย์ เบญจธนวัฒน์, 2542: 52-53)

คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ ได้แก่ ความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ปัจจุบันของประชากร (สุวภาคย์ เบญจธนวัฒน์, 2542: 52-53)

ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของราษฎรที่อพยพหลังการก่อสร้างเขื่อนสิริกิติ์ ผลการศึกษาสรุปว่า คุณภาพชีวิตของราษฎรในพื้นที่จัดสรร เมื่อเทียบจากเกณฑ์ชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ประกว่ายังไม่ผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในด้านสุขอนามัยและสาธารณสุข ด้านการศึกษาและปัญหาสังคม แต่ราษฎรส่วนใหญ่มีความพอใจในสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง คิดว่า

ตัวเองมีคุณภาพชีวิตที่ดีพอสมควรและมีความสุขตามอัตภาพ และได้สรุปประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับราษฎรอพยพไว้ดังนี้ (สายลดา ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2542) คือ

1. ปัญหาเรื่องที่ทำกิน สภาพของพื้นที่ดินไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรกรรม
2. ปัญหาสิทธิในที่ดินที่ได้รับการจัดสรร
3. ปัญหาเรื่องน้ำ ไม่มีแหล่งน้ำที่จะนำมาใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและไม่มีแหล่งน้ำสะอาดเพียงพอสำหรับการบริโภค
4. ปัญหาด้านสาธารณสุข
5. ปัญหาด้านการศึกษา
6. ปัญหาเรื่องอาชีพและรายได้

หนังสือและบทความ

หนังสือเรื่อง เชื้อนป่าสักชลสิทธิ์ : บนเส้นทางการพัฒนาอำเภอท่าหลวง เพื่อเป็นการเผยแพร่พระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาสามารถในการพัฒนาการเกษตร และแนวทางที่ชาวอำเภอท่าหลวงทำการปฏิบัติเพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญภายหลังการก่อสร้างเชื้อนป่าสักชลสิทธิ์ เนื้อหาในหนังสือกล่าวถึงอำเภอท่าหลวงในด้านสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคมในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมควบคู่กับการรักษาสภาพแวดล้อม บทสรุปถึงผลกระทบที่ได้รับจากการก่อสร้างเชื้อน ถึงแม้ประชาชนในตำบลแก่งผักกูดและตำบลท่าหลวงจะได้รับผลกระทบพื้นที่ทำกินก็ตาม หลังจากโครงการแล้วเสร็จได้ก่อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการพัฒนาของอำเภอท่าหลวง ในด้านการผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมแปรรูป สินค้า การเกษตร การท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น การว่างงานในภาคเกษตรกรรมลดลง จะส่งผลให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับรายได้ของประชาชนในพื้นที่อำเภอท่าหลวงให้เพิ่มสูงขึ้น (กลุ่มวังขนาย, 2542: 93)

บทความเรื่อง เชื้อนกับข้อเท็จจริง ประโยชน์หรือปัญหา (กองวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543) มีเนื้อหาสาระคือ

เชื้อนที่ก่อสร้างในประเทศไทยมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อเพิ่มการผลิตกระแสไฟฟ้า และเพื่อการชลประทาน โดยเชื้อนบางเชื้อนจะก่อสร้างเพื่อวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ควบคู่กัน ดังนั้น ประโยชน์หลัก ๆ ของการสร้างเชื้อนคือ

1. เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า

2. เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภค บริโภค รวมทั้งทางด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม

3. บรรเทาอุทกภัยในฤดูน้ำหลากให้กับพื้นที่ตอนล่าง

นอกจากนี้ การสร้างเขื่อนหากได้มีการเตรียมการในการดำเนินการที่ดี ยังสามารถอำนวยประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น การจัดการน้ำที่ดีจะสามารถรักษาสสมดุลของน้ำในลำน้ำธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยรักษาระบบนิเวศในน้ำและป้องกันการหนุ่นน้ำทะเลในกรณีที่แหล่งน้ำไหลลงทะเลเป็นดิน โดยประโยชน์ดังกล่าวจะสามารถสร้างรายได้ ตลอดจนการสร้างงานให้กับประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ และนำไปสู่การพัฒนาประเทศได้ (กองวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543)

ผลกระทบจากเขื่อน

ในการก่อสร้างเขื่อนนั้น ย่อมมีผลกระทบต่าง ๆ เกิดขึ้นไม่มากก็น้อยเพียงแต่ได้มีการเตรียมการ และสามารถลดผลกระทบนั้นได้มากน้อยเพียงใด ผลกระทบหลัก ๆ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543) ได้แก่

1. ผลกระทบต่อชุมชน ที่อยู่ในพื้นที่น้ำท่วม ซึ่งจะต้องสูญเสียที่อยู่อาศัยและที่ทำกินรวมทั้งแหล่งหากินของราษฎรที่บางส่วนอาจจะพึ่งพา มีรายได้จากการเก็บหาของป่าหรือบางส่วนที่มีอาชีพประมงจากแหล่งน้ำที่ถูกท่วมเช่น กรณีเขื่อนปากมูล

2. ผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา ป่าไม้ สัตว์ป่า ตลอดจนความหลากหลายตามธรรมชาติของพื้นที่นั้น ๆ เช่น แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่สำคัญและหายาก ดังกรณีโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น เป็นพื้นที่หากินของนกยูงไทยที่มีอยู่เพียง 2 พื้นที่คือ บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จ. อุตรธานี และบริเวณโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น จ. แพร่ หรือกรณีเขื่อนขึ้นน้ำเค็มทะเลสาบสงขลา ซึ่งจะมีผลกระทบต่ออุทยานนกน้ำอุบลหรือเป็นแหล่งพันธุกรรมของไม้เฉพาะถิ่น ดังกรณีโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นบริเวณที่ถูกน้ำท่วมเป็นแหล่งพันธุกรรมของไม้สักสำคัญ โดยในด้านนิเวศวิทยาต้นแม่ที่เป็นพันธุกรรมจะมีความสำคัญเนื่องจากทนทานต่อโรคพืชและมีความแข็งแรงกว่าต้นไม้ที่เพาะและนำไปปลูกในลักษณะป่าปลูก

3. ผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาในน้ำ โดยการสร้างเขื่อนจะตัดวงจรการอพยพของปลาบางชนิด

4. ผลกระทบต่อแหล่งโบราณคดี ตลอดจนแหล่งวัฒนธรรมของชุมชนเช่นโครงการเขื่อนป่าสัก

5. ผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่น้ำท่วมบริเวณน้ำตก แก่ง หรือแหล่งท่องเที่ยว

สำหรับมาตรการป้องกันแก้ไขและลดผลกระทบ แม้ว่าการสร้างเขื่อนจะมีผลกระทบหลายประการ แต่หากมีการศึกษารอบคอบมีข้อมูลที่ถูกต้องละเอียดพอเพียงก็สามารถนำมาช่วยในการกำหนดมาตรการป้องกันและลดปัญหาที่เกิดขึ้นได้ และที่สำคัญต้องดำเนินการและปฏิบัติตามมาตรการต้องมีประสิทธิภาพและจริงจัง

มาตรการป้องกันและลดผลกระทบที่สำคัญเช่น การอพยพที่จะต้องมีการจัดหาพื้นที่ตลอดจนแผนงานที่จะเข้าไปช่วยเหลือให้ราษฎรสามารถทำกินได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะแรกที่ราษฎรอพยพเข้าไปอยู่ใหม่ และยังไม่มียาได้หรือการหาอาชีพเสริมให้กับราษฎรทั้งนี้ การดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไม่เป็นการขัดเขียดและจะต้องมีทางเลือกหลาย ๆ ทางให้ราษฎรตัดสินใจเลือกเช่น การจัดหาที่อยู่ใหม่ให้พร้อมระบบสาธารณูปโภคหรือการให้ราษฎรเลือกที่จะไปซื้อที่ดินเอง (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543)

ข้อเท็จจริง

ก่อน พ.ร.บ. สิ่งแวดล้อม 2518 และฉบับแก้ไข 2521 และ 2522 รวมทั้งก่อน พ.ร.บ. สิ่งแวดล้อมปี 2535 การศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากโครงการเขื่อน จะเพียงเพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขของแหล่งเงินทุน ถึงแม้ว่าจะมีประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์เรื่องกำหนดประเภทและขนาดของโครงการที่จะต้องทำรายงานเมื่อปี 2524 ซึ่งปริมาณและขนาดของเขื่อนที่กำหนดเอาไว้เหมือนกับ พ.ร.บ. สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ไม่ได้กำหนดว่าโครงการของรัฐที่จะเสนอให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการ จะต้องมีการเสนอรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม ดังนั้นหน่วยงานต่าง ๆ จึงมักหลีกเลี่ยงไม่ทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนดไว้

หลังจาก พ.ร.บ. สิ่งแวดล้อม 2535 ซึ่งกำหนดให้โครงการที่จะต้องทำ อีไอเอ.ของรัฐที่จะต้องเสนอขออนุมัติจากคณะรัฐมนตรีต้องศึกษาความเหมาะสมควบคู่กัน ทั้งนี้เพื่อต้องการให้โครงการมีความเหมาะสมในด้านสิ่งแวดล้อม และวิศวกรรมควบคู่กันไป แต่โครงการก็ยังหลีกเลี่ยงโดยให้เหตุผลว่าคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้มีการดำเนินโครงการไปแล้ว ทั้งที่ข้อเท็จจริงโครงการยังไม่ได้สร้างหรือดำเนินการ และบางโครงการก็มีการเตรียมอีไอเอไว้แล้ว แต่ไม่นำเสนอตามขั้นตอน ดังนั้นหากมีการพิจารณาร่วมกันก็จะสามารถให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่จะสามารถแก้ไขหรือลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้เช่น โครงการ เขื่อนทดน้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใน พ.ร.บ. สิ่งแวดล้อมไม่ได้มีการกำหนดบทลงโทษ ในกรณีที่ไม่ได้มีการจัดทำ อีไอเอ.และเสนอให้หน่วยงานต่าง ๆ พิจารณาตามขั้นตอนของกฎหมาย ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่ไม่ได้ศึกษา อีไอเอ ทำให้ไม่มีการศึกษาประเด็นต่าง ๆ อย่างรอบคอบจึงทำให้เกิดปัญหาการร้องเรียนในภายหลังเช่น โครงการฝายราษีไศล จ. ศรีสะเกษ ไม่มีการทำ อีไอเอ. และไม่มีข้อมูลขอบเขตพื้นที่น้ำท่วม การใช้ประโยชน์ของราษฎร รวมทั้งกายภาพของพื้นที่โครงการ และโดยรอบพื้นที่ชลประทานปัญหาต่าง

ๆ ที่เกิดขึ้น จึงเป็นการแก้ไขปัญหาลักษณะเฉพาะหน้า โครงการเขื่อนปากมูล จ. อุบลราชธานี พื้นที่รองรับการอพยพที่จัดเตรียมเอาไว้เป็นพื้นที่ดินที่คุณภาพต่ำ การทำเกษตรกรรมจะต้องลงทุนสูง ประกอบกับเดิมราษฎรบางส่วนมีอาชีพประมง จึงเกิดความกังวลใจต่อการที่จะถูกโยกย้าย นอกจากนี้บริเวณใกล้เคียงมีโครงการสร้างเขื่อนสิรินธร ซึ่งอพยพราษฎรให้มาอยู่ในเขตนิคมลำโดมน้อย แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ เพราะเป็นดินลูกรังรวมทั้งบทเรียนการสร้างเขื่อนตั้งแต่ภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งได้อพยพราษฎรไปอยู่ในพื้นที่กันดารกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งสองกรณีส่งผลให้ต้องเสียบประมาณภายหลังการมีโครงการสูงมาก และประเด็นที่สำคัญคือการที่ประชาชนไม่เคยรับรู้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากไม่ได้มีส่วนตั้งแต่แรกเริ่มโครงการ โดยอาจจะรวมถึงเขื่อนที่ไม่เข้าข่ายที่จะต้องทำตามกฎหมาย แต่โครงการอาจจะมีผลกระทบขึ้น ที่สำคัญโครงการเขื่อนต่าง ๆ ที่จัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะต้องมีการศึกษาอย่างรอบคอบ รวมทั้งการประเมินต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543)

บทความจากหนังสือพิมพ์ข่าวสด วันอาทิตย์ที่ 6 สิงหาคม 2543 ปีที่ 10 ฉบับที่ 2537 ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับเขื่อนสิรินธรซึ่งสร้างขึ้นเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า โดยสร้างเขื่อนกั้นน้ำลำโดมน้อย บริเวณบ้านเหล่าคำชมภู ต. คันไร่ อ. พิบูลมังสาหาร จ. อุบลราชธานี มีกำลังผลิต 36 เมกะวัตต์ และประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 237 ให้โอนทรัพย์สินเกี่ยวกับลำโดมน้อยทั้งหมดให้กับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เมื่อ 31 ตุลาคม 2515 ไว้ดังนี้คือ

ผลกระทบที่มีต่อราษฎร

1. ผู้สูญเสียที่ทำกินและที่อยู่อาศัยต้องอพยพจากถิ่นฐานเดิม 6,000 คน จาก 1,270 ครอบครัว

2. ผู้สูญเสียเฉพาะที่ดินทำกิน แต่ไม่ต้องอพยพที่อยู่อาศัย

การจัดการปัญหาผลกระทบ

ก่อนทำการก่อสร้าง ทางสำนักพลังงานแห่งชาติได้สัญญากับราษฎรว่าทุกคนจะมีชีวิตที่ดีกว่าเดิม จะทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง และมีอาชีพประมงเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้เป็นอย่างดีที่ผ่านมารัฐบาลแก้ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับราษฎรคือ

1. การจัดหาที่ดินทำกิน รัฐบาลมอบให้กรมประมงสงเคราะห์จัดนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อยขึ้นบริเวณป่ากุศชมภู โดยให้ครอบครัวผู้อพยพครอบครัวละ 15 ไร่ แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 2 ไร่ และที่ทำกิน 13 ไร่ มีราษฎรอพยพเข้าไปอยู่ในนิคม 60% ของผู้ถูกอพยพทั้งหมด (768 ครอบครัว) ส่วนผู้ที่สูญเสียที่ทำกินจะไม่ได้รับการจัดสรรที่ดิน แต่ได้รับค่าทดแทน

2. การจ่ายค่าทดแทน การสร้างเขื่อนจะทำให้พื้นที่ถูกน้ำท่วม 182,500 ไร่ สำนักงานพลังงานแห่งชาติเตรียมจ่ายค่าทดแทนให้ชาวบ้าน 2,850 แปลง (39,800 ไร่) แต่ในความเป็นจริงจ่ายเพียง 2,816 แปลง (39,626 ไร่)

ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ที่ดินที่จัดสรรให้ตั้งเป็นนิคมสร้างตนเองถ้าโคมน้อย เป็นพื้นที่ลาดชัน ดินเป็นลูกรัง หินดานมีทรายปน ทुरुกันดารไม่เหมาะกับการเกษตรกรรม ทำให้ชาวบ้านที่อพยพมาต้องทิ้งที่ทำกินเพราะอยู่ไม่ได้ การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของรัฐบาลไม่ค่อยเนื่อง ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนา แทนที่ชาวบ้านจะมีชีวิตที่ดีขึ้นกลับเลวลง หนี้สินมากมาย

การจ่ายค่าทดแทนก็จ่ายให้เฉพาะที่ดินที่มีเอกสารสิทธิในขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ ทำให้การจ่ายค่าชดเชยไม่ครอบคลุมผู้เสียหาย ราคาที่ชดเชยต่ำกว่าความเป็นจริง รัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญว่าจะหาซื้อที่ดินผืนใหม่ได้หรือไม่ สรุปคือการชดเชยไม่เพียงพอต่อความเสียหายที่ได้รับ

จากปัญหาดังกล่าวชาวบ้านไม่สามารถดำรงชีวิตให้ดีขึ้นได้ ต้องส่งลูกหลานเข้าเมืองไปหางานทำและส่งเสียเงินกลับมาเลี้ยงครอบครัว อาชีพประมงที่เป็นความหวังก็พึ่งไม่ได้ เพราะหลังการสร้างเขื่อนปลาเศรษฐกิจหายไป เหลือแต่ปลาที่ไม่มีราคา การจับปลาก็มีข้อจำกัดเยอะ ชาวบ้านบางส่วนต้องเข้ากรุงเทพฯ หารายได้ด้วยการค้าขายเขาไปขาย

ข้อเรียกร้องของประชาชน

1. ขอให้จัดสรรที่ดินที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรกรรม
2. ขอให้รัฐบาลจ่ายค่าชดเชยเนื่องจากการสูญเสียโอกาสย้อนหลังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 จนถึงปัจจุบัน
3. ให้รัฐบาลคืนบ้าน โนนจันทร์เก่าที่ กฟผ. บิดไป คืนให้ชาวบ้านพร้อมเอกสารสิทธิ
4. ให้รัฐบาลจัดตั้งกองทุน เพื่อฟื้นฟูชีวิตและชุมชนให้กับราษฎรที่ได้รับผลกระทบ
5. ให้ราษฎรได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หากไม่ดำเนินการแก้ไข และปฏิบัติตามราษฎรจะอพยพกลับไปอยู่ถิ่นฐานที่จากมา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากปัญหาที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำต่างๆของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตรและอุตสาหกรรมในฤดูแล้ง ปัญหาอุทกภัยในฤดูฝนและปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำในลำน้ำ การแก้ปัญหามักจะนำมาใช้คือการสร้างเขื่อนเพื่อควบคุมปริมาณและคุณภาพของน้ำในลุ่มน้ำนั้นๆ ซึ่งในการก่อสร้างเขื่อนแต่ละแห่ง นอกจากประโยชน์ที่จะได้รับแล้ว สิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นก็คือผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมหรือด้านสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบที่เกิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในพื้นที่ จึงเป็นคำถามตั้งต้นว่า การบริหารจัดการภาครัฐที่ดำเนินการอยู่ทุกวันนี้ ดีพอหรือเหมาะสมหรือไม่สำหรับการดำรงชีวิตอยู่ต่อไปของผู้ที่ได้รับผลกระทบ ที่จะทำให้พวกเขาเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าหรือเท่ากับก่อนการสร้างเขื่อน

จากการวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนในอดีต 4 เขื่อนคือ เขื่อนภูมิพล เขื่อนเขาแหลม เขื่อนศรีนครินทร์และเขื่อนรัชชประภา พบว่า การบริหารจัดการที่มีต่อราษฎรผู้อพยพออกจากพื้นที่น้ำท่วมเป็นลักษณะที่ใช้อำนาจรัฐเข้ามาจัดการ (Top down Approach) โดยผู้อพยพไม่มีสิทธิในการต่อรองใดๆและต้องยอมทำตามที่ภาครัฐกำหนดทุกอย่าง ภายใต้แนวคิดที่ว่า คนส่วนน้อยต้องเป็นผู้เสียสละเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ รวมทั้งจากมุมมองในการสร้างเขื่อนซึ่งถือเป็นนโยบายสาธารณะที่มุ่งเน้นประโยชน์ที่จะได้รับแต่มองข้ามความสูญเสียของคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องเป็นผู้เสียสละด้วยความไม่เต็มใจ เท่าที่ผ่านมาในการก่อสร้างเขื่อนแต่ละแห่งมุ่งเน้นวัตถุประสงค์หลักคือการก่อสร้างตามกำหนด ทำให้มองข้ามการบริหารจัดการที่มีต่อผู้อพยพ เพียงแต่ทำให้ย้ายออกจากพื้นที่ โดยไม่ได้สนใจชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพหลังการก่อสร้างเขื่อน

อย่างไรก็ตามการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ที่มีต่อผู้อพยพของการก่อสร้างเขื่อนในอดีต มักดำเนินกิจกรรมควบคู่กัน 4 ด้านคือ การประชาสัมพันธ์ การจัดสรรที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้กับผู้อพยพ การจ่ายค่าชดเชย และการจัดระบบสาธารณูปโภค ซึ่งมีผลกระทบเกิดขึ้นมากมาย เนื่องจากไม่ได้เป็นวิธีการที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของราษฎรผู้ที่ต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิม

ในด้านการประชาสัมพันธ์เท่าที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มีการประชาสัมพันธ์น้อยและล่าช้าไม่ทันต่อการอพยพ ทำให้ราษฎรขาดความรู้และความเข้าใจอย่างแท้จริง การเตรียมการอพยพไม่เหมาะสม ล่าช้า บางครั้งพื้นที่เดิมเริ่มเก็บกักน้ำก่อนที่พื้นที่ใหม่จะมีความพร้อม จึงต้องโยกย้ายกันอย่างกะทันหัน ประสบปัญหาทั้งด้านที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ยกเว้นเขื่อนเขี้ยวหลานหรือเขื่อน

รัชชประภาที่มีการเตรียมความพร้อมเป็นขั้นตอนอย่างดี ทำให้ผู้อพยพไม่มีปัญหาในการโยกย้ายถิ่นฐานเข้าไปอยู่ในที่แห่งใหม่

ในด้านที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ในอดีตรัฐมักจัดสรรที่ดินให้กับราษฎร จึงไม่มีปัญหาในด้านที่อยู่อาศัย แต่ปัญหาที่พบเสมอคือเรื่องน้ำอุปโภคบริโภคและที่ทำกิน เพราะแต่เดิมผู้อพยพอาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำทั้งสองฝั่งแม่น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ทำกินเพียงพอกับความต้องการของครอบครัว แต่เมื่ออพยพแล้ว ที่ดินทำกินลดลงมาก เนื่องจากรัฐไม่สามารถจัดสรรให้เป็นธรรมชาติตามข้อเท็จจริง ที่สำคัญคือที่ดินทำกินที่จัดสรรมักเป็นที่สูงอยู่เหนือระดับน้ำท่วมถึง ตั้งอยู่บนเนินซึ่งดินส่วนใหญ่มักจะเป็นดินภูเขา มีความอุดมสมบูรณ์น้อย ทำให้ประชาชนที่อพยพต้องประสบปัญหาต่างๆ เช่น ผลผลิตต่ำ ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงดินเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาการขาดแคลนน้ำที่จะใช้ในการเพาะปลูก เพราะอยู่บนที่สูง ยากแก่การนำน้ำจากแหล่งน้ำไปใช้นอกจากนั้นการเลือกตำแหน่งที่อยู่อาศัยที่ทำกิน ทำโดยการจับสลาก ทำให้ครอบครัวที่เลขอยู่เป็นกลุ่มใกล้ชิดกับญาติพี่น้อง ต้องกระจัดกระจายไปคนละทิศละทาง ยากแก่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันดังที่เคยเป็นมา รวมทั้งปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและเพื่อนบ้านใหม่ที่อยู่มาก่อนทำให้เกิดปัญหามากมาย บางครั้งรุนแรงถึงกับต้องทิ้งถิ่นฐานที่ทำกินไปหาที่อยู่ใหม่ ทำให้ชีวิตประสบความลำบาก ในขณะที่ผู้อพยพจากเขื่อนรัชชประภา ได้อพยพไปอยู่ในที่อุดมสมบูรณ์ด้านท้ายเขื่อน มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินเพียงพอ มีการเตรียมการอพยพที่เหมาะสม ทำให้ชีวิตของผู้อพยพดีกว่าเดิม

ในด้านการจ่ายเงินชดเชย ส่วนใหญ่มีปัญหาจากการไม่ได้รับค่าชดเชยที่เป็นธรรม เนื่องจากที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ แต่มีความอุดมสมบูรณ์ อยู่อาศัยกันมานานหลายชั่วอายุคน เมื่อมาตีเป็นราคาตามกำหนดของรัฐ จึงไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นจริง บางครอบครัวไม่มีที่ทำกินก็ไม่ได้รับเงินค่าชดเชย ทั้ง ๆ ที่วิถีชีวิตของพวกเขาที่ได้รับผลกระทบโดยตรงเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ผู้ที่มีอาชีพรับจ้างหรือบริการในด้านต่างๆ

นอกจากนี้ในด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ ส่วนใหญ่ได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น มีสถานที่ราชการบริการทุกด้านดีขึ้นเช่น โรงเรียน สถานีอนามัย สถานีตำรวจ แต่การบริการบางอย่างก็พัฒนาไม่ครอบคลุม เช่นระบบไฟฟ้า ทั่วๆไปบางเขื่อนก่อสร้างเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าให้คนส่วนมาก แต่ผู้อพยพกลับไม่มีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง ดังเช่นผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล เป็นต้น

จากการบริหารจัดการที่ภาครัฐกระทำต่อผู้อพยพในอดีต มีผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้น สรุปเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้คือ

ด้านเศรษฐกิจ ในด้านบวกมีกรณีเดียวคือ รายกรมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนผลกระทบเชิงลบคือ ที่ดินทำกินที่รัฐจัดสรรให้น้อยลงกว่าเดิมเกือบทุกครัวเรือน ไม่เพียงพอต่อการอยู่อาศัยและการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร โดยเฉพาะหากครอบครัวมีลูกหลายคนและแยกครัวเรือนออกไปจะประสบกับความยากลำบากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ที่ดินที่ได้รับมีคุณภาพต่ำ บางรายจับฉลากได้แปลงบริเวณที่ดอนหรือเนินเขา อาจใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเกษตรได้ไม่เต็มที่ บางรายได้แปลงที่สภาพดินเป็นลูกรังหรือเป็นดินปนหิน ไม่สามารถใช้เพาะปลูกได้ จนบางรายต้องทิ้งร้างเพราะผลผลิตที่ได้อยู่ในระดับต่ำไม่พอเลี้ยงครอบครัวต้องหาอาชีพนอกเกษตรกรรมทั้งในและนอกนิคมเป็นรายได้เสริมหรือเป็นอาชีพหลักของครอบครัว วิธีชีวิตราษฎรต้องเปลี่ยนไปจากเดิมมาก โดยเฉพาะในช่วงก่อนการอพยพชุมชนส่วนใหญ่มีวิธีการผลิตแบบพึ่งพิงระบบอุปถัมภ์จำเป็นต้องเปลี่ยนเป็นระบบแลกเปลี่ยนเงินตรา รวมทั้งปัญหาในเรื่อง การขาดแคลนน้ำ โดยเฉพาะพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำสำคัญ น้ำจากอ่างเก็บน้ำไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรมีลักษณะเป็นลูกเนินมีความลาดชัน น้ำจากอ่างเก็บน้ำดังกล่าวสามารถนำมาใช้ประโยชน์เฉพาะบริเวณที่ปลูกบ้านอยู่อาศัยเท่านั้น

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่งคือ การที่รายจ่ายของผู้อพยพเพิ่มขึ้นแม้ว่ารายได้จะเพิ่มขึ้น ทำให้ส่วนใหญ่เป็นหนี้สิน ไม่มีเงินออม และประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิต กรณีผู้อพยพจากเขื่อนรัชชประภา กลุ่มที่ใช้ทุนตนเองมีรายได้ 46,575 บาทต่อครัวเรือนต่อปี กลุ่มที่กู้จากธ.ก.ส. มีรายได้สุทธิ 34,301 บาทต่อครัวเรือนต่อปี มากกว่าก่อนการอพยพ ซึ่งมีรายได้ 27,974 บาทต่อครัวเรือนต่อปี นับว่าผู้อพยพมีรายได้ดีกว่าก่อนการอพยพ รวมทั้งปัญหาจากการจ่ายค่าชดเชยของรัฐที่ไม่เป็นธรรม สืบเนื่องจากที่ดินของชาวบ้านในเขตชุมชนเดิมก่อนน้ำท่วมมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ขาดเอกสารสิทธิ์ หรือมีเพียงเอกสารสิทธิ์ขั้นต้น ลักษณะของที่ดินดังกล่าวจึงมีค่าเชิงการใช้ประโยชน์เพาะปลูกสูง แต่มีค่าเชิงได้รับค่าชดเชยต่ำ ดังนั้นเมื่อมีการเวนคืนที่ดินโดยจ่ายค่าชดเชยชาวบ้านส่วนใหญ่จึงได้รับค่าชดเชยไม่มากนัก เมื่อบวกกับความเสียหาย จึงก่อให้เกิดอคติด้านลบ เนื่องจากภาครัฐจ่ายค่าชดเชยไม่เป็นธรรม นอกจากนี้การขาดการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ในการผลิตและการตลาดจากภาครัฐ เนื่องจากมีขนาดที่ดินจำกัดจึงจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อพัฒนาการผลิตให้มีประสิทธิภาพและช่วยให้ได้ผลผลิตสูงกว่าเดิม รวมทั้งการสนับสนุนส่งเสริมความรู้ทางด้านการตลาด ทำให้ราษฎรไม่มีอำนาจต่อรองใดๆ ทั้งในการซื้อและการขาย

สำหรับผลกระทบด้านสังคม ในด้านบวกมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานดีกว่าเดิม เพราะรัฐจัดสร้างระบบสาธารณูปโภคให้ใหม่ ทั้งถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา วัด โรงเรียน สถานี

อนามัย ฯลฯ แต่ในด้านลบพบว่า การบริการบางอย่างยังพัฒนาไม่ครอบคลุม เช่นระบบไฟฟ้า ทั่วๆ ที่บางเขื่อนก่อสร้างเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าให้คนส่วนมาก แต่ผู้อพยพกลับไม่มีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล นอกจากนี้ระบบสาธารณสุขปภคและสาธารณสุขการขั้นพื้นฐานที่สร้างไว้บางอย่างมิได้รับการดูแลเท่าที่ควรเนื่องจากขาดงบประมาณอันก่อให้เกิดสภาพเสื่อมโทรมขึ้น เช่น ในชุมชนใหม่เขื่อนศรีนครินทร์ ถนนลาดยางในช่วงราว 25 กิโลเมตรจากบ้านท่ากระดานไปยังอำเภอศรีสวัสดิ์ มิได้รับการดูแลบำรุงรักษา เนื่องจากท้องถิ่นขาดงบประมาณ ทำให้บางช่วงกลายเป็นถนนลูกรังทั่วๆ ที่เป็นที่ยังเสียมการท้องเที่ยว นอกจากนี้ระบบน้ำประปาที่ขาดประสิทธิภาพเนื่องจากค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมและค่าดำเนินงานสูง

ผลจากการจัดสรรที่ดินใหม่โดยการจับฉลากทำให้เครือญาติต้องแยกกันอยู่ โดยเฉพาะครอบครัวที่เคยอยู่กันเป็นกลุ่มใกล้ชิดกับญาติพี่น้อง ต้องกระจายออกไปอยู่ห่างกัน ทำให้ยากแก่การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บางครั้งปัญหารุนแรงมากจนถึงละทิ้งที่ทำกินที่จัดสรรให้ก็พบได้ทั่วไป

ด้านสภาพแวดล้อม ผลกระทบด้านบวกของสภาพแวดล้อม จะพบได้เพียงเขื่อนรัชชประภาแห่งเดียวที่ทำการจัดสรรพื้นที่ดินทำกินเขื่อนที่มีความอุดมสมบูรณ์ให้กับผู้อพยพ และขนาดพื้นที่ที่จัดสรรให้ก็เพียงพอ มีการจัดระบบแหล่งน้ำอุปโภค-บริโภค พร้อมทั้งน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอและทั่วถึงทั้งหมู่บ้าน โดยพัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติภายในบริเวณที่จัดสรร เช่น บ่อน้ำสาธารณะ และจัดให้มีระบบการนำน้ำจากเขื่อนโดยวิธีการฝังท่อรับน้ำจากอ่างเก็บน้ำแล้วนำมาผ่านระบบประปาเพื่อแจกจ่ายให้แก่หมู่บ้านอพยพได้ตลอดทั้งปี แต่เขื่อนอื่นๆ ผู้อพยพส่วนใหญ่จะประสบปัญหาแบบเดียวกันคือ คุณภาพของที่ดินทำกินไม่ดีพอ ผู้อยู่อาศัยในเขตชุมชนจัดสรรใหม่มีความรู้สึกว่ที่ดินทำการเกษตรที่ได้รับการจัดสรรบางส่วนมีคุณภาพต่ำยากแก่การพัฒนาให้ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ดี เนื่องจากคุณภาพของดิน นอกจากนี้ราษฎรส่วนใหญ่ยังขาดแคลนแหล่งน้ำ พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด อาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำสำคัญ น้ำจากอ่างเก็บน้ำไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรมีลักษณะเป็นลูกเนินมีความลาดชัน น้ำจากอ่างเก็บน้ำดังกล่าวสามารถนำมาใช้ประโยชน์เฉพาะบริเวณที่ปลูกบ้านอยู่อาศัยเท่านั้น

จากสถานการณ์ข้างต้น พอสรุปได้ว่า การก่อสร้างเขื่อนเขื่อนขนาดใหญ่มักมีผลกระทบต่อผู้อพยพเป็นจำนวนมาก ในขณะที่การบริหารจัดการก็เป็นการจัดการแบบเดิมโดยมีหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งรับผิดชอบ และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจากหน่วยงานอื่นๆบ้าง แต่ก็ เป็นเพียงคณะกรรมการปฏิบัติงานร่วม ไม่ได้มีความรับผิดชอบร่วมกันโดยตรง ทำให้ปัญหาเดิมๆ

ยังคงอยู่โดยไม่มี การแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ผู้อพยพยังคงประสบปัญหาเช่นเดิม ในขณะที่รูปแบบที่ทำแล้วมีผลดีต่อผู้อพยพอย่างเชื่อนรัชชประภา กลับไม่ได้นำมาใช้หรือพัฒนาให้เหมาะสมกับ ผู้อพยพ ทั้งการจัดรูปแบบการอพยพ เรื่องของคุณภาพชีวิตและความพึงพอใจในชีวิตในด้านต่าง ๆ ทำให้ผู้อพยพต้องประสบปัญหาชีวิตที่ด้อยลงกว่าเดิมเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ในปีพ.ศ. 2535 คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้กำหนดพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดให้โครงการก่อสร้างขนาดใหญ่จะต้องทำการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) เพื่อดำเนินการให้โครงการมีความเหมาะสมในด้านสิ่งแวดล้อม และวิศวกรรมควบคู่กันไป ทำให้การดำเนินการบริหารจัดการโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ให้ความสำคัญในเรื่องผลกระทบสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทั้งนี้โครงการเขื่อนต่าง ๆ ที่จัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมจึงต้องมีการศึกษาอย่างรอบคอบ รวมทั้งจะต้องประเมินต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจก่อสร้าง โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ โครงการพัฒนากลุ่มน้ำป่าสักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่ มีผลกระทบต่อชีวิตของผู้คนเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการก่อสร้างในพื้นที่ราบลุ่มซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ซึ่งในการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ มีผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อราษฎรจำนวน 7,700 ครอบครัว ต้องอพยพ 3,847 ครอบครัว 15,078 คนและมีจำนวนที่ดินที่ต้องจ่ายค่าทดแทนทรัพย์สิน 100,500 ไร่ 11,700 แปลง

การบริหารจัดการภาครัฐแนวทางใหม่ที่ใช้กับผู้อพยพ ซึ่งได้หาวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการกับผู้อพยพในอดีต ได้เริ่มนำมาใช้ในกรณีของเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เป็นครั้งแรก โดยดำเนินงานในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการด้านต่างๆ จากหน่วยงานภาครัฐหลายๆหน่วยงานมาร่วมดำเนินการกับหน่วยงานหลัก ประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนากลุ่มน้ำป่าสักอันเนื่องมาจากพระราชดำริและคณะอนุกรรมการบริหารต่างๆ โดยคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนากลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำหน้าที่กำกับ ดูแล และให้คำปรึกษาการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการ ซึ่งรับผิดชอบการดำเนินการในแต่ละด้าน ซึ่งมีการดำเนินการต่อผู้อพยพ 4 ประการ คือ

1. ด้านการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับผู้อพยพ โดยคณะอนุกรรมการและคณะปฏิบัติงานด้านการประชาสัมพันธ์ ได้ประจวบร่วมกับราษฎร เก็บข้อมูลเพื่อการดำเนินการจัดทำเอกสารเผยแพร่และชี้แจงขั้นตอนการดำเนินงานของภาครัฐ
2. ด้านการจัดหาที่ดิน โดยคณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน ได้ดำเนินการตกลงซื้อขายหรือเวนคืนและจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม รวมทั้งเตรียมการจัดหาที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ แต่ราษฎรที่อพยพทั้งหมดเลือกขอรับเงินชดเชยพิเศษแทน

การจัดสรรที่ดินแปลงอพยพและดำเนินการอพยพตนเอง ซึ่งคณะอนุกรรมการจัดหาที่ดินก็ได้ดำเนินการจ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินให้กับผู้อพยพ

3. ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ภาครัฐได้ดำเนินการสนับสนุนในด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ เช่นถนนเข้าหมู่บ้าน ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านในพื้นที่ที่ราษฎรได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่

4. ด้านการพัฒนาอาชีพ โดยคณะอนุกรรมการพัฒนาอาชีพและหน่วยงานพัฒนาของจังหวัดได้ร่วมกันส่งเสริมให้ผู้อพยพมีอาชีพหลักและอาชีพเสริม

แม้ว่าจะมีการดำเนินการภาครัฐต่อผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ซึ่งได้ปรับปรุงแนวทางแก้ไขปัญหาจากที่ผ่านมาในอดีต แต่ก็ยังคงมีผลกระทบด้านลบที่คงอยู่ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า การถือครองที่ดิน ร้อยละ 52.9 ประชาชนไม่มีที่ดินทำการเกษตรต้องเช่าที่ดินของผู้อื่น คราวเรือนส่วนใหญ่ใช้ที่ดินเพื่อการปลูกบ้านและเป็นที่อยู่อาศัย ประมาณ 1.1 ไร่/ครัวเรือน และใช้ที่ดินประมาณ 10 ไร่เพื่อทำการเกษตร ไม่เพียงพอต่อสมาชิกในครัวเรือน เป็นสาเหตุใหญ่ของการเปลี่ยนแปลงอาชีพไปสู่อาชีพรับจ้าง นอกจากนี้ การขาดความรู้ในด้านการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การเตรียมความพร้อมให้กับราษฎรในเรื่องการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ความรู้ในด้านอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นไม่ดีพอ ทำให้ราษฎรเสียโอกาสที่จะเข้าถึงทรัพยากรก่อนคนอื่นอย่างที่จะควรจะเป็นเช่น อาชีพการประมง และการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ราษฎรผู้อพยพเห็นว่าการเตรียมความพร้อมของรัฐไม่เหมาะสม และรู้สึกไม่พอใจหน่วยงานพัฒนาชุมชนในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มต่างๆ ด้านการตลาด การติดตามประเมินผลและการฝึกอบรมต่าง ๆ

สำหรับกรณีของเงินชดเชยที่ราษฎรได้รับจากทางราชการนั้น แม้ว่าผู้อพยพจะได้รับเงินชดเชยมากกว่าที่ผ่านมาในอดีต แต่ก็มีปัญหาทางด้านการบริหารเงินที่ได้รับ เนื่องจากขาดความรู้และไม่มีที่ปรึกษา ทำให้การใช้เงินชดเชยเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ทำให้มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นและเป็นเหตุให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม

ในด้านสังคม ราษฎรผู้อพยพมีความเห็นว่า ภาครัฐทำการประชาสัมพันธ์ช้าเกินไป และไม่มีความชัดเจน มีการปกปิดข้อมูลบางอย่าง บางพื้นที่มีการประชาสัมพันธ์แค่ 2 เดือนก่อนการก่อสร้าง ทำให้ผู้อพยพไม่มีความพร้อมในการเตรียมตัวและขาดข้อมูลในการตัดสินใจ มีปัญหาในการอพยพโยกย้าย ที่สำคัญที่สุดคือ การตัดสินใจรับเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินของรัฐทำให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมายและเมื่อราษฎรประสบปัญหาที่ขาดการช่วยเหลือ ดูแล ติดตาม ประเมินผลจากภาครัฐ ปล่อยให้หน่วยงานของจังหวัดรับผิดชอบ เช่นคณะกรรมการพัฒนาอาชีพ

ของราษฎร ซึ่งไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจัง สร้างปัญหาชีวิตความเป็นอยู่เป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าจากการประเมิน โครงการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ในด้านเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่อพยพ พบว่า ทางด้านเศรษฐกิจชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรที่อพยพดีขึ้น ร้อยละ 30.20 ปานกลาง ร้อยละ 17.80 และชีวิตความเป็นอยู่แย่ลง ร้อยละ 52.00 ส่วนทางด้านสังคม สรุปได้ว่าชีวิตความเป็นอยู่โดยรวมดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 24.0 ปานกลาง ร้อยละ 38.90 และด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 36.50

ด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่เรื่องคุณภาพของที่ดินทำกินและแหล่งน้ำสำหรับอุปโภค/บริโภคและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยคุณภาพของที่ดินทำกินไม่อุดมสมบูรณ์ ไม่มีแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร เนื่องจากที่ดินที่จะต้องซื้อเพื่ออพยพมาอยู่ใหม่นั้น ที่ดินที่มีคุณภาพดีมีราคาสูงขึ้นมา ที่ดินที่สามารถซื้อได้ก็อยู่ห่างไกล ไม่อุดมสมบูรณ์ และไม่ได้อยู่ในพื้นที่รับน้ำจากอ่างเก็บน้ำ รวมทั้งในด้านที่อยู่อาศัยก็มีปัญหาในเรื่องการขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค ต้องอาศัยน้ำฝนและน้ำบาดาล ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำได้เพราะอยู่ในที่สูง ประปาหมู่บ้านไม่ทั่วถึง

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าราษฎรผู้อพยพส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ด้อยลงกว่าเดิม ซึ่งเป็นผลโดยตรงจากการบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงสำรวจ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการเดลฟาย (Delphi Technique) เพื่อให้ได้การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม ที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้ได้นำแนวความคิดที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์ ได้แก่

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ซึ่งได้อธิบายถึงการสำรวจจำนวนหมู่บ้าน คริวเรือนและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม การกำหนดค่าชดเชยทดแทนทรัพย์สินและที่ดินที่ถูกน้ำท่วม การวางรูปแบบการจัดตั้งชุมชน การวางผังชุมชนในถิ่นที่อพยพ การจัดรูปแบบหมู่บ้านผู้อพยพ การวางแผนพัฒนาชุมชน และการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ

แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหา ได้ชี้ให้เห็นแนวทางสร้างความเข้าใจกับปัญหา เพื่อให้รู้สาเหตุของปัญหา ใช้ความรู้ทางเทคนิคเพื่อนำไปสู่การวางนโยบายสู่การปฏิบัติ ความมุ่งมั่นในการที่จะเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคได้ รวมถึงการเลือกจังหวะเวลาที่เหมาะสม

แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ซึ่งหมายถึงสภาพการ"กินดี อยู่ดี" หลักในการประเมินคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 และแนวทางการประเมินคุณภาพชีวิตในมิติอื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วยด้านจิตวิสัยและวัตถุวิสัย ปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตเช่น ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคม

แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ ซึ่งกล่าวถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทางสภาพแวดล้อม ความมั่นคงของบุคคลและความมั่นคงของชุมชน

แนวคิดนิเวศวิทยากับ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำ ซึ่งกล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาลุ่มน้ำ โดยเฉพาะการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพในด้านต่าง ๆ

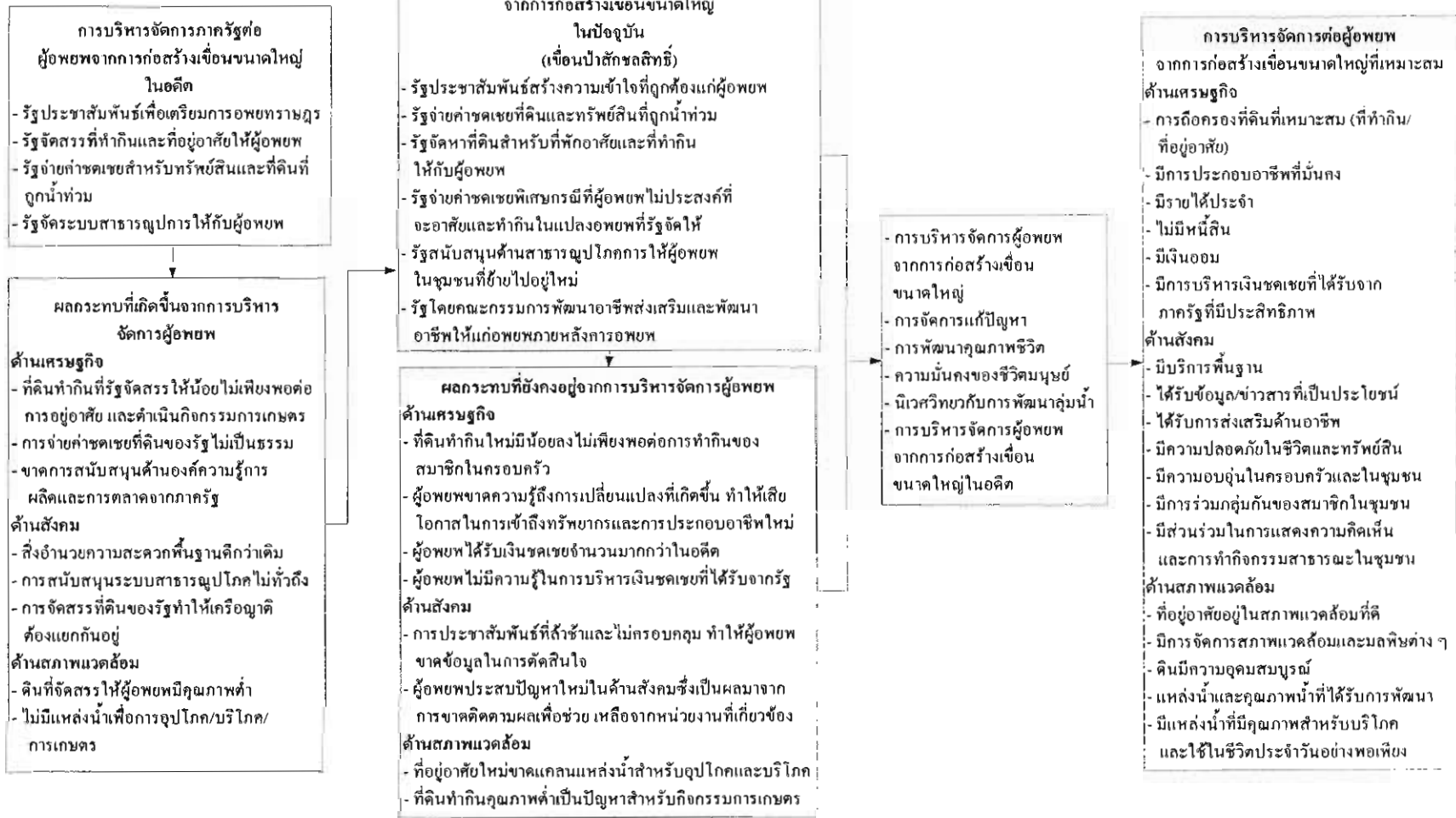
จากแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดว่า รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ควรจะดำเนินการในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

ด้านเศรษฐกิจ ราษฎรผู้อพยพควรมีการถือครองที่ดินที่เหมาะสมทั้งที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยต้องมั่นคง แข็งแรง มีขนาดที่เพียงพอ ส่วนที่ดินทำกิน นอกจากจะให้ความสำคัญกับความอุดมสมบูรณ์แล้ว ควรมีจำนวนที่เพียงพอต่อการทำกินของสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งจะทำให้มีการประกอบอาชีพที่มั่นคง มีรายได้ประจำ เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือน ไม่มีหนี้สิน มีการเก็บออมเงิน สิ่งสำคัญคือจะต้องมีการบริหารเงินชดเชยที่ได้รับจากภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งรัฐต้องเป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้ในเรื่องการบริหารเงินชดเชยอย่างเหมาะสม

ในด้านสังคม ผู้อพยพควรได้รับการบริการพื้นฐานที่ดี ไม่ว่าจะเป็นสถานอนามัย วัด โรงเรียน สถานีตำรวจ ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การคมนาคมภายในชุมชนและการติดต่อกับภายนอก การได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ทันต่อเหตุการณ์ มีการส่งเสริมอาชีพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริมตามความถนัดและความต้องการของราษฎร มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีความสัมพันธ์ในครอบครัวแน่นแฟ้น ครอบครัวมีความอบอุ่น ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชนดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ มีโอกาสเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น กลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มอื่น ๆ ที่สามารถสร้างประโยชน์ร่วมกัน มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนส่วนรวม รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ที่สำคัญคือมีความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่างๆคือทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม

ด้านสภาพแวดล้อมของผู้อพยพในที่แห่งใหม่ ควรจัดให้อยู่อาศัยในพื้นที่ที่มีการจัดการสภาพแวดล้อมให้เหมาะแก่การอยู่อาศัย เช่นการจัดการขยะ น้ำเสียและสารพิษต่าง ๆ ไม่ให้เกิดมลพิษในชุมชน จัดสรรที่ดินทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีการพัฒนาให้มีคุณภาพเหมาะสมแก่การประกอบอาชีพทางการเกษตร มีการพัฒนาแหล่งน้ำให้มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของชุมชน มีพื้นที่ป่าไม้ที่เพิ่มขึ้น ไม่ถูกทำลาย มีแหล่งน้ำสะอาดสำหรับบริโภคและใช้ในชีวิตอย่างพอเพียง

การบริหารจัดการผู้อพยพตามแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปเบื้องต้นว่าจะสามารถทำให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เหมาะสมกับการที่ผู้อพยพต้องเป็นผู้เสียสละเพื่อการพัฒนาประเทศและความสุขสบายของคนจำนวนมากที่ได้รับประโยชน์จากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ทั้งทางตรงและทางอ้อม และเชื่อว่าการบริหารจัดการภาครัฐที่เหมาะสมนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการผู้อพยพที่จะเกิดขึ้นจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอนาคต ดังแสดงให้เห็นตามแผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของกรอบแนวคิดในการวิจัยในภาพ 8 ดังนี้คือ

ภาพ 8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กรณีศึกษาเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ตำบลหนองบัว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ที่มีการดำเนินการแตกต่างจากการบริหารจัดการผู้อพยพในอดีต และเป็นโครงการพัฒนาลุ่มน้ำ โครงการแรกที่ไม่มีการจัดสรรที่ดินให้กับผู้อพยพ แต่มีการจ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพทำให้เกิดปัญหาตามมา ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพไม่ดีขึ้นกว่าเดิมอย่างที่ควรจะเป็น จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทราบถึงรูปแบบที่เหมาะสมในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในทุกมิติ โดยได้ดำเนินการศึกษาเพื่อให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เป็น 3 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

ขั้นตอนที่ 2 เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ ศึกษาถึงการบริหารจัดการภาครัฐตามความคิดเห็นและความต้องการของราษฎรผู้อพยพ

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ ศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ เป็นผู้อพยพออกจากพื้นที่เดิมจากการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ และย้ายถิ่นไปอยู่ในที่แห่งใหม่ในเขตจังหวัดลพบุรี ใน 3 อำเภอ คือ อำเภอพัฒนานิคม อำเภอชัยบาดาลและอำเภอท่าหลวง จำนวน 8 ตำบล ครอบคลุม 30 หมู่บ้าน มีผู้อพยพจำนวน 2,689 ครัวเรือน 10,376 คน

ประชากรตัวอย่าง

ในการศึกษานี้ ได้ใช้กลุ่มประชากรตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 คือราษฎรที่อพยพจากการสร้างเขื่อน จำนวน 2,689 ครัวเรือน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นไปตามโอกาสทางสถิติ (non-probability sampling) โดยใช้แบบโควตา (quotas sample) และคำนวณขนาดของตัวอย่างจากสูตร (Yamane, 1973: 725) คือ

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
 N = จำนวนประชากร
 e = ความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง

โดยในการศึกษานี้ขอมให้มีคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ดังนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่างจากประชากรกลุ่มที่ 1 คือ 350 ครัวเรือน ตามสูตรการคำนวณ ดังนี้

$$\begin{aligned} N &= \frac{2689}{1 + 2689(0.05)^2} \\ &= 348.20 \quad \text{ครัวเรือน} \\ \text{กำหนดเป็น} &= 350 \quad \text{ครัวเรือน} \end{aligned}$$

ในการศึกษานี้คำนวณได้กลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 350 ครัวเรือน โดยทำการสัมภาษณ์ตัวแทนครัวเรือนละ 1 คน ซึ่งเป็นผู้ที่รับรู้เรื่องการอพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ของครัวเรือนเป็นอย่างดี

กลุ่มที่ 2 จำนวน 12 คน ได้แก่ ตัวแทนของราษฎรผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จาก 8 ตำบล ๆ ละ 1 คน เป็นจำนวนทั้งสิ้น 8 คน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการผู้อพยพหน่วยงานละ 1 คน คือ หน่วยงานจัดหาที่ดิน หน่วยงานจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ผู้ประสานงานกรมชลประทาน และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในช่วงที่ดำเนินการก่อสร้าง ในการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ครั้งนี้ การคัดเลือกตัวแทนจะเน้นให้ผู้ร่วมสนทนาเป็นผู้อพยพที่ได้รับผลกระทบจากการบริหารจัดการภาครัฐจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เหมือนกันและสามารถแสดงความคิดเห็นในฐานะตัวแทนของผู้อพยพได้ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เจาะจง

เพื่อจะหาข้อมูลที่ต้องการ ตรงประเด็นและตรงตามจุดหมายของการศึกษา รายละเอียดของประชากร ดังตาราง 5

ตาราง 5 ประชากรและประชากรตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ลำดับ ที่	อำเภอ	หมู่	ตำบล	ชื่อหมู่บ้าน	ประชากรกลุ่มตัวอย่าง			
					ครัวเรือน	คน	กลุ่ม 1	กลุ่ม 2
1	พัฒนานิคม	4	มะนาวหวาน	แสนสุข	74	231	10	
2		6	มะนาวหวาน	น้ำพระทัย	495	1,720	64	
3		2	มะนาวหวาน	เฉลิมพระเกียรติ	31	89	4	
4		7	หนองบัว	หนองบัว	65	217	9	
5		4	หนองบัว	หนองบัวใหญ่	9	26	1	
6		6	หนองบัว	หนองบัวใหญ่	24	78	3	
7		11	หนองบัว	วัดแก่ง	19	81	3	
8		1	มะนาวหวาน	ชุมชนใหม่	40	140	5	
9		2	มะนาวหวาน	ชุมชนใหม่	90	312	12	
10		3	มะนาวหวาน	ชุมชนใหม่	67	298	9	
11		5	มะนาวหวาน	ชุมชนใหม่	74	297	10	
12	ชัยบาดาล	7	ชัยบาดาล	ชุมชนชัยบาดาลยุค ใหม่	256	964	33	
13		4	ชัยบาดาล	ประจักษ์พัฒนา	21	64	3	
14		6	ชัยบาดาล	ท่ามะกอกในพัฒนา	40	154	5	
15		7	ชัยบาดาล	เมืองทองพัฒนา	10	23	1	
16		1	ชัยบาดาล	ชุมชนทองพัฒนา	432	1,526	56	
17		11	มะกอกหวาน	ชุมชนชัยบาดาลพัฒนา	172	743	22	
18		1	มะกอกหวาน	มะกอกหวานพัฒนารา ชานูเคราะห์	285	1,373	37	
19		4	ม่วงค่อม	มะกอกหวานพัฒนารา ชานูเคราะห์	95	430	12	
20		2	ท่าคีนด้า	โคกมะขามป้อม พัฒนา	27	86	4	
21		5	ชัยบาดาล	ประจักษ์พัฒนา	18	69	2	

ตาราง 5 (ต่อ)

ลำดับ ที่	อำเภอ	หมู่	ตำบล	ชื่อหมู่บ้าน	ประชากรกลุ่มตัวอย่าง			
					ครัวเรือน	คน	กลุ่ม 1	กลุ่ม 2
22		7	ชัยบาดาล	ลำโกฏิทองพัฒนา	16	86	2	
23		4	ชัยบาดาล	โค้งพัฒนา	8	38	1	
24	ท่าหลวง	6	แก่งผักกูด	กาญจนภิเษก	87	295	11	
25		3	แก่งผักกูด	ไทยเจริญ	26	98	3	
26		3	แก่งผักกูด	ใหม่ปิกรี	56	312	7	
27		6	แก่งผักกูด	ใหม่แก่งผักกูด	28	108	4	
28		1	แก่งผักกูด	ใหม่ท่ากรวด ท่า กรวดพัฒนา	93	359	12	
29		1	ท่าหลวง	หน้าน้ำคกวงักัน หลวง	19	98	3	
30		9	ท่าหลวง	ชุมชนใหม่	12	61	2	
รวม	3 อำเภอ	8 ตำบล	30 หมู่บ้าน		2,689	10,376	350	

ตัวแทนผู้อพยพจาก 8 ตำบล

มะนาวหวาน	1
หนองบัว	1
ชัยบาดาล	1
มะกอกหวาน	1
ม่วงค่อม	1
ท่าดินดำ	1
แก่งผักกูด	1
ท่าหลวง	1

ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยจัดหาที่ดิน	1
หน่วยจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ	1
ผู้ประสานงานกรมชลประทาน	1
เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานช่วงที่	1
ดำเนินการก่อสร้าง	

รวมเป็นประชากรกลุ่มที่ 2

12

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูล que เก็บรวบรวมเพื่อทำการวิจัยแบ่งได้ 2 ประเภทคือ

1. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสารรายงานของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางการดำเนิน โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก (โครงการเขื่อนป่าสัก) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมทั้งจากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ และใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยวางรูปแบบไว้ดังนี้ คือ

การใช้แบบสอบถาม เป็นข้อคำถามทั้งปลายปิดและปลายเปิด โดยรายละเอียดของแบบสอบถามมี 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ประกอบด้วยคำถามที่เกี่ยวกับสภาพทั่วไป คือลักษณะทั่วไปของประชากร ได้แก่ เพศ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระดับการศึกษา การเป็นสมาชิกกลุ่มของคนในครัวเรือน และคำถามเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ จำนวนที่ดิน อาชีพ รายได้ หนี้สิน เงินชดเชยที่ได้รับจากภาครัฐ

ตอนที่ 2 ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับชีวิตความเป็นอยู่ก่อนการอพยพ

ตอนที่ 3 เป็นการสอบถามความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นราษฎรที่อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ในเรื่องของการบริหารจัดการที่ภาครัฐได้ดำเนินการต่อผู้อพยพผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการในเรื่องนั้น และความต้องการของผู้อพยพในเรื่องดังกล่าว โดยใช้แบบสอบถามซึ่งมีประเด็นคำถามในด้านต่างๆคือ การประชาสัมพันธ์ การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ การจัดสรรที่ดินให้กับผู้อพยพ การจัดการระบบสาธารณสุขปโภค และการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการหาข้อมูลจากประชากรกลุ่มที่ 2 โดยใช้แนวคำถามจากผลการวิเคราะห์ในข้อ 1 และ 2

4. การใช้วิธีการวิจัยเชิงอนาคตแบบเดลฟายเทคนิค (Delphi Technique) โดยการรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ 17 คน จำนวน 4 ครั้ง ในการพิจารณาให้ความคิดเห็นและรายละเอียดเพิ่มเติมยืนยันคำตอบของงานวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตอบคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัยทุกข้อ ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อ 1 คือ การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล จากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณคือ ข้อมูลทั่วไปของประชากร ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดยได้เปรียบเทียบกับชีวิตความเป็นอยู่ก่อนการอพยพ รวมทั้งได้รวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างด้านการบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพที่ผ่านมาและการบริหารจัดการภาครัฐตามความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งหลังจากเก็บข้อมูลทุกส่วนแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อให้ได้ค่าสถิติต่าง ๆ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา คือจำนวนและร้อยละ เป็นแนวทางการนำเสนอข้อมูลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ การศึกษาถึงการบริหารจัดการภาครัฐในความคิดเห็นและความต้องการของผู้อพยพ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสอบถามประชากรตัวอย่างกลุ่มที่ 1 คือตัวแทนของราษฎรผู้อพยพครัวเรือนละ 1 คนจำนวน 350 ครัวเรือน เพื่อสรุปถึงการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นผลมาจากการบริหารจัดการภาครัฐ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำไปเสนอให้ประชากรตัวอย่างกลุ่มที่ 2 คือตัวแทนของผู้อพยพในแต่ละตำบล จำนวน 8 คนและตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องคือ หน่วยงานจัดหาที่ดิน หน่วยงานจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ผู้ประสานงานกรมชลประทาน และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในช่วงที่ดำเนินการก่อสร้าง หน่วยงานฯ ละ 1 คน โดยใช้แนวทางการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อสรุปของการบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพที่ผ่านมาและการบริหารจัดการที่เป็นความต้องการของราษฎรในภาพรวม

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ การศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม โดยจะนำข้อสรุปที่ได้จากขั้นตอนที่ 2 ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 17 คน ให้ความเห็นโดยวิธีการวิจัยเชิงอนาคตแบบ Delphi Technique เพื่อยืนยันความถูกต้องของคำตอบจำนวน 4 ครั้ง ซึ่งการเลือกผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ขนาดของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จะใช้ผู้เชี่ยวชาญ 17 คน ตามข้อเสนอนี้จากผลการวิจัยของ Thomas T. Macmillan (เกษม บุญอ่อน, 2522 อ้างใน บุญธรรม กิจปรีดาปริสสุทธิ์, 2540: 166) ซึ่งพบว่าถ้าใช้ผู้เชี่ยวชาญตั้งแต่ 17 คนขึ้นไป ค่าอัตราความคลาดเคลื่อนจะลดลงประมาณ 0.2 ตลอดไป และไม่ควรรใช้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญต่ำกว่า 17 คนและไม่มากเกินไป

2. วิธีการเลือกผู้เชี่ยวชาญ จะใช้วิธี Critical Incident Technique โดยจะเลือกจากผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ จำนวน 1 คนและร้องขอให้ผู้เชี่ยวชาญท่านแรกแนะนำผู้เชี่ยวชาญต่อ จำนวน 3 ท่าน หลังจากนั้นก็ขอร้องให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน แนะนำผู้เชี่ยวชาญต่อท่านละ 3 ชื่อ ทำเช่นนี้จนได้ผู้เชี่ยวชาญมากพอแล้วจึงนำรายชื่อผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้มานับความถี่ที่ซ้ำ ๆ กัน เรียงตามลำดับจนได้ผู้เชี่ยวชาญครบตามจำนวนที่ต้องการ มาดำเนินการตามกระบวนการ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2540: 166) ซึ่งได้กำหนดคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญไว้ดังนี้คือ

2.1 เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการบริหารจัดการการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

2.2 เป็นผู้มีความรู้ประสบการณ์ในการบริหารจัดการการก่อสร้างและการอพยพราษฎรจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

2.3 เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือในสังคมและแวดวงวิชาการ

อนึ่ง ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการเรียนเชิญผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ คืออดีตอธิบดีกรมชลประทานให้เป็นผู้เชี่ยวชาญลำดับที่ 1 และจากนั้นได้ดำเนินการตามที่กำหนด จนได้ผู้เชี่ยวชาญครบทั้ง 17 ท่าน (รายชื่อผู้เชี่ยวชาญดังภาคผนวก ข)

3. การรวบรวมข้อมูล การวิจัยแบบเทคนิคเดลฟาย ปกติจะรวบรวมข้อมูลคือความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4-5 ครั้ง (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2540: 166) ในการวิจัยนี้จะรวบรวมข้อมูลจำนวน 4 ครั้ง โดยมีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้คือ

3.1 ครั้งที่ 1 ผู้วิจัยได้จัดทำโครงร่างการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่ผู้วิจัยสรุปมาจากผลที่ได้จากการวิจัย แล้วนำมาสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในลักษณะของการพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญแทนการส่งแบบสอบถาม เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์และวิจารณ์อย่างกว้างขวางในทุกประเด็น โดยการรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 1 นี้ ทำให้ได้ความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและตรงประเด็นตามวัตถุประสงค์

3.2 ครั้งที่ 2 จากการรวบรวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในครั้งที่ 1 นำมาปรับปรุงโครงร่างการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่อีกครั้ง ก่อนที่จะจัดทำเป็นแบบสอบถามที่สร้างเป็นคำถามปิดในรูปแบบมาตราประเมินค่า มีระดับความคิดเห็น 5 ระดับตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert Scale) ได้แก่ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย และเห็นด้วยน้อยที่สุด

ระดับคะแนน	ความหมาย
5	มีความเห็นด้วยมากที่สุด
4	มีความเห็นด้วยมาก
3	มีความเห็นด้วยปานกลาง
2	มีความเห็นด้วยน้อย
1	มีความเห็นด้วยน้อยที่สุด

แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตอบอีกครั้ง

3.3 ครั้งที่ 3 ดำเนินการ โดยนำเอาสรุปความคิดเห็นในครั้งที่ 2 มาวิเคราะห์คำนวณค่ามัธยฐานและพิสัยควอไทล์ของข้อคำถามแต่ละข้อ แล้วใช้คำถามเดิมสร้างเป็นแบบสอบถามฉบับใหม่ โดยเพิ่มค่ามัธยฐานและพิสัยควอไทล์ พร้อมแจ้งผู้เชี่ยวชาญให้ทราบว่าผลการตอบครั้งที่ 2 นั้นผู้เชี่ยวชาญตอบอยู่ในตำแหน่งใด และให้ผู้เชี่ยวชาญทบทวนคำตอบแล้วตอบกลับมาอีกครั้งหนึ่ง โดยมีรายละเอียดในการวิเคราะห์ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยควอไทล์ ดังนี้

1. วิเคราะห์ค่าสถิติระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้ค่ามัธยฐาน เป็นค่าสถิติในการวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางของข้อมูลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งค่ามัธยฐานนี้เป็นค่าที่อยู่กึ่งกลางของข้อมูลที่มีการเรียงลำดับแล้ว โดยกำหนดค่ามัธยฐานและความหมายดังนี้

มัธยฐาน	ความหมาย
4.50 – 5.00	ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นอยู่ในระดับ เห็นด้วยมากที่สุด
3.50 – 4.49	ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นอยู่ในระดับ เห็นด้วยมาก
2.50 – 3.49	ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นอยู่ในระดับ เห็นด้วยปานกลาง
1.50 – 2.49	ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นอยู่ในระดับ เห็นด้วยน้อย
1.00 – 1.49	ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นอยู่ในระดับ เห็นด้วยน้อยที่สุด

2. วิเคราะห์ค่าสถิติระดับความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้ค่าพิสัยควอไทล์ (Interquartile Range: IQR.) เป็นค่าสถิติในการวัดระดับความสอดคล้องของข้อมูลในแต่ละข้อ ซึ่งค่าพิสัยควอไทล์หาได้จากผลต่างระหว่างข้อมูลที่ตำแหน่งควอไทล์ที่ 3 และควอไทล์ที่ 1 โดยที่ค่า IQR. ที่ได้ จะมีค่าต่ำสุดเท่ากับ 0 และค่าสูงสุดเท่ากับ 4 ดังนั้นจึงกำหนดค่าผลต่างและความหมายได้ดังนี้

ค่า IQR	ความหมาย
0.00 – 0.80	ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ สอดคล้องกันมากที่สุด
0.81 – 1.60	ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ สอดคล้องกันมาก
1.61 – 2.40	ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ สอดคล้องกันปานกลาง

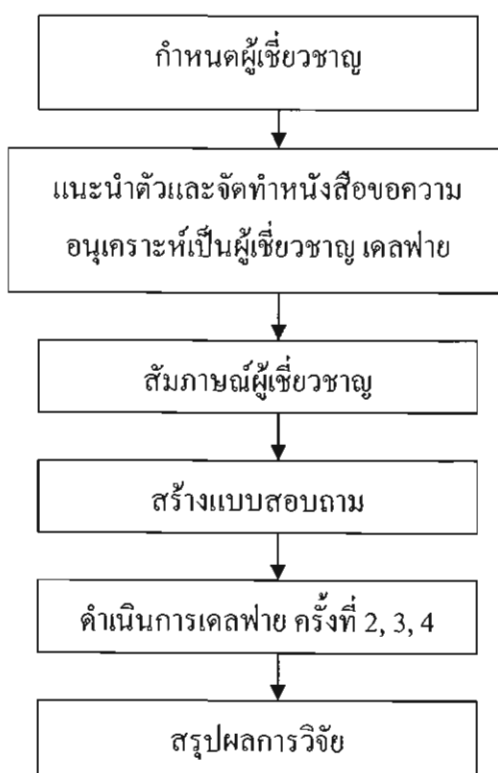
- 2.41 – 3.20 ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ สอดคล้องกันน้อย
- 3.21 – 4.00 ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ สอดคล้องกันน้อยที่สุด

ในการแปลความหมาย จะพิจารณาจากค่า IQR. ยิ่งมีค่าน้อย แสดงว่าคำตอบที่ได้มีการกระจายตัวน้อย หมายถึงกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันมาก ถ้าค่า IQR. มีค่ามาก แสดงว่าคำตอบที่ได้มีการกระจายตัวมาก หมายถึง กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันน้อย

3.4 ครั้งที่ 4 นำความเห็นที่ได้ในครั้งที่ 3 มาวิเคราะห์หาค่ามัธยฐานและพิสัยควอไทล์ใหม่ เช่นเดียวกับครั้งที่ 3 แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตอบใหม่เป็นครั้งสุดท้าย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการถามครั้งสุดท้ายเป็นผลของข้อมูลที่รวบรวมได้แล้วนำไปวิเคราะห์ด้วยค่ามัธยฐานและพิสัยควอไทล์ เพื่อสรุปและแปรผลการวิจัย

จากขั้นตอนที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปเป็นแผนผังขั้นตอนการวิจัยแบบเดลฟายเทคนิค ดังแสดงในภาพ 9 ดังนี้

ภาพ 9 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงอนาคตแบบ เดลฟายเทคนิค

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กรณีศึกษาเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี เป็นการศึกษาเพื่อให้ได้คำตอบตาม วัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม 2) เพื่อศึกษาถึงความต้องการของผู้อพยพต่อการบริหารจัดการภาครัฐ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม โดยสรุปผลการศึกษาเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของประชากร

ตอนที่ 2 ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งเป็นผลการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับชีวิตความเป็นอยู่ก่อนการอพยพ

ตอนที่ 3 การบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ เป็นผลการวิจัยที่ได้จากความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นราษฎรที่อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ในเรื่องของการบริหารจัดการที่ภาครัฐได้ดำเนินการ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการดำเนินการของรัฐ และการบริหารจัดการผู้อพยพของภาครัฐตามความต้องการของผู้อพยพ จากนั้น จึงนำผลการศึกษาที่ได้ไปดำเนินการวิจัยโดยการสนทนากลุ่มของตัวแทนผู้อพยพ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 4 แนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม

ตอนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของประชากร

ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปทางด้านลักษณะประชากร คือ เพศ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระดับการศึกษา ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ คือ จำนวนที่ดินซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน อาชีพ รายได้และ หนี้สิน โดยเปรียบเทียบก่อนและหลังการอพยพ จำนวนเงินชดเชยที่ได้รับจากภาครัฐทั้งค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ข้อมูลทางด้านสังคม คือ การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในชุมชน ซึ่งสรุปผลการศึกษได้ตามตาราง 6 ถึง ตาราง 14 ดังนี้

1.1 เพศ อายุ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ 73.40 และเป็นชาย ร้อยละ 26.60 ซึ่งสาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายเพราะช่วงเวลาที่ไปสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเวลากลางวัน ผู้ชายส่วนใหญ่จะไปทำงานรับจ้างในโรงงานหรืองานอื่นนอกหมู่บ้าน จะมีแต่ผู้หญิงอยู่บ้าน ซึ่งไม่มีผลต่อการศึกษาเพราะเป็นผู้ที่รับรู้ในเรื่องการอพยพของครัวเรือนจากการก่อสร้างเขื่อนเช่นเดียวกัน อายุของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 64.60 อยู่ระหว่าง 36 – 50 ปี รองลงมาคือ 51 – 70 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.10 ส่วนอายุต่ำกว่า 35 ปี มีเพียงร้อยละ 2.30 เท่านั้น ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าเป็นกลุ่มอายุที่ให้ข้อมูลได้ดีเพราะการก่อสร้างเขื่อนผ่านมาสิบปี หากผู้ให้ข้อมูลอายุน้อยก็อาจจะได้รับข้อมูลไม่ครบถ้วนเนื่องจากยังเยาว์เกินกว่าที่จะรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมด ส่วนจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 4 -6 คน คิดเป็นร้อยละ 52.0 รองลงมาคือมีสมาชิก 1 – 3 คน คิดเป็นร้อยละ 39.70 จำนวนสมาชิก 7 – 9 คน ร้อยละ 5.40 และจำนวนสมาชิก 10 – 12 คน ต่ำสุดคือร้อยละ 2.90 ดังแสดงในตาราง 6

ตาราง 6 เพศ อายุ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ข้อมูลพื้นฐาน	เพศ		อายุ (ปี)			จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)			
	ชาย	หญิง	< 35	36-50	51-90	1-3	4-6	7-9	10-12
จำนวน									
(N = 350)	93	257	8	226	116	139	182	19	10
ร้อยละ	26.6	73.4	2.3	64.6	33.1	39.7	52.0	5.4	2.9

1.2 ระดับการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 93.10 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือประโยควิชาชีพชั้นต้น (ปวช.) ร้อยละ 3.70 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 1.10 ไม่ได้รับการศึกษาเลย คิดเป็นร้อยละ 0.90 ส่วนระดับอนุปริญญาหรือประโยควิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และระดับปริญญาตรี มีจำนวนเท่ากัน คือร้อยละ 0.60 เท่านั้น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นเก่าที่เติบโตมากับสภาพแวดล้อมที่ยังไม่มีการพัฒนา โอกาสทางการศึกษามีน้อย มีฐานะยากจน จึงจบการศึกษาภาคบังคับในสมัยนั้นเท่านั้น ดังแสดงรายละเอียดในตาราง 7

ตาราง 7 ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษาสูงสุด	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ไม่ได้รับการศึกษา	3	0.90
ประถมศึกษา	326	93.10
มัธยมศึกษาตอนต้น	4	1.10
มัธยมศึกษาตอนปลาย,ปวช.	13	3.70
อนุปริญญา, ปวส. ปวท.	2	0.60
ปริญญาตรี	2	0.60
สูงกว่าปริญญาตรี	-	-

1.3 จำนวนที่อยู่อาศัยก่อนและหลังการอพยพ

ผลการศึกษาพบว่า ก่อนการอพยพมีผู้ที่มีที่อยู่อาศัย ร้อยละ 83.70 และไม่มีที่อยู่อาศัย ร้อยละ 16.30 โดยผู้ที่มีที่อยู่อาศัยมีที่ดิน 2 งาน – 1 ไร่ เป็นจำนวนมากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ 30.60 รองลงมาคือที่ดิน ขนาด 0.5 - 2 งาน ร้อยละ 26.30 ที่ดินสำหรับอยู่อาศัย ขนาดมากกว่า 1 ไร่ ร้อยละ 23.80

หลังการอพยพ มีผู้ที่ไม่มียู่อาศัยเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 22.30 เพราะไม่ได้รับเงินชดเชยหรือได้รับจำนวนน้อย เนื่องจากเดิมไม่มีที่ดินเป็นของตนเองอยู่แล้ว ทำให้ไม่สามารถซื้อที่ดินสำหรับอยู่อาศัยได้ ส่วนผู้ที่มีที่อยู่อาศัย ร้อยละ 77.70 ผู้มีที่ดินขนาด 0.50 – 2 งาน จำนวนมากที่สุด เพิ่มจากเดิมเป็นร้อยละ 46.60 เนื่องจากที่ดินราคาสูงขึ้นมาก เมื่อได้รับเงินชดเชย สามารถ

ซื้อที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยขนาดลดลงมากกว่าเดิม รองลงมาคือที่ดินขนาด 2 งาน – 1 ไร่ ร้อยละ 11.70 จำนวนที่ดินขนาดมากกว่า 1 ไร่ ร้อยละ 19.40 ดังรายละเอียดตามตาราง 8

จากผลการศึกษาแสดงว่าที่อยู่อาศัยของผู้อพยพมีขนาดลดลง และมีผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยมากขึ้น แสดงว่าที่อยู่อาศัยของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม

ตาราง 8 ที่อยู่อาศัยก่อนและหลังการอพยพ

ขนาดของที่ดิน	ที่อยู่อาศัยก่อนการอพยพ (N = 350)		ที่อยู่อาศัยหลังการอพยพ (N = 350)					
	ไม่มีที่อยู่อาศัย		มีที่อยู่อาศัย					
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ				
	57	16.30	293	83.70	78	22.30	272	77.70
0.50 - 2 งาน			92	26.30			163	46.60
2 งาน – 1 ไร่			107	30.60			41	11.70
มากกว่า 1 ไร่			94	26.80			68	19.40

1.4 ที่ดินทำกิน ก่อนและหลังการอพยพ

ผลการศึกษาพบว่า ก่อนการอพยพ ผู้อพยพมีที่ดินทำกิน ร้อยละ 86.60 ไม่มีที่ดินทำกิน ร้อยละ 13.40 สำหรับผู้ที่มีที่ดินทำกินนั้น พบว่า มีจำนวนที่ดิน ขนาด 1 - 2 งาน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.60 รองลงมาคือมีที่ทำกิน จำนวน 2 งาน – 1 ไร่ ร้อยละ 22.30 จำนวนที่ดินมากกว่า 10 ไร่ ร้อยละ 15.40 มีจำนวนที่ดิน ขนาด 1 ไร่ – 5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 12.30 และจำนวนที่ดิน ขนาด 6 ไร่ – 10 ไร่ มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 6.00

หลังการอพยพ ผู้อพยพไม่มีที่ดินทำกิน เพิ่มมากขึ้นถึง ร้อยละ 58.00 และมีที่ดินทำกินเพียง ร้อยละ 42.00 สำหรับผู้ที่มีที่ดินทำกินนั้น มีจำนวนที่ดิน ขนาด 2 งาน – 1 ไร่ มากที่สุดคิดเป็น ร้อยละ 24.60 รองลงมา มีที่ดินทำกินขนาด 1 ไร่ – 5 ไร่ ร้อยละ 9.70 ที่ดินทำกินขนาด 1-2 งาน ร้อยละ 3.10 ที่ดินทำกินขนาด มากกว่า 10 ไร่ ร้อยละ 2.60 และ ที่ดินทำกิน ขนาด 6 ไร่ – 10 ไร่ ร้อยละ 2.00 ของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น ดังรายละเอียดในตาราง 9

หากพิจารณาจากผลการศึกษาจะเห็นว่า ก่อนการอพยพมีผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกิน ร้อยละ 13.40 แต่หลังการอพยพมีผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 58.00 ทั้งนี้เพราะไม่สามารถนำเงินชดเชยที่ได้รับ ไปซื้อที่ดินเพื่อเป็นที่ทำกินได้ เนื่องจากราคาที่ดินสูงขึ้นมาอีก ทั้งเจ้าของที่ดินที่จะขายให้ ฉวยโอกาสเพิ่มราคาที่ดินเพราะรู้ว่า มีผู้อพยพจำนวนมากที่ได้รับเงินชดเชย

จากรัฐบาลและจำเป็นต้องอพยพหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินใหม่ จากผลการศึกษาแสดงว่าที่ดินทำกินของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิมเช่นกัน

ตาราง 9 ที่ดินทำกินก่อนและหลังการอพยพ

ขนาดของที่ดิน	ที่ดินทำกินก่อนการอพยพ (N = 350)				ที่ดินทำกินหลังการอพยพ (N = 350)			
	ไม่มีที่ดินทำกิน		มีที่ดินทำกิน		ไม่มีที่ดินทำกิน		มีที่ดินทำกิน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	47	13.40	303	86.60	203	58.00	147	42.00
1 - 2 งาน			107	30.60			11	3.10
2 งาน – 1 ไร่			78	22.30			86	24.60
1 ไร่ – 5 ไร่			43	12.30			34	9.70
6 ไร่ – 10 ไร่			21	6.00			7	2.00
มากกว่า 10 ไร่			54	15.40			9	2.60

1.5 อาชีพของผู้อพยพ ก่อนและหลังการอพยพ

ผลการศึกษาพบว่า ก่อนการอพยพ ผู้อพยพมีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม (เพาะปลูก) มากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ 56.90 อาชีพรับจ้าง ร้อยละ 42.30 รับราชการหรือรัฐวิสาหกิจเพียงร้อยละ 0.80 แต่หลังจากการอพยพแล้ว อาชีพหลักกลายเป็นรับจ้างมากที่สุดคือร้อยละ 53.70 อาชีพเกษตรกรรมลดลงเหลือเพียง ร้อยละ 14.30 เพราะไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเปลี่ยนอาชีพเป็นรับจ้างตาม โรงงานและบริษัทต่าง ๆ ส่วนอาชีพอื่น ๆ รองลงมาได้แก่ ค้าขาย ร้อยละ 11.40 ประกอบธุรกิจส่วนตัวอื่น ๆ ร้อยละ 10.90 เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว แพะ แกะ สุกร ร้อยละ 8.60 และรับราชการหรือรัฐวิสาหกิจเพียง ร้อยละ 1.10 เท่านั้น

ส่วนอาชีพรอง ก่อนการอพยพคืออาชีพรับจ้างสูงที่สุด ร้อยละ 90.30 เนื่องจากเมื่อเสร็จงานเพาะปลูกของตนเอง ก็มักจะไปรับจ้างเพื่อนบ้านทำนา ทำไร่กันเป็นประจำ รองลงมาคืออาชีพค้าขาย ร้อยละ 9.70 หลังการอพยพ อาชีพรองคือค้าขายสูงที่สุด ร้อยละ 35.40 เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมือง ทำให้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันหลากหลาย อีกทั้งระบบขายตรงเข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้น ทำให้ผู้ที่มีเวลาว่างก็จะทำอาชีพค้าขายเพื่อเสริมรายได้ของตนเอง รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง ร้อยละ 32.00 ลดลงกว่าก่อนการอพยพเพราะกลายเป็น

อาชีพหลักแทนที่จากเดิมทำเป็นอาชีพเสริม นอกจากนั้นก็มีการประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 16.00 เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 8.60 และน้อยที่สุดคืออาชีพ ประมง ร้อยละ 8.00 ซึ่งส่วนใหญ่ทำพอเลี้ยงชีพเท่านั้น ดังรายละเอียดตามตาราง 10

ตาราง 10 อาชีพหลักและอาชีพรองของผู้อพยพก่อนและหลังการอพยพ

ลักษณะอาชีพ	อาชีพหลัก (N = 350)				อาชีพรอง (N = 350)			
	ก่อนการอพยพ		หลังการอพยพ		ก่อนการอพยพ		หลังการอพยพ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เกษตรกรรม (เพาะปลูก)	199	56.90	50	14.30	-	-	-	-
เลี้ยงสัตว์	-	-	30	8.60	-	-	30	8.60
รับจ้าง	148	42.30	188	53.70	316	90.30	112	32.00
ค้าขาย	-	-	40	11.40	34	9.70	124	35.40
ประมง	-	-	-	-	-	-	28	8.00
รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ	3	0.80	4	1.10	-	-	-	-
ประกอบธุรกิจ ส่วนตัว	-	-	38	10.90	-	-	56	16.00

1.6 รายได้ของผู้อพยพเฉลี่ยต่อปี

ก่อนการอพยพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้เดิมเฉลี่ยต่อปี อยู่ระหว่าง 50,001 – 100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 60.50 รองลงมามีรายได้เฉลี่ยต่อปี ตั้งแต่ 20,000 – 50,000 บาท และมีรายได้มากกว่า 100,000 บาท เพียงร้อยละ 0.10 เท่านั้น หลังการอพยพ จะเห็นว่ามีรายได้เพิ่มขึ้น คือมีรายได้เฉลี่ยต่อปีตั้งแต่ 50,001 – 100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 90.60 และผู้มีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงกว่าปีละ 100,001 บาท คิดเป็นร้อยละ 9.40 ดังรายละเอียดในตาราง 11

เมื่อพิจารณาจากผลการศึกษา รายได้ของผู้อพยพโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ เพราะส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือรับจ้าง ซึ่งค่าจ้างแรงงานเพิ่มมากขึ้นตามระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้มีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าก่อนการอพยพที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก

ตาราง 11 รายได้ของผู้อพยพ เฉลี่ยต่อปี

รายได้ (บาท/ปี)	รายได้เดิม		รายได้ปัจจุบัน	
	ก่อนการอพยพ (N = 350)		หลังการอพยพ (N = 350)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
20,000 -50,000	138	39.40	-	-
50,001-100,000	210	60.50	317	90.60
100,001 ขึ้นไป	2	0.10	33	9.40

1.7 หนี้สินของผู้อพยพ

จากผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างเกือบสามในสี่ ก่อนอพยพไม่มีหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 72.90 และมีหนี้สิน ร้อยละ 27.10 ส่วนใหญ่ของผู้มีหนี้สิน มีภาระหนี้จำนวน 50,001 – 100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 20.00 ของกลุ่มตัวอย่าง รองลงมามีหนี้สินจำนวน 100,001 – 150,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 5.70 และผู้เป็นหนี้สิน จำนวน ตั้งแต่ 150,001 – 200,000 บาท ร้อยละ 1.40

หลังการอพยพมาแล้ว ในปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 67.40 และไม่มีหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 32.60 จะเห็นว่าเป็นหนี้สินมากขึ้นกว่าเดิมมาก เพราะค่าครองชีพต่างๆสูงขึ้น ถึงแม้รายได้เพิ่มขึ้น แต่ก็ไม่พอใช้จ่าย ต้องกู้หนี้ยืมสินเพิ่มขึ้น สำหรับจำนวนหนี้สินที่มี ส่วนใหญ่เป็นหนี้สิน จำนวน 50,001-100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 50.90 รองลงมาคือหนี้สินจำนวน 5,000 - 50,000 คิดเป็นร้อยละ 8.50 และหนี้สินจำนวน 100,001 - 150,000 ร้อยละ 4.30 หนี้สินจำนวน 150,001 - 200,000 ร้อยละ 2.90 และหนี้สินจำนวน 200,001 ขึ้นไป ร้อยละ 0.80 ตามลำดับ ดังรายละเอียดในตาราง 12

ตาราง 12 หนี้สินของผู้อพยพ

หนี้สิน	ก่อนการอพยพ (N = 350)				หลังการอพยพ (N = 350)			
	มีหนี้สิน		ไม่มีหนี้สิน		มีหนี้สิน		ไม่มีหนี้สิน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
จำนวน	95	27.10	255	72.90	236	67.40	114	32.60
5,000-50,000	-	-	-	-	30	8.50	-	-
50,001-100,000	70	20.00	-	-	178	50.90	-	-
100,001-150,000	20	5.70	-	-	15	4.30	-	-
150,001-200,000	5	1.40	-	-	10	2.90	-	-
200,001 ขึ้นไป	-	-	-	-	3	0.80	-	-

1.8 เงินชดเชยที่ได้รับจากภาครัฐ

สำหรับเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมที่ได้รับจากภาครัฐนั้นมีผู้ที่ไม่ได้รับเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม คิดเป็นร้อยละ 30.30 เนื่องจากไม่มีที่ดินเป็นของตนเองหรือไม่ก็เป็นครอบครัวที่สองคือมีครอบครัวแต่อาศัยอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่ ผู้ที่ได้รับเงินชดเชยเป็นค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม จำนวน 400,001-600,000 บาท มีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.60 ได้รับเงินชดเชย จำนวน 600,001-800,000 ร้อยละ 14.30 และได้รับเงินชดเชย ตั้งแต่ 800,001 ขึ้นไป ร้อยละ 10.80

ส่วนค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของภาครัฐ มีผู้ไม่ได้รับเงินชดเชยพิเศษร้อยละ 38.80 เนื่องจากคุณสมบัติไม่ครบตามข้อกำหนด ไม่ผ่านเกณฑ์การพิจารณา เช่น ไม่มีเอกสารสิทธิ์หรือไม่มีหลักฐานการสมรส บางกลุ่มก็เป็นผู้อาศัย ทำให้ไม่มีสิทธิ์ได้รับค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดิน ส่วนผู้ที่ได้รับเงินชดเชย ส่วนใหญ่ได้รับเงินชดเชย จำนวน 50,000 - 200,000 คิดเป็นร้อยละ 48.60 รองลงมาคือผู้ที่ได้รับเงินชดเชยพิเศษ จำนวน 200,001 - 400,000 คิดเป็นร้อยละ 10.00 ได้รับเงินชดเชยพิเศษ จำนวน 400,001 - 600,000 ร้อยละ 1.40 และได้รับเงินชดเชยพิเศษ จำนวน 600,001 - 800,000 และมากกว่า 800,001 ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 0.60 เท่ากัน ดังรายละเอียดตามตาราง 13

ตาราง 13 เงินชดเชยที่ได้รับจากภาครัฐ

จำนวนเงินชดเชย (บาท)	เงินชดเชยค่าที่ดินและ ทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม		เงินชดเชยพิเศษ ทดแทนการจัดสรรที่ดิน	
	จำนวน (N = 350)		จำนวน (N = 350)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้รับเงินชดเชย	106	30.30	136	38.80
50,000-200,000	-	-	170	48.60
200,001-400,000	-	-	35	10.00
400,001-600,000	156	44.60	5	1.40
600,001-800,000	50	14.30	2	0.60
800,001 ขึ้นไป	38	10.80	2	0.60

1.9 การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้น ในหมู่บ้าน ตำบล

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล คิดเป็นร้อยละ 75.70 และไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 24.30

สำหรับผู้ที่เป็สมาชิกกลุ่มอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ร้อยละ 61.10 กลุ่มสหกรณ์ ร้อยละ 37.10 และกลุ่มผู้ใช้น้ำ ร้อยละ 14.30 สำหรับกลุ่ม กองทุนหมู่บ้าน หรือกองทุนเฉพาะกิจ ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ร้อยละ 42.20 รองลงมาคือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ร้อยละ 25.70 และกลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ร้อยละ 6.90 สาเหตุที่เป็นสมาชิกกลุ่มนี้น้อยเพราะไม่มีที่ดินทำการเกษตร จึงไม่ได้เข้าร่วมกลุ่ม ส่วนกลุ่มองค์กรประชาชน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน ร้อยละ 38.60 และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน ร้อยละ 6.90 ดังรายละเอียดตามตาราง 14

ตาราง 14 การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้น ในหมู่บ้าน ตำบล

การเป็นสมาชิกกลุ่ม (N = 350)	เป็นสมาชิก		ไม่ได้เป็นสมาชิก	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	265	75.70	85	24.30
กลุ่มอาชีพ				
- กลุ่มเกษตรกร	214	61.10		
- กลุ่มสหกรณ์	130	37.10		
- กลุ่มผู้ใช้น้ำ	50	14.30		
กองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนเฉพาะกิจ				
- กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน	135	42.20		
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	90	25.70		
- กลุ่ม ธกส.	24	6.90		
กลุ่มองค์กรประชาชน				
- กรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน	135	38.60		
- อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน)	24	6.90		

ตอนที่ 2 ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

จากสภาพเดิมของชุมชนผู้อพยพก่อนการสร้างเขื่อน ส่วนใหญ่จะอาศัยรวมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้านบริเวณที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำป่าสัก มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมชนบทที่เรียบง่าย อยู่อาศัยเป็นครอบครัวใหญ่ ที่อยู่อาศัยมีพื้นที่บริเวณสำหรับปลูกไม้ผลและพืชผักสวนครัว มีที่ดินทำกินอยู่ไม่ไกลจากที่อยู่อาศัย ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ยามว่างจากงานหลักก็จะรับจ้างเพื่อนบ้านบ้าง นอกจากเป็นการช่วยเหลือกันในสังคมชนบททั่วไปแล้ว ยังทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ถึงแม้รายได้จากภาคเกษตรและรับจ้างจะไม่ได้เป็นเงินจำนวนมาก แต่ก็สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ลำบาก เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายน้อย ทำให้พอมีเงินเหลือเก็บออมบ้าง ในขณะที่สภาพทางด้านสังคม เป็นสังคมชนบท มีความเจริญทางด้านระบบสาธารณูปโภคไม่มากนัก การคมนาคมไม่สะดวก น้ำดื่มน้ำใช้ส่วนใหญ่มาจากลำน้ำธรรมชาติ น้ำฝนและน้ำใต้ดิน แต่มีความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนดีมาก โดยมีวัดและโรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีความสัมพันธ์และความอบอุ่นในครอบครัวดี รวมทั้งความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน เนื่องจากการอยู่ร่วมกันแบบชนบท มีการช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกันเหมือนญาติ มีกิจกรรมร่วมกันในหมู่บ้านและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินพอสมควร เพราะจะรู้จักกันหมด ต่างก็ช่วยกันเป็นหูเป็นตา สอดส่องดูแลกันเป็นอย่างดี

ในด้านสภาพแวดล้อม มีสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยดี ไม่มีปัญหามลพิษต่างๆ ที่ทำกินอุดมสมบูรณ์เพราะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งบ้าง แต่ก็ไม่เป็นปัญหามากนักเพราะเป็นธรรมชาติ ซึ่งผู้คนมีการปรับตัวไปตามสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นเป็นประจำอยู่แล้ว สำหรับแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ส่วนใหญ่จะใช้จากลำน้ำธรรมชาติ เช่นลำน้ำสาขาต่างๆของแม่น้ำป่าสัก อาศัยน้ำฝนและน้ำใต้ดิน ถึงแม้จะไม่มีมีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ก็มีความชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีตามอัตภาพของชีวิตชุมชนในชนบท

หลังจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ พื้นที่เดิมกลายเป็นพื้นที่น้ำท่วม ทั้งที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ทำให้ต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมไปอยู่ในที่แห่งใหม่ โดยไม่รับพื้นที่จัดสรรจากภาครัฐ เพราะเชื่อว่ารัฐจะต้องจัดสรรที่ดินที่เป็นป่าเสื่อมโทรม ไม่มีความอุดมสมบูรณ์และขาดแคลนแหล่งน้ำเช่นการจัดสรรที่ดินให้ผู้อพยพในอดีต แต่ขอรับเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดินแทน เมื่อได้รับเงินแล้ว ผู้อพยพไปหาซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินกันเอง การอพยพโยกย้ายออกจากพื้นที่เดิมที่เคยอาศัยอยู่มากหลายชั่วอายุคน ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

ผลการวิจัยชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเทียบกับชีวิตความเป็นอยู่ก่อนการอพยพ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม ที่ทำการศึกษา นั้น พบว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีทั้งดีขึ้นกว่าเดิม เหมือนเดิม และด้อยลงกว่าเดิม ซึ่งมีรายละเอียดตามตาราง 15 ดังนี้คือ

2.1 ด้านเศรษฐกิจ พบว่า

2.1.1 ที่อยู่อาศัย ผู้อพยพมีความเห็นว่าดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 55.10 เมื่อสัมภาษณ์เชิงลึกเพิ่มเติมพบว่าผู้ที่ตอบว่าดีขึ้นกว่าเดิมหมายถึงเฉพาะในด้านสภาพและลักษณะของการอยู่อาศัย เนื่องจากสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยและระบบสาธารณูปโภคได้รับการพัฒนาจากภาครัฐ ส่วนขนาดของที่อยู่อาศัย ลดลงกว่าเดิมทุกกลุ่ม เพราะราคาที่ดินสูงขึ้นมาก ไม่สามารถซื้อที่ดินให้มีจำนวนเท่าเดิมหรือมากกว่าเดิมได้ ดังผลการศึกษาในตาราง 8 ผู้ที่มีความเห็นว่าด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 30.60 เพราะไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ต้องเช่าหรืออาศัยผู้อื่น บางส่วนก็อยู่ในพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา ทำให้แย่กว่าที่เคยอยู่มาก่อน และผู้ที่ตอบว่าเหมือนเดิม ร้อยละ 14.30 เพราะคิดว่าไม่ได้เปลี่ยนแปลงนัก บางส่วนคิดว่าดีเหมือนเดิม แต่ส่วนใหญ่คือ เหมือนที่เคยอยู่ก่อนการอพยพ

2.1.2 ที่ดินทำกิน เกินกว่าครึ่ง (ร้อยละ 56.30) มีสภาพด้อยลงกว่าเดิม เพราะไม่สามารถนำเงินชดเชยไปซื้อหาที่ดินทำกินได้ ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 30.60 เพราะมีที่ดินเดิมที่ไม่ถูกน้ำท่วมอยู่นอกเขต เมื่อได้รับเงินชดเชยก็สามารถนำไปพัฒนาให้ดีขึ้นได้ และเหมือนเดิมร้อยละ 13.10 คือไม่มีที่ทำกินเหมือนเดิมก่อนการอพยพ

2.1.3 การประกอบอาชีพ ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 55.40 เนื่องจากในปัจจุบันมีการประกอบอาชีพได้หลากหลายขึ้น โดยเฉพาะการเป็นลูกจ้างในโรงงาน ด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 36.30 เพราะไม่มีอาชีพที่แน่นอน รับจ้างในลักษณะหาเช้ากินค่ำไปวันหนึ่งๆเท่านั้น และเหมือนเดิม ร้อยละ 8.30 เพราะประกอบอาชีพเดิมที่เคยทำก่อนการอพยพ ส่วนใหญ่คือรับจ้างและทำการเกษตร

2.1.4 รายได้ ดีขึ้นกว่าเดิมร้อยละ 70.00 เพราะในปัจจุบันมีการพัฒนา มีความเจริญมากขึ้น ค่าแรงขั้นต่ำเพิ่มขึ้น ราคาขายสินค้าก็เพิ่มขึ้น ทำให้มีรายได้มากกว่าเดิม และเหมือนเดิม ร้อยละ 30.00 เพราะความเป็นอยู่เหมือนเดิม ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกร

2.1.5 หนี้สิน เกือบสองในสามคือ ร้อยละ 62.00 ด้อยลงกว่าเดิม เพราะถึงแม้จะมีรายได้เพิ่มขึ้นก็จริง แต่ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ทำให้รายได้ไม่พอกับรายจ่าย จึงเป็นหนี้สินมากกว่าก่อนการอพยพ เหมือนเดิม ร้อยละ 27.70 ส่วนใหญ่มีหนี้สินพอกับก่อนการอพยพ และดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 10.30 เพราะสามารถนำค่าชดเชยมาชำระหนี้สินที่มีอยู่ ทำให้หนี้สินน้อยลง

2.1.6 การเก็บออมเงิน ค่อนข้างต่ำกว่าเดิมมากกว่าครึ่งคือ ร้อยละ 54.00 เพราะรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ทำให้ไม่มีเงินจะเก็บออม ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 23.70 ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ไม่หนี้สินสามารถจะเก็บออมเงินได้บ้าง และเหมือนเดิม ร้อยละ 22.30 มีทั้งผู้ที่เคยเก็บออมเงินได้เหมือนเดิมและไม่มีเงินออมเหมือนเมื่อก่อนการอพยพ

2.2 ด้านสังคม พบว่า

2.2.1 การได้รับการบริการขั้นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมด ร้อยละ 92.60 เห็นว่าดีขึ้นกว่าเดิม เพราะรัฐจัดหาระบบสาธารณสุขไปมาให้ ทำให้ได้รับความสะดวกสบายมากกว่าเดิม เหมือนเดิม ร้อยละ 4.50 และค่อนข้างกว่าเดิม ร้อยละ 2.80 เพราะอยู่นอกเขตที่ได้รับการพัฒนา

2.2.2 การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ กว่าสามในสี่คือ ร้อยละ 78.30 มีความเห็นว่าดีขึ้น เพราะมีความเจริญมากขึ้น การติดต่อสื่อสารสะดวกกว่าเดิม ทำให้ได้รับข้อมูลข่าวสารดีขึ้น ผู้ที่ตอบว่าค่อนข้างกว่าเดิม ร้อยละ 13.10 และเหมือนเดิม ร้อยละ 8.60 ส่วนใหญ่อยู่นอกเขต ห่างไกลจากความเจริญที่ได้รับการพัฒนาแล้ว หรือพัฒนาแต่ไม่ทั่วถึง

2.2.3 การได้รับการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ เกือบครึ่งหนึ่งคือ ร้อยละ 48.50 คิดว่าค่อนข้างกว่าเดิม เพราะรัฐไม่ได้ดำเนินการสอบถามและทำตามความต้องการของผู้อพยพ ทำให้นโยบายการส่งเสริมอาชีพล้มเหลว ส่วนผู้ที่คิดว่าดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 36.60 เพราะมีโอกาสได้รับการส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพตามที่ต้องการ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่เขื่อนที่มีโอกาสมากกว่า และเหมือนเดิม ร้อยละ 14.90 คือไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

2.2.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ร้อยละ 36.30 คิดว่าค่อนข้างกว่าเดิม เพราะคิดว่าสังคมแวดล้อมเปลี่ยนไปจากเดิม เป็นสังคมเมืองมากขึ้น ต่างคนต่างอยู่ ทำให้ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินลดลง อีกร้อยละ 34.80 คิดว่าเหมือนเดิม เพราะมีความเสี่ยงตามปกติ และดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 28.90 เพราะคิดว่าสภาพแวดล้อมต่างๆเจริญขึ้น บ้านมีรั้วรอบขอบชิด และระบบรักษาความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองดีขึ้น ทำให้รู้สึกปลอดภัยมากขึ้นกว่าเดิม

2.2.5 ด้านความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่ายังดีเหมือนเดิม ร้อยละ 49.10 ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 40.60 เพราะความทุกข์ยากที่ได้รับร่วมกัน ทำให้มีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น ช่วยเหลือกันและเข้าใจกันมากขึ้น และค่อนข้างกว่าเดิม ร้อยละ 10.30 เพราะประสบปัญหาความแตกแยกในครอบครัว บางคนเลิกร้างกันไปมีครอบครัวใหม่ บางส่วนก็ล้มหายตายจากกันไป จึงคิดว่าค่อนข้างกว่าเดิม

2.2.6 ความสัมพันธ์ที่ติดกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน ค้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 40.30 เพราะสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการที่ต้องย้ายไปอยู่ร่วมกับคนที่ไม่คุ้นเคยกันมาก่อนในชุมชนใหม่ ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนไม่อบอุ่นเหนียวแน่นเช่นในอดีตที่เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสังคมชนบท เหมือนเดิม ร้อยละ 32.60 เพราะส่วนใหญ่ได้อยู่ในชุมชนใกล้เคียงกับชุมชนเดิมและอยู่รวมกลุ่มกับเพื่อนบ้านในชุมชนเดิม จึงไม่รู้สึกรู้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากนัก และดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 27.10 เพราะสามารถรวมกลุ่มกับญาติพี่น้องที่เคຍอยู่คนละที่ มาอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน

2.2.7 การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ในตำบล ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 72.30 เพราะมีโอกาสมากขึ้นกว่าเดิม จากการสื่อสารและการคมนาคมที่สะดวกสบายกว่าแต่ก่อน เหมือนเดิม ร้อยละ 17.40 เนื่องจากไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการเป็นสมาชิกกลุ่มอยู่แล้ว จึงไม่คิดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด และค้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 10.30 เพราะอยู่ห่างไกลนอกเขตการพัฒนา จึงคิดว่าตัวเองไม่มีโอกาสในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ

2.2.8 การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของคนในครัวเรือน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 54.90 เพราะมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นและร่วมออกความเห็นได้มากกว่าเดิม เหมือนเดิม ร้อยละ 23.10 ส่วนใหญ่กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็นอยู่แล้ว เช่นกรรมการหมู่บ้านต่าง ๆ จึงมีความเห็นว่าเหมือนเดิม และค้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 22.00 เพราะขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เพราะอยู่ห่างไกลนอกเขตการพัฒนาเช่นเดียวกับการเป็นสมาชิกกลุ่ม

2.2.9 การมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 40.60 เพราะคิดว่ามีโอกาสมากกว่าเดิม จากการเข้าร่วมกลุ่มอพยพมาอยู่ในชุมชนเดียวกัน ในขณะที่บางส่วนเลือกตอบว่า ค้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 36.30 เพราะไปอยู่ในชุมชนใหม่อย่างโดดเดี่ยว ทำให้เก็บตัวไม่เข้าไปร่วมในกิจกรรมสาธารณะต่างๆ และคิดว่าเหมือนเดิม ร้อยละ 23.10 เพราะเข้าร่วมในกิจกรรมสาธารณะเป็นปกติอยู่แล้ว

2.3 ด้านสภาพแวดล้อม พบว่า

2.3.1 สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย (ดิน น้ำ อากาศ มลพิษต่าง ๆ) ส่วนใหญ่ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 41.70 เนื่องจากอพยพมาอยู่ในที่รัฐได้ทำการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้แล้ว ทำให้สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยดีขึ้นกว่าเดิม ผู้ที่คิดว่าเหมือนเดิม ร้อยละ 36.30 เพราะก่อนอพยพอาศัยอยู่ในที่มีการพัฒนาแล้วเช่นกัน จึงไม่มีความแตกต่างมากนัก และ ค้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 22.00 เนื่องจากอพยพมาอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมใหม่ที่ค้อยกว่าเดิม

2.3.2 คุณภาพของที่ดินทำกิน ส่วนใหญ่ด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 44.00 เนื่องจากอพยพมาอยู่ในที่สูงกว่าระดับน้ำ ดินไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนในที่ลุ่มเพราะราคาที่ดินไม่แพงมากนัก คุณภาพของที่ดินจึงด้อยลงกว่าเดิม ผู้ที่ตอบว่าเหมือนเดิม ร้อยละ 40.60 เพราะเคยอยู่ในพื้นที่ที่คุณภาพดินใกล้เคียงกันกับพื้นที่ที่อพยพมาอยู่ใหม่ และดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 15.40 เนื่องจากเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่อพยพ ทำให้มีโอกาสที่จะเลือกได้พื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ ทำให้มีคุณภาพที่ทำกินดีกว่าเดิม

2.3.3 แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเหมือนเดิม ร้อยละ 60.30 เพราะปกติผู้อพยพใช้น้ำจากลำน้ำธรรมชาติและน้ำฝนเพื่อการเกษตรกรรม เมื่ออพยพมาแล้วไม่มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรที่สร้างใหม่ จึงต้องใช้น้ำฝนและลำน้ำธรรมชาติเช่นเคย ตอบว่าด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 31.10 เพราะพื้นที่อพยพอยู่ใกล้ลำน้ำและไม่มีแหล่งน้ำอื่น ต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว และผู้ตอบว่าดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 8.60 เพราะได้อยู่ในพื้นที่มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและได้รับการพัฒนาระบบส่งน้ำให้ดีขึ้น

2.3.4 คุณภาพของน้ำดื่มที่ใช้ ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 46.00 เพราะมีระบบประปาหมู่บ้านที่ใช้น้ำจากเขื่อน และระบบน้ำดื่มสะอาดดีขึ้นกว่าเดิม ผู้ที่ตอบว่าเหมือนเดิม ร้อยละ 28.00 เพราะอยู่ในแหล่งที่มีน้ำดื่มที่ใช้คุณภาพดีอยู่แล้ว และด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 26.00 เพราะระบบน้ำประปาไม่สมบูรณ์ บางแห่งมีน้ำประปาแต่มีน้ำไหลไม่สม่ำเสมอ บางแห่งระบบน้ำยังพัฒนาไม่ทั่วถึง ทำให้เกิดความยากลำบากกว่าเดิม ดังรายละเอียดในตาราง 15

ตาราง 15 ชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันของผู้อพยพด้านต่าง ๆ เทียบกับก่อนการอพยพ

ตัวชี้วัด	ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในปัจจุบัน เทียบกับก่อนการอพยพ (N = 350)					
	ดีขึ้น		เหมือนเดิม		ด้อยลงกว่าเดิม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ด้านเศรษฐกิจ						
ที่อยู่อาศัย	193	55.10	50	14.30	107	30.60
ขนาดและคุณภาพของที่ดินทำกิน	107	30.60	46	13.10	197	56.30
การประกอบอาชีพ	194	55.40	29	8.30	127	36.30
รายได้	245	70.00	105	30.00	-	-
หนี้สิน	36	10.30	97	27.70	217	62.00
การเก็บออมเงิน	83	23.70	78	22.30	189	54.00
ด้านสังคม						
การบริการพื้นฐาน	324	92.60	16	4.50	10	2.80
การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์	274	78.30	30	8.60	46	13.10
ได้รับการส่งเสริมด้านอาชีพจาก	128	36.60	52	14.90	170	48.50
ภาครัฐ						
ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	101	28.90	122	34.80	127	36.30
ความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่น	142	40.60	172	49.10	36	10.30
ในครอบครัว						
ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและ	95	27.10	114	32.60	141	40.30
คนในชุมชน						
การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้น	253	72.30	61	17.40	36	10.30
ในหมู่บ้านในตำบลของคนใน						
ครัวเรือน						
การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น	192	54.90	81	23.10	77	22.00
ของคนในครัวเรือน เพื่อประโยชน์						
ของชุมชน						

ตาราง 15 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในปัจจุบัน เทียบกับก่อนการอพยพ (N = 350)					
	ดีขึ้น		เหมือนเดิม		ด้อยลงกว่าเดิม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือน ในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน ด้านสภาพแวดล้อม	142	40.60	81	23.10	127	36.30
สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย (ดิน น้ำ อากาศ มลพิษต่าง ๆ)	146	41.70	127	36.30	77	22.00
คุณภาพของที่ดินทำกิน	54	15.40	142	40.60	154	44.00
แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	30	8.60	211	60.30	109	31.10
คุณภาพของน้ำดื่มน้ำใช้	161	46.00	98	28.00	91	26.00

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพนี้ จะทำให้เข้าใจในสิ่งที่ผู้อพยพเป็นอยู่ในปัจจุบันและในอดีตก่อนการอพยพ เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อนำไปสู่การศึกษาตามวัตถุประสงค์ในข้อต่อไปได้

ตอนที่ 3 การบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ

สำหรับผลการศึกษาในตอนที่ 3 ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้อพยพในการบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ในประเด็นของผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพจากการบริหารจัดการนั้น (ตาราง 16 – 28) และการบริหารจัดการภาครัฐที่ผู้อพยพต้องการ (ตาราง 29 – 34) เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการสนทนากลุ่มของตัวแทนผู้อพยพและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ข้อสรุปเป็นการบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของราษฎรตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 ของการวิจัยนี้

สำหรับการบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพจากการบริหารจัดการนั้น ผู้วิจัยได้ใช้กรอบการวิจัยที่ได้มาจากการทบทวนเอกสาร และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า การบริหารจัดการภาครัฐต่อผู้อพยพนั้นให้ความสำคัญกับการดำเนินการในด้านต่าง ๆ 5 ประการ คือ 1) การประชาสัมพันธ์ 2) การจ่ายเงินค่าชดเชย ทั้งค่าชดเชย

ที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกนำท่วมและค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน 3) การจัดสรรที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ 4) การจัดหาระบบสาธารณูปโภคให้กับผู้อพยพ และ 5) การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ ดังรายละเอียดตามตาราง 16 - 28 ดังนี้

3.1 การประชาสัมพันธ์

ในด้านการประชาสัมพันธ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงวิธีการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ ประเด็นที่นำมาประชาสัมพันธ์ ผลการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมาในความเห็นของผู้อพยพ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1.1 ความเห็นของผู้อพยพต่อวิธีการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ

โดยสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ประเด็นพบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าภาครัฐใช้วิธีการประชุมชี้แจงโดยผู้นำชุมชน เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 91.40 ของกลุ่มตัวอย่างเพราะภาครัฐเห็นว่ากำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำชุมชนที่ราษฎรให้ความเชื่อถือ น่าจะชี้แจงทำความเข้าใจได้ดีกว่า รองลงมาคือรัฐจัดให้มีการประชุมชี้แจงในหมู่บ้านโดยเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ ร้อยละ 46.00 มีการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางวิทยุและการกระจายเสียงในหมู่บ้าน ร้อยละ 30.30 มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออื่น ๆ ร้อยละ 13.10 และมีความเห็นในเรื่องแจกเอกสารรายละเอียดที่ต้องการประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 4.00 ซึ่งการที่กลุ่มตัวอย่างได้รับการดำเนินการที่แตกต่างกันเนื่องจากอยู่คนละพื้นที่ อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่อยู่ในบริเวณที่เป็นพื้นที่ก่อสร้างตัวอาคารของเจ็อน จะได้รับวิธีการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายเพราะต้องการสร้างความเข้าใจเพื่อให้ผู้อพยพให้ความร่วมมือ จะได้ดำเนินการได้ทันตามกำหนด ส่วนผู้อพยพที่อยู่ในพื้นที่ไกลออกไป การประชาสัมพันธ์จะไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการประสานงานของผู้นำในชุมชน ที่สำคัญคือรัฐไม่มีเอกสารที่เป็นคู่มือ รายละเอียดต่างๆ แจกให้กับผู้อพยพ ดังตาราง 16

ตาราง 16 ความเห็นของผู้อพยพต่อวิธีการประชาสัมพันธ์ที่ภาครัฐดำเนินการกับผู้อพยพ

ความเห็นของผู้อพยพต่อวิธีการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
รัฐจัดให้มีการประชุมชี้แจงในหมู่บ้าน โดยผู้นำชุมชน เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	320	91.40
รัฐจัดให้มีการประชุมชี้แจงในหมู่บ้าน โดยเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ	161	46.00
การประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางวิทยุและการกระจายเสียงในหมู่บ้าน	106	30.30
การประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่ออื่น ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น	46	13.10
รัฐจัดให้มีการแจกเอกสารรายละเอียดที่ต้องการประชาสัมพันธ์	14	4.00

หมายเหตุ สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

3.1.2 ประเด็นการประชาสัมพันธ์ที่ภาครัฐนำมาดำเนินการกับผู้อพยพ

ในด้านประเด็นการประชาสัมพันธ์ที่ภาครัฐนำมาดำเนินการกับผู้อพยพ ดังแสดงในตาราง 17 พบว่า ประเด็นการเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม เป็นประเด็นที่รัฐนำมาประชาสัมพันธ์มากที่สุด ร้อยละ 69.40 เท่ากัน ทั้งนี้เพราะภาครัฐทราบว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่สุด เนื่องจากเป็นผลกระทบโดยตรงของผู้อพยพ รวมทั้งการจ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินให้ใหม่ ซึ่งมีการประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 59.10 การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ร้อยละ 56.30 อาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน ร้อยละ 26.90 ระยะเวลาในการอพยพ ร้อยละ 12.30 และประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อนมีเพียง ร้อยละ 9.70 เท่านั้น ซึ่งจากความเห็นของราษฎร จะเห็นว่าประเด็นการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ ยังดำเนินการ ไม่ครอบคลุมและทั่วถึงมากพอ ทำให้ผู้อพยพขาดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่จะเกิดขึ้น เกิดความผิดพลาดในการตัดสินใจ

ตาราง 17 ประเด็นการประชาสัมพันธ์ที่ภาครัฐนำมาดำเนินการต่อผู้อพยพ

ประเด็นการประชาสัมพันธ์	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
พื้นที่เวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม	243	69.40
การจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม	243	69.40
การจ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินให้ใหม่	207	59.10
การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่	197	56.30
อาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน	94	26.90
ระยะเวลาและการดำเนินการอพยพ	43	12.30
การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังจากการสร้างเขื่อน	34	9.70

หมายเหตุ สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

3.1.3 ผลการดำเนินการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ

ในความเห็นของผู้อพยพ ผลการศึกษาพบว่า ผู้อพยพเห็นว่าผลงานการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพ ต้องปรับปรุง เนื่องจากยังไม่ชัดเจนในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง ร้อยละ 50.30 พอใช้ได้แต่ครอบคลุมเพียงบางประเด็น ร้อยละ 29.40 และบางส่วนคิดว่า การประชาสัมพันธ์ของภาครัฐอยู่ในระดับดีแล้ว ร้อยละ 20.30 ทั้งนี้เพราะการดำเนินการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐไม่ครอบคลุมประเด็นที่ผู้อพยพควรรับทราบ และผู้อพยพไม่ได้รับความรู้ที่ควรประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง ทำให้ได้รับข้อมูลประชาสัมพันธ์แตกต่างกัน ดังรายละเอียดตามตาราง 18

ตาราง 18 ผลการดำเนินการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา ในความเห็นของผู้อพยพ

ความคิดเห็นของผู้อพยพด้านการประชาสัมพันธ์	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ต้องปรับปรุง ไม่ชัดเจนทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง	176	50.30
พอใช้ ครอบคลุมเพียงบางประเด็นที่เกี่ยวข้อง	103	29.40
ดี ชัดเจน ครอบคลุมทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง	71	20.30

3.1.4 ผลกระทบที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ จากการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา

ผลการศึกษา พบว่า การประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ คือ ทำให้ตัดสินใจผิดพลาด ส่งผลให้ชีวิตในปัจจุบันด้อยลงกว่าเดิมมากที่สุด ร้อยละ 45.70 เพราะผู้อพยพคิดว่าการที่รัฐไม่แจ้งสิ่งที่ควรรู้อล่วงหน้า ทำให้ทุกอย่างเกิดขึ้นจากความไม่รู้ไม่เข้าใจ ทำให้ตัดสินใจทุกอย่างผิดพลาดอย่างที่ไม่ควรจะเป็น รองลงมาคือทำให้เกิดความยากลำบากในการอพยพ ร้อยละ 28.60 เพราะต่างคนต่างอพยพอย่างไม่เป็นระบบ และไม่มีการวางแผนล่วงหน้า ที่สำคัญคือไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐในการอพยพ ส่วนที่คิดว่าทำให้เตรียมตัวอพยพได้เป็นอย่างดี มีร้อยละ 21.40 กลุ่มนี้อยู่ในพื้นที่ก่อสร้างอาคาร ได้รับการประชาสัมพันธ์มากกว่า เพราะจำเป็นต้องได้พื้นที่ในการดำเนินการ จึงทำให้มีโอกาสดีกว่ากลุ่มอื่น และสุดท้ายคือ การประชาสัมพันธ์ทำให้สามารถวางแผนการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี มีเพียงร้อยละ 4.30 เท่านั้น แสดงว่าการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐทำได้แย่มาก เป็นผลเสียกับผู้อพยพอย่างยิ่ง ดังแสดงรายละเอียดในตาราง 19

ตาราง 19 ผลกระทบที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ จากการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา

ผลกระทบจากการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ทำให้ตัดสินใจผิดพลาด ส่งผลให้ชีวิตปัจจุบันแย่ลงกว่าเดิม	160	45.70
ทำให้เกิดความยากลำบากในการอพยพ	100	28.60
ทำให้เตรียมตัวอพยพได้เป็นอย่างดี	75	21.40
ทำให้สามารถวางแผนการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี	15	4.30

3.2 การจ่ายเงินค่าชดเชย

เป็นผลการศึกษาในด้านการจ่ายเงินค่าชดเชยของภาครัฐ ทั้งเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ โดยมีประเด็นที่ทำการศึกษาคือ ความเห็นต่อการจ่ายเงินค่าชดเชยของรัฐ ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ ในกรณีที่การจ่ายเงินชดเชยของภาครัฐไม่เป็นธรรม และกรณีการจ่ายเงินชดเชยล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการของผู้อพยพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 ความเห็นต่อการจ่ายเงินชดเชยของภาครัฐ ทั้งค่าที่ดินและทรัพย์สินที่
ถูกน้ำท่วม และค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ

ผลการศึกษา พบว่า การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำ
ท่วมในความเห็นของผู้อพยพในเรื่องของความเป็นธรรมของการจ่ายค่าชดเชย คิดว่า ไม่เป็น
ธรรม ร้อยละ 57.40 เป็นธรรม ร้อยละ 42.60 สำหรับระยะเวลาในการจ่ายค่าชดเชย คิดว่าการจ่ายเงิน
ล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการของผู้อพยพ ร้อยละ 54.60 การจ่ายเงินชดเชย รวดเร็ว ทันต่อความ
ต้องการ ร้อยละ 45.40 ส่วนในด้านความโปร่งใส ผู้อพยพคิดว่าการจ่ายเงินของเจ้าหน้าที่โปร่งใส
ร้อยละ 50.60 และการเงินไม่โปร่งใส มีการหาผลประโยชน์จากผู้อพยพ ร้อยละ 49.40 คำตอบเหล่านี้
มาจากประสบการณ์ตรงที่แต่ละคนได้ประสบมา ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกัน โดยส่วนใหญ่มักประสบ
ปัญหาเดียวกันเป็นกลุ่ม ๆ ตามหมู่บ้านเดิมก่อนการอพยพ ดังรายละเอียดในตาราง 20

ตาราง 20 การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและค่าชดเชยพิเศษทดแทนการ
จัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ

ความเห็นต่อการจ่ายเงินชดเชย ของภาครัฐ	เงินชดเชยค่าที่ดินและ ทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม		เงินชดเชยพิเศษทดแทนการ จัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน	
	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
1. ความเป็นธรรมของการจ่ายค่าชดเชย				
- เป็นธรรม	149	42.60	56	16.00
- ไม่เป็นธรรม	201	57.40	294	84.00
2. ระยะเวลาในการจ่ายค่าชดเชย				
- รวดเร็วทันต่อความต้องการ	159	45.40	79	22.60
- ล่าช้าไม่ทันต่อความต้องการ	191	54.60	271	77.40
3. ความโปร่งใส				
- ไม่มีความโปร่งใสและไม่ หาประโยชน์จากผู้อพยพ โดยมิชอบ	173	49.40	193	55.10
- มีความโปร่งใส	177	50.60	157	44.90

3.2.2 ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ กรณีที่การจ่ายเงินชดเชยของภาครัฐไม่เป็นธรรม ทั้งค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน พบว่า

กรณีที่การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมไม่เป็นธรรมนั้น มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพคือ ได้รับเงินน้อย ทำให้ไม่สามารถไปซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินทดแทนได้ มากที่สุด ร้อยละ 61.40 รองลงมาคือ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ลงกว่าเดิม ร้อยละ 24.30 และน้อยที่สุดคือ ทำให้ต้องอพยพโยกย้ายทั้งที่ไม่เต็มใจ ร้อยละ 14.30

ส่วนกรณีการจ่ายเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินไม่เป็นธรรมนั้น ผู้อพยพมีความเห็นว่าผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่เช่นเดียวกับการจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม คือ ได้รับเงินน้อย ทำให้ไม่สามารถไปซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินทดแทนได้ ร้อยละ 52.90 ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 29.70 และทำให้ต้องอพยพโยกย้ายทั้งที่ไม่เต็มใจ ร้อยละ 17.40 ดังรายละเอียดในตาราง 21

ตาราง 21 ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ กรณีที่การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ของภาครัฐไม่เป็นธรรม

ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการจ่ายค่าชดเชยไม่เป็นธรรม	เงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม		เงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน	
	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ได้รับเงินน้อย ทำให้ไม่สามารถไปซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินทดแทนได้	215	61.40	185	52.90
ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ลงกว่าเดิม	85	24.30	104	29.70
ทำให้ต้องอพยพโยกย้ายทั้งที่ไม่เต็มใจ	50	14.30	61	17.40

3.2.3 ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ กรณีที่การจ่ายเงินชดเชยของภาครัฐล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการ

จากผลการศึกษาพบว่า กรณีที่การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม ล่าช้าไม่ทันต่อความต้องการของผู้อพยพนั้น ผู้อพยพให้ความเห็นว่า มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่คือทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในระหว่างที่รอเงินชดเชย ร้อยละ 50.80 ทำให้ไม่สามารถซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินได้ตามต้องการ เพราะราคาที่ดินสูงขึ้น ร้อยละ 26.90 และทำให้ต้องแยกย้ายจากกลุ่มที่เคยอยู่ด้วยกัน เนื่องจากได้รับเงินไม่พร้อมกัน จึงต้องอพยพในระยะเวลาที่ต่างกัน จึงไม่สามารถไปอยู่ในที่เดียวกันได้ ร้อยละ 22.30 และกรณีการจ่ายเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ล่าช้าไม่ทันต่อความต้องการนั้น ผู้อพยพมีความเห็นว่า มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่คือทำให้ไม่สามารถซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินได้ตามต้องการ เพราะราคาที่ดินสูงขึ้น มากที่สุด ร้อยละ 46.00 ทำให้ต้องแยกย้ายจากกลุ่มที่เคยอยู่ด้วยกัน เนื่องจากได้รับเงินไม่พร้อมกัน จึงต้องอพยพในระยะเวลาที่ต่างกัน จึงไม่สามารถไปอยู่ในที่เดียวกันได้ ร้อยละ 35.40 และทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในระหว่างที่รอเงินชดเชย ร้อยละ 18.60 ดังแสดงในตาราง 22

ตาราง 22 ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ กรณีที่การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของภาครัฐ ล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการ

ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการจ่ายเงินชดเชยล่าช้า	เงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม		เงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน	
	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในระหว่างที่รอเงินชดเชย	178	50.80	65	18.60
ทำให้ไม่สามารถซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินได้ตามต้องการ เพราะราคาที่ดินสูงขึ้น	94	26.90	161	46.00
ทำให้ต้องแยกย้ายจากกลุ่มที่เคยอยู่ด้วยกัน เนื่องจากได้รับเงินไม่พร้อมกัน จึงต้องอพยพในระยะเวลาที่ต่างกัน จึงไม่สามารถไปอยู่ในที่เดียวกันได้	78	22.30	124	35.40

3.3 การจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ

สำหรับด้านการจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพนั้น เป็นผลการศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้อพยพเลือกที่จะไม่รับที่ดินจัดสรร และผลกระทบจากการเลือกไม่รับที่ดินจัดสรรในแปลงอพยพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 สาเหตุที่ทำให้เลือกไม่รับที่ดินที่รัฐจะจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในแปลงอพยพ

จากการศึกษาพบว่า สาเหตุที่ทำให้ผู้อพยพเลือกที่จะไม่รับที่ดินที่รัฐจะจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในแปลงอพยพ เรียงตามลำดับได้ดังนี้คือ ไม่ได้รับข้อมูลการจัดสรรที่ดินในแปลงอพยพที่ชัดเจนจากภาครัฐมากที่สุด ร้อยละ 31.40 รองลงมาคือรัฐมักจะจัดสรรที่ดินที่อยู่ไกลและทุรกันดาร เช่นกรณีที่ทำกับผู้อพยพในอดีต ร้อยละ 27.40 ที่ดินที่จัดสรรให้ไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ร้อยละ 24.60 ดัดสนใจเลือกตามเสียงส่วนใหญ่ที่เลือกจะไม่รับที่ดินจัดสรร ร้อย

ละ 12.30 และน้อยที่สุดคือได้รับการหวานล้อมจากเจ้าหน้าที่ให้รับเงินชดเชย ร้อยละ 4.30 ดังแสดงในตาราง 23

ตาราง 23 สาเหตุที่ทำให้ผู้อพยพลีกไม่รับที่ดินที่รัฐจะจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในแปลงอพยพ

สาเหตุที่ผู้อพยพไม่รับที่ดินจัดสรรที่รัฐจัด ให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ไม่ได้รับข้อมูลการจัดสรรที่ดินในแปลงอพยพที่ชัดเจนจากภาครัฐ	110	31.40
รัฐมักจะจัดสรรที่ดินที่อยู่ไกลและทุรกันดาร เช่น กรณีที่ ดำเนินการกับผู้อพยพในอดีต	96	27.40
ที่ดินที่จัดสรรให้ไม่มีความอุดมสมบูรณ์	86	24.60
ตัดสินใจเลือกตามเสียงส่วนใหญ่	43	12.30
ได้รับการหวานล้อมจากเจ้าหน้าที่ให้รับเงินชดเชย	15	4.30

3.3.2 ผลกระทบต่อผู้อพยพจากการเลือกที่จะไม่รับที่ดินจัดสรรในแปลงอพยพ

จากการที่ผู้อพยพลีกที่จะไม่รับที่ดินจัดสรรในแปลงอพยพ และต้องการรับเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดิน ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างในทันที แต่ผลกระทบจากการเลือกไม่รับที่ดินจัดสรรนั้น จากการศึกษาพบว่า ทำให้ไม่มีที่ดินทำกิน มากที่สุด ร้อยละ 58.90 เพราะเมื่อรับเงินชดเชยไปแล้ว ไม่สามารถซื้อที่ดินทำกินได้ ทำให้ไม่มีที่ดินทำกิน รองลงมาคือ ทำให้อาชีพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ร้อยละ 26.50 เนื่องจากไม่มีที่ดินจึงต้องเปลี่ยนแปลงอาชีพเป็นอาชีพรับจ้างมากขึ้น และ ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป เพราะต้องแยกย้ายไปอาศัยต่างพื้นที่ตาม โอกาสและความต้องการของแต่ละคน ร้อยละ 14.60 ตามตาราง 24

ตาราง 24 ผลกระทบต่อผู้อพยพจากการเลือกที่จะไม่รับที่ดินจัดสรรในแปลงอพยพ

ผลกระทบจากการเลือกไม่รับที่ดินจัดสรรในแปลงอพยพ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ทำให้ไม่มีที่ดินทำกิน	206	58.90
ทำให้อาชีพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม	93	26.50
ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเพราะต้องแยกย้าย ไปอาศัยต่างพื้นที่ตาม โอกาสและความต้องการของแต่ละคน	51	14.60

3.4 การจัดการระบบสาธารณูปโภค

ผลการศึกษาระดับความเพียงพอของสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ภาครัฐจัดให้กับผู้อพยพ และผลกระทบจากการที่ภาครัฐดำเนินการจัดการระบบสาธารณูปโภค มีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 ระดับความเพียงพอของสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ภาครัฐจัดให้กับผู้อพยพ

ผลการศึกษาพบว่า ผู้อพยพให้ความเห็นในระดับความเพียงพอของสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่รัฐจัดให้ ดังแสดงในตาราง 25 ซึ่งสรุปได้ดังนี้คือ

โรงเรียน อยู่ในระดับเพียงพอมากที่สุด ร้อยละ 36.0 ระดับเพียงพอมาก ร้อยละ 38.60 ระดับปานกลาง ร้อยละ 10.30 และระดับน้อยที่สุด ร้อยละ 15.10 ผู้ที่มีความเห็นว่าเพียงพอมากและปานกลางเพราะอยู่ใกล้กับโรงเรียน ส่วนผู้ที่เห็นว่าเพียงพอน้อยที่สุดเพราะโรงเรียนอยู่ห่างไกลจากชุมชนของตนเอง ไม่สะดวกในการเดินทางมาเรียนของบุตรหลาน

ถนน อยู่ในระดับเพียงพอมากที่สุด ร้อยละ 29.10 ระดับมาก ร้อยละ 70.30 ส่วนใหญ่กว่าสามในสี่มีความเห็นว่าอยู่ในระดับเพียงพอแล้วเพราะถนนได้รับการพัฒนาครอบคลุมเกือบทั้งพื้นที่ มีผู้เห็นว่าเพียงพอปานกลางและน้อย เพียงร้อยละ 0.30 เท่านั้น

สถานีตำรวจ อยู่ในระดับเพียงพอมากที่สุด ร้อยละ 27.40 ระดับเพียงพอมาก ร้อยละ 23.10 ระดับปานกลาง ร้อยละ 40.90 และระดับน้อยที่สุด ร้อยละ 8.60 ผู้ที่มีความเห็นว่าเพียงพอเพราะอยู่ใกล้ การเดินทางไปสถานีตำรวจสะดวก รวดเร็ว ส่วนผู้ที่เห็นว่าเพียงพอเพราะอยู่ห่างไกล ไม่สะดวกในการเดินทางมาติดต่อ และใช้เวลาเดินทางนาน

วัด มีความเพียงพอในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 22.0 ระดับมาก ร้อยละ 57.70 ระดับปานกลาง ร้อยละ 14.90 และระดับน้อยที่สุด 5.40 เช่นเดียวกับกับโรงเรียน ส่วนใหญ่ผู้ที่อยู่ในชุมชนใกล้วัดจะรู้สึกว่ามีเพียงพอ ส่วนผู้ที่อยู่ไกล ไม่ได้ได้รับความสะดวก ต้องการให้มีวัดเพิ่มขึ้น จะให้ความเห็นว่าเพียงพอในระดับน้อย

ระบบไฟฟ้า มีระดับความเพียงพอมากที่สุด ร้อยละ 20.50 มาก ร้อยละ 67.70 ปานกลาง ร้อยละ 10.90 น้อย ร้อยละ 0.30 ที่สุด ร้อยละ 0.60 ผู้ตอบมีความเห็นว่าเพียงพอเกือบทั้งหมด มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ที่คิดว่ายังมีความเพียงพอ

น้ำประปา มีระดับความเพียงพอ มากที่สุด ร้อยละ 20.60 มาก ร้อยละ 59.40 ปานกลาง ร้อยละ 10.60 และ ระดับความเพียงพอ น้อย ร้อยละ 9.40 แต่บางชุมชนถึงแม้จะมีน้ำประปาแต่ก็ไม่ค่อยมีคุณภาพนัก บางแห่งมีปัญหาขาดแคลนน้ำอีกด้วย

โทรศัพท์สาธารณะ มีระดับเพียงพอมากที่สุด ร้อยละ 8.90 ระดับมาก ร้อยละ 38.60 ระดับปานกลาง ร้อยละ 0.30 ระดับน้อย ร้อยละ 15.70 และระดับน้อยที่สุด ร้อยละ 36.60 เพราะการพัฒนาเข้าไปไม่ถึง ชุมชนที่มีโทรศัพท์สาธารณะก็คิดว่าเพียงพอแล้ว ส่วนชุมชนที่ไม่มีก็มีความเห็นว่าเพียงพอ

สถานีอนามัย มีความเห็นว่ามีความเพียงพอในระดับมากที่สุด ร้อยละ 8.90 ระดับมาก ร้อยละ 18.90 ระดับปานกลาง ร้อยละ 21.70 ระดับน้อย ร้อยละ 19.40 และระดับน้อยที่สุด ร้อยละ 31.10

รถประจำทาง มีความเห็นว่ามีความเพียงพออยู่ในระดับมากที่สุด ร้อยละ 8.90 ระดับมาก ร้อยละ 18.90 ระดับปานกลาง ร้อยละ 21.70 ระดับน้อย ร้อยละ 19.40 และระดับน้อยที่สุด ร้อยละ 31.10

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคของภาครัฐนั้นยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ตอบได้ทั้งหมด ทั้งนี้ผู้ที่ได้รับความสะดวกสบาย และมีระบบสาธารณูปโภคในชุมชนครบถ้วนก็จะมีความเห็นว่ามีความเพียงพอ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความเห็นในระดับเพียงพอแล้ว แต่ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ไม่มีระบบสาธารณูปโภคหรือไม่ได้รับความสะดวกสบาย ก็จะมีความเห็นว่ายังไม่เพียงพอ ดังนั้นในการจัดหาระบบสาธารณูปโภคให้กับผู้ตอบ จึงควรคำนึงถึงความทั่วถึงในการให้บริการและครอบคลุมทุกพื้นที่ที่ผู้ตอบอาศัยอยู่

ตาราง 25 ระดับความเพียงพอของสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ภาครัฐจัดให้กับผู้อพยพ

การจัดการ สาธารณูปโภค	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
โรงเรียน	126	36.0	135	38.60	36	10.30	-	-	53	15.10
ถนน	102	29.10	246	70.30	1	0.30	1	0.30	-	-
สถานีตำรวจ	96	27.40	81	23.10	143	0.90	-	-	30	8.60
วัด	77	22.00	202	57.70	52	14.90	-	-	19	5.40
ระบบไฟฟ้า	72	20.60	237	67.70	38	10.90	1	0.30	2	0.60
น้ำประปา	72	20.60	208	59.40	37	10.60	33	9.40	-	-
โทรศัพท์	31	8.90	135	38.60	1	0.30	55	15.70	128	36.60
สถานีอนามัย	31	8.90	66	18.90	76	21.70	68	19.40	109	31.10
รถประจำทาง	31	8.90	66	18.90	76	21.70	68	19.40	109	31.10

3.4.2 ผลกระทบจากการที่ภาครัฐได้ดำเนินการจัดหาระบบสาธารณูปโภคให้กับผู้อพยพ

จากผลการศึกษาพบว่า ผู้อพยพมีความเห็นว่า ทำให้ครอบครัวต้องมีค่าใช้จ่ายเป็นค่าบำรุงสาธารณูปโภคมากกว่าเดิม ร้อยละ 89.70 เนื่องจากการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ต้องใช้งบประมาณในการบำรุงรักษาและดำเนินการ ดังนั้นจึงต้องเสียค่าบริการเพิ่มขึ้นเพื่อแลกกับความสะอาดสบายที่ได้รับ อย่างไรก็ตามผู้อพยพร้อยละ 72.60 มีความเห็นว่าทำให้มีความสะอาดสบายมากขึ้น และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากการเป็นสังคมชนบทมาเป็นสังคมเมือง ร้อยละ 56.00 ดังรายละเอียดในตาราง 26

ตาราง 26 ผลกระทบจากการที่ภาครัฐได้ดำเนินการจัดหาระบบสาธารณูปโภคให้กับผู้อพยพ

ความคิดเห็นของผู้อพยพ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
มีค่าใช้จ่ายค่าบำรุงสาธารณูปโภคมากกว่าเดิม	314	89.70
ทำให้มีความสะอาดสบายมากขึ้น	254	72.60
ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากการเป็นสังคมชนบทมาเป็นสังคมเมือง	196	56.00

หมายเหตุ เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

3.5 การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ

ในการดำเนินการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่เพื่อการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ นั้น ภาครัฐจะต้องมีการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือเท่ากับก่อนการอพยพ โดยศึกษาความเห็นของผู้อพยพในด้านการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐและผลกระทบที่มีต่อผู้อพยพจากการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ตามรายละเอียดดังนี้

3.5.1 ความเห็นของผู้อพยพในด้านการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐ

ในด้านการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพนั้น ผู้อพยพมีความเห็นว่า ภาครัฐไม่ได้ดำเนินการในเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพมากที่สุด ร้อยละ 28.60 เพราะไม่เคยได้รับการสำรวจเพื่อส่งเสริมหรือดำเนินการอื่นใด รองลงมาคือส่งเสริมให้มีโอกาสในการเลือกประกอบอาชีพใหม่เช่นการประมงและการท่องเที่ยว ร้อยละ 21.40 ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เขื่อนก็จะมีโอกาสมากกว่ากลุ่มที่อยู่ห่างไกล มีความเห็นว่ามีกรอบรมฝึกฝนอาชีพเสริม ร้อยละ 18.60 แต่จากการศึกษาพบว่า การส่งเสริมอาชีพเสริมไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่ได้ทำบนพื้นฐานความต้องการของผู้อพยพ แต่ภาครัฐกำหนดเอง เมื่อดำเนินการแล้วไม่มีการจัดหาตลาดให้แบบครบวงจร จึงทำให้การส่งเสริมอาชีพเสริมล้มเหลว ไม่ได้ผล มีความเห็นว่ามี การส่งเสริมให้ความรู้ในอาชีพเดิมที่ทำอยู่ ในลักษณะต่อยอด ร้อยละ 14.30 มีการสอบถามความต้องการด้านอาชีพ แต่ไม่ได้จัดการส่งเสริมและพัฒนา ร้อยละ 12.80 และผู้อพยพมีความเห็นว่ารัฐมีการส่งเสริมให้ความรู้ในอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้น เช่นการประมง การท่องเที่ยว น้อยที่สุด ร้อยละ 4.30 ดังรายละเอียดในตาราง 27

ตาราง 27 ความเห็นของผู้อพยพในด้านการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐ

ความเห็นในด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
รัฐไม่ได้ดำเนินการในเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ	100	28.60
ส่งเสริมให้มีโอกาสในการเลือกประกอบอาชีพใหม่เช่นการประมงและการท่องเที่ยว	75	21.40
มีการอบรมฝึกฝนอาชีพเสริม	65	18.60
มีการส่งเสริมให้ความรู้ในอาชีพเดิมที่ทำอยู่ ในลักษณะต่อยอด	50	14.30

ตาราง 27 (ต่อ)

ความเห็นในด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
มีการสอบถามความต้องการด้านอาชีพ แต่ไม่ได้จัดการส่งเสริมและพัฒนา	45	12.80
มีการส่งเสริมให้ความรู้ในอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้น เช่นการประมง การท่องเที่ยว	15	4.30

3.5.2 ผลกระทบที่มีต่อผู้อพยพจากการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐ เรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ

สำหรับด้านผลกระทบที่มีต่อผู้อพยพจากการดำเนินการในด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐนั้น ผู้อพยพมีความเห็นว่าทำให้ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพตามความต้องการสูงถึง ร้อยละ 75.70 เพราะรัฐไม่ได้ดำเนินการสำรวจความต้องการในด้านอาชีพของผู้อพยพ และดำเนินการให้ได้ประกอบอาชีพตามที่ต้องการ ส่วนร้อยละ 17.40 มีความเห็นว่าทำให้ไม่สามารถเข้าถึงอาชีพใหม่เช่น การประมงและการท่องเที่ยว เพราะรัฐไม่ได้ดำเนินการเพื่อให้โอกาสในการเข้าถึงอาชีพใหม่นี้ แต่กลับมาการจัดเป็นระบบสัมปทานให้คนภายนอกเข้ามาดำเนินการ ทำให้ผู้อพยพไม่มีโอกาสได้ประกอบอาชีพเหล่านี้ และมีความเห็นว่าขาดโอกาสในการรวมกลุ่มสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ร้อยละ 6.90 เพราะการส่งเสริมอาชีพเสริมล้มเหลว เนื่องจากไม่มีการศึกษาความต้องการและความถนัด รวมทั้งไม่มีการส่งเสริมด้านการตลาด ทำให้การทำอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่ต้องการ ดังรายละเอียดตามตาราง 28

ตาราง 28 ผลกระทบที่มีต่อผู้อพยพจากการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพตามความต้องการ	265	75.70
ไม่สามารถเข้าถึงอาชีพใหม่เช่น การประมงและการท่องเที่ยว	61	17.40
ขาดโอกาสในการรวมกลุ่มสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน	24	6.90

การบริหารจัดการภาครัฐจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ตามความต้องการของผู้

อพยพ

ผลการศึกษาความต้องการของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ต่อการบริหารจัดการของภาครัฐในด้านต่าง ๆ คือ การประชาสัมพันธ์ การจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม รวมทั้งค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดิน การจัดสรรที่ดิน และการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้อพยพ ความต้องการของผู้อพยพให้ภาครัฐดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ ประเด็นที่ต้องการให้ภาครัฐประชาสัมพันธ์ และรูปแบบการประชาสัมพันธ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ประเด็นที่ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษา พบว่าผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐประชาสัมพันธ์ในด้าน การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมมากที่สุด คิดเป็น ร้อยละ 63.70 โดยเฉพาะต้องการความชัดเจนว่าจะมีการเวนคืนพื้นที่มากน้อยเพียงใด จะมีพื้นที่เหลือหรือถูกเวนคืนทั้งหมด เพื่อจะได้วางแผนดำเนินชีวิตต่อไปได้ รองลงมาเป็นเรื่องของอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน ร้อยละ 55.70 เพราะต้องการทราบว่าเมื่ออาชีพอะไรเกิดขึ้นใหม่ เพื่อที่จะได้เปลี่ยนแปลงอาชีพได้หากพื้นที่ทำกินถูกเวนคืนทั้งหมด และไม่คิดจะประกอบอาชีพเดิมอีก ส่วนประเด็นการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม ร้อยละ 53.40 ผู้อพยพต้องการทราบความชัดเจนว่าการเวนคืนจะมีการจ่ายค่าชดเชยเท่าไร อย่างไร จะได้ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบและหาผลประโยชน์จากผู้อพยพเหมือนที่ผ่านมา กรณีของการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่ ร้อยละ 53.40 ผู้อพยพให้ความสำคัญมากพอสมควร ถ้าหากมีการกำหนดให้ชัดเจน ก็อาจมีการตัดสินใจที่ดีกว่าในอดีตได้ สำหรับประเด็นระยะเวลาและการดำเนินการอพยพคิดเป็นร้อยละ 48.00 หากทราบกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน จะทำให้มีการเตรียมพร้อมมากกว่านี้ และสามารถวางแผนการดำเนินชีวิตต่อไปได้ดีกว่าที่ผ่านมา ลำดับถัดมาคือ การจ่ายค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดินให้ใหม่ ร้อยละ 44.90 และลำดับสุดท้ายคือการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังจากการสร้างเขื่อน ร้อยละ 36.30 เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่ทำให้ผู้อพยพไม่ให้ความสนใจมากเช่นประเด็นอื่น ๆ ดังรายละเอียดตามตาราง 29

ตาราง 29 การประชาสัมพันธ์ของภาครัฐตามความต้องการของผู้อพยพ

ประเด็นการประชาสัมพันธ์	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่จะถูกน้ำท่วม	223	63.70
อาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน	195	55.70
การจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม	187	53.40
การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่	187	53.40
ระยะเวลาและการดำเนินการอพยพ	168	48.00
การจ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินให้ใหม่	157	44.90
การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังจากการสร้างเขื่อน	127	36.30

หมายเหตุ เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

1.2 รูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการ จากผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการ เรียงตามสัดส่วนของคำตอบที่เลือกมากที่สุดตามลำดับคือ การแจกเอกสารรายละเอียดที่ต้องการประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 78.60 เพราะสามารถอ่านและทำความเข้าใจได้พร้อมกับการชี้แจง ที่สำคัญสามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ กรณีที่ไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างที่กำหนดไว้ในคู่มือ รองลงมาคือ การประชุมชี้แจงในหมู่บ้านโดยผู้นำชุมชน เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ร้อยละ 44.30 เพราะคิดว่าน่าจะพูดคุยทำความเข้าใจกันได้ง่ายกว่าบุคคลอื่นที่ไม่คุ้นเคยกัน และการประชุมชี้แจงในหมู่บ้านโดยเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ ร้อยละ 28.60 เพราะคิดว่าการชี้แจงโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐน่าจะทำให้ทราบรายละเอียดที่ชัดเจนตามต้องการได้ดีกว่า ส่วนการประชาสัมพันธ์ผ่านทางวิทยุและการกระจายเสียงในหมู่บ้าน ร้อยละ 9.10 และสุดท้ายคือการประชาสัมพันธ์ทางสื่ออื่น ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ร้อยละ 8.00 เนื่องจากไม่ได้ให้ความสำคัญกับสื่อเหล่านี้มากนัก ดังรายละเอียดในตาราง 30

ตาราง 30 รูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการ

รูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
จัดให้มีการแจกเอกสารรายละเอียดที่ต้องการประชาสัมพันธ์	275	78.60
จัดให้มีการประชุมชี้แจงในหมู่บ้าน โดยผู้นำชุมชน เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	155	44.30
จัดให้มีการประชุมชี้แจงในหมู่บ้าน โดยเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ	100	28.60
ประชาสัมพันธ์ผ่านทางวิทยุและการกระจายเสียงในหมู่บ้าน	32	9.10
ประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่ออื่น ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น	28	8.00

หมายเหตุ เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

2. ความต้องการด้านการจ่ายเงินค่าชดเชย ทั้งค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ

ผลการศึกษาพบว่า ความต้องการของผู้อพยพให้ภาครัฐดำเนินการจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมนั้น ผู้อพยพต้องการให้ดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการทุจริตหรือหาประโยชน์จากผู้อพยพ มากที่สุด ร้อยละ 74.90 รองลงมาคือดำเนินการอย่างรวดเร็วทันต่อความต้องการ ร้อยละ 66.60 จ่ายให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน เพื่อให้สามารถอพยพไปพร้อมกันได้ ร้อยละ 61.70 และมีที่ปรึกษาในการบริหารเงินชดเชยให้มีประสิทธิภาพ ร้อยละ 59.70

ส่วนความต้องการให้ภาครัฐดำเนินการจ่ายเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน พบว่าใกล้เคียงกับการจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมคือ ต้องการให้ดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการทุจริต หาประโยชน์จากผู้อพยพ มากที่สุด ร้อยละ 75.10 รองลงมาคือดำเนินการอย่างรวดเร็วทันต่อความต้องการ ร้อยละ 70.00 จ่ายให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน เพื่อให้สามารถอพยพไปพร้อมกันได้ ร้อยละ 58.60 และมีที่ปรึกษาในการบริหารเงินชดเชยให้มีประสิทธิภาพ ร้อยละ 54.30 ดังรายละเอียดในตาราง 31

ตาราง 31 ความต้องการให้ภาครัฐดำเนินจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและการจ่ายเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ให้กับผู้อพยพ

ความต้องการของผู้อพยพ ด้านการจ่ายเงินค่าชดเชย	เงินชดเชยค่าที่ดินและ ทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม		เงินชดเชยพิเศษทดแทนการ จัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน	
	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการ ทุจริต หาประโยชน์จากผู้อพยพ	262	74.90	263	75.10
ดำเนินการอย่างรวดเร็ว ทันท่วงที ต่อความต้องการ	233	66.60	245	70.00
จ่ายให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน เพื่อให้ สามารถอพยพไปพร้อมกันได้	216	61.70	205	58.60
มีที่ปรึกษาในการบริหารเงินชดเชย ให้มีประสิทธิภาพ	209	59.70	190	54.30

หมายเหตุ สามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

3. ความต้องการของผู้อพยพในการจัดสรรที่ดิน สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน

ผลการศึกษาความต้องการที่ดินของผู้อพยพในประเด็นของขนาดของที่ดิน และลักษณะของที่ดินที่ต้องการให้ภาครัฐจัดสรรให้ มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ความต้องการการจัดสรรที่ดินและขนาดของที่ดินที่รัฐจัดสรรให้ในแปลงอพยพ

ผลการศึกษาพบว่า มีผู้ต้องการที่ดินจัดสรร ร้อยละ 56.60 เพราะต้องการทำอาชีพเดิมที่เคยทำอยู่ และมีผู้ที่ไม่ต้องการที่ดินจัดสรร ร้อยละ 43.40 เนื่องจากต้องการเปลี่ยนแปลงอาชีพ หรือต้องการเงินไปใช้จ่ายอย่างอื่น

สำหรับผู้ที่ต้องการที่ดินจัดสรรในแปลงอพยพนั้น พบว่า ต้องการที่ดินขนาด 1-5 ไร่ มากที่สุด ร้อยละ 36.80 รองลงมาคือขนาด 6-10 ไร่ ร้อยละ 8.60 ที่ดินขนาด 11-20 ไร่ ร้อยละ 6.60 และ ต้องการที่ดินขนาด มากกว่า 20 ไร่ ร้อยละ 4.60 ดังรายละเอียดในตาราง 32

ตาราง 32 ความต้องการการจัดสรรที่ดินและขนาดของที่ดินที่รัฐจัดสรรให้ในแปลงอพยพ

ความต้องการการจัดสรรที่ดินและ ขนาดที่ดินจัดสรร	จำนวน (N=350)	ร้อยละ
ผู้ที่ไม่ต้องการที่ดินจัดสรร	152	43.40
ผู้ที่ต้องการที่ดินจัดสรร	198	56.60
ขนาดที่ดินจัดสรร 1-5 ไร่	129	36.80
ขนาดที่ดินจัดสรร 6-10 ไร่	30	8.60
ขนาดที่ดินจัดสรร 11-20 ไร่	23	6.60
ขนาดที่ดินจัดสรรมากกว่า 20 ไร่	16	4.60

3.2 ลักษณะของที่ดินที่ผู้อพยพต้องการให้รัฐจัดสรรให้

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะของที่ดินที่ผู้อพยพต้องการให้รัฐจัดสรรคือ มีแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรรวมทั้งการอุปโภค บริโภค ร้อยละ 89.70 มีระบบสาธารณูปโภคครบถ้วน ร้อยละ 88.30 จัดสรรที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ร้อยละ 78.60 มีการคมนาคมสะดวก ร้อยละ 74.30 และสามารถติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกหมู่บ้านมีความสะดวก ร้อยละ 69.70 ดังรายละเอียดในตาราง 33

ตาราง 33 ลักษณะของที่ดินที่ผู้อพยพต้องการให้รัฐจัดสรรให้

ลักษณะของที่ดินที่ต้องการ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
มีแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร การอุปโภค บริโภค	314	89.70
มีระบบสาธารณูปโภคครบถ้วน	309	88.30
จัดสรรที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์	275	78.60
มีการคมนาคมสะดวก	260	74.30
สามารถติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกหมู่บ้านได้อย่างสะดวก	244	69.70

หมายเหตุ สามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

4.ความต้องการของผู้อพยพด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพโดยภาครัฐ

ผลการศึกษาพบว่า ผู้อพยพต้องการให้ฝึกอาชีพเสริมอย่างจริงจัง เพื่อสร้างรายได้ รวมทั้งจัดให้มีตลาดรองรับ ร้อยละ 78.30 รองลงมา ร้อยละ 59.70 เห็นว่าภาครัฐควรสำรวจและส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพตามความต้องการของผู้อพยพ เพราะบางช่วงประสงค์ที่จะประกอบอาชีพเดิม แต่บางคนต้องการเปลี่ยนอาชีพใหม่ ส่วนผู้อพยพที่มีความเห็นว่าภาครัฐควรให้โอกาสในการประกอบอาชีพใหม่ เช่นการประมงและการท่องเที่ยวก่อนคนทั่วไปและเป็นไปอย่างโปร่งใส ไม่ต้องเสียค่าสัมปทาน ร้อยละ 55.70 เพราะการอพยพเป็นการเสียสละ เพื่อประโยชน์ของคนหมู่มาก ดังนั้นควรได้รับโอกาสก่อนคนอื่น ทั้งนี้ มิควรเป็นระบบสัมปทานและถูกกีดกันเหมือนที่ผ่านมา นอกจากนี้ ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐส่งเสริมความรู้และความชำนาญในอาชีพตามต้องการ ร้อยละ 51.10 ทั้งอาชีพเดิมและอาชีพที่ต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีกว่าเดิม ดังแสดงในตาราง 34

ตาราง 34 ความต้องการของผู้อพยพด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพโดยภาครัฐ

ความต้องการของผู้อพยพด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ โดยภาครัฐ	จำนวน (N = 350)	ร้อยละ
ควรฝึกฝนอาชีพเสริมในชุมชนอย่างจริงจัง โดยจะต้องสามารถทำ รายได้ให้กับผู้อพยพ รวมทั้งมีตลาดรองรับ	274	78.30
ควรให้มีการสำรวจ และส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพตามความ ต้องการของผู้อพยพ	209	59.70
ควรให้โอกาสในการประกอบอาชีพใหม่ เช่นการประมงและการ ท่องเที่ยวก่อนคนทั่วไปและเป็นไปอย่างโปร่งใส ไม่ต้องเสียค่า สัมปทาน	195	55.70
มีการส่งเสริมให้มีความรู้และความชำนาญในอาชีพตามความ ต้องการของผู้อพยพ	179	51.10

ข้อสรุปการบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ

เป็นผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือการศึกษาการบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จำนวน 350 คน ในเรื่องการบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพจากการบริหารจัดการนั้น (ตาราง 16 – 28) และการบริหารจัดการภาครัฐที่ผู้อพยพต้องการ (ตาราง 29 – 34) ร่วมกับผลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม โดยมีตัวแทนราษฎรผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จาก 8 ตำบล ตำบลละ 1 คน รวม 8 คน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หน่วยงาน ๆ ละ 1 คน คือ หน่วยงานจัดหาที่ดินและจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ หน่วยงานก่อสร้างและเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานที่ปฏิบัติงานในช่วงการเตรียมการและการอพยพจากกรมชลประทาน รวมทั้งสิ้น 12 คน ณ พิพิธภัณฑ์เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2552 โดยในการสนทนากลุ่มได้อภิปรายถึงการบริหารจัดการภาครัฐและผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งความต้องการของผู้อพยพ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

รูปแบบการบริหารจัดการ ได้นำประเด็นรูปแบบการบริหารจัดการของภาครัฐในอดีตที่ดำเนินการ โดยหน่วยงานเดียว และการบริหารจัดการในการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่ดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ มาอภิปราย ผู้อพยพไม่ได้คำนึงถึงเรื่องนี้ เพราะเป็นเรื่องการบริหารของภาครัฐ แต่มีความเห็นว่า การบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการต่าง ๆ น่าจะดีกว่าการบริหารโดยหน่วยงานเดียวเพราะอาจเป็นช่องทางให้เจ้าหน้าที่บางคนใช้อำนาจในทางที่มีขอบในการปฏิบัติงาน แสวงหาผลประโยชน์จากผู้อพยพได้ รวมทั้งเห็นว่า การดำเนินงานของหลายหน่วยงานจะมีความรวดเร็วกว่าหน่วยงานเดียวดำเนินการ

วิธีการบริหารจัดการผู้อพยพ

1. การเตรียมการก่อนการอพยพ เนื่องจากผู้อพยพไม่ทราบข้อมูลและวิธีการ เพราะเป็นเรื่องของการบริหารจัดการที่ภาครัฐดำเนินการ โดยผู้อพยพมีความต้องการตามลำดับดังนี้

1.1 ภาครัฐจะต้องสำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกน้ำท่วมอย่างถูกต้องและเป็นธรรม มีการทำงานอย่างโปร่งใส โดยควรให้ผู้อพยพมีส่วนร่วมในการสำรวจที่ดินและทรัพย์สิน กรณีเกิดปัญหาขัดแย้ง ควรแก้ไขให้แล้วเสร็จก่อนดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

1.2 ภาครัฐต้องสำรวจความต้องการของผู้อพยพ ทั้งผู้ที่ต้องการที่ดินจัดสรรและผู้ที่ต้องการอพยพไปประกอบอาชีพอื่น ๆ และดำเนินการให้บรรลุนิติบุคคล ไม่ควรเป็นเพียงการสอบถามข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่ไม่มีการดำเนินการดังเช่นที่ผ่านมา

1.3 ภาครัฐต้องกำหนดราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เปลี่ยนแปลงในพื้นที่นั้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม รวมทั้งผู้ที่ประกอบอาชีพบริการและไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง แต่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี เช่น ช่างตัดผม คนขับรถรับจ้าง เป็นต้น

1.4 พื้นที่อพยพควรเป็นพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และอยู่ไม่ไกลจากที่อยู่อาศัย หากเป็นไปได้จะต้องให้ผู้อพยพรวมกลุ่มอาศัยอยู่กับชุมชนเดิมของตนเอง นอกจากนี้ภาครัฐควรจัดหาระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ครบถ้วน ครอบคลุมและทั่วถึง จัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีระบบเครือข่ายการสัญจรเชื่อมโยงถึงกัน และเชื่อมโยงสู่ทางหลวงแผ่นดินได้

2. การดำเนินการจัดการให้สัมฤทธิ์ผล

2.1 การประชาสัมพันธ์

2.1.1 ความต้องการให้ภาครัฐดำเนินการประชาสัมพันธ์

1. ควรประชาสัมพันธ์เรื่องพื้นที่เวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม โดยมีรายละเอียดของพื้นที่หมู่บ้านและตำบลที่จะต้องทำการอพยพ เพื่อเตรียมพร้อมในการอพยพไปเริ่มต้นในที่ใหม่ได้ต่อไป

2. ควรให้ความรู้ความเข้าใจในการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดิน โดยจัดทำคู่มือรายละเอียดต่างๆ ที่แสดง กฎเกณฑ์ วิธีการและระยะเวลาในการจ่ายค่าชดเชย

3. ควรมีความชัดเจนเรื่องการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เนื่องจากราษฎรมีความกังวลว่า รัฐจะจัดสรรที่ดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์ให้เหมือนในอดีตจากการก่อสร้างเขื่อนอื่น ๆ ดังนั้นจึงต้องระบุถึงพื้นที่จัดสรร เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ

4. ต้องกำหนดระยะเวลาและการดำเนินการอพยพเป็นการล่วงหน้าอย่างน้อย 1 ปี เพื่อที่จะมีเวลาในการเตรียมตัวอพยพไปอยู่ในที่ใหม่ รวมทั้งจะต้องระบุขั้นตอนการดำเนินการอพยพที่ชัดเจน

5. ต้องแจ้งถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังจากการสร้างเขื่อนทั้งด้านสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย และอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน เพื่อประกอบการตัดสินใจและการเตรียมความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง

2.1.2 รูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการ

1. แจกจ่ายคู่มือที่แสดงรายละเอียดของการเวนคืน การจ่ายค่าชดเชย และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ชัดเจน ให้ราษฎรได้รับรู้รายละเอียด รวมทั้งต้องมีช่องทางคลายข้อสงสัยในประเด็นปัญหาให้ครอบคลุม

2. จัดประชุมให้ความรู้และชี้แจงรายละเอียดปลีกย่อยของสาระสำคัญในคู่มือที่จัดทำและแจกจ่ายให้กับผู้อพยพ

2.2 การจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของภาครัฐ

2.2.1 ควรดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่ทุจริตหรือหาประโยชน์จากผู้อพยพ ทั้งนี้ต้องจัดให้มีการสรรหาคณะกรรมการที่สามารถดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากผู้อพยพ และจะต้องจัดทำกรอบระยะเวลาในการดำเนินการอย่างชัดเจน

2.2.2 ควรดำเนินการอย่างรวดเร็ว ทันต่อความต้องการ โดยเฉพาะภายหลังการตรวจสอบคุณสมบัติตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เสร็จสิ้นแล้ว ควรกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการ และกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาล่าช้า

2.2.3 ควรกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน ซึ่งราษฎรทั้งหมดจะสามารถรวมกลุ่มไปซื้อที่อยู่อาศัยใหม่และอพยพไปพร้อมกันได้ รวมทั้งได้อยู่ร่วมกันเหมือนชุมชนเดิม ซึ่งจะมีผลคือ คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เกิดความอบอุ่นและสามารถใช้ชีวิตที่ต้องอพยพได้อย่างมีความสุข โดยไม่รู้สึกรู้สีกว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเดิมมากนัก

2.2.4 ควรสนับสนุนทีมที่ปรึกษาด้านการเงินให้แก่ผู้อพยพในการบริหารเงินชดเชยที่ได้รับอย่างมีและเหมาะสม เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่มั่นคงและดีขึ้นกว่าเดิม

2.3 การจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพของภาครัฐ

2.3.1 ผู้อพยพที่ต้องการให้มีการจัดสรรที่ดินตามกฎหมายคือ ที่อยู่อาศัย จำนวนครอบครัวละ 1 ไร่ และที่ดินทำกิน ครอบครัวละ 10 ไร่ ทั้งนี้ผู้อพยพเห็นว่าการรับที่ดินจัดสรรดีกว่าการรับเงินชดเชยพิเศษ เพราะอย่างน้อยยังมีหลักประกันด้านที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน อย่างไรก็ตามการรับเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ไม่สามารถซื้อที่ทำกินได้ ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ด้อยลง

2.3.2 ชุมชนที่จัดสรรให้ผู้อพยพไม่ควรอยู่ไกลจากแหล่งชุมชนเดิม เนื่องจากราษฎรมีความรู้สึกผูกพันกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่มาเป็นเวลานาน ซึ่งหากเป็นไปได้ ควรจัดสรรที่ดินให้อยู่ในตำบลเดิม

2.3.3 ชุมชนที่จัดสรรให้กับผู้อพยพควรมีแหล่งน้ำหรือหาพื้นที่ใกล้กับแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร การอุปโภคและบริโภค ทั้งนี้ในอดีตที่ผ่านมาชุมชนที่อพยพมักเป็นที่สูงและขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค ทำให้ชีวิตเกิดความยากลำบาก เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เลือกที่จะรับเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินจากรัฐ

2.3.4 ควรจัดให้มีสาธารณูปโภคที่จำเป็นครบถ้วนและทั่วถึง ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐจัดสรรระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ อาทิ วัด โรงเรียน สถานีอนามัย สถานีตำรวจ ไฟฟ้า โทรศัพท์ สาธารณูปประสงค์ ห้องสมุดประชาชน สวนสาธารณะและการบริการอื่น ๆ ทั้งนี้ควรคำนึงถึงความพอเพียงและความสะดวกของแต่ละชุมชนด้วย

2.3.5 ที่ดินจัดสรรควรมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถปลูกพืชผลและใช้ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรได้ดี

2.3.6 ควรมีเส้นทางคมนาคมสะดวก สามารถเดินทางไปอื่น ๆ ได้อย่างสะดวก รวมทั้งจัดให้มีรถประจำทางที่เพียงพอต่อการสัญจรของประชาชน

2.4 การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐ

2.4.1 ควรมีการสำรวจความต้องการด้านอาชีพรวมทั้งส่งเสริมให้ผู้อพยพมีความรู้ความชำนาญในอาชีพที่ทำการสำรวจนั้น ๆ เพื่อจะได้ประกอบอาชีพตามความต้องการตลอดจนมีที่ปรึกษาในการประกอบอาชีพใหม่ เช่นอาชีพร้านอาหาร การบริการการท่องเที่ยว เสริมสวย ฯลฯ

2.4.2 ควรให้สิทธิพิเศษในการประกอบอาชีพแก่ผู้อพยพก่อนคนทั่วไป ซึ่งจะต้องมีความโปร่งใส ไม่ต้องเสียค่าสัมปทาน โดยเฉพาะอาชีพการประมง การท่องเที่ยว ร้านอาหารและที่พักนักท่องเที่ยว

2.4.3 ควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมเพื่อความรู้และความชำนาญในอาชีพเดิมที่ผู้อพยพประกอบอยู่ เช่น การเกษตรกรรม ให้ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อให้ผลผลิตมากขึ้น สร้างรายได้ให้มากกว่าเดิม รวมทั้งจะต้องจัดหาตลาดรับซื้อพืชผลทางการเกษตรด้วย

2.4.4 ควรสำรวจความต้องการและเลือกสนับสนุนอาชีพเสริมที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น เช่นงานหัตถกรรม หรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ตามความสามารถของกลุ่ม รวมทั้งวิเคราะห์ความต้องการและจัดหาตลาดรองรับ เพื่อให้การประกอบอาชีพเสริมเป็นการเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งให้กับผู้อพยพ

จากการบริหารจัดการที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ภาครัฐใช้อำนาจรัฐเข้ามาบริหารจัดการ โดยไม่ได้คำนึงถึงความต้องการของผู้อพยพ ในกรณีเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้จะมี

การจ่ายค่าชดเชยและมีการเสนอทางเลือกมากกว่าในอดีตก็จริง แต่ก็ไม่ได้อยู่บนความรู้หรือความต้องการของผู้อพยพ ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการภาครัฐ ดังผลการศึกษาที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นการศึกษาสิ่งที่เกิดขึ้นจากการบริหารของรัฐ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ รวมทั้งการศึกษาความต้องการของผู้อพยพ จึงเป็นการศึกษาที่เหมาะสม เพื่อหาความต้องการของผู้อพยพที่มาจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และมีความเป็นไปได้ที่รัฐจะปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้อพยพได้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลที่สำคัญในการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมต่อไป

ตอนที่ 4 แนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการ ก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม

ในการตอบวัตถุประสงค์ในข้อที่ 3 คือแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม ผู้วิจัยได้นำผลวิจัยทั้งหมดที่เป็นผลสรุปของการวิจัยในตอนที่ 1 และตอนที่ 2 รวมทั้งผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต และแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนของกรมชลประทานที่วางแผนไว้สำหรับเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์แต่ไม่ได้นำมาปฏิบัติ มาวิเคราะห์เป็นแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม ที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมหรืออย่างน้อยก็ไม่ด้อยไปกว่าเดิม ซึ่งถือเป็นแนวทางการบริหารจัดการที่มีพื้นฐานมาจากความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งไม่ขัดกับหลักกฎหมายและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติงานจริง โดยที่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของผู้อพยพ วัดได้จากตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อมที่ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาจากการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต ซึ่งพบว่าในการประเมินชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ ส่วนใหญ่จะประเมินในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสรุปเป็นตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ คือด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

ตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน อาชีพ รายได้ หนี้สินและการออม

ตัวชี้วัดทางด้านสังคม ได้แก่ การได้รับการบริการพื้นฐานที่ดีในชุมชน การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การได้รับการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและ

ทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

ตัวชี้วัดด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยดี ไม่มีปัญหามลพิษต่างๆ ที่ทำกินมีคุณภาพของดินดี มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอย่างพอเพียงและการมีน้ำสะอาดดื่มและใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเพียงพอ

ซึ่งตัวชี้วัดทั้งหมดนี้มาจากการวิเคราะห์แนวคิดของคุณภาพชีวิต แนวคิดของความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต ดังมีรายละเอียดคือ

แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต ภายใต้อำนาจกำกับดูแลของคุณภาพชีวิตที่ดีคือการกินดี อยู่ดี (well being) โดยพิจารณาจากหลักการประเมินคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ.10 เลือกตัวชี้วัดเฉพาะในส่วนที่เป็นผลกระทบจากการบริหารจัดการภาครัฐ ไม่ใช่เรื่องปัจเจกบุคคล เช่น หมวดที่ 2 การมีบ้านอาศัย มีน้ำสะอาดดื่มและบริโภคอย่างเพียงพอตลอดปี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ครอบครัวมีความอบอุ่น ที่อยู่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ไม่มีปัญหามลพิษต่างๆ จากหมวดที่ 3 คือการได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ หมวดที่ 4 การประกอบอาชีพ รายได้ การเก็บออมเงินและหมวดที่ 6 การเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน ตำบล การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังพิจารณาจากการประเมินคุณภาพชีวิตจากปัจจัยทางสังคม เช่น ลักษณะการอยู่อาศัย การเป็นสมาชิกชมรม อาชีพ และปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้

จากแนวความคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ ได้แก่ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจคือรายได้ อาชีพและความปลอดภัยในการประกอบอาชีพ ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม คือ การมีน้ำสะอาดใช้และการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ความมั่นคงของบุคคลคือ ความปลอดภัยจากความรุนแรงที่เกิดจากรัฐและจากบุคคลอื่น ความมั่นคงของชุมชนคือ การปกป้องผลประโยชน์ของชุมชนและความมั่นคงทางการเมืองคือ ความเป็นประชาธิปไตย และจากการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ซึ่งมักจะใช้ตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน อาชีพ รายได้ หนี้สินและการออมเงิน ทางด้านสังคม ได้แก่ การบริการสาธารณะ การรวมกลุ่มกันของเกษตรกร และในด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย สภาพดิน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค

การบริหารจัดการที่จะทำให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีนั้น ภาครัฐต้องดำเนินการให้บรรลุในแต่ละตัวชี้วัดด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ ต้องจัดให้ผู้อพยพมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง มีที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์ มีขนาดเหมาะสม ส่วนกรณีที่ผู้อพยพไม่ต้องการทำการเกษตร ก็ควรได้ประกอบอาชีพที่ต้องการ มีรายได้พอเลี้ยงตนเองและครอบครัว ไม่มีหนี้สินหรือมีในระดับที่สามารถจะชำระได้โดยไม่เดือดร้อน รวมทั้งมีการเก็บออมเงินเพื่อเป็นหลักประกันในชีวิต

ด้านสังคม ควรได้รับการจัดสรรให้มีบริการพื้นฐานที่ดี ได้แก่ระบบไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา ถนน เส้นทางคมนาคม สถานีอนามัย สถานีตำรวจ โรงเรียน วัดหรือสถานประกอบกิจการทางศาสนา รวมทั้งรถประจำทางเพื่อความสะดวกในการเดินทาง การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ได้รับการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีความสัมพันธ์ที่ดีและมีความอบอุ่นในครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน มีโอกาสได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือในตำบล มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

ด้านสภาพแวดล้อม ควรมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีคือมีที่อยู่อาศัยที่ดี ทั้งสภาพดิน น้ำและอากาศ มีที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และมีน้ำดื่ม น้ำใช้ที่มีคุณภาพ

ในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ตามตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้นั้น สามารถทำให้เกิดเป็นรูปธรรมได้จากการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้อพยพและสามารถนำไปปฏิบัติได้โดยไม่ขัดกับหลักกฎหมาย ซึ่งผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยทั้งหมด รวมทั้งการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต ซึ่งส่วนใหญ่ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีอย่างกว้างขวาง และรูปแบบการบริหารจัดการของเขื่อนรัชชประภาที่ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มาจัดทำเป็นโครงการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เพื่อให้เกิดผลตามตัวชี้วัดในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ข้อเสนอการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

ข้อเสนอการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่นี้ ประกอบด้วยรูปแบบการบริหารจัดการและวิธีการบริหารจัดการผู้อพยพ ซึ่งได้แก่ การเตรียมการก่อนดำเนินการ และการดำเนินการด้านต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบการบริหารจัดการ ควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเช่นเดียวกับการบริหารจัดการของเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เพราะจะทำให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความราบรื่น สอดคล้องกันทั้งระบบ ทั้งการปฏิบัติงานและการจัดตั้งงบประมาณเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ติดขัดด้วยข้อกฎหมายของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง การดำเนินงานจะเป็นไปด้วยความรวดเร็ว

และที่สำคัญรูปแบบของคณะกรรมการจะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเกิดความเป็นธรรมแก่ผู้อพยพ โดยไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบหรือแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ อีกทั้งยังสามารถลดความขัดแย้งในพื้นที่ดำเนินการได้

2. วิธีการบริหารจัดการ

2.1 การเตรียมการก่อนการอพยพ ได้แก่การเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ เพื่อให้การอพยพดำเนินไปอย่างราบรื่น และเกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย โดย

2.1.1 สำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกนำท่วมอย่างถูกต้องและยุติธรรม และให้ราษฎรร่วมตรวจสอบความถูกต้อง รวมทั้งการจัดทำบัญชีทรัพย์สิน จะทำให้ผู้อพยพเกิดความพอใจและยอมรับ ทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งเรื่องทรัพย์สินที่จะถูกนำท่วมลงได้

2.1.2 กำหนดค่าชดเชยจากมาตรฐานเดิมให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริงทำให้เกิดความเป็นธรรมกับผู้อพยพและสามารถจะนำเงินชดเชยที่ได้รับไปซื้อที่ดินได้ เนื่องจากราคาใกล้เคียงกัน ไม่แตกต่างกันมากเช่นที่ผ่านมา

2.1.3 สำรวจจำนวนครัวเรือนและราษฎรทั้งหมดที่จะต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมที่จะถูกนำท่วม ทำให้ทราบจำนวนผู้อพยพ สามารถวางแผนการบริหารจัดการและการจัดเตรียมงบประมาณที่เหมาะสมได้

2.1.4 สำรวจความต้องการของผู้อพยพในเรื่องที่ดินจัดสรร สำรวจจำนวนครัวเรือนที่ต้องการอพยพไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ และจำนวนครัวเรือนที่ไม่ต้องการพื้นที่จัดสรร จะทำให้สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้อพยพ ที่สำคัญคือการเตรียมพื้นที่จัดสรรและการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ

2.1.5 จัดเตรียมและพัฒนาพื้นที่อพยพให้ดีกว่าหรือเท่ากับพื้นที่เดิม โดยพื้นที่จัดสรรควรต้องมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภค บริโภคและเพื่อการเกษตร จะทำให้ผู้อพยพมีที่อยู่อาศัยและที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ มีหลักประกันให้กับครอบครัว ไม่ต้องประสบปัญหาไร้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเช่นอดีตที่ผ่านมา

2.2 การดำเนินการด้านต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผล

2.2.1 ด้านการประชาสัมพันธ์ ภาครัฐควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ก่อนการอพยพอย่างน้อย 1 ปี เพื่อให้ผู้อพยพได้มีโอกาสเตรียมตัวและวางแผนในการไปอยู่ในที่ใหม่ โดยมีประเด็นที่จะต้องประชาสัมพันธ์และจัดทำเป็นคู่มือการประชาสัมพันธ์ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดคือ

1. การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม จะต้องมียละเอียดพื้นที่ที่จะเวนคืนอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้อพยพได้รับทราบถึงสิ่งที่จะต้องสูญเสียและเงินชดเชยที่จะได้รับตอบแทนกลับมา เพื่อจะได้วางแผนอนาคตได้อย่างเหมาะสม

2. การกำหนดขั้นตอนในการรับเงินค่าชดเชยรวมทั้งวิธีการที่ราษฎรต้องดำเนินการและการเตรียมเอกสารต่าง ๆ ไว้ในคู่มือ ประกอบด้วยขั้นตอนและวิธีการการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดิน กรณีไม่ต้องการที่ดินจัดสรรในพื้นที่อพยพ เพื่อให้ผู้อพยพมีความรู้และความเข้าใจจะได้ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องจากความไม่รู้ของผู้อพยพ

3. การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่ จะต้องระบุพื้นที่และตำบลให้ชัดเจน รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่จัดสรร รูปถ่าย การเดินทางและรายละเอียดต่าง ๆ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ รวมทั้งสภาพแวดล้อม จะทำให้ผู้อพยพตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมว่าจะเลือกรับที่ดินจัดสรรหรือรับเป็นเงินชดเชยพิเศษทดแทนที่ดินจัดสรรนั้น

4. การกำหนดระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพ จะทำให้ไม่เกิดปัญหาการอพยพและความยากลำบากในการอพยพเช่นที่ผ่านมา จากความรู้และไม่มีการวางแผนเตรียมตัวล่วงหน้ามาก่อน

5. การบอกถึงสภาพแวดล้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมภายหลังการสร้างเขื่อนทั้งอาชีพใหม่และการส่งเสริมให้โอกาสกับผู้อพยพ จะทำให้ผู้อพยพมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นได้ เช่นการท่องเที่ยวและการทำประมงน้ำจืด

2.2.2 การจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน การจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้อพยพอย่างโปร่งใสรวดเร็ว และจ่ายให้พร้อมกันเป็นหมู่บ้าน โดยกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้ชัดเจน จะทำให้ผู้อพยพสามารถอพยพไปพร้อมกันและได้อยู่ในพื้นที่เดียวกันได้ และการมีที่ปรึกษาทางด้านการบริหารเงินชดเชยให้กับผู้อพยพ จะทำให้ผู้อพยพนำเงินชดเชยไปใช้จ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาด จนอาจทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม

2.2.3 การดำเนินการอพยพ การอพยพเข้าอยู่อาศัยของราษฎร โดยให้ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันแต่เดิมเป็นหลัก โดยที่ครัวเรือนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ก็จัดให้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันในบริเวณพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่ หรืออย่างน้อยควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้กันมากที่สุด ทำให้เกิดผลทางสังคมในแง่ของจิตใจที่มีความสัมพันธ์กันอยู่แต่เดิม และการให้ความช่วยเหลือดูแลการอพยพเข้าอยู่อาศัยให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยจะช่วยลดปัญหาในการอพยพและช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการอพยพได้

2.2.4 การวางแผนพัฒนาชุมชน เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน จะทำให้มีการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน มีสุขภาพอนามัยที่ดี มีนิสัยที่ดีเห็นคุณค่าของการทำงานเป็นกลุ่ม และอยู่ในชุมชนที่สะอาดถูกอนามัย มีการสื่อสารที่ดีทำให้ได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมสาธารณะ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน จะทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดี ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้อพยพดีขึ้นอย่างที่ต้องการจะเป็น

2.2.5 การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้อพยพ โดยคำนึงความต้องการของผู้อพยพเป็นหลัก โดยส่งเสริมมีความรู้ความชำนาญในอาชีพตามต้องการ มีเทคนิควิธีการผลิตแบบใหม่ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิต และลดต้นทุนในการผลิต มีตลาดรองรับ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำการกำหนดราคาเป็นไปอย่างเหมาะสม จะทำให้ผู้อพยพได้ประกอบอาชีพที่ต้องการ มีรายได้เพียงพอที่จะเก็บออมเพื่ออนาคตได้

ผลการวิจัยโดยเทคนิค Delphi รอบที่ 1

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้นำมาจัดทำเป็นข้อเสนอการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เพื่อนำเสนอให้คณะกรรมการที่ปรึกษาคุณูปนิพนธ์ได้ตรวจสอบและให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม หลังจากนั้นได้นำข้อเสนอการบริหารจัดการผู้อพยพที่ได้ทำการปรับปรุงแล้ว เป็นโครงสร้างในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 17 ท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้ติดต่อ แนะนำตัวและแจ้งวัตถุประสงค์ของการศึกษา รวมทั้งขอความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย และได้จัดส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญเคลฟายงานวิจัย พร้อมเอกสารงานวิจัยนี้เรียบร้อยแล้ว จากนั้นจึงได้นัดหมาย วัน เวลา สถานที่ เพื่อขอสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้วยตนเองโดยใช้ข้อเสนอการบริหารจัดการผู้อพยพที่ได้จัดเตรียมไว้ เป็นโครงสร้างในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นอย่างกว้างขวางตามความคิดเห็นและประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านรวมทั้งข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในรายละเอียด และนำมาปรับปรุงจนได้ข้อสรุปว่า หากต้องการให้ผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ควรมีการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ดังนี้

1. รูปแบบการบริหารจัดการ ควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการด้านต่างๆจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยดำเนินการดังนี้

1.1 แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการ โดยผู้มีอำนาจในการบริหารสูงสุดเป็นประธาน อาจเป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีแล้วแต่ความเหมาะสม โดยคณะกรรมการบริหาร

โครงการจะต้องประกอบไปด้วยผู้บริหารระดับสูงของแต่ละกระทรวง ทบวง กรมที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการเช่น รัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น โดยมีผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่

- 1) กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย แผนการและแนวทางในการดำเนินงานของโครงการ
- 2) พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนการดำเนินงานและกรอบงบประมาณของคณะกรรมการด้านต่าง ๆ
- 3) กำกับ ดูแล และให้คำปรึกษาการดำเนินงานของคณะกรรมการต่าง ๆ ที่ได้แต่งตั้งรวมทั้งแก้ปัญหาและอุปสรรคให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามที่ได้วางแผนไว้ ทั้งนี้ต้องจัดให้มีศูนย์ประสานการปฏิบัติงานของโครงการ ซึ่งมีเลขานุการคณะกรรมการบริหารเป็นผู้อำนวยการศูนย์ ทำหน้าที่ประสานงานและติดตามผลการปฏิบัติงานทั้งหมด

1.2 แต่งตั้งคณะกรรมการด้านต่าง ๆ โดยมีคณะกรรมการบริหารโครงการและคณะกรรมการแต่ละด้านจะแต่งตั้งคณะปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ในลักษณะหน่วยปฏิบัติและรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการด้านต่าง ๆ จะประกอบด้วย

1.2.1 คณะกรรมการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับมวลชน ประกอบด้วยปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์และผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้จัดการโครงการที่ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีผู้แทนจากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่ดำเนินงานประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรผู้ได้รับผลกระทบและราษฎรที่ต้องอพยพ รวมทั้งสื่อมวลชนและประชาชนทั่วไป โดยแต่งตั้งคณะปฏิบัติการประชาสัมพันธ์เป็นผู้ดำเนินงาน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะทำงาน

1.2.2 คณะกรรมการจัดหาที่ดิน ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานคณะกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้บริหารระดับอธิบดีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้บริหารหน่วยงานหลักเช่นอธิบดีหรือรองอธิบดีกรมชลประทานเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีผู้อำนวยการกองกฎหมายและที่ดินเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่พิจารณาดำเนินการเวนคืนและจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและดำเนินการจัดหาที่ดินให้กับราษฎรที่ต้องอพยพ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติการจัดหาที่ดิน ซึ่งจะมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานหลักเป็นคณะปฏิบัติการและเลขานุการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะปฏิบัติการ

1.2.3 คณะอนุกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ประกอบด้วยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธาน อธิบดีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ เลขานุการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ผู้จัดการ โครงการที่ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่พิจารณาแผนงานและงบประมาณในการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ จัดเตรียมพื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ รวมทั้งการดำเนินการอพยพราษฎรเข้าอยู่ในที่จัดสรร โดยแต่งตั้งคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ โดยให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน คณะปฏิบัติการมีหน่วยงานหลักคือสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นคณะปฏิบัติการและเลขานุการ หน่วยงานรองเช่น กรมชลประทาน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะปฏิบัติการ รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากฝ่ายปกครองและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคณะปฏิบัติการด้วย

1.2.4 คณะอนุกรรมการด้านคมนาคม ประกอบด้วยปลัดกระทรวงคมนาคมเป็นประธานอนุกรรมการ ผู้ว่าการรถไฟ อธิบดีกรมทางหลวง ผู้แทนสำนักงบประมาณ ผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะอนุกรรมการ โดยมีผู้แทนกระทรวงคมนาคมเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ผู้จัดการ โครงการที่ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการคมนาคม การย้ายเส้นทางและการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมต่าง ๆ ในพื้นที่จัดสรรให้กับผู้อพยพ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติการ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้รับผิดชอบ

1.2.5 คณะอนุกรรมการก่อสร้างด้านชลประทาน ประกอบด้วยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานอนุกรรมการ อธิบดีหน่วยงานหลัก เช่นกรมชลประทานเป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้บริหารระดับรองอธิบดีเป็นอนุกรรมการ ผู้อำนวยการโครงการก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ผู้จัดการโครงการก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่ดำเนินการก่อสร้างเขื่อนและอาคารประกอบต่าง ๆ รวมทั้งระบบชลประทานในพื้นที่โครงการและในพื้นที่จัดสรรให้ผู้อพยพ

1.2.6 คณะอนุกรรมการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมและจัดการระบบสาธารณสุขปโยค ประกอบด้วยปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมเป็นประธานอนุกรรมการ เลขานุการสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมเป็นรองประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้จัดการ โครงการก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่แก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามข้อกำหนด และดำเนินการจัดการระบบสาธารณสุขปโยคให้กับผู้อพยพ โดยแต่งตั้งคณะปฏิบัติการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดำเนินการ

1.2.7 คณะอนุกรรมการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้แทนจาก สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร โดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะปฏิบัติการ มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะปฏิบัติการ

1.2.8 คณะอนุกรรมการติดตามและประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ ประกอบด้วยปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นรองประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นอนุกรรมการ ผู้แทนจากสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่ติดตาม ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น เป็นที่ปรึกษาและแก้ไขปัญหาให้กับผู้อพยพ รวมทั้งประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่างๆเมื่อการอพยพโยกย้ายมาอยู่ในที่แห่งใหม่ผ่านไปแล้ว 3 ปี และ 5 ปี เพื่อให้ผู้อพยพสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยให้ผู้อพยพและหน่วยงานบริหารในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการปรับตัวและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเอง และหน่วยงานรัฐทำหน้าที่เป็นหน่วยงานสนับสนุน เพื่อให้การปรับตัวและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเป็นไปในทางที่ดี

กล่าวโดยสรุป ในการแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการต่างๆ จำเป็นต้องมีผู้บริหารระดับสูงเป็นประธาน เพราะโครงการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เป็นโครงการที่มีผลกระทบในวงกว้างเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องมีการตัดสินใจระดับประเทศ การแต่งตั้งคณะอนุกรรมการแต่งตั้งตามความจำเป็นของงานที่ต้องดำเนินการ อนุกรรมการอาจมีคณะอนุกรรมการด้านอื่นเพิ่มเติมจากที่กล่าวมาแล้วตามความจำเป็นและความเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานครอบคลุมทุกด้าน และ มีความราบรื่น ไม่ติดขัดด้วยข้อจำกัดของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จึงควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการดังกล่าวข้างต้น

2. วิธีการบริหารจัดการ

2.1 การเตรียมการก่อนการอพยพ ได้แก่การเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เพื่อให้การอพยพดำเนินไปอย่างราบรื่น และเกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย สิ่งสำคัญที่จะต้องเตรียมการตามลำดับได้แก่

2.1.1 ตำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกนำท่วมอย่างถูกต้องและยุติธรรมโดยมีคณะกรรมการจัดหาที่ดินเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการหาผลประโยชน์จากการสำรวจข้อมูล เพื่อให้การสำรวจทรัพย์สินเป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นธรรม โดยแบ่งงานเป็น 2 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นงานสำรวจ โดยทำการสำรวจจริงวัดที่ดิน สำรวจและแจ้งนับจำนวนต้นไม้ รวมทั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นงานตรวจสอบผลของงานสำรวจภายหลังจากเจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการสำรวจและทำเอกสารการสำรวจเรียบร้อยแล้ว โดยคณะกรรมการจัดหาที่ดินจะจัดให้ราษฎรเจ้าของทรัพย์สินมาตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งเพื่อความเป็นธรรมแก่ราษฎร ก่อนจะชี้แจงให้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สิน หลังจากนั้นจะต้องทำบัญชีพร้อมทั้งคำนวณราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินตามอัตราราคาและหลักเกณฑ์ เพื่อนำเสนอคณะกรรมการจัดหาที่ดินเพื่อกำหนดราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สิน และพิจารณาอนุมัติจ่ายเงินค่าชดเชยต่อไป

2.1.2 ปรับค่าชดเชยจากมาตรฐานเดิมให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยแบ่งเป็นค่าชดเชยที่ดิน ค่าชดเชยต้นไม้และค่าชดเชยอาคารสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ โดยมีคณะกรรมการจัดหาที่ดินเป็นผู้พิจารณาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และเป็นธรรมแก่ผู้อพยพ

2.1.3 สำรวจจำนวนครัวเรือนและราษฎรทั้งหมดที่จะต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมที่จะถูกนำท่วม โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ

2.1.4 สำรวจความต้องการของผู้อพยพในเรื่องที่ดินจัดสรร สำรวจจำนวนครัวเรือนที่ต้องการอพยพไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ และจำนวนครัวเรือนที่ไม่ต้องการพื้นที่จัดสรร เนื่องจากต้องการเปลี่ยนแปลงอาชีพและอพยพไปอยู่ในตัวเมืองหรือที่อื่น โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ เพื่อดำเนินการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้อพยพ

2.1.5 จัดเตรียมและพัฒนาพื้นที่อพยพให้ดีกว่าหรือเท่ากับพื้นที่เดิม โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ซึ่งที่ผ่านมาพื้นที่ซึ่งรัฐจัดสรรให้กับผู้อพยพ มักเป็นพื้นที่สูง ไม่มีแหล่งน้ำสำหรับประกอบกิจกรรมทางการเกษตร รวมทั้งการอุปโภค บริโภค ทำให้ผู้อพยพต้องประสบกับความยากลำบากตลอดมา ดังนั้นพื้นที่จัดสรรควรต้องมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภค บริโภคและเพื่อการเกษตร หากจำเป็นต้องจัดสรรพื้นที่อพยพตามแนวขอบอ่างเก็บน้ำหรือที่สูง รัฐควรจัดหาแหล่งน้ำให้พร้อมก่อนการอพยพ และควรเป็นระบบส่งน้ำให้กับพื้นที่โดยแรงโน้มถ่วงของโลก หากเป็นระบบการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า จะทำให้เกิดปัญหาเรื่อง

ค่าใช้จ่าย ซึ่งภาครัฐจะต้องมีข้อกำหนดและสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้แก่ราษฎร สิ่งที่ดีที่สุดที่ผู้อพยพต้องการ คือการจัดสรรที่ดินด้านท้ายเขื่อน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และมีระบบการชลประทานที่สมบูรณ์ สามารถสร้างรายได้ทางการเกษตรได้อย่างเต็มศักยภาพ จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมหากจำเป็น อาจจะต้องเวนคืนพื้นที่ท้ายเขื่อนเป็นที่จัดสรรสำหรับผู้อพยพ

จากแนวคิดเดิมเรื่องการจัดเตรียมพื้นที่อพยพ โดยกรมชลประทานซึ่ง 'ไม่ได้นำไปปฏิบัติ' เนื่องจากผู้อพยพเลือกที่จะรับเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดิน และความต้องการของผู้อพยพจากการสนทนากลุ่ม ดังนั้นภาครัฐควรดำเนินการจัดเตรียมพื้นที่จัดสรรสำหรับผู้อพยพ ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพ โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ให้มีความสอดคล้องกับลักษณะของชุมชนเดิมที่ได้สำรวจและเก็บข้อมูลไว้ก่อนแล้ว โดยกำหนดรูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพให้มีรูปแบบของชุมชนเกษตรกรรมเป็นหลัก และมีศูนย์กลางชุมชนอันเป็นแหล่งรวมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อชุมชนชนบทและกึ่งชนบท เช่น ที่ทำการเกษตรตำบล ตลาดและร้านค้า สหกรณ์การเกษตร สถานีอนามัย วัด โรงเรียน ห้องสมุดประชาชน เป็นต้น นอกจากนี้จะต้องจัดให้มีระบบโครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งจะต้องเชื่อมกับถนนสายหลักระหว่างศูนย์กลางชุมชนกับถนนสายประธาน 'ได้แก่ทางหลวงแผ่นดินหรือทางหลวงจังหวัดเพื่อเป็นเส้นทางกระจายผลผลิตทางการเกษตรออกสู่พื้นที่รอบนอกทั่วไป

2. กำหนดการจัดรูปแบบหมู่บ้านและพื้นที่ทำกิน โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ซึ่งรูปแบบหมู่บ้านที่เหมาะสมจะขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือนเฉลี่ยต่อหนึ่งหมู่บ้านและจำนวนพื้นที่จัดสรร โดยขนาดครัวเรือนที่เหมาะสมต่อหมู่บ้านควรมี 100 ครัวเรือน ต่อหนึ่งหมู่บ้าน (รายงานผลกระทบการตั้งถิ่นฐานใหม่ กรมชลประทาน, 2536: 8-8) และจากข้อกำหนดของกฎหมายในเรื่องการจัดสรรแบ่งแปลงที่อยู่อาศัยและแปลงที่ทำกิน ได้กำหนดขนาดของแปลงที่อยู่อาศัย เท่ากับ 1 ไร่ และขนาดแปลงที่ทำกินเท่ากับ 10 ไร่ต่อหนึ่งครัวเรือน โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีศูนย์หมู่บ้าน 1 แห่ง ทำหน้าที่ให้บริการ ในระดับหมู่บ้าน

สำหรับศูนย์กลางชุมชนที่กำหนดให้เป็นศูนย์ตำบล ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้บริการชุมชนตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน โดยแต่ละศูนย์ควรมีองค์ประกอบหลักคือ โรงเรียน สถานีอนามัย ลานอเนกประสงค์ อาคารอเนกประสงค์ สวนสาธารณะ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ห้องสมุดประชาชน ที่ทำการเกษตรตำบล ตลาดและร้านค้าสหกรณ์การเกษตร และอาจมีเพิ่มเติมตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งในปัจจุบันจะขึ้นอยู่กับองค์การ

บริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล อาจจะมีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานสมบูรณ์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับขนาดและศักยภาพขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นนั้นๆ ภาครัฐจะต้องดำเนินการในส่วนที่ขาดให้สมบูรณ์ เพื่อให้บริการผู้อพยพได้อย่างครอบคลุม

2.2 การดำเนินการด้านต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผล

2.2.1 ด้านการประชาสัมพันธ์ จากผลการศึกษาดูตามตาราง 16 – 19 ที่กล่าวถึงความเห็นของผู้อพยพต่อวิธีการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ ประเด็นการประชาสัมพันธ์ ผลการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐและผลกระทบที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ จากการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา และผลการศึกษาดูตามตาราง 29 – 30 ที่กล่าวถึงประเด็นการประชาสัมพันธ์และรูปแบบการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐตามความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งได้นำไปวิเคราะห์และสรุปผลร่วมกับการสนทนากลุ่ม พบว่า ภาครัฐโดยคณะกรรมการประชาสัมพันธ์ ควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ก่อนการอพยพอย่างน้อย 1 ปี เพื่อให้ผู้อพยพได้มีโอกาสเตรียมตัวและวางแผนในการไปอยู่ในที่ใหม่ โดยมีประเด็นที่จะต้องประชาสัมพันธ์และจัดทำเป็นคู่มือการประชาสัมพันธ์ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมจะต้องมีรายละเอียดพื้นที่ที่จะเวนคืนอย่างชัดเจน โดยคณะกรรมการด้านประชาสัมพันธ์ต้องชี้แจงให้ผู้อพยพได้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สินที่จะต้องเวนคืนตามผลการสำรวจและบัญชีรายชื่อที่ผู้อพยพตรวจสอบความถูกต้องแล้ว ทั้งนี้จะต้องกำหนดอัตราค่าเวนคืนทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องแล้ว โดยจะต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงและประโยชน์ของผู้อพยพเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับผู้อพยพ

2. ขั้นตอนในการรับเงินค่าชดเชยรวมทั้งวิธีการที่ราษฎรต้องดำเนินการและการเตรียมเอกสารต่าง ๆ ไว้ รวมทั้งรายละเอียดประกอบด้วยขั้นตอนและวิธีการการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดิน กรณีไม่ต้องการที่ดินจัดสรรในพื้นที่อพยพ ที่ได้กำหนดไว้แล้ว โดยคณะกรรมการจัดหาที่ดิน

3. พื้นที่จัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินใหม่ ซึ่งคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพได้ระบุพื้นที่และตำบลไว้ให้ชัดเจนแล้ว รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่จัดสรรรูปถ่าย การเดินทางและรายละเอียดต่าง ๆ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ รวมทั้งสภาพแวดล้อม เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้อพยพว่าจะเลือกรับที่ดินจัดสรรหรือขอรับเป็นเงินชดเชยพิเศษทดแทนที่ดินจัดสรรนั้น

4. ระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพ ศูนย์กลางการติดต่อและขอรับความช่วยเหลือในการอพยพ ที่รับผิดชอบโดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ

5. สภาพแวดล้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมภายหลังการสร้าง เชื่อว่า จะมีสิ่งใดเกิดขึ้นใหม่ อาชีพใหม่และการส่งเสริม โอกาสให้ผู้อพยพของภาครัฐ โดยคณะปฏิบัติการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ

2.2.2 การจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกล้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เมื่อมีการกำหนดรายละเอียดที่ชัดเจนไว้ในคู่มือแล้ว ภาครัฐ โดยคณะปฏิบัติการจัดหาที่ดินเป็นผู้รับผิดชอบ จะต้องดำเนินการเรื่องการจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้อพยพอย่างโปร่งใส รวดเร็ว และจ่ายให้พร้อมกันเป็นหมู่บ้าน โดยกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้ชัดเจน ที่สำคัญคือจะต้องมีที่ปรึกษาทางด้านการบริหารเงินชดเชยให้กับผู้อพยพ โดยอาศัยข้อมูลและความต้องการของผู้อพยพเป็นหลักในการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาด จนอาจทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม

2.2.3 การดำเนินการอพยพ หลังจากได้เตรียมความพร้อมและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ในพื้นที่จัดสรรเรียบร้อยแล้ว โดยคณะอนุกรรมการและคณะปฏิบัติการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อม การอพยพเข้าอยู่อาศัยของราษฎร โดยคณะอนุกรรมการและคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ควรพิจารณาตามสภาพสังคมของผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในถิ่นเดิม คือให้ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันแต่เดิมเป็นหลัก โดยครัวเรือนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ก็ควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันในบริเวณพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่ หรืออย่างน้อยควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้กันมากที่สุด เพื่อผลทางสังคมในแง่ของจิตใจที่มีความสัมพันธ์กันอยู่แต่เดิม และจะต้องให้ความช่วยเหลือดูแลการอพยพเข้าอยู่อาศัยให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยทุกครัวเรือน หลังการอพยพ คณะอนุกรรมการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎร ควรกำกับดูแลความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพในระยะเวลาหนึ่งเพื่อให้ผู้อพยพสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยดี หากมีปัญหาอุปสรรค จะได้ดำเนินการช่วยเหลือแก้ไขได้ตามความเหมาะสม

2.2.4 การวางแผนพัฒนาชุมชน ควรแต่งตั้งคณะอนุกรรมการด้านการวางแผนพัฒนาชุมชนเพิ่มเติมจากคณะอนุกรรมการที่แต่งตั้งไปแล้ว โดยมีผู้บริหารของหน่วยงานหลักเป็นประธาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะอนุกรรมการ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ โดยการพัฒนาชุมชนควรมีพื้นฐานมาจากการสร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่อยู่ในแต่ละชุมชน โดยรวมกำลังทั้งทางด้านสติปัญญาและแรงกาย เพื่อนำพลังร่วมนั้นมาใช้ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนและของชุมชน ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การมีนิสัยที่ดี เห็นคุณค่าของการทำงานเป็นกลุ่ม และอยู่ในชุมชนที่สะอาดถูกอนามัยหรือถ้าจะกล่าวโดยรวมก็คือว่า การทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนดีขึ้นจนเป็นที่น่าพอใจนั่นเอง โดยอาจแยกออกได้เป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. การให้ความรู้หรือการตระหนักถึงความจำเป็นในการร่วมมือกัน โดยจัดประชุมชี้แจงหรือการบรรยาย สาธิตด้วยภาพยนตร์หรือภาพอย่างอื่น การนำราษฎรไปดู ชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และทำให้ราษฎรมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เพื่อให้เกิด ความรู้ความเข้าใจและสร้างแรงจูงใจในการร่วมกันพัฒนาชุมชน

2. การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่ราษฎรมีความพร้อมหรือถนัด และเป็นไปตามความต้องการของราษฎร เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เป็นพลังในการสร้างความ เข้มแข็งให้แก่ชุมชน และทำให้ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองในเรื่องผลประโยชน์ของชุมชนมากขึ้น

3. การจัดทำกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มหรือองค์กรที่สามารถ ปฏิบัติได้ และส่งผลที่ดีต่อกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้การดำเนินการกลุ่มไปตามกฎระเบียบหรือข้อบังคับ ที่วางไว้

4. ประเมินผลความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน กลุ่มเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น 6 เดือน หรือ 1 ปี เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขวิธีการดำเนินงาน ของกลุ่มให้ดีขึ้นไปเรื่อย ๆ

5. ประเมินความสำเร็จของกลุ่มโดยวัดความพึงพอใจของสมาชิก กลุ่ม และประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของกลุ่มทั้งในแง่ส่วนบุคคลและในแง่ของชุมชนเพื่อ เผยแพร่หรือเป็นแนวทางให้ชุมชนอื่น ๆ ได้นำไปปฏิบัติต่อไป

2.2.5 การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้อพยพ โดยคณะอนุกรรมการและ คณะปฏิบัติการด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้แก่ผู้อพยพ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงฐานอาชีพเดิม เป็นหลัก เช่นผู้อพยพทำอาชีพเกษตรกรรม ทำการปลูกพืชเป็นส่วนใหญ่ เลี้ยงสัตว์บ้างเป็นบางส่วน อาชีพที่ควรส่งเสริมคืออาชีพเกษตรกรรม อาทิ การปลูกพืชที่เคยปลูกมาแล้ว เพราะราษฎรมีความรู้ ในอาชีพดังกล่าว และมีประสบการณ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงง่ายต่อการยอมรับ ไม่ต้องเสียเวลา ปรับตัวปรับใจมากนัก อย่างไรก็ตาม พืชหรือกิจกรรมเกษตรที่ส่งเสริมควรมีตลาดรองรับ และราคา พืชผลดีพอสมควร เทคนิควิธีการผลิตแบบใหม่ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิต และลดต้นทุนในการผลิต นอกจากนี้ควรแนะนำด้วยการใช้วิธีสาธิตที่อาจทำได้ ซึ่งเกษตรกรอำเภอและเกษตรกรตำบลควรมี บทบาทมากกว่าสมาชิกคนอื่นในคณะกรรมการพัฒนาชุมชนที่จัดตั้งไว้ ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ควรมีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพไปพร้อมกันด้วย ทั้งนี้ได้วางแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ให้ผู้อพยพ ดังนี้

1. ส่งเสริมการประกอบอาชีพที่เกษตรกรมีความรู้และ ประสบการณ์อยู่ก่อนแล้ว เพื่อที่การพัฒนาจะทำได้ง่ายและไม่ต้องเสียเวลาเรียนรู้มากนัก

2. ส่งเสริมการปลูกพืชที่มีตลาดรองรับและราคาดี เช่น ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ข้าวโพดและอ้อย เป็นต้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด จะทำให้เกษตรกรมีช่องทางกระจายสินค้าได้มากขึ้น ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น
3. สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกข้าวให้พอแก่การบริโภคในครัวเรือน เพื่อให้มีความมั่นคงทางอาหาร ที่เหลือจึงจะนำไปจำหน่าย
4. สนับสนุนให้มีการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นอาชีพเสริมในการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของครัวเรือน
5. สนับสนุนให้เกษตรกรนำเทคนิคการผลิตใหม่ ๆ มาใช้ เพื่อลดต้นทุนการผลิต
6. สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในตลาด
7. พัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงต่อการขาดทุน
8. แสวงหาช่องทางในการพัฒนาอาชีพใหม่ๆตามสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงเพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาด ลดความเสี่ยงในการขาดทุน

อย่างไรก็ตาม แนวทางข้างต้นควรอยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการและคณะปฏิบัติการพัฒนาชุมชน ซึ่งอาจใช้วิธีการประชุมปรึกษาหารือ ระดมสมองและการสาธิตตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมและศักยภาพของประชากร

3. การติดตามดูแลและประเมินผล โดยคณะกรรมการติดตามและประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ หลังจากได้อพยพราษฎรไปอยู่ในที่แห่งใหม่และการก่อสร้างได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว จะต้องมีการติดตาม ดูแลและช่วยเหลือผู้อพยพในการดำเนินชีวิตในที่แห่งใหม่ เพื่อให้สามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิมก่อนการอพยพ รวมทั้งมีการประเมินผลถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม คือ

ด้านเศรษฐกิจ ต้องประเมินในเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพ รายได้ หนี้สิน รวมทั้งการเก็บออมเงิน

ด้านสังคม ประเมินในเรื่องการบริการพื้นฐานที่ดี ได้แก่ระบบไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา ถนน เส้นทางคมนาคม สถานีอนามัย สถานีตำรวจ โรงเรียน วัดหรือสถานประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งรถประจำทางเพื่อความสะดวกในการเดินทาง การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ที่ดีและมีความอบอุ่นในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน โอกาสได้เป็นสมาชิก

กลุ่มต่างๆที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือในตำบล การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

ด้านสภาพแวดล้อม ควรประเมินสภาพแวดล้อมที่ดีคือมีที่อยู่อาศัยที่ดี ทั้งสภาพดิน น้ำและอากาศ ที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และน้ำดื่ม น้ำใช้ที่มีคุณภาพ

การประเมินผลในด้านต่างๆ คณะปฏิบัติการด้านติดตามและประเมินผล จะต้องประเมินว่าการบริหารจัดการภาครัฐที่ดำเนินการต่อผู้อพยพนั้น สามารถทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมตามวัตถุประสงค์ ซึ่งถือว่าการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ประสบความสำเร็จ หากไม่เป็นไปตามที่คาดหวังในเรื่องใด จะได้ทำการศึกษาและหาทางแก้ไข เพื่อให้ชีวิตของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ดีขึ้นอย่างแท้จริง โดยให้ผู้อพยพและหน่วยงานบริหารในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการปรับตัวและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเอง และหน่วยงานรัฐทำหน้าที่เป็นหน่วยงานสนับสนุนในเรื่องของดังกล่าว เพื่อให้การปรับตัวและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเป็นไปในทางที่ดีอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยโดยเทคนิค Delphi รอบที่ 2

ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามจากแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่ได้ทำการปรับปรุงตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแล้ว โดยนำข้อคำถามจากแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ จำนวน 35 ข้อ (รายละเอียดแบบสอบถาม ในภาคผนวก ก) แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตอบ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าสถิติการวิจัยทางสังคมศาสตร์ คือ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยควอไทล์ ตามระเบียบวิธีวิจัยโดยเทคนิคเดลฟาย เพื่อให้ทราบถึงระดับความคิดเห็นและระดับความสอดคล้องของความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญต่องานวิจัยนี้ โดยผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามด้วยตนเองให้กับผู้เชี่ยวชาญทั้ง 17 คน เพื่อเป็นการประหยัดเวลาและเพื่อความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม เมื่อผู้เชี่ยวชาญตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นและได้รับแบบสอบถามคืนจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และระดับความสอดคล้องของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในข้อคำถามรายข้อ จำนวนทั้งหมด 35 ข้อ ซึ่งผลการจัดทำ Delphi พบว่า ค่ามัธยฐานส่วนใหญ่มีค่าเท่ากับ 5 ค่าเฉลี่ยของมัธยฐานทั้ง 35 ข้อ มีค่าเท่ากับ 4.95 และค่า IQR. มีค่าเท่ากับ 0.00 – 1.00 และมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.85 ดังแสดงในตาราง 35

ตาราง 35 ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยควอไทล์ ของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อรูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้อง ของความคิดเห็น ของผู้เชี่ยวชาญ
1. ใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการด้าน ต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
2. แต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร โครงการ ซึ่งทำหน้าที่กำกับ ดูแล และให้คำปรึกษาการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการต่างๆที่ได้แต่งตั้ง เพื่อให้ครอบคลุมงานด้านต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ต้องจัดให้มีศูนย์ประสานการปฏิบัติงานของโครงการ ซึ่งมีเลขานุการคณะกรรมการบริหารเป็นผู้อำนวยการศูนย์ ทำหน้าที่ประสานงานและติดตามผลการปฏิบัติงานทั้งหมด	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
3. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ โดยคณะกรรมการบริหาร โครงการ ให้ครอบคลุมงานทุกด้านที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์ คณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน คณะอนุกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ คณะอนุกรรมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและจัดการระบบสาธารณูปโภค คณะอนุกรรมการพัฒนาอาชีพฯ	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ตาราง 35 (ต่อ)

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเชิงขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
4. สำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกนำท่วมอย่างถูกต้องและยุติธรรมโดยมีคณะกรรมการดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการหาผลประโยชน์จากการสำรวจข้อมูล เพื่อให้การสำรวจทรัพย์สินเป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นธรรม	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
5. ภาครัฐต้องจัดให้ราษฎรเจ้าของทรัพย์สินมาตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งภายหลังจากเจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการสำรวจและทำเอกสารการสำรวจเรียบร้อยแล้ว เพื่อความเป็นธรรมแก่ราษฎร ก่อนจะชี้แจงให้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สิน หลังจากนั้นจะต้องทำบัญชีพร้อมทั้งคำนวณราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินตามอัตราราคาและหลักเกณฑ์ เพื่อนำเสนอคณะกรรมการกำหนดราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สิน เพื่อพิจารณาอนุมัติจ่ายเงินค่าชดเชยต่อไป	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
6. ปรับค่าชดเชยจากมาตรฐานเดิมให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยแบ่งเป็นค่าชดเชยที่ดิน ค่าชดเชยต้นไม้และค่าชดเชยอาคารสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ โดยมีคณะกรรมการกำหนดราคา ค่าชดเชยเป็นผู้พิจารณาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และเป็นธรรมแก่ผู้อพยพ	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ตาราง 35 (ต่อ)

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
7. สำรวจจำนวนครัวเรือนและราษฎรทั้งหมดที่จะต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมที่จะถูกน้ำท่วม	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
8. สำรวจความต้องการของผู้อพยพในเรื่องที่ดินจัดสรร สำรวจจำนวนครัวเรือนที่ต้องการอพยพไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ และจำนวนครัวเรือนที่ไม่ต้องการพื้นที่จัดสรร เนื่องจากต้องการเปลี่ยนแปลงอาชีพและอพยพไปอยู่ในตัวเมืองหรือที่อื่น เพื่อดำเนินการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้อพยพ	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
9. จัดหาพื้นที่จัดสรรให้ดีกว่าหรือเท่ากับพื้นที่เดิม โดยพื้นที่จัดสรรควรต้องมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคและเพื่อกิจกรรมทางการเกษตร	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
10. กำหนดรูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพให้มีรูปแบบของชุมชนเดิมเป็นหลัก และมีศูนย์กลางชุมชนอันเป็นแหล่งรวมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อชุมชน เช่น ที่ทำการเกษตรตำบล ตลาดและร้านค้า สหกรณ์การเกษตร สถานีอนามัย วัด โรงเรียน ห้องสมุดประชาชน เป็นต้น โดยมีระบบโครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งจะต้องเชื่อมกับถนนสายหลักระหว่างศูนย์กลางชุมชนกับถนนสายประธาน ได้แก่ทางหลวงแผ่นดินหรือทางหลวงจังหวัดเพื่อเป็นเส้นทางกระจายผลผลิตทางการเกษตรออกสู่พื้นที่รอบนอกทั่วไป	5	1.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ตาราง 35 (ต่อ)

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
11. กำหนดขนาดของแปลงที่อยู่อาศัย เท่ากับ 1 ไร่ และขนาดแปลงที่ทำกินเท่ากับ 10 ไร่ต่อหนึ่งครัวเรือน โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีศูนย์หมู่บ้าน 1 แห่ง ทำหน้าที่ให้บริการ ในระดับหมู่บ้าน	4	1.00	เห็นด้วยมาก	สอดคล้อง
12. ภาครัฐควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ก่อนการอพยพประมาณ 1 ปี เพื่อให้ผู้อพยพได้มีโอกาสเตรียมตัวและวางแผนในการไปอยู่ในที่ใหม่	4.5	0.00	เห็นด้วยมาก	สอดคล้อง
13. ภาครัฐควรจัดทำคู่มือประกอบการประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีรายละเอียดในเรื่องการเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม การรับเงินชดเชย การจัดสรรพื้นที่อพยพเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพ สิ่งที่จะเกิดความเปลี่ยนแปลงหลังการ สร้างเขื่อน	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
14. การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมจะต้องมีรายละเอียดพื้นที่ที่จะเวนคืนอย่างชัดเจน โดยภาครัฐต้องชี้แจงให้ผู้อพยพได้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สินที่จะต้องเวนคืนตามผลการสำรวจและบัญชีรายชื่อที่ผู้อพยพตรวจสอบความถูกต้องแล้ว ทั้งนี้จะต้องกำหนดอัตราค่าเวนคืนทรัพย์สินต่างๆที่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ตาราง 35 (ต่อ)

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
15. ภาครัฐควรกำหนดขั้นตอนในการรับเงินค่าชดเชย วิธีการที่ราษฎรต้องดำเนินการและการเตรียมเอกสารต่างๆ ไว้ในคู่มือ ซึ่งจะต้องมีรายละเอียด ประกอบด้วยขั้นตอนและวิธีการการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดิน กรณีไม่ต้องการที่ดินจัดสรร	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
16. พื้นที่จัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่ จะต้องระบุพื้นที่ ค่าบไลให้ชัดเจน รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่จัดสรร รูปถ่าย การเดินทางและรายละเอียดต่างๆ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ รวมทั้งสภาพแวดล้อม เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้อพยพว่าจะเลือกรับที่ดินจัดสรรหรือขอรับเป็นเงินชดเชยพิเศษทดแทนที่ดินจัดสรรนั้น	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
17. ภาครัฐจะต้องระบุให้ผู้อพยพทราบถึงระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพ มีศูนย์กลางการติดต่อและขอรับความช่วยเหลือในการอพยพ	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
18. ภาครัฐจะต้องบอกถึงสภาพแวดล้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมภายหลังการสร้างเขื่อนว่า จะมีสิ่งใดเกิดขึ้นใหม่ อาทิพื้ใหม่และการส่งเสริมโอกาสให้ผู้อพยพของภาครัฐ	5	1.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ตาราง 35 (ต่อ)

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
19. ในการจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ภาครัฐจะต้องมีคณะทำงานที่ดำเนินการเรื่องการจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้อพยพอย่างโปร่งใส รวดเร็ว และจ่ายให้พร้อมกันเป็นหมู่บ้าน โดยกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้ชัดเจน	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
20. มีที่ปรึกษาทางด้านการบริหารเงินชดเชยให้กับผู้อพยพ โดยอาศัยข้อมูลและความต้องการของผู้อพยพเป็นหลักในการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาด จนอาจทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
21. การอพยพเข้าอยู่อาศัยของราษฎร หลังจากได้เตรียมความพร้อมและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ในพื้นที่จัดสรรเรียบร้อยแล้ว ควรพิจารณาตามสภาพสังคมของผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในถิ่นเดิม ให้ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันแต่เดิมเป็นหลัก โดยครัวเรือนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ก็ควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันในบริเวณพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่ หรืออย่างน้อยควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้กันมากที่สุด เพื่อผลทางสังคมในแง่ของจิตใจที่มีความสัมพันธ์กันอยู่แต่เดิม	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ตาราง 35 (ต่อ)

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
22. การวางแผนพัฒนาชุมชน ควรมีพื้นฐานมาจากการสร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่อยู่ในแต่ละชุมชน โดยรวมกำลังทั้งด้านสติปัญญาและแรงกาย เพื่อนำพลังนั้นมาใช้ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนและชุมชน ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การมีนิสัยที่ดี เห็นคุณค่าของการทำงานเป็นกลุ่ม และอยู่ในชุมชนที่สะอาดถูกอนามัย เพื่อจะทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนดีขึ้น	5	1.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
23. วางแผนพัฒนาชุมชน โดยการให้ความรู้หรือการตระหนักถึงความจำเป็นในการร่วมมือกัน โดยจัดประชุมชี้แจงหรือการบรรยาย สาธิตด้วยภาพยนตร์หรือภาพอย่างอื่น การนำราษฎรไปดูชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และทำให้ราษฎรมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
24. วางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่ราษฎรมีความพร้อมหรือถนัด และเป็นไปตามความต้องการของราษฎร รวมทั้งจัดทำกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มหรือองค์กรที่สามารถปฏิบัติได้ และส่งผลที่ดีต่อกิจกรรมกลุ่ม และดำเนินการกลุ่มให้เป็นไปตามกฎระเบียบหรือข้อบังคับที่วางไว้	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ตาราง 35 (ต่อ)

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้อง ของความคิดเห็น ของผู้เชี่ยวชาญ
25. ประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อให้ทราบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขวิธีการดำเนินงานของกลุ่มให้ดีขึ้น ไปเรื่อยๆ และประเมินความสำเร็จของกลุ่มโดยวัดความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่ม และประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของกลุ่มทั้งในแง่ส่วนตนและในแง่ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น ทุก 6 เดือน หรือ 1 ปี	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
26. ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้อพยพตามฐานอาชีพเดิมเป็นหลัก เช่นผู้อพยพทำอาชีพเกษตรกรรม ทำการปลูกพืชเป็นส่วนใหญ่ เลี้ยงสัตว์บ้างเป็นบางส่วน อาชีพที่ควรส่งเสริมคืออาชีพเกษตรกรรม อาทิ การปลูกพืชที่เคยปลูกมาแล้ว เพราะราษฎรมีความรู้ในอาชีพดังกล่าว และมีประสบการณ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และพืชหรือกิจกรรมเกษตรที่ส่งเสริมควรมีตลาดรองรับ และราคาพืชผลดีพอสมควร	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
27. ส่งเสริมการประกอบอาชีพที่เกษตรกรมีความรู้และประสบการณ์อยู่ก่อนแล้ว รวมทั้งส่งเสริมการปลูกพืชที่มีตลาดรองรับและราคาดี เช่น ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ข้าวโพดและอ้อย เป็นต้น	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ตาราง 35 (ต่อ)

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
28. สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกข้าวให้พอแก่การบริโภคในครัวเรือน เพื่อให้มีความมั่นคงทางอาหาร ที่เหลือจึงจะนำไปจำหน่ายและควรสนับสนุนให้มีการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นอาชีพเสริมในการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของครัวเรือน	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
29. สนับสนุนให้เกษตรกรนำเทคนิคการผลิตใหม่ๆมาใช้ เพื่อลดต้นทุนการผลิต และควรสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในตลาด	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
30. ควรพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงต่อการขาดทุนและควรแสวงหาช่องทางในการพัฒนาอาชีพใหม่ๆตามสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
31. จะต้องประเมินผลถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่างๆทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสภาพแวดล้อมภายหลังการอพยพ หากมีปัญหาหรืออุปสรรคใดๆที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ไม่ดีขึ้นกว่าเดิม ภาครัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือตามความเหมาะสมต่อไป	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
32. ด้านเศรษฐกิจ ต้องประเมินในเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพ รายได้ หนี้สิน รวมทั้งการเก็บออมเงิน	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ตาราง 35 (ต่อ)

รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	Md.	IQR.	ค่าของความหมาย	
			ระดับความคิดเห็น	ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
33. ด้านสังคม จะต้องประเมินในเรื่องการบริการพื้นฐานที่ดี ได้แก่ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา ถนน เส้นทางคมนาคม สถานีอนามัย สถานีตำรวจ โรงเรียน วัดหรือสถานประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งรถประจำทางเพื่อความสะดวกในการเดินทาง ควรดำเนินการให้ครอบคลุมและเพียงพอกับความต้องการของผู้อพยพ	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
34. จะต้องประเมินชีวิตความเป็นอยู่ด้านสังคม ในเรื่องการได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ที่ดีและมีความอบอุ่นในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน โอกาสได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือในตำบล การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง
35. ด้านสภาพแวดล้อม จะต้องประเมินสภาพแวดล้อมที่ดีคือมีที่อยู่อาศัยที่ดี ทั้งสภาพดิน น้ำและอากาศ ที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและน้ำดื่ม น้ำใช้ที่มีคุณภาพ	5	0.00	เห็นด้วยมากที่สุด	สอดคล้อง

ผลการวิจัยโดยเทคนิค Delphi รอบที่ 3

จากผลการศึกษาในตาราง 35 ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพไปให้ผู้เชี่ยวชาญทบทวนและตอบอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้ยืนยันคำตอบเหมือนเดิมที่ตอบไว้ในครั้งก่อนคือค่ามัธยฐานส่วนใหญ่มีค่าเท่ากับ 5 ค่าเฉลี่ยของมัธยฐานทั้ง 35 ข้อ มีค่าเท่ากับ 4.95 แสดงว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยมากที่สุดกับผลการวิจัย และค่า IQR มีค่าเท่ากับ 0.00 – 1.00 และมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.85 แสดงว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันมากที่สุด ดังนั้นค่ามัธยฐานและค่าพิสัยควอไทล์จึงไม่เปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามฉบับเดิม โดยมีค่ามัธยฐานและพิสัยควอไทล์ลงในแบบสอบถามนั้น พร้อมแจ้งผู้เชี่ยวชาญให้ทราบว่าผลการตอบครั้งนั้น ผู้เชี่ยวชาญตอบอยู่ในตำแหน่งใด และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญทบทวนคำตอบเพื่อตอบคำถามอีกครั้งหนึ่ง

ผลการวิจัยโดยเทคนิค Delphi รอบที่ 4

ในรอบที่ 4 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทบทวนแล้ว ยืนยันคำตอบเหมือนเดิมที่ตอบไว้ในครั้งก่อน ผู้วิจัยจึงยุติการดำเนินการวิจัยแบบเทคนิคเดลฟายในรอบที่ 4 นี้ เพราะการวิจัยแบบเทคนิคเดลฟาย ปกติจะรวบรวมข้อมูลคือความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4-5 ครั้ง (บุญธรรม กิจปรีดา บริสุทธิ, 2540: 166) ในการวิจัยนี้จะรวบรวมข้อมูลจำนวน 4 ครั้ง และนำคำตอบครั้งสุดท้ายมาคำนวณค่าสถิติ ซึ่งค่าสถิติที่นำมาใช้คือ ค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยควอไทล์

จากผลการวิจัย ค่ามัธยฐานที่คำนวณได้ มีค่าอยู่ระหว่าง 4.50 – 5.00 แสดงว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยกับผลการวิจัยในระดับมากที่สุด หมายถึงว่ารูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพที่ได้นี้ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถในทางวิชาการและประสบการณ์ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ มีความเห็นด้วยมากที่สุด และเมื่อนำไปปฏิบัติ จะสามารถทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและสภาพแวดล้อม ดีขึ้นกว่าเดิมก่อนการอพยพได้จริง และค่าพิสัยควอไทล์ มีค่าระหว่าง 0.00 – 1.00 แสดงว่าข้อมูลนั้นมีการกระจายตัวกันน้อยมาก หมายถึง กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันมากที่สุดกับผลการวิจัยนี้

ดังนั้นรูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่ได้ผ่านการยืนยันคำตอบโดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง 17 ท่านแล้ว จึงเป็นแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมอย่างที่ควรจะเป็น สามารถนำมาสรุปได้ ดังนี้

การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม มีรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบการบริหารจัดการ ควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยดำเนินการ ดังนี้

1.1 แต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร โครงการ โดยผู้มีอำนาจในการบริหารสูงสุด เป็นประธาน คือนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีแล้วแต่นายกรัฐมนตรีได้มอบหมาย โดยคณะกรรมการบริหาร โครงการจะต้องประกอบไปด้วยผู้บริหารระดับสูงของแต่ละกระทรวง ทบวง กรมที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการเช่น รัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้อำนวยการสำนักงาน ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น โดยมีผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่ 1) กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย แผนการและแนวทางในการดำเนินงานของโครงการ 2) พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนการดำเนินงานและกรอบงบประมาณของคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ 3) กำกับ ดูแล และให้คำปรึกษาการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการต่าง ๆ ที่ได้แต่งตั้งรวมทั้งแก้ปัญหาและอุปสรรคให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามที่ได้วางแผนไว้ ทั้งนี้ต้องจัดให้มีศูนย์ประสานการปฏิบัติงานของโครงการ ซึ่งมีเลขานุการคณะกรรมการบริหาร เป็นผู้อำนวยการศูนย์ ทำหน้าที่ประสานงานและติดตามผลการปฏิบัติงานทั้งหมด

1.2 แต่งตั้งคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ โดยมีคณะกรรมการบริหาร โครงการ และคณะอนุกรรมการแต่ละด้านจะแต่งตั้งคณะปฏิบัติงานด้านต่างๆ ในลักษณะหน่วยปฏิบัติและรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะอนุกรรมการ ซึ่งคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ จะประกอบด้วย

1.2.1 คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับมวลชน ประกอบด้วยปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์และผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้จัดการ โครงการที่ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีผู้แทนจากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่ดำเนินงานประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรผู้ได้รับผลกระทบและราษฎรที่ต้องอพยพ รวมทั้งสื่อมวลชนและประชาชนทั่วไป โดยแต่งตั้งคณะปฏิบัติการประชาสัมพันธ์เป็นผู้ดำเนินงาน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะทำงาน

1.2.2 คณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานคณะอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้บริหารระดับอธิบดีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้บริหารหน่วยงานหลักเช่นอธิบดีหรือรองอธิบดีกรมชลประทานเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีผู้อำนวยการกองกฎหมายและที่ดิน เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่พิจารณาดำเนินการเวนคืนและจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกนำท่วมและดำเนินการจัดหาที่ดินให้กับราษฎรที่ต้องอพยพ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติการจัดหาที่ดิน ซึ่งจะมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานหลักเป็น คณะปฏิบัติการและเลขานุการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะปฏิบัติการ

1.2.3 คณะอนุกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ประกอบด้วยปลัดกระทรวง เกษตรและสหกรณ์เป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรอง ประธาน อธิบดีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ เลขานุการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ผู้จัดการ โครงการที่ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่พิจารณาแผนงานและงบประมาณในการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ จัดเตรียมพื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ รวมทั้งการดำเนินการอพยพราษฎรเข้าอยู่ใน ที่จัดสรร โดยแต่งตั้งคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ โดยให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน คณะปฏิบัติการ มีหน่วยงานหลักคือสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นคณะปฏิบัติการและ เลขานุการ หน่วยงานรองเช่น กรมชลประทาน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะ ปฏิบัติการ รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากฝ่ายปกครองและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วม ของประชาชนเป็นคณะปฏิบัติการด้วย

1.2.4 คณะอนุกรรมการด้านคมนาคม ประกอบด้วยปลัดกระทรวงคมนาคม เป็นประธานอนุกรรมการ ผู้ว่าการรถไฟ อธิบดีกรมทางหลวง ผู้แทนสำนักงานงบประมาณ ผู้แทนจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะอนุกรรมการ โดยมีผู้แทนกระทรวงคมนาคมเป็นอนุกรรมการและ เลขานุการ ผู้จัดการ โครงการที่ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่รับผิดชอบใน ด้านการคมนาคม การย้ายเส้นทางและการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมต่าง ๆ ในพื้นที่จัดสรรให้กับ ผู้อพยพ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติการ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยตรงเป็นผู้รับผิดชอบ

1.2.5 คณะอนุกรรมการก่อสร้างด้านชลประทาน ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานอนุกรรมการ อธิบดีหน่วยงานหลัก เช่นกรม ชลประทานเป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้บริหารระดับรองอธิบดีเป็น อนุกรรมการ ผู้อำนวยการ โครงการก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ผู้จัดการ โครงการ

ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่ดำเนินการก่อสร้างเขื่อนและอาคารประกอบต่าง ๆ รวมทั้งระบบชลประทานในพื้นที่โครงการและในพื้นที่จัดสรรให้ผู้อพยพ

1.2.6 คณะอนุกรรมการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมและจัดการระบบสาธารณูปโภค ประกอบด้วยปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมเป็นประธานอนุกรรมการ เลขานุการสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมเป็นรองประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้จัดการโครงการก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่แก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามข้อกำหนด และดำเนินการจัดการระบบสาธารณูปโภคให้กับผู้อพยพ โดยแต่งตั้งคณะกรรมการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดำเนินการ

1.2.7 คณะอนุกรรมการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร ประกอบด้วยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้แทนจากสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ และแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร โดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการ มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะกรรมการ

1.2.8 คณะอนุกรรมการติดตามและประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ ประกอบด้วยปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นรองประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นอนุกรรมการ ผู้แทนจากสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่ติดตาม ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น เป็นที่ปรึกษาและแก้ไขปัญหาให้กับผู้อพยพ รวมทั้งประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่างๆเมื่อการอพยพโยกย้ายมาอยู่ที่แห่งใหม่ผ่านไปแล้ว 3 ปี และ 5 ปี เพื่อให้ผู้อพยพสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยให้ผู้อพยพและหน่วยงานบริหารในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการปรับตัวและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเอง และหน่วยงานรัฐทำหน้าที่เป็นหน่วยงานสนับสนุน เพื่อให้การปรับตัวและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเป็นไปในทางที่ดี

และในการแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการต่างๆ จำเป็นต้องมีผู้บริหารระดับสูงเป็นประธาน เพราะโครงการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เป็นโครงการที่มีผลกระทบในวงกว้างเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องมีการตัดสินใจระดับประเทศ การแต่งตั้งคณะกรรมการแต่งตั้งตามความจำเป็นของงานที่ต้องดำเนินการ อย่างไรก็ตาม อาจมีคณะอนุกรรมการด้านอื่นเพิ่มเติมจากที่กล่าวมาแล้วตามความจำเป็นและความเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานครอบคลุมทุกด้าน และมี

ความราบรื่น ไม่ติดขัดด้วยข้อจำกัดของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จึงควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการดังกล่าวข้างต้น สรุปเป็นโครงสร้างการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ดังแสดงในภาพ 10

ภาพ 10 รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

2. วิธีการบริหารจัดการ

2.1 การเตรียมการก่อนการอพยพ ได้แก่การเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เพื่อให้การอพยพดำเนินไปอย่างราบรื่น และเกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย สิ่งสำคัญที่จะต้องเตรียมการตามลำดับได้แก่

2.1.1 สำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกนำท่วมอย่างถูกต้องและยุติธรรมโดยมีคณะปฏิบัติการจัดหาที่ดินเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการหาผลประโยชน์จากการสำรวจข้อมูล เพื่อให้การสำรวจทรัพย์สินเป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นธรรม โดยแบ่งงานเป็น 2 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นงานสำรวจ โดยทำการสำรวจรังวัดที่ดิน สำรวจและแจ้งนับจำนวนต้นไม้ รวมทั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นงานตรวจสอบผลของงานสำรวจภายหลังจากเจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการสำรวจและทำเอกสารการสำรวจเรียบร้อยแล้ว โดยคณะปฏิบัติการจัดหาที่ดินจะจัดให้ราษฎรเจ้าของทรัพย์สินมาตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งเพื่อความเป็นธรรมแก่ราษฎร ก่อนจะชี้แจงให้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สิน หลังจากนั้นจะต้องทำบัญชีพร้อมทั้งคำนวณราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินตามอัตราราคาและหลักเกณฑ์ เพื่อนำเสนอคณะกรรมการจัดหาที่ดินเพื่อกำหนดราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สิน และพิจารณาอนุมัติจ่ายเงินค่าชดเชยต่อไป

2.1.2 ปรับค่าชดเชยจากมาตรฐานเดิมให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยแบ่งเป็นค่าชดเชยที่ดิน ค่าชดเชยต้นไม้และค่าชดเชยอาคารสิ่งปลูกสร้างต่างๆ โดยมีคณะกรรมการจัดหาที่ดินเป็นผู้พิจารณาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และเป็นธรรมแก่ผู้อพยพ

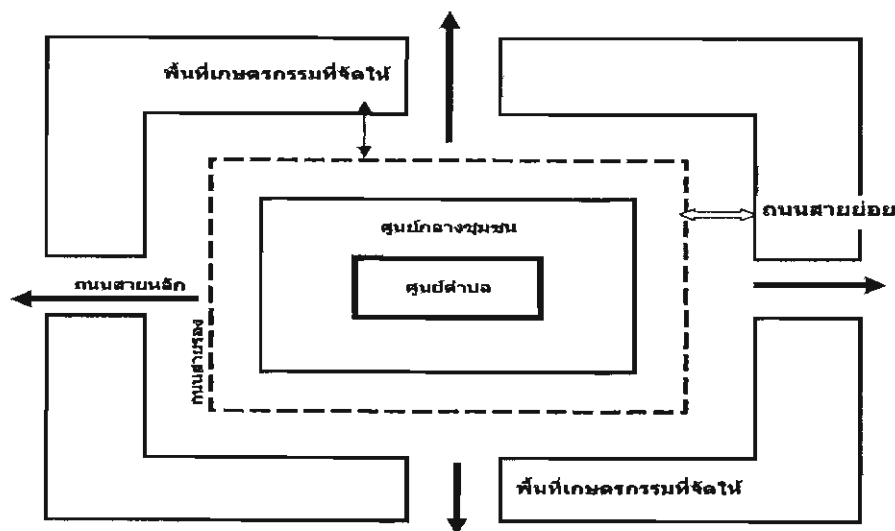
2.1.3 สำรวจจำนวนครัวเรือนและราษฎรทั้งหมดที่จะต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมที่จะถูกนำท่วม โดยคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ

2.1.4 สำรวจความต้องการของผู้อพยพในเรื่องที่ดินจัดสรร สำรวจจำนวนครัวเรือนที่ต้องการอพยพไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ และจำนวนครัวเรือนที่ไม่ต้องการพื้นที่จัดสรร เนื่องจากต้องการเปลี่ยนแปลงอาชีพและอพยพไปอยู่ในตัวเมืองหรือที่อื่น โดยคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ เพื่อดำเนินการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้อพยพ

2.1.5 จัดเตรียมและพัฒนาพื้นที่อพยพให้ดีกว่าหรือเท่ากับพื้นที่เดิม โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ซึ่งที่ผ่านมาพื้นที่ซึ่งรัฐจัดสรรให้กับผู้อพยพ มักเป็นพื้นที่สูง ไม่มีแหล่งน้ำสำหรับประกอบกิจกรรมทางการเกษตร รวมทั้งการอุปโภค บริโภค ทำให้ผู้อพยพต้องประสบกับความยากลำบากตลอดมา ดังนั้นพื้นที่จัดสรรควรต้องมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่ง

น้ำสำหรับการอุปโภค บริโภคและเพื่อการเกษตร หากจำเป็นต้องจัดสรรพื้นที่อพยพตามแนวขอบอ่างเก็บน้ำหรือที่สูง รัฐควรจัดหาแหล่งน้ำให้พร้อมก่อนการอพยพ และควรเป็นระบบส่งน้ำให้กับพื้นที่โดยแรงโน้มถ่วงของโลก หากเป็นระบบการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า จะทำให้เกิดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ซึ่งภาครัฐจะต้องมีข้อกำหนดและสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้แก่ราษฎร สิ่งที่ดีที่สุดที่ผู้อพยพต้องการ คือการจัดสรรที่ดินด้านท้ายเขื่อน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และมีระบบการชลประทานที่สมบูรณ์ สามารถสร้างรายได้ทางการเกษตรได้อย่างเต็มศักยภาพ จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมหากจำเป็น ทั้งนี้การจัดเตรียมและพัฒนาพื้นที่อพยพควรดำเนินการ ดังนี้

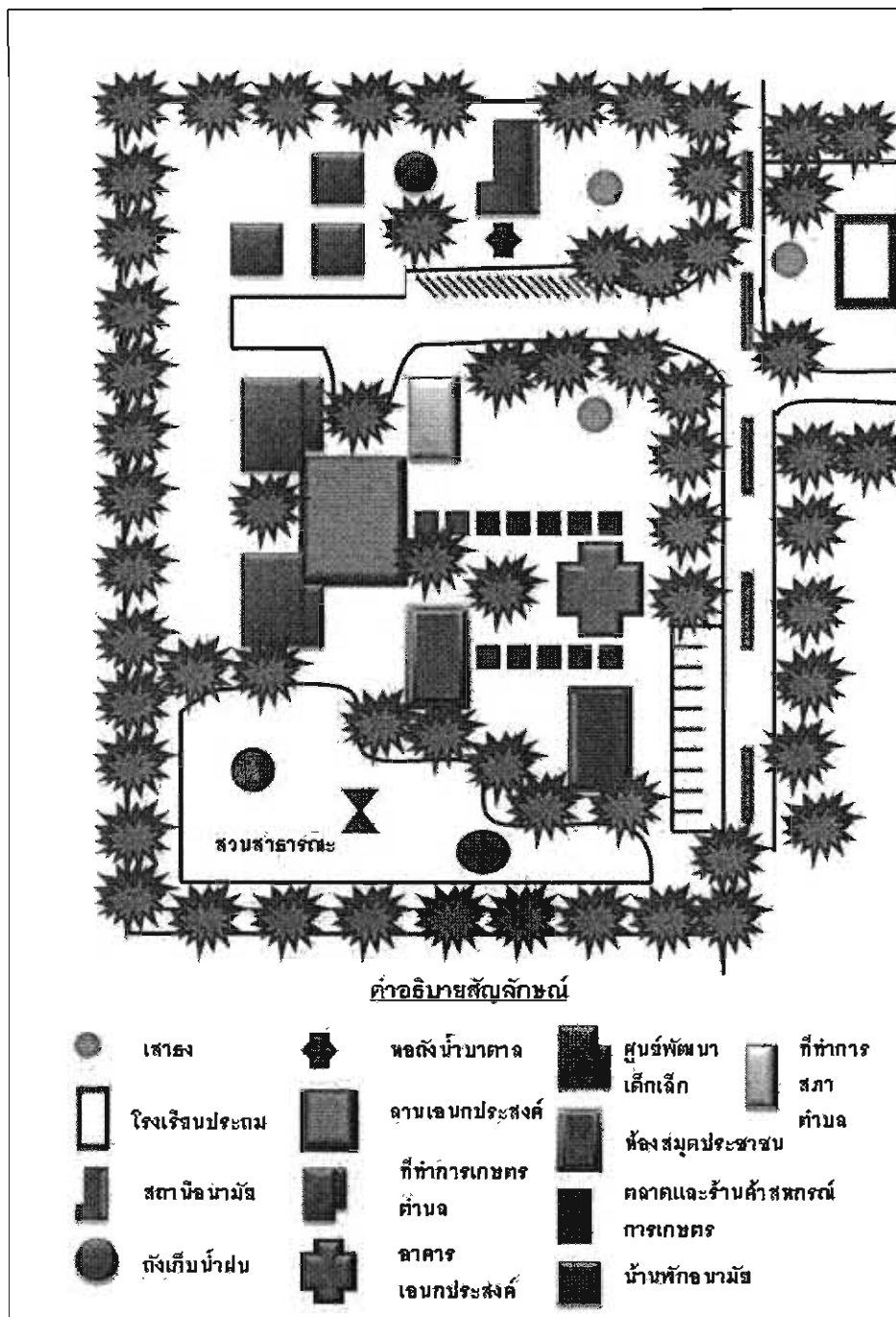
1. กำหนดรูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพ โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ให้มีความสอดคล้องกับลักษณะของชุมชนเดิมที่ได้สำรวจและเก็บข้อมูลไว้ก่อนแล้ว โดยกำหนดรูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพให้มีรูปแบบของชุมชนเกษตรกรรมเป็นหลัก และมีศูนย์กลางชุมชนอันเป็นแหล่งรวมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ทั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อชุมชนชนบทและกึ่งชนบท เช่น ที่ทำการเกษตรตำบล ตลาดและร้านค้า สหกรณ์การเกษตร สถานีอนามัย วัด โรงเรียน ห้องสมุดประชาชน เป็นต้น นอกจากนี้จะต้องจัดให้มีระบบโครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมพื้นที่ต่างๆของชุมชน ซึ่งจะต้องเชื่อมกับถนนสายหลักระหว่างศูนย์กลางชุมชนกับถนนสายประธาน ได้แก่ทางหลวงแผ่นดินหรือทางหลวงจังหวัดเพื่อเป็นเส้นทางกระจายผลผลิตทางการเกษตรออกสู่พื้นที่รอบนอกทั่วไป ดังแสดงในภาพ 11

ภาพ 11 รูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพ

2. กำหนดการจัดรูปแบบหมู่บ้านและพื้นที่ทำกิน โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ซึ่งรูปแบบหมู่บ้านที่เหมาะสมจะขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือนเฉลี่ยต่อหนึ่งหมู่บ้านและจำนวนพื้นที่จัดสรร โดยขนาดครัวเรือนที่เหมาะสมต่อหมู่บ้านควรมี 100 ครัวเรือน ต่อหนึ่งหมู่บ้าน และจากข้อกำหนดของกฎหมายในเรื่องการจัดสรรแบ่งแปลงที่อยู่อาศัยและแปลงที่ทำกิน ได้กำหนดขนาดของแปลงที่อยู่อาศัย เท่ากับ 1 ไร่ และขนาดแปลงที่ทำกินเท่ากับ 10 ไร่ต่อหนึ่งครัวเรือน โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีศูนย์หมู่บ้าน 1 แห่ง ทำหน้าที่ให้บริการ ในระดับหมู่บ้าน

สำหรับศูนย์กลางชุมชนที่กำหนดให้เป็นศูนย์ตำบล ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้บริการชุมชนตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน โดยแต่ละศูนย์ควรมีองค์ประกอบหลักคือ โรงเรียน สถานีอนามัย ลานอเนกประสงค์ อาคารอเนกประสงค์ สวนสาธารณะ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ห้องสมุดประชาชน ที่ทำการเกษตรตำบล ตลาดและร้านค้าสหกรณ์การเกษตร และอาจมีเพิ่มเติมตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งในปัจจุบันจะขึ้นอยู่กับองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล อาจจะมีระบบสาธารณสุขไปรษณีย์และสาธารณูปการขั้นพื้นฐานสมบูรณ์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับขนาดและศักยภาพขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นนั้นๆ ภาครัฐจะต้องดำเนินการในส่วนที่ขาดให้สมบูรณ์ เพื่อให้บริการผู้อพยพได้อย่างครอบคลุม ดังภาพ 12

ภาพ 12 ศูนย์ตำบล

2.2 การดำเนินการด้านต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผล

2.2.1 ด้านการประชาสัมพันธ์ คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์ ควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ก่อนการอพยพอย่างน้อย 1 ปี เพื่อให้ผู้อพยพได้มีโอกาสเตรียมตัวและวางแผนในการไปอยู่ในที่ใหม่ โดยมีประเด็นที่จะต้องประชาสัมพันธ์และจัดทำเป็นคู่มือการประชาสัมพันธ์ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกล้ำท่วมน้ำจะต้องมีรายละเอียดพื้นที่ที่จะเวนคืนอย่างชัดเจน โดยคณะปฏิบัติการด้านประชาสัมพันธ์ต้องชี้แจงให้ผู้อพยพได้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สินที่จะต้องเวนคืนตามผลการสำรวจและบัญชีรายชื่อที่ผู้อพยพตรวจสอบความถูกต้องแล้ว ทั้งนี้จะต้องกำหนดอัตราค่าเวนคืนทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ได้รับการพิจารณาจากคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องแล้ว โดยจะต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงและประโยชน์ของผู้อพยพเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับผู้อพยพ

2. ขั้นตอนในการรับเงินค่าชดเชยรวมทั้งวิธีการที่ราษฎรต้องดำเนินการและการเตรียมเอกสารต่าง ๆ ไว้ รวมทั้งรายละเอียดประกอบด้วยขั้นตอนและวิธีการการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกล้ำท่วมน้ำ และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดิน กรณีไม่ต้องการที่ดินจัดสรรในพื้นที่อพยพ ที่ได้กำหนดไว้แล้วโดยคณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน

3. พื้นที่จัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินใหม่ ซึ่งคณะอนุกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพได้ระบุพื้นที่และค่าปลงไว้ให้ชัดเจนแล้ว รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่จัดสรร รูปถ่าย การเดินทางและรายละเอียดต่าง ๆ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ รวมทั้งสภาพแวดล้อม เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้อพยพว่าจะเลือกรับที่ดินจัดสรรหรือขอรับเป็นเงินชดเชยพิเศษทดแทนที่ดินจัดสรรนั้น

4. ระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพ ศูนย์กลางการติดต่อและขอรับความช่วยเหลือในการอพยพ ที่รับผิดชอบ โดยคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ

5. สภาพแวดล้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมภายหลังการสร้าง เชื่อว่า จะมีสิ่งใดเกิดขึ้นใหม่ อาชีพใหม่และการส่งเสริมโอกาสให้ผู้อพยพของภาครัฐ โดยคณะปฏิบัติการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ

2.2.2 การจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกล้ำท่วมน้ำ และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เมื่อมีการกำหนดรายละเอียดที่ชัดเจนไว้ในคู่มือแล้ว ภาครัฐ โดยคณะปฏิบัติการจัดหาที่ดินเป็นผู้รับผิดชอบ จะต้องดำเนินการเรื่องการจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้อพยพอย่างโปร่งใส รวดเร็ว และจ่ายให้พร้อมกันเป็นหมู่บ้าน โดยกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้ชัดเจน ที่สำคัญคือจะต้องมีที่ปรึกษาทางด้านการบริหารเงินชดเชยให้กับผู้อพยพ โดย

อาศัยข้อมูลและความต้องการของผู้อพยพเป็นหลักในการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาด จนอาจทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม

2.2.3 การดำเนินการอพยพ หลังจากได้เตรียมความพร้อมและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ในพื้นที่จัดสรรเรียบร้อยแล้วโดยคณะอนุกรรมการและคณะปฏิบัติการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อม การอพยพเข้าอยู่อาศัยของราษฎร โดยคณะอนุกรรมการและคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ควรพิจารณาตามสภาพสังคมของผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในถิ่นเดิม คือให้ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันแต่เดิมเป็นหลัก โดยครัวเรือนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ก็ควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันในบริเวณพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่ หรืออย่างน้อยควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด เพื่อผลทางสังคมในแง่ของจิตใจที่มีความสัมพันธ์กันอยู่แต่เดิม และจะต้องให้ความช่วยเหลือดูแลการอพยพเข้าอยู่อาศัยให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยทุกครัวเรือน หลังการอพยพ คณะอนุกรรมการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎร ควรกำกับดูแลความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพในระยะเวลาหนึ่งเพื่อให้ผู้อพยพสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยดี หากมีปัญหาอุปสรรค จะได้ดำเนินการช่วยเหลือแก้ไขได้ตามความเหมาะสม

2.2.4 การวางแผนพัฒนาชุมชน ควรแต่งตั้งคณะอนุกรรมการด้านการวางแผนพัฒนาชุมชนเพิ่มเติมจากคณะอนุกรรมการที่แต่งตั้งไปแล้ว โดยมีผู้บริหารของหน่วยงานหลักเป็นประธาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะอนุกรรมการ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ โดยการพัฒนาชุมชนควรมีพื้นฐานมาจากการสร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่อยู่ในแต่ละชุมชน โดยรวมกำลังทั้งทางด้านสติปัญญาและร่างกาย เพื่อนำพลังรมนั้นมาใช้ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนและของชุมชน ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การมีนิสัยที่ดี เห็นคุณค่าของการทำงานเป็นกลุ่ม และอยู่ในชุมชนที่สะอาดถูกอนามัยหรือถ้าจะกล่าวโดยรวมก็คือว่า การทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนดีขึ้นจนเป็นที่น่าพอใจนั่นเอง โดยอาจแยกออกได้เป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ให้ความรู้หรือการตระหนักถึงความจำเป็นในการร่วมมือกัน โดยจัดประชุมชี้แจงหรือการบรรยาย สาธิตด้วยภาพยนตร์หรือภาพอย่างอื่น การนำราษฎรไปดูชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และทำให้ราษฎรมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสร้างแรงจูงใจในการร่วมกันพัฒนาชุมชน

2. จัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่ราษฎรมีความพร้อมหรือถนัด และเป็นไปตามความต้องการของราษฎร เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เป็นพลังในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และทำให้ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองในเรื่องผลประโยชน์ของชุมชนมากขึ้น

3. จัดทำกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มหรือองค์กรที่สามารถปฏิบัติได้ และส่งผลที่ติดต่อกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้การดำเนินการกลุ่มไปตามกฎระเบียบหรือข้อบังคับที่วางไว้

4. ประเมินผลความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่มเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง เช่น 6 เดือน หรือ 1 ปี เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขวิธีการดำเนินงานของกลุ่มให้ดีขึ้นเรื่อยๆ

5. ประเมินความสำเร็จของกลุ่มโดยวัดความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่ม และประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของกลุ่มทั้งในแง่ส่วนตนและในแง่ของชุมชนเพื่อเผยแพร่หรือเป็นแนวทางให้ชุมชนอื่นๆ ได้นำไปปฏิบัติต่อไป

2.2.5 การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้อพยพ โดยคณะกรรมการและคณะปฏิบัติการด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้แก่ผู้อพยพ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงฐานอาชีพเดิมเป็นหลัก เช่นผู้อพยพทำอาชีพเกษตรกรรม ทำการปลูกพืชเป็นส่วนใหญ่ เลี้ยงสัตว์บ้างเป็นบางส่วน อาชีพที่ควรส่งเสริมคืออาชีพเกษตรกรรม อาทิ การปลูกพืชที่เคยปลูกมาแล้ว เพราะราษฎรมีความรู้ในอาชีพดังกล่าว และมีประสบการณ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงง่ายต่อการยอมรับ ไม่ต้องเสียเวลาปรับตัวปรับใจมากนัก อย่างไรก็ตาม พืชหรือกิจกรรมเกษตรที่ส่งเสริมควรมีตลาดรองรับ และราคาพืชผลดีพอสมควร เทคนิควิธีการผลิตแบบใหม่ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิต และลดต้นทุนในการผลิต นอกจากนี้ควรแนะนำด้วยการใช้วิธีสาธิตที่อาจทำได้ ซึ่งเกษตรกรอำเภอและเกษตรกรตำบลควรมีบทบาทมากกว่าสมาชิกคนอื่นในคณะกรรมการพัฒนาชุมชนที่จัดตั้งไว้ ซึ่งคณะกรรมการนี้ควรมีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพไปพร้อมกันด้วย โดยแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้ผู้อพยพ ควรมีดังนี้

1. ส่งเสริมการประกอบอาชีพที่เกษตรกรมีความรู้และประสบการณ์อยู่ก่อนแล้ว เพื่อที่การพัฒนาจะทำได้ง่ายและไม่ต้องเสียเวลาเรียนรู้มากนัก

2. ส่งเสริมการปลูกพืชที่มีตลาดรองรับและราคาดี เช่น ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ข้าวโพดและอ้อย เป็นต้นเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด จะทำให้เกษตรกรมีช่องทางกระจายสินค้าได้มากขึ้น ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

3. สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกข้าวให้พอแก่การบริโภคในครัวเรือน เพื่อให้มีความมั่นคงทางอาหาร ที่เหลือจึงจะนำไปจำหน่าย

4. สนับสนุนให้มีการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นอาชีพเสริมในการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของครัวเรือน

5. สนับสนุนให้เกษตรกรนำเทคนิคการผลิตใหม่ๆ มาใช้ เพื่อลดต้นทุนการผลิต
6. สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในตลาด
7. พัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงต่อการขาดทุน
8. แสวงหาช่องทางในการพัฒนาอาชีพใหม่ๆตามสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงเพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาด ลดความเสี่ยงในการขาดทุน

อย่างไรก็ตาม แนวทางข้างต้นควรอยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการและคณะปฏิบัติการพัฒนาชุมชน ซึ่งอาจใช้วิธีการประชุมปรึกษาหารือ ระดมสมองและการสาธิตตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมและศักยภาพของประชากร

3. การติดตามและประเมินผล โดยคณะกรรมการติดตามและประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ หลังจากได้อพยพราษฎร ไปอยู่ในที่แห่งใหม่และการก่อสร้างได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว จะต้องมีการติดตาม ดูแลและช่วยเหลือผู้อพยพในการดำเนินชีวิตในที่แห่งใหม่ เพื่อให้สามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิมก่อนการอพยพ รวมทั้งมีการประเมินผลในด้านชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ ต้องประเมินในเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพ รายได้ หนี้สิน รวมทั้งการเก็บออมเงิน

ด้านสังคม ต้องประเมินในเรื่องการบริการพื้นฐานที่ดี ได้แก่ระบบไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา ถนน เส้นทางคมนาคม สถานีอนามัย สถานีตำรวจ โรงเรียน วัดหรือสถานประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งรถประจำทางเพื่อความสะดวกในการเดินทาง การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ที่ดีและมีความอบอุ่นในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน โอกาสได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่จัดขึ้นในหมู่บ้านหรือในตำบล การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

ด้านสภาพแวดล้อม ต้องประเมินสภาพแวดล้อมที่ดีคือมีที่อยู่อาศัยที่ดี ทั้งสภาพดิน น้ำและอากาศ ที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และน้ำดื่ม น้ำใช้ที่มีคุณภาพ

การประเมินผลในด้านต่าง ๆ นั้น ดำเนินการ โดยคณะปฏิบัติการด้านติดตามและประเมินผล เพื่อประเมินว่าการบริหารจัดการภาครัฐที่ดำเนินการต่อผู้อพยพนั้น สามารถทำให้ชีวิต

ความเป็นอยู่ในด้านต่างๆของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมตามวัตถุประสงค์ ซึ่งถือว่าการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ประสบความสำเร็จ หากไม่เป็นไปตามที่คาดหวังในเรื่องใด จะได้ทำการศึกษาและหาทางแก้ไข เพื่อให้ชีวิตของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ดีขึ้นอย่างแท้จริง ซึ่งหลังจากภาครัฐได้ดำเนินการบริหารจัดการในทางที่เหมาะสมแล้ว การติดตามประเมินผล ภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นหน่วยงานสนับสนุน โดยให้ผู้อพยพและหน่วยงานบริหารในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้เป็นไปในทางที่ดีและยั่งยืน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพที่เกิดจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กรณีศึกษา เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อ.พัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ข้อ ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ ศึกษาถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้อพยพออกจากพื้นที่เดิมและไปอยู่ในจังหวัดลพบุรี จำนวน 350 คน และใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและการสนทนากลุ่ม เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ ศึกษาถึงการบริหารจัดการผู้อพยพของภาครัฐในความต้องการของราษฎร ส่วนการตอบวัตถุประสงค์ข้อ 3 คือ ศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม ผู้วิจัยได้ดำเนินวิธีการวิจัยเชิงอนาคตแบบ Delphi Technique จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการบริหารจัดการการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการการก่อสร้างและการอพยพราษฎรจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ และผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือในสังคมและแวดวงวิชาการ โดยเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจำนวน 4 รอบ ซึ่งสรุปผลการศึกษาวิจัยได้ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของประชากร

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 350 คน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 73.4)

มีอายุอยู่ระหว่าง 36 – 50 ปี (ร้อยละ 64.6) และอายุระหว่าง 51 – 70 ปี (ร้อยละ 33.1) และอายุต่ำกว่า 35 (ร้อยละ 2.3)

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 4 - 6 คน (ร้อยละ 52) สมาชิก 1 – 3 คน (ร้อยละ 39.7) สมาชิก 7 – 9 คน (ร้อยละ 5.4) และ สมาชิก 10 – 12 คน (ร้อยละ 2.9)

การศึกษา ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด (ร้อยละ 93.10)

ที่อยู่อาศัย ก่อนการอพยพ มีผู้ที่มีที่อยู่อาศัย ร้อยละ 83.70 และไม่มีที่อยู่อาศัย ร้อยละ 16.30 หลังการอพยพ มีผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 22.30 เพราะไม่ได้รับเงินชดเชย เนื่องจากไม่มีที่ดินเดิมอยู่แล้วและบางส่วนก็ได้รับเงินชดเชยน้อย ไม่สามารถนำไปซื้อที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยได้

ขนาดที่อยู่อาศัย ก่อนการอพยพ ส่วนใหญ่มีที่ดินขนาด 2 งาน – 1 ไร่ ร้อยละ 30.60 หลังการอพยพ ส่วนใหญ่มีที่ดินขนาด 0.50 – 2 งาน มากถึงร้อยละ 46.60 ขนาดของที่ดินลดลง เนื่องจากราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นมาก เงินชดเชยที่ได้รับ สามารถนำมาซื้อที่ดินได้น้อยลงกว่าเดิม

ที่ทำกิน ก่อนการอพยพ ผู้อพยพมีที่ดินทำกิน ร้อยละ 86.60 ไม่มีที่ดินทำกิน ร้อยละ 13.40 หลังการอพยพ ผู้อพยพไม่มีที่ดินทำกิน เพิ่มมากขึ้นถึง ร้อยละ 58.00 ขนาดของที่ทำกินก็ลดลงเกือบจะทุกครัวเรือนเช่นเดียวกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นมาก ไม่สอดคล้องกับเงินชดเชยที่ได้รับ ทำให้ไม่สามารถนำไปซื้อที่ดินใหม่เพื่อเป็นที่ทำกินได้ หรือซื้อได้ก็เพียงจำนวนน้อย ส่วนใหญ่สามารถซื้อที่ดินสำหรับอยู่อาศัยได้จำนวนหนึ่งเท่านั้น

อาชีพ ผู้อพยพมีอาชีพหลักก่อนการอพยพ คือ เกษตรกรรม(เพาะปลูก) ร้อยละ 56.90 อาชีพรับจ้าง ร้อยละ 42.30 แต่หลังจากการอพยพแล้ว อาชีพหลักกลายเป็นรับจ้างมากที่สุดคือร้อยละ 53.70 อาชีพเกษตรกรรมลดลงเหลือเพียง ร้อยละ 14.30 อาชีพอื่น ๆ รองลงมาได้แก่ ค้าขาย ร้อยละ 11.40 ประกอบธุรกิจส่วนตัวอื่นๆ ร้อยละ 10.90 เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว แพะ แกะ สุกร ร้อยละ 8.60 และรับราชการหรือรัฐวิสาหกิจเพียง ร้อยละ 1.10 เท่านั้น ส่วนอาชีพรอง ก่อนการอพยพคืออาชีพรับจ้างสูงที่สุด ร้อยละ 90.30 รองลงมาคืออาชีพค้าขาย ร้อยละ 9.70 หลังการอพยพ อาชีพรองคือค้าขายสูงที่สุด ร้อยละ 35.40 รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง ร้อยละ 32.00 นอกจากนั้นก็มี การประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 16.00 เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 8.60 และน้อยที่สุดคืออาชีพ ประมง ร้อยละ 8.00 ซึ่งส่วนใหญ่ทำพอเลี้ยงชีพเท่านั้น

รายได้ ก่อนการอพยพ ส่วนใหญ่มีรายได้เดิมเฉลี่ยต่อปี อยู่ระหว่าง 50,001 – 100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 60.50 รองลงมามีรายได้เฉลี่ยต่อปี ตั้งแต่ 20,000 – 50,000 บาท และมีรายได้มากกว่า 100,000 บาท เพียงร้อยละ 0.10 เท่านั้น หลังการอพยพ รายได้เพิ่มขึ้น คือมีรายได้เฉลี่ยต่อปีตั้งแต่ 50,001 – 100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 90.60 และผู้มีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงกว่าปีละ 100,001 บาท คิดเป็นร้อยละ 9.40 การที่รายได้เฉลี่ยของผู้อพยพสูงขึ้นเพราะการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากภาคเกษตรกรรมมาเป็นรับจ้าง ซึ่งค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นตามระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป

หนี้สิน ก่อนอพยพไม่มีหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 72.90 และมีหนี้สิน ร้อยละ 27.10 ส่วนใหญ่ของผู้มีหนี้สิน มีภาระหนี้จำนวน 50,001 – 100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 20.00 รองลงมามีหนี้สินจำนวน 100,001 – 150,000 บาท ร้อยละ 5.70 และผู้เป็นหนี้สิน จำนวน ตั้งแต่ 150,001 –

200,000 บาท ร้อยละ 1.40 หลังการอพยพมาแล้ว ส่วนใหญ่มีหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 67.40 และไม่มีหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 32.60 สำหรับจำนวนหนี้สินที่มี ส่วนใหญ่เป็นหนี้สิน จำนวน 50,001-100,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 50.90 รองลงมาคือหนี้สินจำนวน 5,000 - 50,000 คิดเป็นร้อยละ 8.50 และหนี้สินจำนวน 100,001 - 150,000 ร้อยละ 4.30 หนี้สินจำนวน 150,001 - 200,000 ร้อยละ 2.90 และหนี้สินจำนวน 200,001 ขึ้นไป ร้อยละ 0.80 สาเหตุที่ผู้อพยพมีหนี้สินเพิ่มขึ้นก็เนื่องจากค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นมาก และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากสังคมชนบทที่มีการแบ่งปัน กลายเป็นสังคมเมืองที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยน รวมทั้งราคาสินค้าที่เพิ่มสูงขึ้นจากระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน

เงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม มีผู้ที่ไม่ได้รับเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม ร้อยละ 30.30 ผู้ที่ได้รับเงินชดเชยเป็นค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม จำนวน 400,001-600,000 บาท มีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.60 ได้รับเงินชดเชย จำนวน 600,001-800,000 ร้อยละ 14.30 และได้รับเงินชดเชย ตั้งแต่ 800,001 ขึ้นไป ร้อยละ 10.80 สำหรับผู้ที่ไม่ได้รับเงินค่าชดเชยเพราะไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือเป็นผู้อยู่อาศัยในที่ของผู้อื่นหรือญาติที่ไม่ใช่พ่อแม่ของตนเอง

ค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ทำกินและที่อยู่อาศัย มีผู้ที่ไม่ได้รับเงินชดเชยพิเศษร้อยละ 38.80 ส่วนผู้ที่ได้รับเงินชดเชย ส่วนใหญ่ได้รับเงินชดเชย จำนวน 50,000 - 200,000 คิดเป็นร้อยละ 48.60 รองลงมาคือผู้ที่ได้รับเงินชดเชยพิเศษ จำนวน 200,001 - 400,000 คิดเป็นร้อยละ 10.00 ได้รับเงินชดเชยพิเศษ จำนวน 400,001 - 600,000 ร้อยละ 1.40 และได้รับเงินชดเชยพิเศษ จำนวน 600,001 - 800,000 และมากกว่า 800,001 ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 0.60 เท่ากัน สำหรับผู้ที่ไม่ได้รับเงินชดเชยเพราะไม่ได้เป็นผู้รับสิทธิในที่ดินจัดสรร เนื่องจากไม่มีที่ดินเดิมเป็นของตนเอง

การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือตำบล ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่จัดขึ้นร้อยละ 75.70 และไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 24.30 สำหรับผู้ที่เป็สมาชิกกลุ่มอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ร้อยละ 61.10 กลุ่มสหกรณ์ ร้อยละ 37.10 และกลุ่มผู้ใช้น้ำ ร้อยละ 14.30 สำหรับกลุ่ม กองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนเฉพาะกิจ ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ร้อยละ 42.20 รองลงมาคือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ร้อยละ 25.70 และกลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ร้อยละ 6.90 ส่วนกลุ่มองค์กรประชาชน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน ร้อยละ 38.60 และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน ร้อยละ 6.90

2. ชีวิตความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อมของผู้อพยพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ โดยศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสภาพแวดล้อมของผู้อพยพจากการเปรียบเทียบกับชีวิตความเป็นอยู่ก่อนการอพยพและในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า

1. ที่อยู่อาศัย ในด้านสภาพและลักษณะของที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 55.10 ค่อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 30.60 และเหมือนเดิมกับก่อนการอพยพ ร้อยละ 14.30 ส่วนในด้านขนาดของที่อยู่อาศัยค่อยลงกว่าเดิม คือผู้มีผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 16.30 เป็นร้อยละ 22.30 และขนาดของที่ดินลดลงจากเดิมคือมีผู้ที่มีที่อยู่อาศัยขนาดมากกว่า 1 ไร่ลดลงจากร้อยละ 26.80 เป็นร้อยละ 19.40 ที่อยู่อาศัยขนาด 2 งานถึง 1 ไร่ ลดลงจากร้อยละ 30.60 เป็นร้อยละ 11.70 และผู้ที่มีที่อยู่อาศัยขนาด 0.50 – 2 งาน เพิ่มมากขึ้นจากร้อยละ 26.30 เป็นร้อยละ 46.60

2. ขนาดและที่ดินทำกิน ส่วนใหญ่ค่อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 56.30 ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 30.60 และเหมือนเดิมร้อยละ 13.10

3. การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 55.40 ค่อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 36.30 และเหมือนเดิม ร้อยละ 8.30

4. รายได้ ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 70.00 และ เหมือนเดิม ร้อยละ 30.00

5. หนี้สิน ส่วนใหญ่ค่อยลงกว่าเดิม คิดเป็นร้อยละ 62.00 เหมือนเดิม ร้อยละ 27.70 และดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 10.30

6. การเก็บออมเงิน ส่วนใหญ่ค่อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 54.00 ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 23.70 และเหมือนเดิม ร้อยละ 22.30

ด้านสังคม พบว่า

1. ด้านการบริการพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 92.60 เหมือนเดิม ร้อยละ 4.50 และค่อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 2.80

2. การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ส่วนใหญ่ดีขึ้น ร้อยละ 78.30 ค่อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 13.10 และเหมือนเดิม ร้อยละ 8.60

3. การได้รับการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ส่วนใหญ่ค่อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 48.50 ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 36.60 และเหมือนเดิม ร้อยละ 14.90

4. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนใหญ่ร้อยละ36.30 ด้อยลงกว่าเดิม เหมือนเดิม ร้อยละ 34.80 และดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 28.90

5. ด้านความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว ส่วนใหญ่ดีเหมือนเดิม ร้อยละ 49.10 ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 40.60 และด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ10.30

6. ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน ส่วนใหญ่ด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 40.30 เหมือนเดิม ร้อยละ 32.60 และดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ27.10

7. การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ในตำบล ส่วนใหญ่ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ72.30 เหมือนเดิม ร้อยละ17.40 และด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 10.30

8. การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของคนในครัวเรือน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 54.90 เหมือนเดิม ร้อยละ 23.10 และด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 22.00

9. การมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 40.60 ด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 36.30 และคิดว่าเหมือนเดิม ร้อยละ 23.10

ด้านสภาพแวดล้อม พบว่า

1. สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย (ดิน น้ำ อากาศ มลพิษต่าง ๆ) ส่วนใหญ่ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 41.70 เหมือนเดิม ร้อยละ 36.30 และ ด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ22.00

2. คุณภาพของที่ดินทำกิน ส่วนใหญ่ด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 44.00 เหมือนเดิม ร้อยละ 40.60 และดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ15.40

3. แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ส่วนใหญ่เหมือนเดิม ร้อยละ 60.30 ด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 31.10 และดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 8.60

4. คุณภาพของน้ำดื่มน้ำใช้ ส่วนใหญ่ ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 46.00 เหมือนเดิม ร้อยละ 28.00 และด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ26.00

โดยสรุป ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดด้านชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิมในด้านสภาพ และลักษณะของที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพและรายได้ ส่วนที่ด้อยลงกว่าเดิมคือขนาดของที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน หนี้สินและเงินออม

ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านสังคม เปรียบเทียบก่อนการสร้างเขื่อนกับในปัจจุบัน มีสิ่งที่ดีขึ้นกว่าเดิมคือการบริการพื้นฐาน การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่นในครอบครัว การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของคนในครัวเรือน และการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนในกิจกรรมสาธารณะ ส่วนที่ด้อยลงกว่าเดิมคือในเรื่องของการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน

ทางด้านสภาพแวดล้อม ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ คี้นั้นกว่าเดิมในเรื่องของสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย คุณภาพของน้ำดื่ม น้ำใช้ ที่ด้อยลงกว่าเดิมคือเรื่องคุณภาพที่ดินทำกิน และเหมือนเดิมคือ เรื่องแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

3. การบริหารจัดการของภาครัฐในความต้องการของราษฎร

จากผลการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ดีกว่าเดิมอย่างที่คาดหวัง เป็นผลมาการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งมักจะใช้อำนาจรัฐเข้ามาบริหารจัดการ โดยที่ผู้อพยพไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจกับสิ่งที่จะเกิดขึ้น และไม่มีโอกาสเรียกร้องในสิ่งที่ต้องการได้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการภาครัฐ และความต้องการของผู้อพยพในสิ่งที่ภาครัฐได้ดำเนินการมาแล้ว เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ ศึกษาถึงการบริหารจัดการผู้อพยพของภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ โดยสัมภาษณ์ผู้อพยพจำนวน 350 คน เรือนและนำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วมาดำเนินการวิจัยแบบสนทนากลุ่ม ได้ผลการศึกษาการบริหารจัดการภาครัฐในความต้องการของผู้อพยพ ดังนี้

รูปแบบการบริหารจัดการ ผู้อพยพมีความเห็นว่า การบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการต่างๆ น่าจะดีกว่าการบริหารโดยหน่วยงานเดียว เพราะอาจเป็นช่องทางให้เจ้าหน้าที่บางคนใช้อำนาจในทางที่มีขอบ แสวงหาผลประโยชน์จากผู้อพยพได้ และการดำเนินงานของหลายหน่วยงานจะทำให้มีความรวดเร็วกว่าหน่วยงานเดียว

วิธีการบริหารจัดการ

1. การเตรียมการก่อนการอพยพ

1.1 ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐสำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกนำท่วมอย่างถูกต้องและเป็นธรรม มีการทำงานอย่างโปร่งใส และเปิดโอกาสให้ผู้อพยพมีส่วนร่วมในการสำรวจที่ดินและทรัพย์สิน หากมีปัญหาขัดแย้ง ควรแก้ไขก่อนดำเนินการต่อไป รวมทั้งให้ภาครัฐสำรวจความต้องการของผู้อพยพ ในเรื่องความต้องการที่ดินจัดสรรหรือผู้ที่ต้องการเงินค่าชดเชยเพื่ออพยพไปประกอบอาชีพอื่น ๆ และดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามความต้องการของผู้อพยพ ไม่เพียงสอบถามข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่ไม่सानต่อเช่นที่ผ่านมา

1.2 ภาครัฐควรมีการกำหนดราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เปลี่ยนแปลงในพื้นที่นั้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม

1.3 ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐเตรียมพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และอยู่ไม่ไกลจากที่อยู่อาศัย โดยต้องการรวมกลุ่มอาศัยอยู่กับชุมชนเดิมของตนเองและ

ภาครัฐควรจัดหาระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆให้ครบถ้วน ครอบคลุมและทั่วถึง โดยมีระบบเครือข่ายการสัญจรเชื่อมโยงถึงกัน และเชื่อมโยงสู่ทางหลวงแผ่นดินได้

2. การดำเนินการด้านต่างๆให้สัมฤทธิ์ผล

2.1 ด้านการประชาสัมพันธ์ ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการประชาสัมพันธ์เรื่องพื้นที่เวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม โดยมีรายละเอียดของพื้นที่หมู่บ้านและตำบล ที่จะต้องทำการอพยพ เพื่อเตรียมพร้อมในการอพยพไปเริ่มต้นในที่ใหม่ได้ และภาครัฐควรให้ความรู้ความเข้าใจในการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดิน โดยจัดทำคู่มือรายละเอียดต่างๆที่แสดง กฎเกณฑ์ วิธีการและระยะเวลาในการจ่ายค่าชดเชย และจะต้องมีความชัดเจนเรื่องการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจที่จะเลือกรับเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดินหรือเลือกรับพื้นที่จัดสรร

สำหรับการอพยพ ภาครัฐจะต้องกำหนดระยะเวลาและการดำเนินการอพยพเป็นการล่วงหน้า อย่างน้อย 1 ปี เพื่อที่จะมีเวลาในการเตรียมตัวอพยพไปอยู่ในที่ใหม่ รวมทั้งจะต้องระงับขั้นตอนการดำเนินการอพยพที่ชัดเจน นอกจากนั้น ภาครัฐจะต้องแจ้งถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังจากการสร้างเขื่อน ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย และอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน เพื่อประกอบการตัดสินใจและการเตรียมความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง

สำหรับรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการนั้น ภาครัฐควรแจกจ่ายคู่มือที่แสดงรายละเอียดของการเวนคืน การจ่ายค่าชดเชยและกฎเกณฑ์ต่างๆให้ชัดเจน เพื่อให้ราษฎรได้รับรู้รายละเอียด รวมทั้งต้องมีช่องทางคลายข้อสงสัยในประเด็นปัญหาให้ครอบคลุม โดยจัดประชุมให้ความรู้และชี้แจงรายละเอียดปลีกย่อยของสาระสำคัญในคู่มือที่จัดทำและแจกจ่ายให้กับผู้อพยพให้ครอบคลุมทุกพื้นที่

2.2 ด้านการจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการอย่างโปร่งใส โดยจัดให้มีการสรรหาคณะกรรมการที่สามารถดำเนินการอย่างยุติธรรม ไม่ทุจริตหรือแสวงหาผลประโยชน์จากผู้อพยพ และจะต้องจัดทำกรอบระยะเวลาในการดำเนินการอย่างชัดเจน ที่สำคัญจะต้องดำเนินการอย่างรวดเร็ว ทันต่อความต้องการ โดยเฉพาะภายหลังการตรวจสอบคุณสมบัติตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เสร็จสิ้นแล้ว ควรกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการและกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาล่าช้า และจ่ายเงินให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน ซึ่งราษฎรทั้งหมดจะสามารถรวมกลุ่มไปซื้อที่อยู่อาศัยใหม่และอพยพไปพร้อมกันได้ รวมทั้งได้อยู่ร่วมกันเหมือนชุมชนเดิม ซึ่งจะมีผลคือคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เกิด

ความอบอุ่นและสามารถใช้ชีวิตที่ต้องอพยพได้อย่างมีความสุขโดยไม่รู้สึกว่ามีเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเดิมมากนัก นอกจากนี้ ภาครัฐควรสนับสนุนทีมที่ปรึกษาด้านการเงินให้แก่ผู้อพยพในการบริหารเงินชดเชยที่ได้รับอย่างมีและเหมาะสม เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่มั่นคงและดีขึ้นกว่าเดิม

2.3 การจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ ผู้อพยพที่ต้องการให้มีการจัดสรรที่ดิน ประสงค์ให้ภาครัฐจัดสรรที่ดินตามมติคณะรัฐมนตรีคือ ที่อยู่อาศัยจำนวนครอบครัวละ 1 ไร่ และที่ดินทำกิน ครอบครัวละ 10 ไร่ ทั้งนี้ผู้อพยพเห็นว่าการรับที่ดินจัดสรรดีกว่าการรับเงินชดเชยพิเศษ เพราะอย่างน้อยยังมีหลักประกันด้านที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ซึ่งที่ดินจัดสรรควรมีความอุดมสมบูรณ์ สามารถปลูกพืชผลและใช้ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรได้ดี สำหรับชุมชนที่จัดสรรให้ผู้อพยพ ไม่ควรอยู่ไกลจากแหล่งชุมชนเดิม เนื่องจากราษฎรมีความรู้สึกผูกพันกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่มาเป็นเวลานาน ซึ่งหากเป็นไปได้ ควรจัดสรรที่ดินให้อยู่ในตำบลเดิมและต้องจัดแหล่งน้ำหรือหาพื้นที่ใกล้กับแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร การอุปโภคและบริโภค นอกจากนี้ภาครัฐควรจัดให้มีสาธารณูปโภคที่จำเป็นครบถ้วนและทั่วถึง ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐจัดสรรระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ อาทิ วัด โรงเรียน สถานอนามัย สถานีดารวจ ไฟฟ้า โทรศัพท์ ศาลาอเนกประสงค์ ห้องสมุดประชาชน สวนสาธารณะและการบริการอื่น ๆ ทั้งนี้ควรคำนึงถึงความพอเพียงและความสะดวกของแต่ละชุมชนด้วย รวมทั้งควรมีเส้นทางคมนาคมสะดวกสามารถเดินทางไปมาที่อื่น ๆ ได้อย่างสะดวก รวมทั้งจัดให้มีรถประจำทางที่เพียงพอต่อการสัญจรของประชาชน

2.4 การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐ

ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐสำรวจและส่งเสริมให้มีความรู้ความชำนาญในอาชีพตามความต้องการ รวมทั้งมีที่ปรึกษาในการประกอบอาชีพใหม่ เช่นอาชีพร้านอาหาร การบริการการท่องเที่ยว เสริมสวย ฯลฯ และเปิดโอกาสให้มีสิทธิพิเศษในการประกอบอาชีพแก่ผู้อพยพก่อนคนทั่วไป ซึ่งจะต้องมีความโปร่งใส ไม่ต้องเสียค่าสัมปทาน โดยเฉพาะอาชีพการประมง การท่องเที่ยว ร้านอาหารและที่พักนักท่องเที่ยว และการทำนาในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ สำหรับผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพเดิม เช่น การเกษตรกรรม ภาครัฐควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมเพื่อความรู้และความชำนาญ ให้ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อให้ผลผลิตมากขึ้น สร้างรายได้ให้มากกว่าเดิม รวมทั้งจะต้องจัดหาตลาดรับซื้อพืชผลทางการเกษตรด้วย นอกจากนี้ ภาครัฐควรสำรวจความต้องการและเลือกสนับสนุนอาชีพเสริมที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น เช่นงานหัตถกรรม หรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ตามความสามารถของกลุ่ม รวมทั้งวิเคราะห์ความต้องการและหาตลาดรองรับ เพื่อให้การประกอบอาชีพเสริมเป็นการเพิ่มรายได้ช่องทางหนึ่งให้กับผู้อพยพ

4. แนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม ที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 3 คือ ศึกษาถึงการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม ที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม โดยวิเคราะห์จากผลการศึกษาและจัดทำเป็น โครงร่างการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ นำโครงร่างที่ได้ไปดำเนินการวิจัยเชิงอนาคตแบบเดลฟายเทคนิค จากผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการและผู้มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ จำนวน 17 คน ผลการดำเนินการปรากฏว่า กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นในผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม อยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันมากที่สุด จึงนำมาเป็นข้อสรุปผลการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและสภาพแวดล้อม ได้ ดังนี้

1. รูปแบบการบริหารจัดการ ควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการด้านต่างๆจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยดำเนินการดังนี้

1.1 แต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร โครงการ โดยผู้มีอำนาจในการบริหารสูงสุดเป็นประธาน อาจเป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีแล้วแต่ความเหมาะสม โดยคณะกรรมการบริหารโครงการจะต้องประกอบไปด้วยผู้บริหารระดับสูงของแต่ละกระทรวง ทบวง กรมที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการเช่น รัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น โดยมีผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่

- 1) กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย แผนการและแนวทางในการดำเนินงานของโครงการ
- 2) พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนการดำเนินงานและกรอบงบประมาณของคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ
- 3) กำกับ ดูแล และให้คำปรึกษาการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการต่าง ๆ ที่ได้แต่งตั้งรวมทั้งแก้ปัญหาและอุปสรรคให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามที่ได้วางแผนไว้ ทั้งนี้ต้องจัดให้มีศูนย์ประสานงานปฏิบัติงานของโครงการ ซึ่งมีเลขานุการคณะกรรมการบริหารเป็นผู้อำนวยการศูนย์ ทำหน้าที่ประสานงานและติดตามผลการปฏิบัติงานทั้งหมด

1.2 แต่งตั้งคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ โดยมีคณะกรรมการบริหารโครงการและคณะอนุกรรมการแต่ละด้านจะแต่งตั้งคณะปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ในลักษณะหน่วยปฏิบัติและ

รับผิดชอบในการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะอนุกรรมการ ซึ่งคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ จะประกอบด้วย

1.2.1 คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับมวลชน ประกอบด้วยปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์และผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้จัดการ โครงการที่ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีผู้แทนจากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่ดำเนินงานประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรผู้ได้รับผลกระทบและราษฎรที่ต้องอพยพ รวมทั้งสื่อมวลชนและประชาชนทั่วไป โดยแต่งตั้งคณะปฏิบัติการประชาสัมพันธ์เป็นผู้ดำเนินงาน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นประชาสัมพันธ์จังหวัดเป็นคณะทำงาน

1.2.2 คณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานคณะอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้บริหารระดับอธิบดีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้บริหารหน่วยงานหลักเช่นอธิบดีหรือรองอธิบดีกรมชลประทานเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีผู้อำนวยการกองกฎหมายและที่ดินเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่พิจารณาดำเนินการเวนคืนและจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและดำเนินการจัดหาที่ดินให้กับราษฎรที่ต้องอพยพ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติการจัดหาที่ดิน ซึ่งจะมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานหลักเป็นคณะปฏิบัติการและเลขานุการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะปฏิบัติการ

1.2.3 คณะอนุกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ประกอบด้วยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธาน อธิบดีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ผู้จัดการ โครงการที่ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่พิจารณาแผนงานและงบประมาณในการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ จัดเตรียมพื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ รวมทั้งการดำเนินการอพยพราษฎรเข้าอยู่ในที่จัดสรร โดยแต่งตั้งคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ โดยให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน คณะปฏิบัติการ มีหน่วยงานหลักคือสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นคณะปฏิบัติการและเลขานุการ หน่วยงานรองเช่น กรมชลประทาน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะปฏิบัติการ รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากฝ่ายปกครองและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคณะปฏิบัติการด้วย

1.2.4 คณะอนุกรรมการด้านคมนาคม ประกอบด้วยปลัดกระทรวงคมนาคม เป็นประธานอนุกรรมการ ผู้ว่าการรถไฟ อธิบดีกรมทางหลวง ผู้แทนสำนักงบประมาณ ผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะอนุกรรมการ โดยมีผู้แทนกระทรวงคมนาคมเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ผู้จัดการ โครงการที่ก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการคมนาคม การย้ายเส้นทางและการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมต่าง ๆ ในพื้นที่จัดสรรให้กับผู้อพยพ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติการ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้รับผิดชอบ

1.2.5 คณะอนุกรรมการก่อสร้างด้านชลประทาน ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานอนุกรรมการ อธิบดีหน่วยงานหลัก เช่นกรมชลประทานเป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้บริหารระดับรองอธิบดีเป็นอนุกรรมการ ผู้อำนวยการ โครงการก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ ผู้จัดการ โครงการก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ มีหน้าที่ดำเนินการก่อสร้างเขื่อนและอาคารประกอบต่าง ๆ รวมทั้งระบบชลประทานในพื้นที่โครงการและในพื้นที่จัดสรรให้ผู้อพยพ

1.2.6 คณะอนุกรรมการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมและจัดการระบบสาธารณสุขโลก ประกอบด้วยปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมเป็นประธานอนุกรรมการ เลขาธิการสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมเป็นรองประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้จัดการ โครงการก่อสร้างเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่แก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามข้อกำหนด และดำเนินการจัดการระบบสาธารณสุขโลกให้กับผู้อพยพ โดยแต่งตั้งคณะปฏิบัติการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดำเนินการ

1.2.7 คณะอนุกรรมการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นรองประธานอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการ อธิบดีกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้แทนจากสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร โดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะปฏิบัติการ มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะปฏิบัติการ

1.2.8 คณะอนุกรรมการติดตามและประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ ประกอบด้วยปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นรองประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นอนุกรรมการ ผู้แทนจากสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่ติดตาม ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น เป็นที่ปรึกษาและแก้ไข

ปัญหาให้กับผู้อพยพ รวมทั้งประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่างๆเมื่อการอพยพโยกย้ายมาอยู่ในที่แห่งใหม่ผ่านไปแล้ว 3 ปี และ 5 ปี เพื่อให้ผู้อพยพสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งการจะทำให้การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเป็นไปอย่างเหมาะสม ควรจะให้ผู้อพยพและหน่วยงานบริหารในท้องถิ่นนั้นๆเข้ามามีบทบาทในการร่วมกันพัฒนาโดยแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการติดตามประเมินผล คณะอนุกรรมการติดตามและประเมินผล ควรเป็นหน่วยงานสนับสนุน เพื่อให้เป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชน ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพก็จะพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

ในการแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการต่างๆ จำเป็นต้องมีผู้บริหารระดับสูงเป็นประธาน เพราะโครงการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เป็นโครงการที่มีผลกระทบในวงกว้างเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องมีการตัดสินใจระดับประเทศ การแต่งตั้งคณะกรรมการแต่งตั้งตามความจำเป็นของงานที่ต้องดำเนินการ อย่างไรก็ตาม อาจมีคณะอนุกรรมการด้านอื่นเพิ่มเติมจากที่กล่าวมาแล้วตามความจำเป็นและความเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานครอบคลุมทุกด้าน และมีความราบรื่น ไม่ติดขัดด้วยข้อจำกัดของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จึงควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการดังกล่าวข้างต้น

2. วิธีการบริหารจัดการ

2.1 การเตรียมการก่อนการอพยพ ได้แก่การเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เพื่อให้การอพยพดำเนินไปอย่างราบรื่น และเกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย สิ่งสำคัญที่จะต้องเตรียมการตามลำดับได้แก่

2.1.1 สำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกน้ำท่วมอย่างถูกต้องและยุติธรรมโดยมีคณะกรรมการจัดหาที่ดินเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการหาผลประโยชน์จากการสำรวจข้อมูล เพื่อให้การสำรวจทรัพย์สินเป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นธรรม โดยแบ่งงานเป็น 2 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นงานสำรวจ โดยทำการสำรวจรังวัดที่ดิน สำรวจและแจ้งนับจำนวนต้นไม้ รวมทั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นงานตรวจสอบผลของงานสำรวจภายหลังจากเจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการสำรวจและทำเอกสารการสำรวจเรียบร้อยแล้ว โดยคณะกรรมการจัดหาที่ดินจะจัดให้ราษฎรเจ้าของทรัพย์สินมาตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งเพื่อความเป็นธรรมแก่ราษฎร ก่อนจะชี้แจงให้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สิน หลังจากนั้นจะต้องทำบัญชีพร้อมทั้งคำนวณราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินตามอัตราราคาและหลักเกณฑ์ เพื่อนำเสนอ

คณะอนุกรรมการจัดหาที่ดินเพื่อกำหนดราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สิน และพิจารณานุมัติจ่ายเงินค่าชดเชยต่อไป

2.1.2 ปรับค่าชดเชยจากมาตรฐานเดิมให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยแบ่งเป็นค่าชดเชยที่ดิน ค่าชดเชยต้นไม้และค่าชดเชยอาคารสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ โดยมีคณะอนุกรรมการจัดหาที่ดินเป็นผู้พิจารณาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และเป็นธรรมแก่ผู้อพยพ

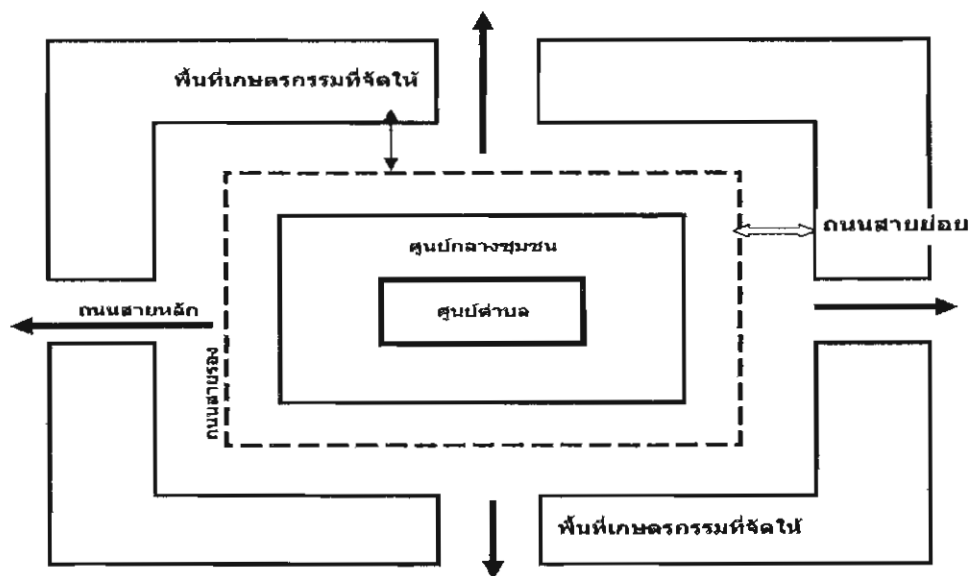
2.1.3 สำรวจจำนวนครัวเรือนและราษฎรทั้งหมดที่จะต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมที่จะถูกน้ำท่วมโดยคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ

2.1.4 สำรวจความต้องการของผู้อพยพในเรื่องที่ดินจัดสรร สำรวจจำนวนครัวเรือนที่ต้องการอพยพไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ และจำนวนครัวเรือนที่ไม่ต้องการพื้นที่จัดสรร เนื่องจากต้องการเปลี่ยนแปลงอาชีพและอพยพไปอยู่ในตัวเมืองหรือที่อื่น โดยคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ เพื่อดำเนินการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้อพยพ

2.1.5 จัดเตรียมและพัฒนาพื้นที่อพยพให้ดีกว่าหรือเท่ากับพื้นที่เดิม โดยคณะอนุกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ซึ่งที่ผ่านมาพื้นที่ซึ่งรัฐจัดสรรให้กับผู้อพยพ มักเป็นพื้นที่สูง ไม่มีแหล่งน้ำสำหรับประกอบกิจกรรมทางการเกษตร รวมทั้งการอุปโภค บริโภค ทำให้ผู้อพยพต้องประสบกับความยากลำบากตลอดมา ดังนั้นพื้นที่จัดสรรควรต้องมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภค บริโภคและเพื่อการเกษตร หากจำเป็นต้องจัดสรรพื้นที่อพยพตามแนวขอบอ่างเก็บน้ำหรือที่สูง รัฐควรจัดหาแหล่งน้ำให้พร้อมก่อนการอพยพ และควรเป็นระบบส่งน้ำให้กับพื้นที่โดยแรงโน้มถ่วงของโลก หากเป็นระบบการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า จะทำให้เกิดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ซึ่งภาครัฐจะต้องมีข้อกำหนดและสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้แก่ราษฎร สิ่งที่ดีที่สุดที่ผู้อพยพต้องการ คือการจัดสรรที่ดินด้านท้ายเขื่อน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และมีระบบการชลประทานที่สมบูรณ์ สามารถสร้างรายได้ทางการเกษตรได้อย่างเต็มศักยภาพ จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้การเตรียมและพัฒนาพื้นที่อพยพควรดำเนินการ ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพ ให้มีความสอดคล้องกับลักษณะของชุมชนเดิมที่ได้สำรวจและเก็บข้อมูลไว้ก่อนแล้ว และมีศูนย์กลางชุมชนอันเป็นแหล่งรวมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อชุมชน เช่น ที่ทำการเกษตรตำบล ตลาดและร้านค้า สหกรณ์การเกษตร สถานีอนามัย วัด โรงเรียน ห้องสมุดประชาชน เป็นต้น โดยมีระบบโครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมพื้นที่ต่าง ๆ ของชุมชนซึ่งจะต้องเชื่อมกับถนนสายหลักระหว่างศูนย์กลางชุมชนกับถนนสายประธาน ได้แก่ทางหลวง

แผ่นดินหรือทางหลวงจังหวัดเพื่อเป็นเส้นทางกระจายผลผลิตทางการเกษตรออกสู่พื้นที่รอบนอก
ทั่วไป ดังแสดงในภาพ 11

ภาพ 13 รูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพ

2. กำหนดการจัดรูปแบบหมู่บ้านและพื้นที่ทำกิน โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ซึ่งรูปแบบหมู่บ้านที่เหมาะสมจะขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือนเฉลี่ยต่อหนึ่งหมู่บ้านและจำนวนพื้นที่จัดสรร โดยขนาดครัวเรือนที่เหมาะสมต่อหมู่บ้านควรมี 100 ครัวเรือน ต่อหนึ่งหมู่บ้าน (รายงานผลกระทบการจัดตั้งถิ่นฐานใหม่ กรมชลประทาน, 2536: 8-8) และจากข้อกำหนดของกฎหมายในเรื่องการจัดสรรแบ่งแปลงที่อยู่อาศัยและแปลงที่ทำกิน ได้กำหนดขนาดของแปลงที่อยู่อาศัย เท่ากับ 1 ไร่ และขนาดแปลงที่ทำกินเท่ากับ 10 ไร่ต่อหนึ่งครัวเรือน โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีศูนย์หมู่บ้าน 1 แห่ง ทำหน้าที่ให้บริการ ในระดับหมู่บ้าน

สำหรับศูนย์กลางชุมชนที่กำหนดให้เป็นศูนย์ตำบล ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้บริการชุมชนตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน โดยแต่ละศูนย์ควรมีองค์ประกอบหลักคือ โรงเรียน สถานีอนามัย สถานอเนกประสงค์ อาคารอเนกประสงค์ สวนสาธารณะ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ห้องสมุดประชาชน ที่ทำการเกษตรตำบล ตลาดและร้านค้าสหกรณ์การเกษตร และอาจมีเพิ่มเติมตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งในปัจจุบันจะขึ้นอยู่กับองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล อาจจะมีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานสมบูรณ์

หรือไม่ ขึ้นอยู่กับขนาดและศักยภาพขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นนั้นๆ ภาครัฐจะต้องดำเนินการในส่วนที่ขาดให้สมบูรณ์ เพื่อให้บริการผู้อพยพได้อย่างครอบคลุม

2.2 การดำเนินการด้านต่างๆ ให้สัมฤทธิ์ผล

2.2.1 ด้านการประชาสัมพันธ์ คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์ ควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ก่อนการอพยพอย่างน้อย 1 ปี เพื่อให้ผู้อพยพได้มีโอกาสเตรียมตัวและวางแผนในการไปอยู่ในที่ใหม่ โดยมีประเด็นที่จะต้องประชาสัมพันธ์และจัดทำเป็นคู่มือการประชาสัมพันธ์ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมจะต้องมีรายละเอียดพื้นที่ที่จะเวนคืนอย่างชัดเจน โดยคณะปฏิบัติการด้านประชาสัมพันธ์ต้องชี้แจงให้ผู้อพยพได้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สินที่จะต้องเวนคืนตามผลการสำรวจและบัญชีรายชื่อที่ผู้อพยพตรวจสอบความถูกต้องแล้ว ทั้งนี้จะต้องกำหนดอัตราค่าเวนคืนทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ได้รับการพิจารณาจากคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องแล้ว โดยจะต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงและประโยชน์ของผู้อพยพเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับผู้อพยพ

2. ขั้นตอนในการรับเงินค่าชดเชยรวมทั้งวิธีการที่ราษฎรต้องดำเนินการและการเตรียมเอกสารต่าง ๆ ไว้ รวมทั้งรายละเอียดประกอบด้วยขั้นตอนและวิธีการการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดิน กรณีไม่ต้องการที่ดินจัดสรรในพื้นที่อพยพ ที่ได้กำหนดไว้แล้วโดยคณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน

3. พื้นที่จัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินใหม่ ซึ่งคณะอนุกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพได้ระบุพื้นที่และค่าปลงไว้ให้ชัดเจนแล้ว รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่จัดสรร รูปถ่าย การเดินทางและรายละเอียดต่าง ๆ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ รวมทั้งสภาพแวดล้อม เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้อพยพว่าจะเลือกรับที่ดินจัดสรรหรือขอรับเป็นเงินชดเชยพิเศษทดแทนที่ดินจัดสรรนั้น

4. ระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพ ศูนย์กลางการติดต่อและขอรับความช่วยเหลือในการอพยพ ที่รับผิดชอบโดยคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ

5. สภาพแวดล้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมภายหลังการสร้าง เชื่อว่า จะมีสิ่งใดเกิดขึ้นใหม่ อาทิพใหม่และการส่งเสริมโอกาสให้ผู้อพยพของภาครัฐ โดยคณะปฏิบัติการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ

2.2.2 การจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เมื่อมีการกำหนดรายละเอียดที่ชัดเจนไว้ในคู่มือแล้ว ภาครัฐ โดยคณะปฏิบัติการจัดหาที่ดินเป็นผู้รับผิดชอบ จะต้องดำเนินการเรื่องการจ่ายค่าชดเชย

ให้กับผู้อพยพอย่างโปร่งใส รวดเร็ว และง่ายให้พร้อมกันเป็นหมู่บ้าน โดยกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้ชัดเจน ที่สำคัญคือจะต้องมีที่ปรึกษาทางด้านการบริหารเงินชดเชยให้กับผู้อพยพ โดยอาศัยข้อมูลและความต้องการของผู้อพยพเป็นหลักในการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาด จนอาจทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม

2.2.3 การดำเนินการอพยพ หลังจากได้เตรียมความพร้อมและพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ในพื้นที่จัดสรรเรียบร้อยแล้วโดยคณะอนุกรรมการและคณะปฏิบัติการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อม การอพยพเข้าอยู่อาศัยของราษฎร โดยคณะอนุกรรมการและคณะปฏิบัติการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ควรพิจารณาตามสภาพสังคมของผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในถิ่นเดิม คือให้ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันแต่เดิมเป็นหลัก โดยครัวเรือนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ก็ควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันในบริเวณพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่ หรืออย่างน้อยควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด เพื่อผลทางสังคมในแง่ของจิตใจที่มีความสัมพันธ์กันอยู่แต่เดิม และจะต้องให้ความช่วยเหลือดูแลการอพยพเข้าอยู่อาศัยให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยทุกครัวเรือน หลังการอพยพ คณะอนุกรรมการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎร ควรกำกับดูแลความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพในระยะเวลาหนึ่งเพื่อให้ผู้อพยพสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยดี หากมีปัญหาอุปสรรค จะได้ดำเนินการช่วยเหลือแก้ไขได้ตามความเหมาะสม

2.2.4 การวางแผนพัฒนาชุมชน ควรแต่งตั้งคณะอนุกรรมการด้านการวางแผนพัฒนาชุมชนเพิ่มเติมจากคณะอนุกรรมการที่แต่งตั้งไปแล้ว โดยมีผู้บริหารของหน่วยงานหลักเป็นประธาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นคณะอนุกรรมการ และแต่งตั้งคณะปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ โดยการพัฒนาชุมชนควรมีพื้นฐานมาจากการสร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่อยู่ในแต่ละชุมชน โดยรวมกำลังทั้งทางด้านสติปัญญาและแรงกาย เพื่อนำพลังร่วมนั้นมาใช้ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนและของชุมชน ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การมีนิสัยที่ดี เห็นคุณค่าของการทำงานเป็นกลุ่ม และอยู่ในชุมชนที่สะอาดถูกอนามัยหรือถ้าจะกล่าวโดยรวมก็คือว่า การทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนดีขึ้นจนเป็นที่น่าพอใจนั่นเอง โดยอาจแยกออกได้เป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. การให้ความรู้หรือการตระหนักถึงความจำเป็นในการร่วมมือกัน โดยจัดประชุมชี้แจงหรือการบรรยาย สาธิตด้วยภาพยนตร์หรือภาพอย่างอื่น การนำราษฎรไปดูชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และทำให้ราษฎรมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและสร้างแรงจูงใจในการร่วมกันพัฒนาชุมชน

2. การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่ราษฎรมีความพร้อมหรือถนัด และเป็นไปตามความต้องการของราษฎร เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เป็นพลังในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และทำให้ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองในเรื่องผลประโยชน์ของชุมชนมากขึ้น

3. การจัดทำกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มหรือองค์กรที่สามารถปฏิบัติได้ และส่งผลที่ติดต่อกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้การดำเนินการกลุ่มไปตามกฎระเบียบหรือข้อบังคับที่วางไว้

4. ประเมินผลความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่มเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง เช่น 6 เดือน หรือ 1 ปี เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขวิธีการดำเนินงานของกลุ่มให้ดีขึ้นไปเรื่อย ๆ

5. ประเมินความสำเร็จของกลุ่มโดยวัดความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่ม และประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของกลุ่มทั้งในแง่ส่วนตนและในแง่ของชุมชนเพื่อเผยแพร่หรือเป็นแนวทางให้ชุมชนอื่น ๆ ได้นำไปปฏิบัติต่อไป

2.2.5 การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้อพยพ โดยคณะกรรมการและคณะปฏิบัติการด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้แก่ผู้อพยพ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงฐานอาชีพเดิมเป็นหลัก เช่น ผู้อพยพทำอาชีพเกษตรกรรม ทำการปลูกพืชเป็นส่วนใหญ่ เลี้ยงสัตว์บ้างเป็นบางส่วน อาชีพที่ควรส่งเสริมคืออาชีพเกษตรกรรม อาทิ การปลูกพืชที่เคยปลูกมาแล้ว เพราะราษฎรมีความรู้ในอาชีวดังกล่าว และมีประสบการณ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงง่ายต่อการยอมรับ ไม่ต้องเสียเวลาปรับตัวปรับใจมากนัก อย่างไรก็ตาม พืชหรือกิจกรรมเกษตรที่ส่งเสริมควรมีตลาดรองรับ และราคาพืชผลดีพอสมควร เทคนิควิธีการผลิตแบบใหม่ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิต และลดต้นทุนในการผลิต นอกจากนี้ควรแนะนำด้วยการใช้วิธีสาธิตที่อาจทำได้ ซึ่งเกษตรกรอำเภอและเกษตรตำบลควรมีบทบาทมากกว่าสมาชิกคนอื่นในคณะกรรมการพัฒนาชุมชนที่จัดตั้งไว้ ซึ่งคณะกรรมการนี้ควรมีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพไปพร้อมกันด้วย โดยแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้ผู้อพยพ ควรมีดังนี้

1. ส่งเสริมการประกอบอาชีพที่เกษตรกรมีความรู้และประสบการณ์อยู่ก่อนแล้ว เพื่อที่การพัฒนาจะทำได้ง่ายและไม่ต้องเสียเวลาเรียนรู้มากนัก

2. ส่งเสริมการปลูกพืชที่มีตลาดรองรับและราคาดี เช่น ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ข้าวโพดและอ้อย เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด จะทำให้เกษตรกรมีช่องทางกระจายสินค้าได้มากขึ้น ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

3. สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกข้าวให้พอแก่การบริโภคในครัวเรือน เพื่อให้มีความมั่นคงทางอาหาร ที่เหลือจึงจะนำไปจำหน่าย

4. สนับสนุนให้มีการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นอาชีพเสริมในการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของครัวเรือน
5. สนับสนุนให้เกษตรกรนำเทคนิคการผลิตใหม่ๆ มาใช้ เพื่อลดต้นทุนการผลิต
6. สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในตลาด
7. พัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงต่อการขาดทุน
8. แสวงหาช่องทางในการพัฒนาอาชีพใหม่ๆตามสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงเพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาด ลดความเสี่ยงในการขาดทุน

อย่างไรก็ตาม แนวทางข้างต้นควรอยู่ในดุลยพินิจของคณะอนุกรรมการและคณะปฏิบัติการพัฒนาชุมชน ซึ่งอาจใช้วิธีการประชุมปรึกษาหารือ ระดมสมองและการสาธิตตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมและศักยภาพของประชากร

3. การติดตามประเมินผล โดยคณะอนุกรรมการติดตามดูแลและประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ หลังจากได้อพยพราษฎร ไปอยู่ในที่แห่งใหม่และการก่อสร้างได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว จะต้องมีการติดตาม ดูแลและช่วยเหลือผู้อพยพในการดำเนินชีวิตในที่แห่งใหม่ เพื่อให้สามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิมก่อนการอพยพ รวมทั้งมีการประเมินผลถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม คือ

ด้านเศรษฐกิจ ต้องประเมินในเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพ รายได้หนี้สิน รวมทั้งการเก็บออมเงิน

ด้านสังคม ประเมินในเรื่องการบริการพื้นฐานที่ดี ได้แก่ระบบไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา ถนน เส้นทางคมนาคม สถานีอนามัย สถานีตำรวจ โรงเรียน วัดหรือสถานประกอบกิจการทางศาสนา รวมทั้งรถประจำทางเพื่อความสะดวกในการเดินทาง การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ที่ดีและมีความอบอุ่นในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน โอกาสได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือในตำบล การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

ด้านสภาพแวดล้อม ควรประเมินสภาพแวดล้อมที่ดีคือมีที่อยู่อาศัยที่ดี ทั้งสภาพดิน น้ำและอากาศ ที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และน้ำดื่ม น้ำใช้ที่มีคุณภาพ

การประเมินผลในด้านต่าง ๆ นั้น ดำเนินการโดยคณะปฏิบัติการด้านติดตาม และประเมินผล เพื่อประเมินว่าการบริหารจัดการภาครัฐที่ดำเนินการต่อผู้อพยพนั้น สามารถทำให้ ชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมตามวัตถุประสงค์ ซึ่งถือว่าการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ประสบความสำเร็จ หากไม่เป็นไปตามที่คาดหวังในเรื่องใด จะได้ทำการศึกษาและหาทางแก้ไข เพื่อให้ชีวิตของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ดีขึ้นอย่างแท้จริง ซึ่งการจะทำให้การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเป็นไปอย่างเหมาะสม ควรจะให้ผู้อพยพและหน่วยงานบริหารในท้องถิ่นนั้นๆ เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันพัฒนา คณะอนุกรรมการติดตามดูแลและประเมินผลควรเป็นหน่วยงานสนับสนุน เพื่อให้เป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชน ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพก็จะพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กรณีศึกษา เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ มีวัตถุประสงค์ที่จะค้นหา แนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม ที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งจากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1.ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยการเปรียบเทียบชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันและก่อนการอพยพว่า ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม เหมือนเดิม หรือด้อยลงกว่าเดิม โดยพิจารณาจากตัวชี้วัดในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งวิเคราะห์มาจากแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์และการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต ได้แก่ เขื่อนภูมิพล เขื่อนเขาแหลม เขื่อนรัชชประภาและเขื่อนศรีนครินทร์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

จากแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต ภายใต้อำนาจกำกับความของคุณภาพชีวิตที่ดีคือการกินดี อยู่ดี (well being) โดยพิจารณาจากหลักการประเมินคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ.10 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550) เลือกตัวชี้วัดเฉพาะในส่วนที่เป็นผลกระทบจากการบริหาร

จัดการภาครัฐ ไม่ใช่เรื่องปัจเจกบุคคล ได้แก่ หมวดที่ 2 คือการมีบ้านอาศัย มีน้ำสะอาดดื่มและบริโภคอย่างเพียงพอตลอดปี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ครอบครัวมีความอบอุ่น ที่อยู่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ไม่มีปัญหามลพิษต่าง ๆ หมวดที่ 3 คือการได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ หมวดที่ 4 การประกอบอาชีพ รายได้ การเก็บออมเงินและหมวดที่ 6 การเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน ตำบล การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังพิจารณาจากการประเมินคุณภาพชีวิตจากปัจจัยทางสังคม เช่น ลักษณะการอยู่อาศัย การเป็นสมาชิกชมรม อาชีพ และปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ รายได้ (ฉันทนา กาญจนพันธ์, 2530)

จากแนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์โดยสหประชาชาติหรือ UNDP ที่กำหนดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ออกเป็น 7 ด้าน โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้พลพ 5 ด้าน ได้แก่ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ คือ รายได้ อาชีพและความปลอดภัยในการประกอบอาชีพ ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม คือ การมีน้ำสะอาดใช้และการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ความมั่นคงของบุคคลคือ ความปลอดภัยจากความรุนแรงที่เกิดจากรัฐและจากบุคคลอื่น ความมั่นคงของชุมชน คือ การปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน และความมั่นคงทางการเมืองคือ ความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งก็คือการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นนั่นเอง(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย., 2539: 73)

จากการศึกษาการบริหารจัดการผู้พลพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต ได้แก่ เขื่อนภูมิพล(อภัยวงศ์ โปราณนันท, 2527) เขื่อนเขาแหลม(พินิจ ลาภานานนท์, 2535) เขื่อนรัชชประภา(การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2524) และเขื่อนศรีนครินทร์(การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2530) ซึ่งพบว่าการประเมินชีวิตความเป็นอยู่ของผู้พลพ มักจะใช้ตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน อาชีพ รายได้ หนี้สินและการออมเงิน ทางด้านสังคม ได้แก่ การบริการสาธารณะ การรวมกลุ่มกันของเกษตรกร และในด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย สภาพดิน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค

ผลการวิเคราะห์ตัวชี้วัดต่างๆดังกล่าวข้างต้นและเลือกเฉพาะตัวชี้วัดที่สามารถบ่งบอกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้พลพได้ สรุปเป็นตัวชี้วัดสำหรับงานวิจัยนี้ได้ดังนี้

ตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน อาชีพ รายได้ หนี้สินและการออม

ตัวชี้วัดทางด้านสังคม ได้แก่ การได้รับการบริการพื้นฐานที่ดีในชุมชน การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การได้รับการส่งเสริมอาชีพจากรัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนใน

ชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

ตัวชี้วัดด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยดี ไม่มีปัญหามลพิษต่าง ๆ ที่ทำกินมีคุณภาพของดินดี มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอย่างพอเพียงและการมีน้ำสะอาดดื่มและใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเพียงพอ

ในการอพยพราษฎรจากการก่อสร้างเขื่อน ภาครัฐคาดหวังที่จะให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับที่ดีกว่าหรืออย่างน้อยต้องไม่ด้อยไปกว่าชีวิตความเป็นอยู่ก่อนการอพยพ แต่ในทางปฏิบัติ ยังไม่สามารถทำให้เป็นไปอย่างที่คาดหวังได้ ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและสภาพแวดล้อม เปรียบเทียบกับก่อนการอพยพ (ตาราง 15) มีรายละเอียดดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิมในด้านสภาพและลักษณะของที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพและรายได้ ส่วนที่แยกลงกว่าเดิมคือขนาดของที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน หนี้สินและเงินออม ซึ่งสามารถอภิปรายผลตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจได้ดังนี้

ที่อยู่อาศัย แคร่เดิมก่อนการอพยพ ผู้อพยพอยู่อาศัยแบบชีวิตชนบท เรียบง่าย ที่อยู่อาศัยเป็นแบบชนบททั่วไป บ้านอยู่อาศัยแตกต่างกันไปตามฐานะ เมื่อมีการเวนคืนที่ดินเพื่อก่อสร้างเขื่อน ส่วนใหญ่จะได้รับเงินค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม มากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับขนาดของที่อยู่อาศัยและทรัพย์สินที่ถูกเวนคืน จึงนำเงินชดเชยที่ได้รับไปซื้อที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย ผู้ที่ได้รับเงินชดเชยมากจะซื้อได้ที่ดินที่อยู่ในพื้นที่ที่ดีและเจริญกว่า และบางส่วนรื้อของเดิมนำมาปลูกในที่ดินใหม่ โดยรวมแล้วผู้ที่ได้รับเงินชดเชยจะสามารถซื้อที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยได้ ประกอบกับภาครัฐได้พัฒนาพื้นที่โดยรอบให้มีความเจริญและสะดวกสบายมากขึ้น ส่วนใหญ่จึงมีที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้นก่อนการอพยพร้อยละ 55.10 ตามผลการศึกษา อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีผู้ที่ย้ายลงกว่าเดิมถึงร้อยละ 30.60 เพราะไม่ได้รับเงินชดเชยหรือได้รับแต่น้อย จนไม่สามารถซื้อที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยได้ บางส่วนก็ซื้อได้เพียงที่ดินที่อยู่ห่างไกลเขตที่ได้รับการพัฒนา ทำให้ตัวชี้วัดด้านที่อยู่อาศัยด้อยลงกว่าเดิม และจากผลการศึกษาในตาราง 8 พบว่า มีผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 16.30 ก่อนการอพยพ เป็นร้อยละ 22.30 หลังการอพยพและขนาดของที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ลดลงกว่าเดิมเช่นเดียวกัน ก่อนการอพยพมีที่อยู่อาศัยขนาด 2 งาน ถึง 1 ไร่ จำนวนมากที่สุด ร้อยละ 30.60 รองลงมามีที่อยู่อาศัยขนาด 50 ตารางวาถึง 2 งาน ร้อยละ 26.30 แต่หลังการอพยพ ที่อยู่อาศัยขนาด 50 ตารางวาถึง 2 งาน เพิ่มขึ้นถึง ร้อยละ 46.60 ดังตาราง 8 แสดงว่าในด้านที่อยู่อาศัยด้อยลงกว่าเดิม จากผลการศึกษาพบว่า ที่อยู่อาศัยมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ ซึ่งจากแนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต ตามเกณฑ์ จปฐ.หมวด 2 ด้านที่อยู่

อาศัย ที่นำมาเป็นตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีต้องมีบ้านอาศัย ร้อยละ 100 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550) และการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีตที่ใช้ที่อยู่อาศัยเป็นตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ เช่นเดียวกัน

ที่ดินทำกิน ค่อยลงกว่าเดิมถึงร้อยละ 56.00 เพราะไม่สามารถซื้อที่ดินสำหรับเป็นที่ทำกินได้ เนื่องจากมีเงินน้อย และที่ดินก็ราคาสูงขึ้นมาก ทำให้ต้องเช่าคนอื่นหรือเปลี่ยนแปลงอาชีพไปโดยปริยาย เงินชดเชยที่ได้รับก็สามารถซื้อ ได้เฉพาะที่อยู่อาศัยเท่านั้น ส่วนผู้ที่มีที่ดินทำกินดีขึ้นกว่าเดิม ส่วนมากเป็นกลุ่มที่มีที่ทำกินอยู่นอกเขตพื้นที่น้ำท่วม เมื่อได้รับเงินชดเชยก็สามารถนำไปพัฒนาปรับปรุงที่ดินเดิมหรือซื้อเพิ่มเติมขึ้นอีก ทำให้มีที่ดินทำกินดีขึ้นกว่าเดิม สำหรับผู้ที่เลือกตอบว่าเหมือนเดิม จากการสัมภาษณ์คือ ไม่มีที่ดินทำกินเหมือนก่อนการอพยพนั่นเอง และจากผลการศึกษาในตาราง 8 พบว่ามีผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินเพิ่มขึ้นจากเดิม ร้อยละ 13.40 เป็นร้อยละ 58.00 แสดงว่าด้านที่ดินทำกินก็ค่อยลงกว่าเดิมมากเช่นเดียวกัน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 30) และ อรรถกฤต สัตตสุริยเดช (2549: 26) ที่พบว่า ผู้อพยพไม่มีที่ดินทำกินเพิ่มขึ้นจากเดิม ร้อยละ 25 เป็นร้อยละ 52.90 และก่อนการอพยพ ผู้อพยพมีที่ดินเฉลี่ย 35.80 ไร่ แต่หลังจากอพยพมีที่ดินเฉลี่ยเหลือเพียง 11.1 ไร่ ซึ่งจากการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต พบว่าที่ทำกินเป็นตัวชี้วัดในด้านเศรษฐกิจที่สำคัญของชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อน ผู้ที่มีชีวิตความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจที่ดี ต้องมีที่ทำกินเพียงพอและเหมาะสม

ในประเด็นของการประกอบอาชีพ พบว่า ก่อนการอพยพราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักทำการเกษตรกรรม เวลาว่างก็ประกอบอาชีพรับจ้าง การประกอบอาชีพไม่หลากหลายมากนัก แต่หลังการอพยพมีโอกาสที่จะประกอบอาชีพอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งการรับจ้างทำงานในโรงงานต่างๆที่เกิดขึ้นมากมายและการค้าขาย รวมทั้งการประมง ทำให้ส่วนใหญ่เลือกตอบว่าการประกอบอาชีพดีขึ้น ร้อยละ 55.40 ค่อยลงกว่าเดิมร้อยละ 36.30 และจากผลการศึกษาในตาราง 10 พบว่า ก่อนการอพยพอาชีพหลักคือการเกษตรกรรม ร้อยละ 59.60 แต่หลังการอพยพ เหลือเพียงร้อยละ 14.30 เท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน ก่อนการอพยพมีอาชีพรองคือรับจ้างร้อยละ 90.30 แต่หลังการอพยพอาชีพรับจ้างซึ่งแต่เดิมเป็นอาชีพรอง กลายเป็นอาชีพหลักแทนร้อยละ 53.70 นั้นหมายถึงผู้อพยพไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงเปลี่ยนแปลงเป็นอาชีพรับจ้างมากขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 84) และ อรรถกฤต สัตตสุริยเดช (2549: 25) ที่พบว่า เดิมผู้อพยพ มีอาชีพหลักคือการเกษตรกรรมมากที่สุด ร้อยละ 55.85 อาชีพรับจ้าง ร้อยละ 28.65 และค้าขาย ร้อยละ 5.85 แต่หลังการอพยพทำการเกษตรกรรมลดลงเหลือเพียง ร้อยละ 26.32 เท่านั้น

อาชีพรับจ้างเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 34.50 และค้าขาย เพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 11.99 ซึ่งการประกอบอาชีพเป็นตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจของผู้อพยพ สอดคล้องกับแนวความคิดคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ จปฐ.หมวดที่ 4 ที่กล่าวว่า ผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีต้องมีการประกอบอาชีพ ร้อยละ 95 (กรมการพัฒนารัฐบาล กระทรวงมหาดไทย, 2550) และแนวความคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทางด้านเศรษฐกิจที่กล่าวว่า มนุษย์ที่มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจต้องมีการประกอบอาชีพ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย., 2539: 73)

รายได้ ผู้อพยพมีความเห็นว่ารายได้ดีขึ้นกว่าเดิมร้อยละ 70.00 เป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการศึกษาในตาราง 11 เรื่องรายได้ของผู้อพยพที่พบว่ามีรายได้เฉลี่ยต่อปีเพิ่มขึ้น คือรายได้ต่อปีมากกว่า 50,000 บาท สูงถึงร้อยละ 90.60 ทั้งนี้เพราะแต่เดิมผู้อพยพมีชีวิตอยู่กันแบบสังคมชนบทมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีรายได้ไม่มากนักแต่ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพ แต่หลังการอพยพ สภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากชีวิตชนบทเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ประกอบกับรายได้ขั้นต่ำเพิ่มสูงขึ้นกว่าเดิมมาก และประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานมากขึ้น รายได้จึงเพิ่มสูงขึ้นกว่าเดิม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 154) และอรรถกฤต สัตตสุริยเดช (2549: 33) ที่พบว่ารายได้ของผู้อพยพเพิ่มขึ้นมากกว่าก่อนการอพยพเช่นเดียวกัน และจากแนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต ผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีต้องมีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิต(กรมการพัฒนารัฐบาล กระทรวงมหาดไทย, 2550) ถึงแม้มีรายได้เพิ่มขึ้น หากไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตก็แสดงว่าคุณภาพชีวิตด้านนี้ยังไม่ดี เช่นเดียวกับแนวความคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ด้านเศรษฐกิจที่กล่าวว่ามนุษย์จะมีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจเมื่อมีรายได้ขั้นต่ำอย่างเพียงพอ(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย., 2539: 73)

หนี้สิน ส่วนใหญ่ด้อยลงกว่าเดิมคิดเป็นร้อยละ 62.0 เพราะรายจ่ายเพิ่มสูงขึ้นมาก ถึงแม้รายได้จะสูงขึ้น แต่ค่าครองชีพและสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในทุกๆด้าน เมื่อรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทำให้ผู้อพยพเป็นหนี้สินมากขึ้น เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการวิจัยในตาราง 12 ที่พบว่า ก่อนการอพยพ มีผู้ที่มีหนี้สินเพียงร้อยละ 27.10 แต่หลังการอพยพ มีผู้ที่มีหนี้สินเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 72.90 แสดงว่าด้านหนี้สินของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม รวมทั้งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 156) ที่พบว่า หลังการอพยพแล้วผู้อพยพมีหนี้สินเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม คิดเป็นร้อยละ 65.20 ของครัวเรือนผู้อพยพ

การเก็บออมเงิน ส่วนใหญ่ด้อยลงกว่าเดิมถึงร้อยละ 54.0 เพราะเมื่อมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น โอกาสที่จะเก็บออมเงินจึงไม่มี ซึ่งจากแนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต หมวดที่ 4 ในเรื่องการออมเงิน ผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีต้องมีการออมเงินผ่านตามเกณฑ์ จปฐ.ร้อยละ 80 (กรมการพัฒนา

ชุมชน กระทรวงมหาดไทย,2550) แสดงให้เห็นว่าผู้อพยพยังมีชีวิตความเป็นอยู่เรื่องการออมไม่ดี เพราะการออมเงินด้อยลงกว่าเดิม ซึ่งไม่ผ่านเกณฑ์ของจปฐ.รวมทั้งการมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นด้วย

สรุปภาพรวมทางด้านเศรษฐกิจของผู้อพยพด้อยลงกว่าก่อนอพยพในเกือบจะทุกด้าน สอดคล้องกับผลการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โครงการประเมินผลโครงการ เชื้อนป่าสักชลสิทธิ์ที่พบว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพทางด้านเศรษฐกิจด้อยลงกว่าเดิมถึงร้อยละ 52 ดีขึ้นร้อยละ 30.20 และเหมือนเดิมหรือปานกลาง ร้อยละ 17.80

ด้านสังคม สิ่งที่ดีขึ้นกว่าเดิมคือการบริการพื้นฐาน การได้รับข่าวสารที่เป็น ประโยชน์ ความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่นในครอบครัว การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ การมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นของคนในครัวเรือน และการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนในกิจกรรม สาธารณะ ส่วนที่แย่ลงกว่าเดิมคือในเรื่องของการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน และความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน สามารถอภิปรายผลดังนี้

การบริการพื้นฐาน หมายถึงการบริการในระบบสาธารณสุข โภคและสาธารณสุขการ ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น โรงเรียน ถนน สถานีตำรวจ วัด ระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สถานี อนามัยและถนนหนทาง รวมถึงรถประจำทาง ผู้อพยพส่วนใหญ่มีความเห็นว่าตัวชี้วัดนี้ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 92.60 เพราะภาครัฐได้จัดหาและพัฒนาระบบสาธารณสุข โภคต่าง ๆ ให้กับผู้อพยพ ซึ่งเป็นไป ในทิศทางเดียวกับผลการวิจัยในตาราง 25 ที่พบว่าระดับความเพียงพอของระบบสาธารณสุข โภค ต่างๆอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด แสดงว่าด้านการบริการพื้นฐานดีกว่าก่อนการอพยพ รวมทั้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 2-9) ที่พบว่า ระบบ สาธารณูปโภคต่างๆ ผู้อพยพมีความเห็นว่าดีขึ้นกว่าเดิมมากกว่าร้อยละ 80

การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ดีขึ้นกว่าเดิมถึงร้อยละ 78.30 เพราะมีการพัฒนา ให้มีความเจริญมากขึ้น การติดต่อสื่อสารและการคมนาคมสะดวกมากขึ้น ทำให้การรับรู้ข่าวสารที่ เป็นประโยชน์มีมากและสะดวกรวดเร็วมากกว่าก่อนการอพยพ ซึ่งสภาพแวดล้อมยังไม่มีพัฒนา เช่นในปัจจุบัน สอดคล้องกับผลการศึกษาศึกษาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 2-11) ที่ พบว่าผู้อพยพไม่มีปัญหาทางด้าน การติดต่อสื่อสารและการเดินทาง ร้อยละ 68.42 ซึ่งจาก แนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิตในหมวดที่ 3 ที่นำมาเป็นตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้าน สังคมพบว่าชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีจะต้องได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย,2550)

การได้รับการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ส่วนใหญ่ด้อยลงกว่าเดิมร้อยละ 48.50 เพราะ ภาครัฐไม่ได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพอย่างเป็นรูปธรรม เป็นไปในทิศทาง เดียวกันกับผลการวิจัยตามตาราง 27 ที่พบว่า ผู้อพยพส่วนใหญ่มีความเห็นว่าภาครัฐไม่ได้

ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ อย่างไรก็ตามมีการสอบถามความต้องการบ้างแต่ไม่มีการส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพตามต้องการ ไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ในอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้น หลังการสร้างเขื่อนเช่น การประมงน้ำจืดหรือการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้ประกอบอาชีพเสริมล้มเหลวเพราะไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชนและไม่มีการสนับสนุนด้านการตลาด แสดงว่าการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐไม่ใช่ว่าควรจะเป็น สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยในเรื่องของการพัฒนาอาชีพ ผู้อพยพไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ทำให้เสียโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและการประกอบอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ผู้อพยพมีความเห็นว่า ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินด้อยลงกว่าเดิมร้อยละ 36.30 เพราะจากสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยอยู่กันแบบเครือญาติ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ถึงแม้จะไม่มีใครมีความเจริญเทียบเท่ากับปัจจุบัน แต่ค่อนข้างมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเมื่อต้องอพยพมาอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ได้รับการพัฒนาเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินก็ลดลง ประกอบกับการที่ต้องอพยพแยกย้ายจากกลุ่มที่เคยอยู่ร่วมกันไปอาศัยในที่อื่น ต้องอยู่อาศัยแบบต่างคนต่างอยู่ ทำให้รู้สึกว่าชีวิตไม่มีความปลอดภัยเหมือนเดิม ส่วนผู้ที่มีความเห็นว่าดีขึ้น ร้อยละ 28.90 ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ที่มีการจัดการดีแล้ว สภาพแวดล้อมได้รับการพัฒนา บ้านเรือนมีรั้วรอบขอบชิด และมีระบบรักษาความปลอดภัยจากหน่วยงานในท้องถิ่น ทำให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมากกว่าเดิม และผู้ที่คิดว่าเหมือนเดิม เพราะมีความเสี่ยงตามปกติ ร้อยละ 34.80 ใกล้เคียงกับผลการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(2548: 2-11) ที่พบว่า ผู้อพยพมีปัญหาเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ร้อยละ 20.50 จากแนวความคิดในเรื่องคุณภาพชีวิตหมวดที่ 2 ซึ่งนำมาเป็นตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ในด้านสังคม กำหนดว่าผู้อพยพจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีจะต้องมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตามเกณฑ์จปฐ.คือร้อยละ 100 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย,2550) แสดงว่าชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินยังไม่ดีพอ

ความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่นในครอบครัว ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เหมือนกับก่อนการอพยพร้อยละ 49.10 จากการสัมภาษณ์พบว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่นเหมือนเดิม และมีความเห็นว่าดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 40.60 เพราะจากการอพยพที่ทำให้ชีวิตประสบกับความทุกข์ยากร่วมกันหลาย ๆ ด้าน ทำให้คนในครอบครัวเห็นอกเห็นใจกัน มีการช่วยเหลือกันและเข้าใจกันมากขึ้นกว่าเดิม มีเพียงส่วนน้อย ร้อยละ 10.30 เท่านั้นที่ด้อยลงกว่าเดิม เพราะประสบปัญหาความแตกแยกในครอบครัว ต้องเลิกร้างกันหรือตายจากกันไป ทำให้มีความเห็นว่าด้อยลงกว่าเดิม สอดคล้องกับงานวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 2-11) ที่พบว่าผู้อพยพไม่มีปัญหา

ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 92.40 ซึ่งตัวชี้วัดนี้สังเคราะห์มาจากแนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต หมวดที่ 2 คือครอบครัวมีความอบอุ่น แสดงว่าผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ด้านสังคมในเรื่องความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่นในครอบครัว ดีขึ้นกว่าเดิมก่อนการอพยพ แต่ยังไม่ผ่านเกณฑ์จปฐ.คือร้อยละ 100 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย,2550)

ในด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน ร้อยละ 40.30 มีความเห็นว่าย่ำแย่ลงกว่าเดิม เนื่องจากการอพยพที่ทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป และการที่ต้องอพยพไปอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ ที่ไม่มีความคุ้นเคยกันมาก่อนเพราะไม่สามารถอพยพมาพร้อมกับคนที่เคยอยู่ด้วยกันได้ ทำให้ความสัมพันธ์กับคนในชุมชนใหม่ไม่อบอุ่นเช่นเดิม ส่วนผู้ที่มีความเห็นว่าย่ำแย่เหมือนเดิมเพราะได้อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียงร่วมกับคนในชุมชนเดิม ทำให้ไม่รู้สึกรถึงการเปลี่ยนแปลงมากนัก ส่วนผู้ที่มีความเห็นว่าดีขึ้นเพราะสามารถรวมกลุ่มญาติพี่น้องและคนใกล้เคียงติดต่อกันได้อยู่ในชุมชนเดียวกันได้ แต่เป็นเพียงส่วนน้อย เพียงร้อยละ 27.10 เท่านั้น แตกต่างจากผลการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 2-11) ที่พบว่า ผู้อพยพไม่มีปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ร้อยละ 84.2 ทั้งนี้เพราะลักษณะของคำถามแตกต่างกัน การไม่มีปัญหาความขัดแย้งไม่ได้หมายความว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นกว่าเดิมก่อนการอพยพ จึงทำให้คำตอบนั้นแตกต่างกัน ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชนเป็นตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นของผู้อพยพ ถ้ามีความสัมพันธ์ที่ดีกว่าเดิมแสดงว่าชีวิตความเป็นอยู่ด้านสังคมในเรื่องนี้ดีขึ้นกว่าเดิม

ส่วนกรณีของการเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านและตำบล ส่วนใหญ่ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 72.30 เพราะจากการพัฒนาโดยภาครัฐทำให้การสื่อสารและการคมนาคมสะดวกสบายขึ้น การได้รับข่าวสารและการเดินทางดีขึ้น ทำให้มีโอกาสร่วมกลุ่มทำกิจกรรมในชุมชนได้มากกว่าเดิม รวมทั้งการให้ความสำคัญในด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทั้งจากภาครัฐและท้องถิ่น ทำให้การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านและตำบลดีขึ้นกว่าเดิมก่อนการอพยพ เป็นเหตุเป็นผลกับผลการศึกษาในตาราง 14 ที่พบว่า ผู้อพยพเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบลมากถึง ร้อยละ 75.70 แต่ก็ยังไม่ผ่านเกณฑ์จปฐ.ของแนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต ที่การเป็นสมาชิกกลุ่มต้องผ่านเกณฑ์ร้อยละ 95 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย,2550)

การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของคนในครัวเรือน ดีขึ้นกว่าเดิมร้อยละ 54.90 เพราะราษฎรได้รับการส่งเสริมให้กล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ร่วมแสดงความคิดเห็นตามสภาพสังคมที่ได้รับการพัฒนาดีขึ้นกว่าเดิม เช่นเดียวกับการเป็นสมาชิกกลุ่มที่มีความเห็นว่าย่ำแย่เหมือนเดิมก่อนการอพยพ ร้อยละ 23.10 เพราะส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีโอกาสได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอยู่แล้ว และกลุ่มที่มีความเห็นว่าย่ำแย่ลงกว่าเดิมร้อยละ 22 เพราะขาด

โอกาสในการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น อาจเพราะอยู่ห่างไกลจากชุมชน ซึ่งจากแนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของคนในครัวเรือน ต้องผ่านเกณฑ์จปฐ.ร้อยละ 95 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย,2550)แสดงว่าชีวิตความเป็นอยู่ในด้านนี้ของผู้อพยพก็ยังไม่ดีพอ

การมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน คีขึ้นร้อยละ 40.60 เช่นเดียวกับกับการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สำหรับผู้ที่มีความเห็นว่าด้อยลงกว่าเดิมร้อยละ 36.30 เพราะอพยพไปอยู่ร่วมกับคนที่ไม่คุ้นเคย ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวและเก็บตัวไม่เข้าร่วมในกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งจากแนวความคิดคุณภาพชีวิต ในหมวดที่ 6 คนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีในเรื่องการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน ต้องผ่านเกณฑ์จปฐ.ร้อยละ 100 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย,2550) แสดงว่าชีวิตความเป็นอยู่ในด้านนี้ของผู้อพยพก็ยังไม่ดีพอเช่นเดียวกัน

สรุปภาพรวมทางด้านสังคมของผู้อพยพ เป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โครงการประเมินผลโครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่พบว่าชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้านสังคมด้อยลงกว่าเดิมร้อยละ 36.50 คีขึ้นร้อยละ 24.00 และเหมือนเดิมหรือปานกลาง ร้อยละ 38.90

ด้านสภาพแวดล้อม ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ คีขึ้นกว่าเดิมในเรื่องของสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย คุณภาพของน้ำดื่มน้ำใช้ ที่ด้อยลงกว่าเดิมคือ เรื่องคุณภาพที่ดินทำกินและที่เหมือนเดิมคือ เรื่องแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ทั้งนี้สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย คีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 41.70 เพราะภาครัฐได้ทำการพัฒนา ทำให้มีความเจริญและสะดวกสบายมากกว่าก่อนการอพยพ ยกเว้นผู้ที่อพยพไปอยู่ในพื้นที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย จะมีความเห็นว่าด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 22.00 ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 4-13) ที่พบว่าสภาพแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัยคีขึ้นกว่าเดิม เพียงร้อยละ 19.88 ซึ่งอาจเป็นเพราะระยะเวลาผ่านไป มีการพัฒนามากขึ้น ทำให้ผลการศึกษาที่ได้แตกต่างกัน

คุณภาพของที่ดินทำกิน เป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ ส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินที่คุณภาพด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 44.00 เพราะไม่สามารถซื้อที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ได้และบางส่วนไม่มีที่ดินทำกิน ผู้ที่มีความเห็นว่าเหมือนเดิมคือกลุ่มที่อพยพมาอยู่ในพื้นที่ที่มีคุณภาพดินใกล้เคียงกับพื้นที่เดิม สำหรับผู้ที่มีความเห็นว่าคีขึ้นกว่าเดิม ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแรกๆที่อพยพ ทำให้มีโอกาสเลือกพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ได้ เพราะราคาที่ดินยังไม่แพงมากนัก จึงเลือกพื้นที่ทำกินที่มีแหล่งน้ำ ทำให้คุณภาพที่ทำกินดีกว่าเดิม ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 2-11) ที่พบว่า ผู้อพยพมีปัญหาที่ดินทำกิน ร้อยละ 27.80 และมีปัญหาไม่มีที่ดินทำกิน ร้อยละ 55.30 จากการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต พบว่า คุณภาพของที่ดินทำกินที่ไม่อุดมสมบูรณ์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม

แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ผู้อพยพส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเหมือนเดิมเพราะแต่เดิมผู้อพยพใช้น้ำจากลำน้ำธรรมชาติและน้ำฝน เมื่ออพยพมาแล้ว ไม่มีแหล่งน้ำที่พัฒนาเพื่อการเกษตร ต้องอาศัยน้ำฝนและน้ำจากลำน้ำธรรมชาติเหมือนเดิม สำหรับผู้ที่มีความเห็นว่าด้อยลงกว่าเดิม เพราะอพยพมาอยู่ในที่ห่างไกลจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ไม่มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว สำหรับผู้ที่มีโอกาสได้อยู่ในพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยเฉพาะที่มีการพัฒนาระบบส่งน้ำแล้ว จะมีความเห็นว่าดีขึ้นกว่าเดิมมาก และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 2-7) ที่พบว่าผู้อพยพมีการใช้น้ำจากน้ำฝนตามธรรมชาติมากถึง ร้อยละ 95.04 เพราะไม่มีการพัฒนาแหล่งน้ำให้กับผู้อพยพ ซึ่งจากการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต พบว่า การขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรทำให้ผู้อพยพประสบปัญหา มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีด้อยลงกว่าเดิมมาก

คุณภาพของน้ำดื่มน้ำใช้ ส่วนใหญ่จะดีขึ้นกว่าเดิมเพราะมีการพัฒนาระบบประปาหมู่บ้าน และมีแหล่งน้ำจากเขื่อนเป็นน้ำต้นทุน ร้อยละ 46.00 แต่ก็ยังมีอยู่บ้างที่ระบบประปาไม่สมบูรณ์ ขาดการดูแล ทำให้มีปัญหาขาดแคลนน้ำอยู่เป็นประจำ ทำให้เกิดความยากลำบากกว่าเดิม ร้อยละ 26.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 2-7) ที่พบว่าผู้อพยพมีน้ำดื่มน้ำใช้จากประปาหมู่บ้าน ร้อยละ 75.73 และจากแนวความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต หมวดที่ 2 คนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดี ต้องมีน้ำดื่มและน้ำใช้ที่สะอาดและเพียงพอ ตามเกณฑ์จปฐ. ร้อยละ 95 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550)

สรุปผลการศึกษาโดยรวมแล้วพบว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านสภาพแวดล้อมยังไม่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและคุณภาพของที่ดินทำกิน รวมถึงน้ำดื่มน้ำใช้ ซึ่งสามารถนำผลการศึกษา มาสรุปเป็นภาพรวมของตัวชี้วัดทั้งหมด ว่า ตัวชี้วัดใดที่ดีขึ้น (ใช้สัญลักษณ์ +) และมีตัวชี้วัดใดที่ด้อยลงกว่าเดิม (ใช้สัญลักษณ์ -) ดังตาราง 36

ตาราง 36 สรุปผลตัวชี้วัดชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม

ลำดับที่	ตัวชี้วัด	ดีขึ้นกว่าเดิม (+)	ด้อยลงกว่าเดิม (-)
ด้านเศรษฐกิจ			
1	สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย		-
	ขนาดของที่ดินที่อยู่อาศัย		-
2	ขนาดและคุณภาพของที่ดินทำกิน		-
3	การประกอบอาชีพ	+	
4	รายได้	+	
5	หนี้สิน		-
6	การเก็บออมเงิน		-
ด้านสังคม			
7	การบริการพื้นฐาน	+	
8	การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์	+	
9	ได้รับการส่งเสริมด้านอาชีพจากภาครัฐ		-
10	ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน		-
11	ความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว	+	
12	ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน		-
13	การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านในตำบลของคนในครัวเรือน	+	
14	การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของคนในครัวเรือน เพื่อประโยชน์ของชุมชน	+	
15	การมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน	+	

ตาราง 36 (ต่อ)

ลำดับที่	ตัวชี้วัด	ดีขึ้นกว่าเดิม (+)	ด้อยลงกว่าเดิม (-)
	ด้านสภาพแวดล้อม		
16	สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย (ดิน น้ำ อากาศ มลพิษต่าง ๆ)	+	
17	คุณภาพของที่ดินทำกิน		-
18	แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร		-
19	คุณภาพของน้ำคั้นน้ำใช้	+	

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 นี้ สามารถสรุปได้ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพไม่ได้ดีขึ้นอย่างที่ควรจะเป็น เมื่อมีการพัฒนาการบริหารจัดการผู้อพยพที่แตกต่างไปจากเดิม และนำมาใช้กับการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้นในบางตัวชี้วัด เช่นระบบสาธารณสุขพื้นฐาน แต่ยังมีตัวชี้วัดที่สำคัญอีกหลายตัวที่ด้อยลงกว่าเดิม ดังเช่นผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นผลจากการบริหารจัดการของภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพ แสดงว่าการบริหารจัดการภาครัฐยังมีจุดบกพร่องที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพยังไม่ดีอย่างที่ควรจะเป็น ดังนั้นจึงต้องทำการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ ดีขึ้นอย่างแท้จริง

2. การบริหารจัดการภาครัฐตามความต้องการของผู้อพยพ

จากสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ไม่ได้ดีขึ้นอย่างที่ควรจะเป็น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาการบริหารจัดการภาครัฐตามความต้องการของผู้อพยพ โดยการสัมภาษณ์ผู้อพยพถึงการบริหารจัดการภาครัฐที่ผ่านมา รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการของภาครัฐต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ และนำผลการศึกษาไปดำเนินการวิจัยแบบสนทนากลุ่ม ได้ข้อสรุปเป็นผลการศึกษาการบริหารจัดการภาครัฐ ตามความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งสามารถอภิปรายผลการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ที่ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการ ดังนี้

การเตรียมการก่อนการอพยพ ผู้อพยพมีความเห็นว่าภาครัฐดำเนินการไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง ไม่โปร่งใส และไม่เปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการสำรวจที่ดินและทรัพย์สิน ต้องยอมรับสภาพตามที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสำรวจที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม ทั้งนี้ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐสำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกน้ำท่วมอย่างถูกต้องและเป็นธรรม มีการทำงานอย่างโปร่งใส และเปิดโอกาสให้ ผู้อพยพมีส่วนร่วมในการสำรวจที่ดินและทรัพย์สิน หากมีปัญหาขัดแย้ง ควรแก้ไขก่อนดำเนินการต่อไป รวมทั้งภาครัฐควรมีการกำหนดราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่เปลี่ยนแปลงในพื้นที่นั้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม เพราะที่ดินในพื้นที่ที่มีการอพยพจะมีราคาสูงกว่าความเป็นจริง เนื่องจากเจ้าของที่ดินทราบว่าผู้อพยพจะได้รับเงินชดเชยจากภาครัฐจำนวนมาก ทำให้ค่าชดเชยที่ได้รับไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของราคาที่ดิน ผู้อพยพจึงต้องการให้ภาครัฐมีการเตรียมพื้นที่จัดสรรที่อยู่ค้ำชั่วคราวเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แทนที่การดำเนินการจัดซื้อกันเอง เช่นที่ผ่านมา ซึ่งความต้องการนี้มาจากการอภิปรายเรื่องการเตรียมการอพยพในการสนทนากลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยากับโครงการพัฒนาหมู่บ้าน (มนัส สุวรรณ, 2532 : 136) ที่กล่าวว่า การชดเชยค่าเสียหายไม่คุ้มค่ากับสิ่งที่ต้องสูญเสียไป และสิ่งที่พบเสมอคือการกำหนดมูลค่าของสิ่งที่สูญเสียไปต่ำกว่ามูลค่าที่น่าจะเป็นไปตามความยุติธรรม

การดำเนินการด้านต่าง ๆ ได้แก่

ด้านการประชาสัมพันธ์ ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐดำเนินการประชาสัมพันธ์เรื่องพื้นที่เวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม โดยมีรายละเอียดของพื้นที่หมู่บ้านและตำบล ที่จะต้องทำการอพยพ เพื่อเตรียมพร้อมในการอพยพไปเริ่มต้นในที่ใหม่ได้ และภาครัฐควรให้ความรู้ความเข้าใจ โดยจัดทำคู่มือที่แสดงรายละเอียดของการเวนคืน การจ่ายค่าชดเชยและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ชัดเจน เพื่อให้ราษฎรได้รับรู้รายละเอียด รวมทั้งต้องมีช่องทางคลายข้อสงสัยในประเด็นปัญหาให้ครอบคลุม โดยจัดประชุมให้ความรู้และชี้แจงรายละเอียดปลีกย่อยของสาระสำคัญในคู่มือที่จัดทำ และแจกจ่ายให้กับผู้อพยพให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยเฉพาะการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ภาครัฐจะต้องกำหนดระยะเวลาและการดำเนินการอพยพเป็นการล่วงหน้า อย่างน้อย 1 ปี เพื่อที่จะมีเวลาในการเตรียมตัวอพยพ ไปอยู่ในที่ใหม่ รวมทั้งจะต้องระบุนขั้นตอนการดำเนินการอพยพที่ชัดเจน นอกจากนั้น ภาครัฐจะต้องแจ้งถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังจากการสร้างเขื่อน ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย และอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน เพื่อประกอบการตัดสินใจ และการเตรียมความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง ความต้องการของผู้อพยพนี้มาจากประสบการณ์ที่ได้รับในการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา ซึ่งผู้อพยพเห็นว่าภาครัฐต้องปรับปรุงด้านการประชาสัมพันธ์เพราะขาดความชัดเจน ประชาสัมพันธ์ล่าช้า ทำให้เกิดผลกระทบ

ทางลบกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ คือทำให้คัดค้านใจผิดพลาดเพราะความไม่รู้ในสิ่งที่จะเกิดขึ้น เกิดความยากลำบากในการอพยพ อพยพกันเองอย่างไม่มีระบบ ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ และการประชาสัมพันธ์ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ผู้ที่ได้รับข้อมูลมากกว่า เช่นผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่จะทำการก่อสร้างตัวเขื่อนจะได้รับข้อมูลดีกว่า ทำให้มีโอกาสเตรียมตัว มีความพร้อมมากกว่า และการอพยพก่อน ทำให้มีโอกาสซื้อที่ดินที่ราคาถูกลงกว่าผู้ที่อพยพภายหลัง ซึ่งราคาที่ดินขยับตัวสูงขึ้นมาก จนทำให้ไม่สามารถซื้อที่ดินได้ ดังผลการศึกษาเรื่องการประชาสัมพันธ์ตามตาราง 16 – 19 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยากับการพัฒนาผู้นำ (มนัส สุวรรณ, 2532: 135) ที่กล่าวว่าผลเสียที่เกิดกับผู้อพยพคือไม่มีการแจ้งให้ผู้อพยพทราบล่วงหน้าถึงเวลาและกระบวนการโยกย้าย ทำให้ราษฎรรู้ร้อนและขนย้ายสิ่งของไม่ทันน้ำท่วม และที่พบเสมอคือการให้ข้อมูลข่าวสารที่คลาดเคลื่อนแก่ผู้อพยพเกี่ยวกับสถานที่ใหม่และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จะได้รับ

การจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษ
 แทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินนั้น จากการบริหารจัดการของภาครัฐที่ผ่านมา ผู้อพยพมีความเห็นว่าภาครัฐดำเนินการล่าช้า ไม่เป็นธรรม ทำให้เกิดผลกระทบกับผู้อพยพคือ ได้รับเงินน้อย ไม่สามารถไปซื้อที่ทำกินได้ ต้องอพยพโยกย้ายด้วยความไม่เต็มใจ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่แย่ลงกว่าเดิม โดยเฉพาะการจ่ายเงินล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการ ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นตามระยะเวลาที่รอคอยเงินค่าชดเชย ราคาที่ดินสูงขึ้นมาก และการได้รับเงินไม่พร้อมกัน ทำให้ผู้อพยพต้องแยกย้ายกระจัดกระจายไปอยู่คนละที่คนละทาง ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการวิจัยตามตาราง 20 – 22 ผู้อพยพจึงต้องการให้ภาครัฐดำเนินการอย่างโปร่งใส โดยจัดให้มีการสรรหาคณะกรรมการที่สามารถดำเนินการอย่างยุติธรรม ไม่ทุจริตหรือแสวงหาผลประโยชน์จากผู้อพยพ และจะต้องจัดทำกรอบระยะเวลาในการดำเนินการอย่างชัดเจน ที่สำคัญจะต้องดำเนินการอย่างรวดเร็ว ทันต่อความต้องการ ควรกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการและกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาล่าช้า และจ่ายเงินให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน ซึ่งราษฎรทั้งหมดจะสามารถรวมกลุ่มไปซื้อที่อยู่อาศัยใหม่และอพยพไปพร้อมกันได้ รวมทั้งได้อยู่ร่วมกันเหมือนชุมชนเดิม ซึ่งจะมีผลคือคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เกิดความอบอุ่นและสามารถใช้ชีวิตที่ด้อยอพยพได้อย่างมีความสุข โดยไม่รู้สึกรู้สีกว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเดิมมากนัก นอกจากนั้น ภาครัฐควรสนับสนุนทีมที่ปรึกษาด้านการเงินให้แก่ผู้อพยพในการบริหารเงินชดเชยที่ได้รับอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่มั่นคงและดีขึ้นกว่าเดิม สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่พบว่าผู้อพยพที่มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นคือผู้ที่ได้รับเงินชดเชยแล้วสามารถนำไปบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548: 2-35)

การจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ จากประสบการณ์ในอดีตที่ภาครัฐมักจะจัดสรรที่ดินที่เป็นที่ป่าเสื่อมโทรม หรือเป็นที่สูง ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และไม่มีแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตรกรรม ทำให้ผู้อพยพคัดสินใจที่จะไม่รับที่ดินจัดสรรจากภาครัฐในการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้อพยพคือ ทำให้ไม่มีที่ดินทำกิน เนื่องจากเงินชดเชยที่ได้รับ ไม่เพียงพอที่จะไปซื้อที่ทำกินทดแทนได้ ส่วนใหญ่สามารถซื้อที่ดินได้เพียงเป็นที่อยู่อาศัยจำนวน 50 – 200 ตารางวา (ดังผลการศึกษาในตาราง 8) เนื่องจากราคาที่ดินสูงขึ้นมาก ต้องเปลี่ยนแปลงอาชีพจากการเกษตรกรรมไปเป็นอาชีพรับจ้างจำนวนมาก (ดังผลการศึกษาในตาราง 10) ทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ด้อยลง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเพราะไม่สามารถอพยพไปอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันได้ ต้องไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านอื่น มีปัญหาในการใช้ชีวิตกับชุมชนใหม่ (ดังผลการศึกษาตามตาราง 24) ผู้อพยพที่ต้องการให้มีการจัดสรรที่ดิน(มีบางส่วนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงอาชีพ โดยไม่ต้องการที่ดินจัดสรร) ประสงค์ให้ภาครัฐจัดสรรที่ดินซึ่งเป็นที่อุดมสมบูรณ์ สามารถปลูกพืชผลและประกอบกิจกรรมทางการเกษตรได้ มีแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรและการอุปโภคบริโภค โดยจัดสรรที่ดินตามมติคณะรัฐมนตรีคือ ที่อยู่อาศัย จำนวนครอบครัวละ 1 ไร่ และที่ดินทำกิน ครอบครัวละ 10 ไร่ ทั้งนี้ผู้อพยพเห็นว่าการรับที่ดินจัดสรรดีกว่าการรับเงินชดเชยพิเศษ เพราะอย่างน้อยยังมีหลักประกันด้านที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน สำหรับชุมชนที่จัดสรรให้ผู้อพยพ ไม่ควรอยู่ไกลจากแหล่งชุมชนเดิม เนื่องจากราษฎรมีความรู้สึกผูกพันกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่มาเป็นเวลานาน ซึ่งหากเป็นไปได้ ควรจัดสรรที่ดินให้อยู่ในตำบลเดิม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยากับ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำ (มนัส, 2532: 139) ที่กล่าวว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอพยพต้องพยายามเป็นพิเศษที่จะให้ผู้อพยพได้ตั้งถิ่นฐานใหม่ที่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพเหมือนหรือใกล้เคียงกับสถานที่เดิมมากที่สุด นอกจากนั้นภาครัฐควรจัดให้มีสาธารณูปโภคที่จำเป็นครบถ้วนและทั่วถึง ผู้อพยพต้องการให้ภาครัฐจัดสรรระบบสาธารณูปโภคต่างๆ อาทิ วัด โรงเรียน สถานีอนามัย สถานีตำรวจ ไฟฟ้า โทรศัพท์ ศาลาอเนกประสงค์ ห้องสมุดประชาชน สวนสาธารณะและการบริการอื่นๆ ทั้งนี้ควรคำนึงถึงความพอเพียงและความสะดวกของแต่ละชุมชนด้วย รวมทั้งควรมีเส้นทางคมนาคมสะดวกสามารถเดินทางไปที่อื่นๆ ได้อย่างสะดวก รวมทั้งจัดให้มีรถประจำทางที่เพียงพอต่อการสัญจรของประชาชน สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนของกรมชลประทาน (2536: 8-1)

การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของภาครัฐ จากการบริหารจัดการที่ผ่านมา ผู้อพยพมีความเห็นว่าภาครัฐไม่ได้มีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพอย่างเป็นรูปธรรม การส่งเสริมอาชีพเสริมไม่ประสบความสำเร็จ และยังสร้างภาระให้กับผู้อพยพ เพราะไม่ได้ดำเนินการ

บนพื้นฐานความถนัดและความต้องการของผู้อพยพ ไม่มีระบบตลาดรองรับ การขาดการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ทำให้ผู้อพยพขาดโอกาสในการประกอบอาชีพตามความต้องการของตน และไม่สามารถเข้าถึงอาชีพที่เกิดขึ้นจากการก่อสร้างเขื่อน เช่น อาชีพการประมงน้ำจืด การท่องเที่ยว ดึงผลการศึกษาในตาราง 27 และ 28 ผู้อพยพจึงต้องการให้ภาครัฐ ดำรงและส่งเสริมให้มีความรู้ ความชำนาญในอาชีพตามความต้องการ รวมทั้งมีที่ปรึกษาในการประกอบอาชีพใหม่ เช่น อาชีพร้านอาหาร การบริการการท่องเที่ยว เสริมสวย ฯลฯ และเปิดโอกาสให้มีสิทธิพิเศษในการประกอบอาชีพแก่ผู้อพยพก่อนคนทั่วไป ซึ่งจะต้องมีความโปร่งใส ไม่ต้องเสียค่าสัมปทาน โดยเฉพาะอาชีพการประมง การท่องเที่ยว ร้านอาหารและที่พักนักท่องเที่ยว และการทำนาในพื้นที่อ่างเก็บน้ำในช่วงเวลาที่น้ำในอ่างเก็บน้ำลดลง สำหรับผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพเดิม เช่น การเกษตรกรรม ภาครัฐควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมเพื่อความรู้และความชำนาญ ให้ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อให้ผลผลิตมากขึ้น สร้างรายได้ให้มากกว่าเดิม รวมทั้งจะต้องจัดหาตลาดรับซื้อพืชผลทางการเกษตรด้วย นอกจากนี้ ภาครัฐควรสำรวจความต้องการและเลือกสนับสนุนอาชีพเสริมที่ใช้วัสดุดิบในท้องถิ่น เช่น งานหัตถกรรม หรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ต่างๆ ตามความสามารถของกลุ่ม รวมทั้งวิเคราะห์ความต้องการและจัดหาตลาดรองรับ เพื่อให้การประกอบอาชีพเสริมเป็นการเพิ่มรายได้ช่องทางหนึ่งให้กับผู้อพยพ

กล่าวโดยสรุป การศึกษาถึงความต้องการของผู้อพยพเป็นการศึกษาเพื่อนำไปสู่แนวทางการบริหารจัดการภาครัฐที่เหมาะสม ที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม เป็นการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้อพยพ โดยไม่ขัดต่อกฎหมายและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เพื่อให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีอย่างแท้จริง

3. การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม ที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม

จากการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต ได้แก่ เขื่อนภูมิพล เขื่อนเขาแหลม เขื่อนศรีนครินทร์และเขื่อนรัชชประภา ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพ และการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่มีการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพจากการบริหารจัดการของภาครัฐ และความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาทั้งจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์และดำเนินการวิจัยแบบการสนทนากลุ่ม เพื่อหาข้อสรุปแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการสร้างเขื่อนที่เหมาะสม ที่จะ

ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมหรืออย่างน้อยก็ไม่ด้อยกว่าก่อนการอพยพ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 3 ซึ่งได้รับการยืนยันคำตอบโดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญโดยการวิจัยเชิงอนาคตแบบเดลฟายเทคนิค สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต ได้แก่

เขื่อนภูมิพล เป็นการบริหารจัดการโดยหน่วยงานเดียวคือกรมชลประทาน และมีการแต่งตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นคณะกรรมการแต่ไม่ได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในแผนการดำเนินการและงบประมาณ มีการอพยพราษฎรในบริเวณที่ถูกน้ำท่วมเข้าไปอยู่ในนิคมสร้างตนเองของเขื่อนภูมิพลโดยจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ ผลที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพคือ ในด้านเศรษฐกิจผู้อพยพมีที่ดินค่าน้อยลงกว่าเดิม ที่ดินไม่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้ประกอบอาชีพทางการเกษตรได้ผลผลิตต่ำ ได้รับเงินชดเชยน้อย มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ทางด้านสังคม ได้รับการบริการพื้นฐานดีขึ้นแต่ไม่ทั่วถึง มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนมากขึ้น แต่การอพยพทำให้ต้องแยกย้ายจากญาติสนิทและคนใกล้ชิด ทางด้านสภาพแวดล้อม ที่ดินที่ได้รับคุณภาพต่ำ ไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรเพราะเป็นที่สูง ไม่สามารถนำน้ำจากอ่างเก็บน้ำมาใช้ประโยชน์ได้ ขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค ต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว สอดคล้องกับผลการศึกษาของอัยฉฐงค์ โปราณานนท์ (2527: 20-75)

ส่วนเขื่อนศรีนครินทร์และเขื่อนเขาแหลม หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบคือการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งแม้ว่าจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมปฏิบัติการกิจต่างๆเกี่ยวกับผู้อพยพ แต่ก็อยู่ภายใต้การบริหารของหน่วยงานหลักคือการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยเขื่อนศรีนครินทร์มีการอพยพราษฎรที่ถูกน้ำท่วมเข้ามาอยู่ในพื้นที่จัดสรรจำนวน 778 ครอบครัว โดยจัดสรรที่ดินให้ครอบครัวละ 20 ไร่ แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 2 ไร่ และที่ทำกิน 18 ไร่ สำหรับเงินชดเชยจะให้เฉพาะผู้ที่มีหลักฐานการครอบครองที่ดินหรือหนังสือสำคัญการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ออกให้โดยอำเภอเท่านั้น และมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆให้กับผู้อพยพ หลังการอพยพ ผลที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพคือ ด้านเศรษฐกิจ ผู้อพยพมีที่ดินทำกินน้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 25 ไม่มีที่ดินทำกิน มีอาชีพทำการเกษตรและรับจ้าง ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพใหม่เช่น การประมงและการท่องเที่ยว เนื่องจากการส่งเสริมอาชีพของรัฐไม่ดีพอ ได้รับค่าชดเชยน้อยเพราะภาครัฐให้ความสำคัญกับหลักฐานทางเอกสารมากกว่าข้อเท็จจริงในการครอบครองที่ดิน ด้านสังคม มีระบบสาธารณูปโภคและการบริการพื้นฐานดีขึ้น แต่ขาดการบำรุงรักษาที่ดี หลังการอพยพแล้วโอนมอบให้อยู่ในความดูแลของอำเภอ ทำให้ไม่มีงบประมาณในการบำรุงรักษา เช่น ถนน ระบบประปา ไฟฟ้า ฯลฯ ผู้อพยพไม่พอใจในการโยกย้ายและเงินชดเชยที่ได้รับ มีการรวมกลุ่มตั้งเป็นสหกรณ์การเกษตร ส่วนด้านสภาพแวดล้อมด้อยลงกว่าเดิมโดยเฉพาะ

คุณภาพของที่ดินทำกิน ขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ดังผลการศึกษาของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (2530: 7-160)

เขื่อนเขาแหลม มีการอพยพราษฎรที่ถูกน้ำท่วม จำนวน 1949 ครอบครัว จาก 4 ตำบล 24 หมู่บ้าน ในเขตอำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เข้าไปอยู่ในพื้นที่จัดสรรเป็นนิคม 5 แห่ง ในเขตอำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีการจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมและการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ให้ผู้อพยพเช่นเดียวกัน ผลที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพคือ ด้านเศรษฐกิจ ที่อยู่อาศัยมีขนาด 200 ตารางวา ถึง 1 ไร่ ขนาดของที่ดินทำกินน้อยลงกว่าเดิม รวมทั้งคุณภาพที่ดินต่ำ ทำให้การประกอบอาชีพทางการเกษตรไม่ได้ผล ต้องประกอบอาชีพรับจ้างเป็นรายได้เสริม รายได้ไม่พอกับรายจ่าย มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น มีการออมน้อย ด้านสังคม มีระบบสาธารณูปโภคดีขึ้นกว่าเดิม ไม่มีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน แต่มีปัญหาจากการช่วยเหลือของภาครัฐไม่เป็นธรรม และถูกเอาเปรียบแสวงหาผลประโยชน์จากผู้อพยพ ด้านสภาพแวดล้อม ดินไม่อุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค ไม่สามารถใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำได้ อาศัยน้ำฝนเป็นแหล่งน้ำสำคัญ ดังผลการศึกษาของพินิจ ลากชนานนท์ (2535: 77-85)

จากการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีตทั้งสามแห่งที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ามีการบริหารที่คล้ายคลึงกัน สิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพคือ ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่ทำกิน ถึงแม้จะได้รับการจัดสรรที่ดิน แต่ที่ดินที่จัดสรรให้ส่วนเป็นที่เสื่อมโทรม คุณภาพของดินต่ำไม่เหมาะกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของผู้อพยพ ที่จัดสรรมักอยู่บนพื้นที่สูง ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค ต้องอาศัยน้ำฝนทั้งๆ ที่ผู้อพยพเป็นผู้เสียสละพื้นที่เพื่อเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ แต่ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำได้ รวมทั้งเงินชดเชยที่ได้รับก็น้อยมาก ส่วนใหญ่ผู้อพยพต้องจำยอมทุกอย่างตามที่อำนาจรัฐกำหนด และผู้อพยพจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้รับการชดเชยเนื่องจากการครอบครองที่ดินทำกินมานานแต่ไม่มีหลักฐานเอกสารที่อำเภอเป็นผู้ออกให้ นอกจากนั้นระบบสาธารณูปโภคที่พัฒนาให้กับผู้อพยพก็ขาดความต่อเนื่องในการบำรุงรักษา เมื่อสร้างเขื่อนเสร็จแล้วทุกอย่างก็เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ขาดแคลนงบประมาณในการบำรุงรักษา เพราะเป็นพื้นที่ห่างไกล ทำให้ชีวิตของผู้อพยพต้องประสบกับความยากลำบากตลอดมา ซึ่งเป็นจุดอ่อนของการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนในอดีต ที่มีทัศนคติต่อผู้อพยพว่าเป็นเพียงอุปสรรคของการพัฒนา จึงไม่ได้ให้ความสำคัญและการส่งเสริมพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่อย่างต่อเนื่อง เมื่อการก่อสร้างเขื่อนแล้วเสร็จ ความรับผิดชอบต่อผู้อพยพก็จบลงเช่นเดียวกัน

สำหรับการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนรัชชประภาหรือเขื่อนเชี่ยวหลานนั้น ถึงแม้รูปแบบการบริหารจะคล้ายคลึงกับเขื่อนอื่นๆคือบริหารงานโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นหน่วยงานหลักหน่วยงานเดียว มีการประสานบุคคลกรจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องมาร่วมเป็นคณะกรรมการด้านต่างๆเช่นเดียวกัน แต่วิธีการบริหารจัดการแตกต่างจากการก่อสร้างเขื่อนอื่นก็คือ มีการจัดสรรที่ดินที่เป็นที่อุดมสมบูรณ์ด้านท้ายเขื่อนสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน โดยจัดสรรพื้นที่ให้ครัวเรือนละ 20 ไร่ แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 1 ไร่ ที่ทำกิน 19 ไร่ ที่ดินที่จัดสรรมีลำน้ำไหลผ่าน ลักษณะดินเหมาะแก่การทำเกษตร ทั้งนี้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตใช้เวลาถึง 4 ปี ในการประชาสัมพันธ์ สำรวจที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม สำรวจและจำแนกประเภทพื้นที่ และกำหนดรูปแบบแผนผังพื้นที่จัดสรร รวมทั้งการประกอบอาชีพของผู้อพยพ ก่อนที่จะทำการเก็บกักน้ำ พร้อมทั้งพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆให้กับผู้อพยพอย่างครบถ้วน นอกจากนั้นยังมีการดูแลการอพยพและการส่งเสริมการประกอบอาชีพ โดยใช้เวลาค่อเนื่องอีก 4 ปีหลังการอพยพ รวมระยะเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติการอพยพถึง 8 ปี ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่างๆดีขึ้นกว่าเดิม คือ ด้านเศรษฐกิจ ผู้อพยพมีที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน มีการประกอบอาชีพที่มั่นคง โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเป็นระบบจากภาครัฐ ทำให้ผู้อพยพมีรายได้สูงกว่าก่อนการอพยพ สอดคล้องกับผลการศึกษาของนริศ เจริญสุข (2531: 23) ด้านสังคม ได้รับการบริการขั้นพื้นฐานที่ดี มีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆทั่วถึง และเป็นที่ยังพอใจของผู้อพยพตามผลการศึกษาของวิชัย เหลืองธรรมชาติ (2531: 96) มีการรวมกลุ่มเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ด้านสภาพแวดล้อม ผู้อพยพมีสภาพแวดล้อมที่ดี ที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ ที่สำคัญคือมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับที่ดีทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ คุณภาพชีวิตด้านวัตถุ ได้แก่ ตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ ได้แก่ ความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบันของผู้อพยพ ตามผลการศึกษาของสุวภาคย์ เบญจธนวัฒน์ (2542: 52-53)

สำหรับการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ซึ่งเป็นกรณีศึกษาของการวิจัยครั้งนี้ มีการบริหารจัดการผู้อพยพที่แตกต่างจากการก่อสร้างเขื่อนที่ผ่านมา กล่าวคือ ใช้รูปแบบการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการบริหาร โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานและผู้บริหารระดับสูงจากหน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องเป็นคณะกรรมการ มีการดำเนินงานในส่วนที่รับผิดชอบ การจัดทำแผนงานและงบประมาณรวมภายใต้โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก ซึ่งการจัดทำงบประมาณรวมของทุกหน่วยงานแบบนี้เรียกว่า Packing Program นอกจากนั้นยังมีการแต่งตั้งคณะกรรมการในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งคณะปฏิบัติการด้านต่างๆเป็นผู้ดำเนินการ เป็นโครงการก่อสร้างเขื่อน

ขนาดใหญ่โครงการแรกที่เสนอทางเลือกให้กับผู้อพยพในการรับพื้นที่จัดสรรหรือรับเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดิน ซึ่งผู้อพยพทั้งหมดขอรับเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดิน ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพคือ ด้านเศรษฐกิจ ทำให้ผู้ที่ไม่มียูเอชซีและไม่มีที่ดินทำกินเพิ่มมากขึ้นกว่าก่อนการอพยพ การประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมลดลง แต่การประกอบอาชีพรับจ้างเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีรายได้มากขึ้นแต่รายจ่ายก็เพิ่มขึ้นมากเช่นเดียวกัน ทำให้เป็นหนี้สินเพิ่มมากขึ้นและมีการออมน้อยลง ดังผลการศึกษาในตาราง 8 ถึงตาราง 12 ในบทที่ 4 ซึ่งสรุปชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพว่า ดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 30.20 ปานกลาง ร้อยละ 17.80 และด้อยลงกว่าเดิมถึง ร้อยละ 52.00 ทางด้านสังคม ชีวิตความเป็นอยู่โดยรวมดีขึ้นกว่าเดิม ร้อยละ 24 ปานกลาง ร้อยละ 38.90 และด้อยลงกว่าเดิม ร้อยละ 36.50 ดังผลการศึกษาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (2548: 29) สำหรับด้านสภาพแวดล้อมของผู้อพยพ ที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค ต้องอาศัยน้ำฝนเหมือนก่อนการอพยพ

จากการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต จนถึงการบริหารจัดการผู้อพยพที่นำมาใช้ในปัจจุบันเช่น กรณีเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จะเห็นได้ว่าชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพไม่ได้ดีขึ้นอย่างที่ควรจะเป็น ผู้วิจัยจึงได้นำมาศึกษาต่อไป โดยศึกษาความต้องการของผู้อพยพในการบริหารจัดการของภาครัฐ และนำไปดำเนินการวิจัยเชิงอนาคตแบบเดลฟายเทคนิคจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 17 ท่าน จนได้ผลการศึกษการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม หรืออย่างน้อยก็ไม่ด้อยไปกว่าเดิม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการบริหารจัดการ ควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการบริหารและคณะอนุกรรมการด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งจากการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการในอดีต เปรียบเทียบกับการบริหารจัดการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ พบว่า การดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการบริหาร โครงการ ที่มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ครอบคลุมงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่ติดขัดด้วยข้อกฎหมายของแต่ละหน่วยงานเช่นในอดีต มีผู้รับผิดชอบในแต่ละด้านโดยตรง มีศูนย์ประสานและติดตามผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การประสานงานรวดเร็ว รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกันในทุกหน่วยงาน ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ จึงใช้รูปแบบการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการด้านต่างๆ เช่นที่ปฏิบัติในการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เพียงแต่ต้องเพิ่มการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการตรวจสอบควบคุมไม่ให้มีการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้ผู้อพยพเกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินการของภาครัฐ โดยไม่มีข้อขัดแย้ง ซึ่งการแต่งตั้ง

คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการต่าง ๆ จำเป็นต้องมีผู้บริหารระดับสูงเป็นประธาน เพราะโครงการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เป็นโครงการที่มีผลกระทบในวงกว้างเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องมีการตัดสินใจระดับประเทศ การแต่งตั้งคณะอนุกรรมการแต่งตั้งตามความจำเป็นของงานที่ต้องดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรแต่งตั้งคณะอนุกรรมการติดตาม ดูแลและประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพหลังจากอพยพไปอยู่ที่แห่งใหม่แล้ว อย่างน้อย 3 หรือ 5 ปี เพื่อให้ผู้อพยพสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้โดยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม อาจมีคณะอนุกรรมการด้านอื่นเพิ่มเติมจากที่กล่าวมาแล้วตามความจำเป็นและความเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานครอบคลุมทุกด้าน และมีความราบรื่น ไม่ติดขัดด้วยข้อจำกัดของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่เป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จึงควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการดังกล่าว

วิธีการบริหารจัดการ เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อน โดยที่การบริหารจัดการในแต่ละขั้นตอน ต้องใช้ความละเอียด รอบคอบ โปร่งใสและถูกต้องเป็นธรรม จึงจะทำให้การบริหารจัดการที่กำหนดไว้ ประสบความสำเร็จตามต้องการ ซึ่งสามารถอภิปรายได้ดังนี้

การเตรียมการก่อนการอพยพ คือการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เพื่อให้การอพยพดำเนินไปอย่างราบรื่น และเกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย เริ่มตั้งแต่สำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกน้ำท่วมอย่างถูกต้องและยุติธรรม มีการตรวจสอบผลของงานสำรวจ โดยจัดให้ราษฎรเจ้าของทรัพย์สินมีส่วนร่วมในการสำรวจและตรวจสอบความถูกต้องเพื่อความเป็นธรรมแก่ราษฎร และไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้อพยพ คำนวณราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินตามอัตราราคาและหลักเกณฑ์ เพื่อกำหนดราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่นั้น เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและผู้อพยพสามารถนำเงินไปใช้จ่ายในสิ่งจำเป็นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผลการศึกษาี้มาจากการอภิปรายแนวคิดในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ในการสนทนากลุ่มกับตัวแทนของผู้อพยพและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอพยพ ซึ่งมีความเห็นพ้องกันว่าขั้นตอนนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ในอนาคตได้ ถ้าหากได้รับโอกาสในการตรวจสอบทรัพย์สินจนเป็นที่พอใจทั้งสองฝ่าย จะทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งได้ และการกำหนดราคาค่าชดเชยที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่ ก็จะทำให้ผู้อพยพสามารถนำเงินที่ได้ไปซื้อทรัพย์สินหรือลงทุนทดแทนสิ่งที่สูญเสียไปได้ สอดคล้องกับผลการวิจัยในเรื่องการจ่ายค่าชดเชยที่ผู้อพยพคิดว่าไม่เป็นธรรมดังผลการศึกษาในตาราง 20 และจากค่าชดเชยที่ได้รับ ผู้อพยพมีความเห็นว่าได้รับเงินน้อย ไม่สามารถนำไปซื้อที่อยู่

อาศัยและที่ทำกินทดแทนที่ดินที่สูญเสียไปได้ ดังผลการศึกษาในตาราง 21 เรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพ กรณีภาครัฐจ่ายเงินชดเชยไม่เป็นธรรม และสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยากับโครงการพัฒนาลุ่มน้ำ (มนัส สุวรรณ, 2548: 136) ที่กล่าวว่า การชดเชยค่าเสียหายให้กับผู้อพยพไม่คุ้มค่ากับสิ่งที่ต้องสูญเสียไปดังนั้นภาครัฐจึงต้องปรับปรุงการดำเนินการในส่วนนี้เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของผู้อพยพ

การสำรวจจำนวนครัวเรือนและราษฎรทั้งหมดที่จะต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมที่จะถูกน้ำท่วม รวมทั้งสำรวจความต้องการของผู้อพยพในเรื่องที่ดินจัดสรร สำรวจจำนวนครัวเรือนที่ต้องการอพยพไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ และจำนวนครัวเรือนที่ไม่ต้องการพื้นที่จัดสรร เนื่องจากต้องการเปลี่ยนแปลงอาชีพและอพยพไปอยู่ในตัวเมืองหรือที่อื่น เพื่อดำเนินการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้อพยพ จากปัญหาที่ผ่านมาในการบริหารจัดการผู้อพยพจากเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต ราษฎรต้องอพยพไปอยู่ในพื้นที่จัดสรรทั้งหมดโดยไม่มีการสำรวจความต้องการ เช่นเดียวกับการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ราษฎรขอรับเป็นเงินชดเชยทดแทนการจัดสรรที่ดินทั้งหมดเพราะขาดความรู้และความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ได้รับข้อมูลการจัดสรรที่ดินในแปลงอพยพที่ชัดเจนจากภาครัฐ ดังผลการศึกษาในตาราง 23 (สาเหตุที่ผู้อพยพไม่รับที่ดินจัดสรร) และผลกระทบจากการไม่รับที่ดินจัดสรร ทำให้ไม่มีที่ทำกินและอาชีพต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วยความจำเป็น ดังนั้นนอกจากจะสำรวจจำนวนผู้ที่ต้องอพยพทั้งหมดแล้ว จะต้องสำรวจความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งมีทั้งที่ต้องการที่ดินที่ภาครัฐจัดสรรให้และผู้ที่ไม่ต้องการที่ดินจัดสรรแต่ต้องการรับเงินชดเชยพิเศษแทน เป็นเหตุผลสืบเนื่องมาจากผลการศึกษาในเรื่องนี้ ดังแสดงในตาราง 31 เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปตามความต้องการของผู้อพยพ ซึ่งเป็นสิ่งที่ภาครัฐสามารถจัดทำได้

การจัดเตรียมและพัฒนาพื้นที่อพยพให้ดีกว่าหรือเท่ากันกับพื้นที่เดิม โดยคณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ ซึ่งที่ผ่านมาพื้นที่ซึ่งรัฐจัดสรรให้กับผู้อพยพมักเป็นพื้นที่สูง ไม่มีแหล่งน้ำสำหรับประกอบกิจกรรมทางการเกษตร รวมทั้งการอุปโภค บริโภค ทำให้ผู้อพยพต้องประสบกับความยากลำบากตลอดมา หากจำเป็นต้องจัดสรรพื้นที่อพยพตามแนวขอบอ่างเก็บน้ำหรือที่สูง รัฐควรจัดหาแหล่งน้ำให้พร้อมก่อนการอพยพ และควรเป็นระบบส่งน้ำให้กับพื้นที่โดยแรงโน้มถ่วงของโลก หากเป็นระบบการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า จะทำให้เกิดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ซึ่งภาครัฐจะต้องมีข้อกำหนดและสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้แก่ราษฎร สิ่งที่ดีที่สุดที่ผู้อพยพต้องการ คือการจัดสรรที่ดินด้านท้ายเขื่อน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และมีระบบการชลประทานที่สมบูรณ์สามารถสร้างรายได้ทางการเกษตรได้อย่างเต็มศักยภาพ จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้ด้วยเหตุผลตามผลการวิจัย ดังแสดงในตาราง 32 ในเรื่องลักษณะที่ดินจัดสรรที่ผู้อพยพ

ต้องการ ควรเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภค บริโภคและเพื่อการเกษตร มีระบบสาธารณูปโภคครบถ้วน และมีการติดต่อสื่อสารและการคมนาคมที่สะดวก

การจัดสรรที่ดินสำหรับผู้พวยพเป็นเรื่องที่สำคัญมากอีกเรื่องหนึ่งที่ส่งผลโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้พวยพว่าจะดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าเดิม จากการศึกษาการบริหารจัดการผู้พวยพจากการก่อสร้างเขื่อนในอดีตได้แก่ เขื่อนภูมิพล ดังผลการศึกษาของอัยฎางค์ โปราณานนท์ (2527: 19) เขื่อนเขาแหลมตามผลการศึกษาของ พินิจ ลาภธนานนท์ (2535: 82) และเขื่อนศรีนครินทร์ ดังผลการศึกษาของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (2530: 7-159) ซึ่งพบว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้พวยพประสบกับความยากลำบากเนื่องจากที่ดินจัดสรรเป็นที่สูง ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ยากแก่การพัฒนา ในขณะที่ผู้พวยพมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิมเพราะได้รับการจัดสรรพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ เช่นกรณีเขื่อนเขื่อนเขี้ยวหาลานหรือเขื่อนรัชชประภา ผู้พวยพได้รับการจัดสรรที่ดินด้านท้ายเขื่อน มีลำน้ำไหลผ่าน เป็นที่ดินที่เหมาะสมกับการปลูกไม้ผลและยางพารา ดังผลการศึกษาของโสภณ สุวรรณะรุจิ (2529: 18) ทำให้ผู้พวยพมีชีวิตที่ดี มีรายได้เพิ่มมากขึ้นเช่นผลการศึกษาของนริศ เจริญสุข (2531: บทคัดย่อ) ผู้พวยพมีความพึงพอใจในการประกอบอาชีพ และการบริการสาธารณูปโภคต่างๆดังผลการศึกษาจากวิชัย เหลืองธรรมชาติ (2531: 96) และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังผลการศึกษาของสุวภาคย์ เบญจธนวัฒน์ (2541: บทคัดย่อ)

การดำเนินการด้านต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผล ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และค่าชดเชยพิเศษต่าง ๆ การดำเนินการอพยพ การวางแผนพัฒนาชุมชน การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้พวยพและการติดตามประเมินผล ซึ่งสามารถอภิปรายได้ดังนี้

การประชาสัมพันธ์ คณะปฏิบัติการด้านประชาสัมพันธ์ จะต้องดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ผู้พวยพเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในสิ่งต่างๆที่จะเกิด เมื่อรับรู้ถึงกระบวนการต่างๆแล้ว สามารถที่จะตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดได้ มีการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับสิ่งที่จะเกิดขึ้น สามารถวางแผนรองรับการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าที่จะต้องอพยพโดยไม่มีความรู้ความเข้าใจเช่นที่ผ่านมา โดยจะต้องดำเนินการประชาสัมพันธ์เรื่องพื้นที่เวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม ซึ่งมีรายละเอียดของพื้นที่หมู่บ้านและตำบลที่จะต้องทำการอพยพ เพื่อเตรียมพร้อมในการอพยพไปเริ่มต้นในที่ใหม่ได้ และจัดทำคู่มือที่แสดงรายละเอียดของการเวนคืน การจ่ายค่าชดเชยและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ชัดเจน เพื่อให้ราษฎรได้รับรู้รายละเอียด รวมทั้งต้องมีช่องทางคลายข้อสงสัยในประเด็นปัญหาให้ครอบคลุม โดยการจัดประชุมให้ความรู้และชี้แจงรายละเอียดปลีกย่อยของสาระสำคัญในคู่มือที่จัดทำและแจกจ่ายให้กับผู้พวยพ โดยเฉพาะการจัดสรรที่อยู่อาศัย

และที่ทำกิน จะต้องกำหนดระยะเวลาและการดำเนินการอพยพเป็นการล่วงหน้า เพื่อที่จะมีเวลาในการเตรียมตัวอพยพไปอยู่ในที่ใหม่ รวมทั้งจะต้องระงับขั้นตอนการดำเนินการอพยพที่ชัดเจน นอกจากนั้น ภาครัฐจะต้องแจ้งถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังจากการสร้างเขื่อน ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย และอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน เพื่อประกอบการตัดสินใจ และการเตรียมความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้การดำเนินการประชาสัมพันธ์จะต้องดำเนินการอย่างครอบคลุมและทั่วถึงทุกพื้นที่ และให้ข้อมูลตามความเป็นจริงที่ถูกต้อง เพื่อให้ผู้อพยพตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง จะไม่เกิดความผิดพลาดเช่นที่ผ่านมา ซึ่งจะเห็นได้จากผลการวิจัยความต้องการของผู้อพยพในด้านการประชาสัมพันธ์ (ตาราง 29) และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพในด้านการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐในการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ (ตาราง 19) ที่พบว่า การประชาสัมพันธ์ที่ไม่ครอบคลุม และชัดเจนของภาครัฐทำให้ผู้อพยพตัดสินใจผิดพลาด ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ด้อยลงกว่าเดิม

การจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และค่าชดเชยพิเศษต่าง ๆ การดำเนินการอย่างโปร่งใส รวดเร็ว และจ่ายให้พร้อมกันเป็นหมู่บ้าน จะทำให้ผู้อพยพลดค่าใช้จ่ายในการรอคอยเงินค่าชดเชย สามารถซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินได้มากกว่าเดิม เนื่องจากราคาที่ดินยังไม่ทันปรับตัวสูงขึ้นมาก และอพยพโยกย้ายไปพร้อมกันกับกลุ่มที่เคยอาศัยอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังเหมือนเดิม และช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ ที่สำคัญคือการมีที่ปรึกษาทางการเงินให้กับผู้อพยพ จะทำให้การใช้จ่ายเงินที่ได้รับมา เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม เกิดประสิทธิภาพสูงสุดตามศักยภาพและความต้องการของแต่ละครอบครัว ไม่ทำให้เกิดผลเสียต่อชีวิตความเป็นอยู่เหมือนที่ผ่านมา สอดคล้องกับผลการศึกษาตามความต้องการของผู้อพยพดังแสดงในตาราง 31 เรื่องความต้องการให้ภาครัฐดำเนินการจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้อพยพ และเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2548: 4-2) ที่พบว่าชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ส่วนหนึ่งมาจากการบริหารเงินชดเชยที่ผิดพลาด โดยที่บางคนนำเงินที่ได้ไปใช้ในทางที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ เช่นการสร้างบ้านหลังใหญ่เกินความจำเป็น การซื้อรถยนต์หรือสินค้าฟุ่มเฟือย การลงทุนทำธุรกิจที่ตนเองขาดความรู้และทักษะ เมื่อเงินหมดและไม่มีรายได้ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ด้อยลงทันที เป็นหนี้สิน ไม่มีงานทำ ในที่สุดก็ไม่มีแม้กระทั่งที่อยู่อาศัย ในขณะที่ส่วนน้อยสามารถนำเงินไปลงทุนประกอบอาชีพในระยะยาว ซื้อที่ดินทำกินเพิ่ม หรือลงทุนอย่างเหมาะสม ทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้นการมีที่ปรึกษาด้านการเงินให้กับผู้อพยพจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ผู้อพยพสามารถใช้จ่ายเงินให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ในระยะยาวได้

การดำเนินการอพยพ โดยการให้ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันแต่เดิมเป็นหลัก ซึ่งจัดให้ครัวเรือนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันได้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันบริเวณพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่ หรืออย่างน้อยควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้กันมากที่สุด จะทำให้เกิดความอบอุ่นใจที่มีเพื่อนบ้านเดิม ความสัมพันธ์ในชุมชนไม่เปลี่ยนแปลง มีผลในด้านจิตใจ และไม่ต้องปรับตัวมากนักในการอยู่อาศัยกับที่แห่งใหม่ รวมทั้งมีระยะเวลาในการดูแลผู้อพยพช่วงเวลาหนึ่งเพื่อให้ผู้อพยพสามารถดำรงชีวิตในที่ใหม่ได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงอรรถประกาศของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต (2530: 57-60) ที่ได้ดำเนินการอพยพโดยการจัดให้ราษฎรรวมกลุ่มไปอยู่ด้วยกันและมีระยะเวลาการอพยพที่เหมาะสม เหมาะสมกับการเก็บกักน้ำในเขื่อน และการดูแลหลังการอพยพอย่างเป็นระบบ ซึ่งนำมาอภิปรายกันในการสนทนากลุ่มในเรื่องการดำเนินการอพยพของภาครัฐ เป็นแนวทางเดียวกับความต้องการของผู้อพยพในการดำเนินการของภาครัฐเช่นเดียวกัน ซึ่งในการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ไม่ได้ดำเนินการในเรื่องนี้

การวางแผนพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่อยู่ในแต่ละชุมชน เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนและของชุมชน ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การมีนิสัยที่ดี เห็นคุณค่าของการทำงานเป็นกลุ่ม และอยู่ในชุมชนที่สะอาดถูกอนามัย ซึ่งก็คือ การทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนดีขึ้นนั่นเอง สอดคล้องกับการนำเรื่องการวางแผนพัฒนาชุมชนจากแนวคิดการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต มาอภิปรายในการสนทนากลุ่มจากตัวแทนของผู้อพยพและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอพยพ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนเขี้ยวหลาน (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2530: 70) ที่พบว่า การวางแผนพัฒนาโดยให้ผู้อพยพมีการรวมกลุ่มกัน โดยจัดตั้งเป็นสหกรณ์การเกษตร ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน มีความมั่นคงในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และผู้อพยพมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม

การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้อพยพ ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ คณะปฏิบัติการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพไม่ได้ดำเนินการเรื่องนี้อย่างจริงจัง ดังผลการศึกษาในตาราง 27 เป็นความเห็นของผู้อพยพในด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพจากภาครัฐที่มีความเห็นว่า ภาครัฐไม่ได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ไม่ได้ส่งเสริมและให้โอกาสในการประกอบอาชีพใหม่ เช่นการประมงและการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้ผู้อพยพขาดโอกาสในการประกอบอาชีพตามความต้องการ รวมถึงไม่สามารถเข้าถึงอาชีพประมงและการท่องเที่ยวได้ ดังผลการศึกษาในตาราง 27 ดังนั้น ภาครัฐควรสำรวจความต้องการประกอบอาชีพของผู้อพยพและส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพตามต้องการให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมให้มีความรู้ความชำนาญในอาชีพนั้นๆ โดยคำนึงถึงฐานอาชีพเดิมเป็นหลัก ซึ่งผู้อพยพมี

ความรู้ในอาชีพดังกล่าว และมีประสบการณ์เป็นทุนเดิม จึงง่ายต่อการพัฒนาให้มีทักษะมากขึ้น รวมทั้งเทคนิควิธีการผลิตแบบใหม่ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิต และลดต้นทุนในการผลิต ซึ่งเกษตรกรอำเภอ และเกษตรตำบลควรมีบทบาทมากกว่าสมาชิกคนอื่นในคณะกรรมการพัฒนาชุมชนที่จัดตั้งไว้ ซึ่งคณะกรรมการนี้มีหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพไปพร้อมกันด้วย และรัฐควรให้โอกาสในการประกอบอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่กับผู้อพยพ เช่นอาชีพการประมงและการท่องเที่ยว นอกจากนั้นรัฐควรส่งเสริมให้มีอาชีพเสริมตามความต้องการ โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่น ที่สำคัญคือต้องหาตลาดรองรับ จะทำให้ผู้อพยพมีรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในเรื่องความต้องการของผู้อพยพในด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพจากภาครัฐ ดังแสดงในตาราง 34 และโครงการเขื่อนเชี่ยวหลาน (การไฟฟ้าฝ่ายผลิต, 2530: 74) ที่มีการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความต้องการของผู้อพยพ คือการปลูกไม้ผลและยางพารา มีการฝึกอบรมให้ผู้อพยพมีความรู้และพัฒนาตามหลักวิชาการเกษตรที่ถูกต้อง รวมทั้งมีการส่งเสริมอาชีพเสริม ทำให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม

การติดตาม และประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ หลังจากได้อพยพราษฎรไปอยู่ในที่แห่งใหม่และการก่อสร้างได้ดำเนินการไปแล้ว จะต้องมีการติดตาม ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ประกอบไปด้วยปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานอนุกรรมการ รองปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นรองประธานอนุกรรมการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้องเป็นอนุกรรมการ เช่นกรมการปกครอง กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นอนุกรรมการ ผู้แทนจากสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นอนุกรรมการ และเลขานุการ มีหน้าที่ติดตาม ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น เป็นที่ปรึกษาและแก้ไขปัญหาให้กับผู้อพยพ รวมทั้งประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่างๆ เมื่อการอพยพโยกย้ายมาอยู่ในที่แห่งใหม่ผ่านไปแล้ว 3 ปี และ 5 ปี ซึ่งในทางปฏิบัติจะต้องมีการแต่งตั้งคณะปฏิบัติงานติดตาม ประเมินผล ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่จากกรมการปกครอง กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานสนับสนุนให้กับผู้อพยพโดยการส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ให้ความรู้ในเรื่องต่างๆตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้อพยพ และให้องค์การบริหารการปกครองส่วนตำบลต่างๆหรือเทศบาล ร่วมกับผู้อพยพเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมกันดำเนินการต่างๆที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้อพยพและหน่วยงานบริหารในท้องถิ่นจะมีการเรียนรู้และปรับตัวร่วมกัน ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างเหมาะสม ตรงกับความต้องการและมีความยั่งยืน

จากการดำเนินการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่กล่าวมาทั้งหมด จะเป็นการบริหารจัดการผู้อพยพอย่างเหมาะสมก็ต่อเมื่อทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพเป็นไปตามตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

1. ที่อยู่อาศัย สำหรับผู้ที่ต้องการที่ดินจัดสรรจากรัฐ จะมีที่อยู่อาศัยครอบครัวละ 1 ไร่ ซึ่งพอเพียงที่จะเป็นที่อยู่อาศัยสำหรับคนในครัวเรือน และสามารถปลูกไม้ดอก ไม้ผล พืชผักสวนครัวได้ตามความต้องการ สอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพชีวิตในหมวดที่ 2 คือการมีบ้านอาศัย สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการการจัดสรรที่ดินจากรัฐ จะได้รับเงินค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกล้ำท่วม รวมทั้งเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดินให้ นอกจากนี้ยังมีที่ปรึกษาทางการเงินที่จะให้คำปรึกษาในการใช้จ่ายเงินสำหรับการสร้างอนาคตใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะสามารถนำเงินไปซื้อที่อยู่อาศัยในที่ใหม่ได้ตามต้องการ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(2548: 4-2) ที่พบว่าชีวิตของผู้อพยพจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ส่วนหนึ่งมาจากการบริหารเงินชดเชยที่มีประสิทธิภาพหรือผิดพลาดนั่นเอง

2. ที่ดินทำกิน กรณีของผู้ที่ต้องการที่ดินจัดสรร ภาครัฐจะจัดสรรที่ทำกินให้ตามกฎหมาย คือ ครอบครัวละประมาณ 10 ไร่ ตามมติคณะรัฐมนตรี เรื่องการจัดสรรที่ดินเพื่ออพยพรายครัวออกจากพื้นที่น้ำท่วมจากการก่อสร้างเขื่อน จะทำให้ผู้อพยพมีที่ดินทำกิน สามารถทำกิจกรรมการเกษตรได้ตามที่เคยปฏิบัติมาก่อนการอพยพ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต ที่พบว่าที่ทำกินเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าเดิม สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการที่ทำกิน จะได้รับเงินชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดิน โดยมีที่ปรึกษาทางการเงินให้การใช้จ่ายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงอาชีพหรือลงทุนทำกิจการได้ตามความต้องการของผู้อพยพ

3. การประกอบอาชีพ ผู้อพยพที่อยู่ในพื้นที่จัดสรรจะมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และมีอาชีพเสริมอื่น ๆ ตามความสามารถของแต่ละบุคคล และผู้ที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่จัดสรรก็สามารถประกอบอาชีพได้ตามความต้องการ จากการสำรวจความต้องการและการส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพนั้นของภาครัฐ และการพัฒนาทักษะและความรู้ความชำนาญในอาชีพ รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ได้ประกอบอาชีพที่เกิดขึ้นจากการก่อสร้างเขื่อน คือ อาชีพประมงน้ำจืด และการประกอบกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ซึ่งการประกอบอาชีพ เป็นตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพชีวิตหมวดที่ 4 การประกอบอาชีพ และแนวคิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์

ทางด้านเศรษฐกิจ(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539: 73) ที่กล่าวว่ามนุษย์จะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ต้องมีการประกอบอาชีพ

4. รายได้ เมื่อผู้อพยพมีการประกอบอาชีพต่างๆ ก็จะทำให้มีรายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว อย่างน้อยก็เป็นรายได้ขั้นต่ำตามที่ควรจะเป็น ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ไม่ด้อยลงไปกว่าเดิมก่อนการอพยพเช่นที่ผ่านมา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพชีวิตหมวดที่ 4 และแนวคิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ทางด้านเศรษฐกิจ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539: 73) ที่กล่าวว่ามนุษย์จะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ต้องมีรายได้

5. หนี้สิน ถึงแม้จะเป็นเรื่องปัจเจกบุคคล แต่การบริหารจัดการที่ดีก็ทำให้มีการประกอบอาชีพ ทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม มีรายได้มากขึ้น หากเป็นหนี้สินก็ยังมีความสามารถชำระหนี้ได้ ดีกว่าการบริหารจัดการในอดีตที่มีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ทำให้มีปัญหาหนี้สินเกือบจะทุกครัวเรือนหลังการอพยพ ซึ่งชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของผู้อพยพ จะต้องไม่มีหนี้สินเกินกว่าความสามารถที่จะใช้คืนได้ คือไม่มีหนี้สินมากกว่าเดิมก่อนการอพยพ

6. การเก็บออมเงิน เมื่อผู้อพยพมีรายได้ดี ไม่มีหนี้สินก็จะสามารถเก็บออมเงินได้ จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่มั่นคงมากขึ้น จากการเก็บออมเงินเพื่ออนาคตของครอบครัว

ด้านสังคม

1. ด้านการบริการพื้นฐาน เป็นสิ่งสำคัญสำหรับภาครัฐในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้ครอบคลุมและทั่วถึง โดยเฉพาะในพื้นที่จัดสรร จะทำให้ผู้อพยพได้รับการบริการพื้นฐานที่ดี ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการศึกษารื่องความต้องการของผู้อพยพในการสนทนากลุ่ม ที่ต้องการให้มีการจัดสรรพื้นที่จากภาครัฐ โดยมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่อพยพ

2. การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ เมื่อมีการสื่อสารที่ดี และการคมนาคมสะดวกสบายมากกว่าเดิม การได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ก็จะมีมากขึ้น ไม่ว่าจะทางสื่อต่างๆหรือระบบการกระจายข่าวในหมู่บ้าน สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต หมวดที่ 3 ซึ่งคนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีจะต้องได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550)

3. การได้รับการส่งเสริมอาชีพจากรัฐ ถ้าได้รับการส่งเสริมอาชีพจากรัฐอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักการที่กำหนด ก็จะทำให้ผู้อพยพมีอาชีพที่ดี มีรายได้มากขึ้นกว่าเดิม สอดคล้องกับผลการวิจัยในเรื่องความต้องการการส่งเสริมอาชีพจากรัฐ ตามตารางที่ 28 ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพจากการที่ภาครัฐไม่มีการส่งเสริมอาชีพอย่างเหมาะสม

4. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นสิ่งสำคัญที่บ่งบอกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพชีวิตหมวดที่ 2 คนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ต้องมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินผ่านตามเกณฑ์ จปฐ.10 คือร้อยละ 100 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550) และแนวคิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ ในด้านความมั่นคงของบุคคล ต้องมีความปลอดภัยจากความรุนแรงที่เกิดจากรัฐและบุคคลอื่น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539: 74)

5. ความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว เป็นพื้นฐานทางด้านสังคมที่สำคัญของมนุษย์ ซึ่งภาครัฐจะต้องดำเนินนโยบายให้ผู้อพยพมีความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว ตามแนวคิดคุณภาพชีวิตในหมวดที่ 2 คือคนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี จะต้องมีความอบอุ่นในครอบครัวตามเกณฑ์จปฐ.ร้อยละ 100 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550)

6. ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน ในการดำเนินการอพยพอย่างมีระบบจากการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสม จะสามารถทำให้ครอบครัวที่เคยอยู่ด้วยกันมาก่อน อพยพมาอยู่ด้วยกันในที่ใหม่ได้ รวมทั้งญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านเดิม ทำให้ผู้อพยพมีความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่น ในครัวและความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ยังมีระบบสาธารณูปโภคที่ได้รับการพัฒนาทั้งในส่วนที่ภาครัฐดำเนินการให้และการส่งเสริมในท้องถิ่น เช่นสถานีตำรวจ หน่วยงานชุมชนในท้องถิ่น การช่วยเหลือและเป็นหูเป็นตาให้กันและกันของคนในชุมชน จะทำให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมากขึ้นกว่าเดิม สอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ ด้านความมั่นคงของชุมชน(สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539: 74)

7. การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ในตำบล เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนเองและชุมชน ทำให้มีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพชีวิต หมวดที่ 6 ที่กล่าวว่าคนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในหมวด 6 ร่วมใจพัฒนา ต้องมีการเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในชุมชน ผ่านตามเกณฑ์ จปฐ. 10 คือร้อยละ 95(กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550)

8. การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของคนในครัวเรือน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน หมายถึงการได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพชีวิต หมวดที่ 6 ร่วมใจพัฒนา คนในครัวเรือนต้องมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ผ่านตามเกณฑ์ จปฐ. 10 คือร้อยละ 95 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550)

9. การมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนในกิจกรรมสาธารณะของคนในครัวเรือน จากสภาพการณ์ปัจจุบันที่ผู้คนมีโอกาสดำเนินชีวิตความเป็นไปของบ้านเมืองมากขึ้น รวมทั้งการพัฒนาตนเองและนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาครัฐและหน่วยงานในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชุมชนผู้อพยพของภาครัฐ จะทำให้ผู้อพยพมีโอกาสเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆมากขึ้น เพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนและคนในชุมชน ผู้อพยพมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น รวมทั้งการทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ทั้งนี้เป็นการที่ผู้อพยพมีโอกาสได้อยู่รวมกลุ่มกับคนที่เคยอาศัยอยู่ด้วยกันก่อนการอพยพเป็นสำคัญ เพราะความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน จะทำให้ผู้อพยพทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น ต่างจากการที่ต้องอพยพไปอยู่ท่ามกลางคนที่ไม่รู้จักคุ้นเคย จะทำให้เก็บตัว ไม่ร่วมทำกิจกรรมกับใคร ดังเช่นผู้อพยพบางชุมชนในกรณีการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ สอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพชีวิต หมวดที่ 6 ร่วมใจพัฒนา คนในครัวเรือนต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ผ่านตามเกณฑ์ จปฐ. 10 คือ ร้อยละ 100 (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2550)

ด้านสภาพแวดล้อม

1. สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย (ดิน น้ำ อากาศ มลพิษต่าง ๆ) เมื่อผู้อพยพมาอยู่อาศัยในชุมชนที่ภาครัฐได้พัฒนาจัดเตรียมไว้ให้ โดยมีระบบสาธารณูปโภคครบครันและครอบคลุม จะทำให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี ทั้งอากาศ น้ำและการจัดการมลพิษต่าง ๆ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ทางด้านสภาพแวดล้อมดีขึ้นอย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์ ในด้านความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม คือการอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539: 73)

2. คุณภาพของที่ดินทำกิน การจัดสรรที่ดินทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดินสามารถทำการเพาะปลูกได้ดี ถือเป็นตัวชี้วัดทางด้านสภาพแวดล้อมที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าเดิม ซึ่งเป็นทิศทางเดียวกับผลการศึกษาการจัดสรรที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ให้กับผู้อพยพของการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนรัชชประภา ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม (นริศ เจริญสุข, 2531: 23 , สุวภาคย์ เบลูจันวัฒน์, 2542 : 53)

3. แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เช่นเดียวกัน ควรเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาให้มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ไม่ใช่พื้นที่แห้งแล้งอาศัยเพียงน้ำฝนจากธรรมชาติเช่นการอพยพที่ผ่านมา จะสามารถทำการพัฒนาอาชีพทางการเกษตรได้ดี แหล่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าเดิม สอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่องแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล (อัยฉฐงค์ โปราณชนนท์, 2527

20 – 75) การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนเขาแหลม (พินิจ ลาภชนานนท์, 2535: 77-85)

4. คุณภาพของน้ำดื่มน้ำใช้ การบริหารจัดการผู้อพยพที่ดี มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและแหล่งน้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะน้ำประปา ทำให้มีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและใช้ในชีวิตประจำวันอย่างพอเพียง ถือเป็นความสำเร็จของตัวชี้วัดด้านสภาพแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพชีวิต ในหมวดที่ 2 ที่กล่าวว่าคนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนี้ ต้องมีน้ำสะอาดดื่มและบริโภครอบอย่างเพียงพอตลอดปี ผ่านตามเกณฑ์มาตรฐานจปฐ. 10 คือร้อยละ 95

ผลการศึกษาครั้งนี้ สามารถสรุปผลความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดเดิมที่ปรากฏในหน้า 113 ที่เป็นแนวทางในการศึกษา โดยได้นำเอาผลการวิเคราะห์ทั้งหมดจากส่วนอภิปรายผลการศึกษา มาสรุปเป็นกรอบแนวคิดใหม่ ซึ่งได้ตัดทอนปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้อง และเพิ่มเติมปัจจัยที่สำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจหรือดำเนินการต่อผู้อพยพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จากกรอบแนวคิดเดิมในหน้า 113 ที่ศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต เช่น เขื่อนภูมิพล เขื่อนเขาแหลม เขื่อนศรีนครินทร์ พบว่าในการบริหารจัดการที่มีต่อผู้อพยพยังมีข้อบกพร่องที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิมก่อนการอพยพ ในขณะที่การบริหารจัดการที่ดีและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม เช่น เขื่อนรัชชประภา กลับไม่เคยมีใครหยิบยกมากล่าวถึง ทั้งนี้เป็นเพราะการบริหารจัดการผู้อพยพของเขื่อนรัชชประภา เป็นการแก้ปัญหาซึ่งมีปัจจัยทางด้านความมั่นคงเข้ามาเกี่ยวข้อง (โสภณ สุวรรณะรุจิ, 2529: 56) จึงทำให้ไม่มีการนำมาศึกษาเป็นแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสม ทำให้ผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนยังประสบปัญหาเช่นเดิมตลอดมา

เมื่อมีการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ได้มีการปรับปรุงการบริหารจัดการผู้อพยพจากเดิมมีการดำเนินการโดยหน่วยงานหลักเพียงหน่วยงานเดียว และเชิญหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องมาร่วมเป็นคณะทำงานต่างๆ แต่ประสบปัญหาเรื่องของการคล่องตัวในการทำงาน กฎหมายของแต่ละหน่วยงานที่ขัดแย้ง ที่สำคัญคือการจัดทำงบประมาณต่างๆ ไม่สอดคล้องและเหมาะสม ทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร โครงการขึ้นประกอบด้วยหน่วยงานหลักต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาสูบน้ำป่าสัก มีการจัดตั้งงบประมาณรวมเรียกว่า Packing Program และมีผู้บริหารในระดับสูงของแต่ละหน่วยงานร่วมรับผิดชอบ ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น และได้ผลงานตามเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม ในเรื่องการบริหารจัดการผู้อพยพก็ยังคงมีจุดบกพร่องที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพไม่ใช่ว่าที่ควรจะเป็น กล่าวคือ

1. มีการประชาสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสม ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ รวมทั้งไม่มีคู่มือรายละเอียดในเรื่องต่างๆ ผู้อพยพขาดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน ขาดข้อมูลและข้อเท็จจริง ทำให้ตัดสินใจผิดพลาดจากความไม่รู้ในการไม่รับที่ดินจัดสรร

2. การสำรวจที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมไม่เป็นธรรม ไม่โปร่งใส มีการแสวงหาประโยชน์จากผู้อพยพ ทำให้เกิดความขัดแย้ง

3. ไม่มีการสำรวจความต้องการด้านอาชีพ ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพตามที่ต้องการได้

4. ไม่มีการจัดสรรที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ แต่จ่ายค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดินให้กับผู้อพยพ นอกเหนือจากเงินค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม

5. ไม่มีที่ปรึกษาทางการเงินให้กับผู้อพยพ ทำให้การใช้จ่ายเงินชดเชยส่วนใหญ่เป็นไปอย่างไร้ประสิทธิภาพ ประสบปัญหาตามมาอย่างมากมาย นอกจากนี้ การจ่ายเงินยังเป็นไปอย่างล่าช้า ไม่พร้อมกันทั้งหมดบ้าน ทำให้ผู้อพยพไม่สามารถอพยพไปพร้อมกันได้ ต้องแยกย้ายกระจัดกระจาย ไม่ได้อพยพไปอยู่ด้วยกันเหมือนเดิม

6. ไม่มีการช่วยเหลือในการอพยพ ทำให้การอพยพเป็นไปอย่างยากลำบาก เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล

7. ขาดการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ ไม่มีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ผู้อพยพจำนวนมากไม่มีอาชีพ ทำให้ขาดรายได้

ผลที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ก็คือ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม โดยรวมด้อยลงกว่าก่อนการอพยพ

ผลการศึกษาการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่ได้เน้นศึกษาจากสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามความต้องการของผู้อพยพ โดยสรุปแนวทางการบริหารจัดการได้ดังนี้

จะต้องใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะเดียวกันกับการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เพราะเป็นสิ่งที่ดี เพียงแต่เพิ่มคณะกรรมการในการติดตามและประเมินผล เพื่อติดตาม ประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพให้เป็นไปในทางที่ดี อย่งที่ต้องการ โดย

1. ประชาสัมพันธ์รายละเอียดที่จะเกิดขึ้นให้ผู้อพยพรับทราบข้อเท็จจริง โดยจัดทำเป็นคู่มือและดำเนินการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง ครอบคลุมทั้งพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ ที่สำคัญ

คือต้องประชาสัมพันธ์ให้ผู้อพยพรู้ล่วงหน้าอย่างน้อย 1 ปี เพื่อให้มีการเตรียมพร้อมในการอพยพ ไม่เกิดปัญหาเช่นที่ผ่านมาในอดีต

2. ตำรวจที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกนำท่วมอย่างถูกต้อง เป็นธรรม เป็นไปอย่างโปร่งใส ไม่มีการแสวงหาผลประโยชน์จากผู้อพยพ

3. ตำรวจครัวเรือนที่ต้องอพยพทั้งหมด โดยแยกกลุ่มที่ต้องการที่ดินจัดสรรและไม่ต้องการที่ดินจัดสรร รวมทั้งสำรวจความต้องการในการประกอบอาชีพเพื่อส่งเสริมให้ผู้อพยพได้ประกอบอาชีพตามที่ต้องการ

4. จัดเตรียมพื้นที่จัดสรรสำหรับผู้อพยพที่อุดมสมบูรณ์ ดินมีคุณภาพดีเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค และมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆในพื้นที่จัดสรรให้ครอบคลุม ทัวถึงทุกหมู่บ้าน มีศูนย์กลางชุมชน

5. จ่ายค่าชดเชยอย่างเหมาะสมกับสภาพในพื้นที่จริง ไม่ยึดราคาประเมินของราชการเป็นหลัก แต่อาศัยข้อเท็จจริงในพื้นที่มาประกอบการพิจารณา ดำเนินการจ่ายค่าชดเชยต่างๆอย่างรวดเร็ว ไม่ต้องใช้เวลารอคอยนาน ที่สำคัญคือต้องจ่ายให้พร้อมกันในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้อพยพสามารถอพยพพร้อมกันไปอยู่ในที่เดียวกันได้

6. มีที่ปรึกษาทางการเงินให้กับผู้อพยพ เพื่อให้การใช้จ่ายเงินชดเชยที่ได้รับเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ล้มเหลวเช่นในอดีต

7. อพยพรายกรอย่างเป็นระบบ และจะต้องให้ความช่วยเหลือผู้อพยพให้เข้าอยู่อาศัยในที่ใหม่อย่างเรียบร้อย

8. วางแผนการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

9. ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพอย่างเหมาะสม ตรงกับความต้องการ เพื่อให้ได้ประกอบอาชีพตามที่ต้องการ

10. ติดตาม ประเมินผล หลังการอพยพในระยะเวลาหนึ่ง ตั้งแต่ 1 – 5 ปี เพื่อเป็นที่ปรึกษาและให้ความรู้ในสิ่งที่ผู้อพยพและหน่วยงานในท้องถิ่นต้องการ โดยให้ท้องถิ่นและผู้อพยพเป็นผู้คิดและดำเนินการ คณะกรรมการจะคอยดูแล ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างถูกต้องและยั่งยืน

ผลจากการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ จะสามารถทำให้เกิดผลตามตัวชี้วัดในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้ คือ

ด้านเศรษฐกิจ การจัดสรรพื้นที่ให้กับผู้อพยพจะทำให้มีที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและเพื่อการเกษตร ทำให้ประกอบอาชีพได้ สามารถ

สร้างรายได้ให้กับผู้อพยพ และหากมีรายได้มากกว่าค่าใช้จ่ายก็จะทำให้ไม่มีหนี้สินและมีการการเก็บออมเงิน

ด้านสังคม ภาครัฐสนับสนุนในด้านการบริการพื้นฐานที่ดี ได้แก่ระบบไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา ถนน เส้นทางคมนาคม สถานีอนามัย สถานีตำรวจ โรงเรียน วัดหรือสถานประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งรถประจำทางเพื่อความสะดวกในการเดินทาง การส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น การจัดระบบสาธารณสุขปโภค รวมทั้งการบริการต่างๆให้ทันสมัย ทำให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเพิ่มขึ้น การได้อพยพไปอยู่รวมกันเช่นก่อนการอพยพ ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีและมีความอบอุ่นในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน และคนในชุมชน มีโอกาสได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือในตำบล และสามารถมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน

ด้านสภาพแวดล้อม ผู้อพยพมีที่อยู่อาศัยที่ดี ทั้งสภาพดิน น้ำและอากาศ ที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และมีน้ำดื่ม น้ำใช้ที่มีคุณภาพ

ข้อเสนอจากผลการศึกษสามารถสรุปเป็นภาพรวมของกรอบแนวคิดใหม่ที่เป็นผลจากการวิจัย(Revision Framework) ในการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมได้ ดังภาพ 14

**การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้าง
เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์**

- ประชาสัมพันธ์น้อย ไม่ทั่วถึงและครอบคลุมพื้นที่รวมทั้งไม่มีคู่มือรายละเอียดในเรื่องต่างๆ ขาดข้อมูลและข้อเท็จจริง
- การสำรวจที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมไม่โปร่งใสไม่เป็นธรรม มีการหาประโยชน์จากผู้อพยพ
- ไม่มีการสำรวจความต้องการด้านอาชีพและที่ดินจัดสรรที่ชัดเจน
- ไม่มีการจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน
- การจ่ายเงินล่าช้า ไม่พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน
- ไม่มีที่ปรึกษาทางการเงินให้กับผู้อพยพ
- ไม่มีการช่วยเหลือในการอพยพ
- ขาดการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ
- ไม่มีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพอย่างเป็นรูปธรรม
- ไม่มีคณะกรรมการติดตาม ประเมินผล และให้ความช่วยเหลือหลังการอพยพ

**รูปแบบการบริหารจัดการผู้อพยพที่เหมาะสม
ภายใต้คณะกรรมการบริหาร
โครงการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่**

- ประชาสัมพันธ์รายละเอียดทั้งหมดล่วงหน้าอย่างน้อย 1 ปี โดยมีคู่มือให้กับผู้อพยพ
- สำรวจที่ดินและทรัพย์สินที่จะถูกน้ำท่วมอย่างถูกต้อง เป็นธรรม
- -สำรวจครัวเรือนที่จะต้องอพยพและความต้องการในด้านอาชีพและที่ดินจัดสรรของผู้อพยพ
- จัดเตรียมพื้นที่อพยพที่อุดมสมบูรณ์ โดยมีระบบสาธารณูปโภคครบถ้วน มีศูนย์กลางชุมชน มีการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร
- จ่ายค่าชดเชยอย่างเหมาะสม เป็นธรรม โดยดำเนินการจ่ายเงินอย่างรวดเร็ว โปร่งใสและจ่ายให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน
- มีที่ปรึกษาทางการเงินให้กับผู้อพยพ
- ดำเนินการอพยพราษฎร โดยให้ความช่วยเหลือจนเข้าอยู่อาศัยในที่ใหม่อย่างเรียบร้อย
- พัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ
- ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพอย่างเหมาะสมตามความต้องการของผู้อพยพ
- ติดตาม ประเมินผล หลังการอพยพ 3 - 5 ปี

**ผลที่ได้จากการบริหารจัดการผู้อพยพ
ที่เหมาะสม**

ด้านเศรษฐกิจ

- มีที่อยู่อาศัย
- มีที่ทำกิน
- มีการประกอบอาชีพตามความต้องการ
- มีรายได้ประจำที่เพียงพอ
- ไม่มีหนี้สิน
- มีการเก็บออมเงิน
- มีการบริหารเงินชดเชยที่ได้รับอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านสังคม

- มีการบริการพื้นฐานที่ดีและครบถ้วน
- ได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์
- ได้รับการส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ
- มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- ความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่นในครอบครัว
- มีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน
- เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านและตำบล
- คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น
- คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน

ด้านสภาพแวดล้อม

- มีสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยที่ดี
- มีที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์
- มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร
- มีน้ำดื่มน้ำใช้ที่มีคุณภาพอย่างเพียงพอ

ภาพ 14 กรอบแนวคิดใหม่ที่เป็นผลมาจากการวิจัย (Revision Framework)

จากแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพที่ได้ทำการศึกษา พบว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพจะดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าเดิมก็คือการจัดสรรที่ดินที่อุดมสมบูรณ์และมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ทั่วถึง การจ่ายค่าชดเชยที่เหมาะสมและการมีที่ปรึกษาทางการเงินให้กับผู้อพยพ การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้เหมาะสมตามความต้องการ รวมทั้งการติดตามประเมินผลหลังการอพยพ ซึ่งแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพนี้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัย ที่ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่างๆจะดีขึ้นกว่าเดิมก่อนการอพยพ หากภาครัฐดำเนินการบริหารจัดการผู้อพยพเป็นขั้นตอนดังผลการศึกษาวิจัยนี้

แม้ว่างานวิจัยนี้เป็นเพียงแนวทางที่ยังไม่ได้มีการนำไปปฏิบัติ แต่ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพจากการบริหารจัดการผู้อพยพของภาครัฐ และศึกษาจากความต้องการของผู้อพยพซึ่งเป็นเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง รวมทั้งได้รับการยืนยันคำตอบและความเป็นไปได้จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่และการดำเนินการอพยพราษฎรที่ได้รับผลกระทบ ผู้วิจัยจึงเชื่อมั่นว่าผลการวิจัยนี้สามารถนำไปปฏิบัติได้และจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิมได้จริง

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่เหมาะสมที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพดีขึ้นกว่าเดิม ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ในการบริหารจัดการต่อผู้อพยพในภาพรวม ภาครัฐต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติในการบริหารจัดการผู้อพยพ จากเดิมที่เคยมองผู้อพยพเป็นเพียงอุปสรรคในการดำเนินการในโครงการพัฒนาต่างๆ และพยายามใช้อำนาจรัฐเข้ามาบริหารจัดการให้มีการอพยพออกจากพื้นที่ เพื่อให้โครงการพัฒนาเหล่านั้นสามารถดำเนินการต่อไปได้จนสำเร็จ โดยไม่ได้คำนึงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพว่าหลังจากอพยพโยกย้ายไปแล้วจะเป็นอย่างไร การดำเนินการในด้านบริการพื้นฐานต่าง ๆ จะมีแค่เพียงช่วงแรกที่อยู่พักไปอยู่ หลังจากนั้นจะปล่อยให้ไปตามสภาพการ

บริหารจัดการของอำเภอหรือจังหวัดนั้น ๆ ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคต่าง ๆ จะทรุดโทรมไปตามกาลเวลาโดยไม่มีการช่วยเหลือ เนื่องจากส่วนใหญ่จะอพยพไปอยู่ในถิ่นที่กันดาร ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงมาก ดังเช่นการอพยพราษฎรจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในอดีต มาเป็นมองว่าผู้อพยพเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม ไม่ใช่อุปสรรคของการพัฒนา และควรดำเนินนโยบายให้มีการบริหารจัดการเพื่อให้ผู้อพยพเหล่านั้นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าหรืออย่างน้อยต้องไม่ด้อยไปกว่าก่อนการอพยพทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม

2. ในด้านเศรษฐกิจ ภาครัฐโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการเพื่อให้ผู้อพยพมีชีวิตความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจดีขึ้นกว่าเดิม ดังนี้

2.1 ควรจัดให้ผู้อพยพมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงโดยการจัดสรรที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี เหมาะแก่การเป็นที่อยู่อาศัย

2.2 ควรจัดให้ผู้อพยพมีที่ดินทำกินที่เหมาะสม โดยการจัดสรรที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีการพัฒนาแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรและการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ

2.3 ควรสนับสนุนให้ผู้อพยพได้ประกอบอาชีพตามที่ต้องการ และส่งเสริมให้สามารถประกอบอาชีพนั้นได้อย่างมั่นคง โดยการสำรวจความต้องการและสนับสนุนโอกาสและให้ความรู้ในการประกอบอาชีพนั้น เพื่อให้ผู้อพยพจะได้ประกอบอาชีพตามที่ต้องการได้อย่างมั่นคง รวมทั้งจัดหาตลาดรองรับและส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองด้านการค้า ซึ่งจะทำให้มีรายได้เพียงพอ มีการเก็บออมเงินและไม่มีหนี้สิน

2.4 ควรสนับสนุนทีมที่ปรึกษาทางการเงินให้กับผู้อพยพ เพื่อให้การใช้จ่ายเงินชดเชยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์โดยแนะนำวิธีการลดหนี้สิน การวางระบบการออมในครัวเรือนและการบริหารเงินชดเชยที่ได้รับอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ในด้านสังคม ภาครัฐควรดำเนินการ ดังนี้

3.1 ควรจัดให้ผู้อพยพได้รับการบริการพื้นฐานที่ดีในชุมชน โดยการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ให้ครอบคลุมพื้นที่อพยพ ให้ผู้อพยพมีโอกาสได้รับบริการอย่างเท่าเทียมกัน

3.2 ควรสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและอัตราค่าจ้าง เช่น ค่าจ้าง เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน

3.3 ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่นในครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน โดยการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างเหมาะสม

3.4 ควรสนับสนุนให้ผู้อพยพมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของคนในชุมชน

4. ในด้านสภาพแวดล้อม ภาครัฐควรดำเนินการดังนี้

4.1 ควรจัดให้ที่อยู่อาศัยของผู้อพยพมีสภาพแวดล้อมที่ดี ไม่มีปัญหามลพิษและภัยอันตรายต่าง ๆ มีระบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี

4.2 ควรพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคและบริโภคให้เพียงพอกับความต้องการของผู้อพยพ เพื่อให้มีน้ำดื่มและน้ำใช้ในชีวิตประจำวันอย่างพอเพียง

5. ควรนำการบริหารจัดการผู้อพยพไปใช้กับทุกโครงการพัฒนาที่มีการอพยพรายจากรอบนอกพื้นที่ ทุกแห่ง ไม่ว่าโครงการพัฒนาเหล่านั้นจะเป็นโครงการขนาดเล็ก ขนาดกลาง หรือขนาดใหญ่ ถ้าหากมีราษฎรต้องถูกเวนคืนพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แม้เพียงจำนวนไม่มาก ก็ควรนำแนวคิดการบริหารจัดการผู้อพยพมาใช้ เพื่อให้ผู้อพยพเหล่านั้น มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม

ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติการ

1. ภาครัฐต้องกำหนดให้การบริหารจัดการผู้อพยพเป็นนโยบายที่ต้องมีการวางแผนแก้ปัญหาอย่างชัดเจนก่อนดำเนินการเช่นเดียวกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะต้องผ่านการกลั่นกรอง ตรวจสอบความชัดเจนและความเป็นไปได้ก่อนการอนุมัติโครงการพัฒนาต่าง ๆ รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณเป็นกรณีพิเศษสำหรับการบริหารจัดการผู้อพยพจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ค้ำ

2. เพื่อให้เกิดผลที่ดีขึ้นกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพทางด้านเศรษฐกิจ ภาครัฐจะต้องปฏิบัติ ดังนี้

2.1 จัดสรรที่ดินให้เป็นที่อยู่อาศัยสำหรับผู้อพยพที่ต้องการที่ดินจัดสรร ให้เงินชดเชยในการรื้อถอนโยกย้ายบ้านเดิมอย่างเหมาะสมและช่วยเหลือในการอพยพมาอยู่อาศัยในที่จัดสรร สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการที่อยู่อาศัยที่จัดสรรให้ ภาครัฐต้องให้เงินชดเชยที่เหมาะสม สอดคล้องกับความเป็นจริงเพื่อให้ผู้อพยพสามารถนำเงินชดเชยที่ได้ ไปหาซื้อที่อยู่อาศัยได้ตามที่ต้องการ

2.2 จัดสรรพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ให้เป็นที่ทำกินสำหรับผู้อพยพ ครอบคลุม 10 ไร่ ตามมติคณะรัฐมนตรี (ที่สร.0202/22004 ลงวันที่ 19 ตุลาคม 2520) สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการพื้นที่จัดสรร ภาครัฐจะต้องจ่ายค่าชดเชยพิเศษทดแทนการจัดสรรที่ดินให้เหมาะสม สอดคล้องกับ

สภาพความเป็นจริงของท้องถิ่นนั้น เพื่อให้ผู้อพยพสามารถนำเงินชดเชยที่ได้ไปซื้อที่ทำกินใหม่ หรือลงทุนประกอบอาชีพใหม่ได้ตามต้องการ และควรนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System:GIS.)มาใช้ในการจัดสรรที่ดิน เพราะสามารถจำแนกพื้นที่ได้ในทุกมิติ ทั้งชนิด และขนาดของพื้นที่ แปลงกรรมสิทธิ์และรายชื่อผู้ครอบครอง เพื่อการจัดสรรจะทำได้สะดวกมากขึ้นจากระบบข้อมูลทางภูมิศาสตร์นี้

2.3 สํารวจความต้องการในการประกอบอาชีพของผู้อพยพ และสนับสนุนให้ ได้ประกอบอาชีพตามความต้องการ โดยการส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในการประกอบ อาชีพนั้น เพื่อให้ได้ประกอบอาชีพอย่างมั่นคง สามารถทำให้ผู้อพยพมีรายได้สำหรับครอบครัว ไม่มีหนี้สินและมีเงินเก็บออมเพื่ออนาคต โดยเฉพาะอาชีพที่เกิดใหม่จากการสร้างเขื่อนเช่นอาชีพ ประมงน้ำจืดและการท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องให้โอกาสให้ผู้อพยพได้ประกอบอาชีพนี้ก่อนคนกลุ่มอื่น ในฐานะที่เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการก่อสร้าง

3. เพื่อให้เกิดผลที่ดีขึ้นกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพทางด้านสังคม ภาครัฐ จะต้องปฏิบัติ ดังนี้

3.1 พัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆที่จำเป็นให้ครอบคลุม ทัวถึงทุกชุมชนผู้อพยพ ได้แก่ โรงเรียน ถนน สถานีตำรวจ วัด ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สาธารณะ สถานีอนามัยหรือโรงพยาบาล รถประจำทาง ในปัจจุบันการบริการพื้นฐานเหล่านี้อาจอยู่ ในส่วนขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ภาครัฐควรสนับสนุนด้านงบประมาณให้สามารถพัฒนา ระบบสาธารณูปโภคเพื่อให้การบริการพื้นฐานต่าง ๆ ให้กับผู้อพยพได้อย่างทั่วถึง

3.2 ให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาอบรมการดูแลรักษาความปลอดภัยในชุมชนและการนำ เทคโนโลยี อุปกรณ์ในการรักษาความปลอดภัย รวมทั้งกำลังคนในหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ชุมชนมีความปลอดภัย

3.3 ส่งเสริมให้คนในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีและอบอุ่น รวมทั้งการสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

3.4 ส่งเสริมให้ผู้อพยพมีการรวมกลุ่มกันในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ให้ชุมชน เช่นการเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่ตั้งขึ้นในชุมชน กำหนดเป็นนโยบายให้หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติในการสนับสนุนให้คนในชุมชนส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการ ดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน

3.5 จัดเวทีการมีส่วนร่วมให้ผู้อพยพได้มีพื้นที่แสดงความคิดเห็นในทุกๆ ชั้นตอนที่รัฐจัดให้ ทั้งนี้ภาครัฐจะต้องนำผลการแสดงความคิดเห็นไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

4. เพื่อให้เกิดผลกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพทางด้านสภาพแวดล้อม ภาครัฐจะต้องปฏิบัติ ดังนี้

4.1 จัดการเรื่องสภาพแวดล้อมบริเวณที่อยู่อาศัยให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีการจัดการมลพิษและการป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะที่เป็นอันตรายต่อคนในชุมชนผู้อพยพ โดยภาครัฐจะต้องดำเนินการอย่างเด็ดขาดในการบังคับใช้กฎหมายกับโรงงานที่ก่อให้เกิดมลพิษในพื้นที่ รวมทั้งการปล่อยน้ำเสียลงแหล่งน้ำโดยไม่บำบัด ทั้งนี้จะต้องอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบของประชาชนผู้อพยพในพื้นที่นั้น

4.2 สำรวจและพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ให้สามารถนำมาใช้เพื่อการเกษตรและในชีวิตประจำวัน ทั้งน้ำดื่มและน้ำใช้ โดยการสร้างแหล่งเก็บน้ำหรือการนำน้ำจากเขื่อนมาใช้ในระบบการชลประทานเพื่อพื้นที่เกษตรกรรมและการจัดสร้างระบบประปาที่มีคุณภาพ มีการดูแลรักษาให้สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System:GIS.)มาใช้ในการวางแผนพัฒนาแหล่งน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

5. จัดสัมปทานให้กับผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่ไม่มีที่ดินทำกิน ให้สามารถทำนาในพื้นที่น้ำท่วมในบริเวณอ่างเก็บน้ำได้ เนื่องจากพื้นที่น้ำท่วมในอ่างเก็บน้ำบางช่วงเวลาน้ำน้อย จะมีที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุอาหารอยู่ตามขอบอ่างเก็บน้ำทางตอนบนของอ่างที่น้ำท่วมไม่ถึง และมีราษฎรจากต่างถิ่นมาปลูกข้าวของทำนาในอ่างเก็บน้ำ โดยยอมรับภาวะความเสี่ยงในการถูกน้ำท่วม แต่ส่วนมากจะได้รับประโยชน์มากเนื่องจากดินและน้ำสมบูรณ์ ผลผลิตต่อไร่สูง ทำรายได้ให้กับผู้ลงทุนจำนวนมาก

6. เพื่อช่วยเหลือผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่ไม่มีอาชีพ โดยการส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพ เพื่อให้มีรายได้มาจุนเจือครอบครัว ทั้งนี้อาจสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มจัดฝึกอบรมอาชีพเสริม หรือจัดหางานที่เป็นที่ต้องการของหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนอย่างน้อยก็จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจดีขึ้น

7. ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินการที่ผ่านมาของโครงการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ โดยสำรวจตรวจสอบผู้อพยพว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้น เพื่อจัดคณะทำงานเข้าไปให้ความช่วยเหลือและของบประมาณสนับสนุนการแก้ปัญหาจากรัฐบาลหรือองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ณ ที่นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบสาธารณสุขในพื้นที่ที่ยังไม่ได้พัฒนา รวมทั้งการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ เช่น รถประจำทาง เพื่อให้มีการบริการอย่างทั่วถึง เป็นการช่วยเหลือและชดเชยให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพอีกทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการวิจัยนี้ ยังไม่มีการดำเนินการจริงตามข้อค้นพบ ผลจากการวิจัยได้จากพื้นฐานข้อเท็จจริงในสิ่งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการในอดีต ซึ่งขอบเขตของการดำเนินการบริหารจัดการผู้อพยพจะคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างเพียงรายละเอียดของวิธีการในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสรรที่ดิน การจ่ายค่าชดเชยและการบริหารเงินชดเชย ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพ และจากข้อค้นพบในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรวิจัยปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เพื่อหาแนวทางช่วยเหลือและแก้ไขให้ผู้อพยพที่ประสบกับความยากลำบาก เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าในปัจจุบัน

2. ควรวิจัยการบริหารเงินชดเชยที่ได้รับจากภาครัฐว่ามีข้อดีและข้อจำกัดอย่างไร เพื่อจะได้ใช้เป็นบรรทัดฐานในการให้คำปรึกษาการบริหารเงินชดเชยให้กับผู้อพยพในอนาคต

3. ควรวิจัยการใช้ประโยชน์ที่ดินในบริเวณอ่างเก็บน้ำ เพื่อนำมาบริหารจัดการให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินได้ใช้ประโยชน์ เนื่องจากในปัจจุบันมีการบุกรุกเพื่อใช้ที่ดินในบริเวณอ่างเก็บน้ำในช่วงเวลาที่น้ำลด โดยบุคคลนอกพื้นที่ และสามารถสร้างรายได้จากการใช้ประโยชน์ที่ดินนั้นจำนวนมาก ที่ซึ่งน่าจะเป็นโอกาสของผู้อพยพในพื้นที่ที่ไม่มีที่ดินทำกิน

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. มปป. การส่งเสริมอาชีพราษฎรที่ถูกผลกระทบจากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- _____. 2549. “ความจำเป็นพื้นฐานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (จปฐ.9)”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.cdd.go.th/BMN> (12 กรกฎาคม 2550)
- กรมชลประทาน. 2536. การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการเขื่อนเก็บกักน้ำแม่ป่าสัก รายงานฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- _____. 2541. โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมศิลปากร. 2542. สรุปผลดำเนินการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านโบราณคดีและการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3.
- กลุ่มวังขนาย. 2542. เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ : บนเส้นทางพัฒนาอำเภอท่าหลวง. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศรีพรินต์ติ้ง.
- กองนิเวศน์วิทยาและสิ่งแวดล้อม ส่วนประชาชาติ. 2521. แผนการพัฒนาที่ท่ากินแห่งใหม่สำหรับผู้อพยพจากอ่างเก็บน้ำเขื่อนห้วยกุ่ม. นนทบุรี: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- _____. 2522. การอพยพราษฎรโครงการเขื่อน เขมแลม. นนทบุรี: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- _____. 2524. การอพยพราษฎรโครงการเขื่อนเขี้ยวหลาน. นนทบุรี: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- _____. 2526. รายงานการติดตามผลกระทบสิ่งแวดล้อมเขื่อนศรีนครินทร์ ฉบับที่ 5 ด้านการอพยพราษฎร. นนทบุรี: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- กองวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. 2543. เขื่อนกับข้อเท็จจริง ประโยชน์หรือปัญหา. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- กอบกุล ภูธรภรณ์. 2528. การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่อยู่ในนิคมจัดสรรใหม่ ของโครงการก่อสร้างเขื่อนต่างๆ: ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี และเขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. 2530. **โครงการเขื่อนเขี้ยวหlanan**. นนทบุรี: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.

_____. 2550. // **เขื่อนภูมิพล**. [ระบบออนไลน์]. // แหล่งที่มา

http://www.stjohn.ac.th/Department/school/www.egat.or.th/thai/dam_powerplant/bhumipol1.html (30 กรกฎาคม 2550)

คณะกรรมการผลิตและบริหารชุดวิชาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการบริหารการพัฒนา. 2545. **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการบริหารการพัฒนา**. นนทบุรี: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2540. **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**.

กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.

จรรยา กมลรัตน์. 2539-2540. **การพัฒนาแหล่งน้ำกับความมั่นคงของชาติ กรณีศึกษาแผนแม่บทการพัฒนาแหล่งน้ำของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

จักรพันธ์ วังษ์บูรณาวาทย์. 2530. **เทคนิคการวิจัยทางรัฐศาสตร์**. เชียงใหม่: ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จันทนา สุทธิจารี. 2535. **กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐด้านสาธารณูปการ กรณีศึกษาการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จันทิมา จันทร์ศักดิ์ศรี. 2547. **รายได้ของครัวเรือนและสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรในและนอกเขตเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์**. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ฉันทนา กาญจนพันธ์. 2529. **ความสัมพันธ์ระหว่างการร่วมกิจกรรมกับอัตมโนทัศน์ของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาญ เมตต์กรณ์จิต. 2536. **การประเมินคุณภาพชีวิตของชาวนิคมสร้างตนเองเขื่อนอุบลรัตน์**.

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันเทคโนโลยีสังคม(เกริก).

ชาย โพธิ์สีดา. 2547. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. 2543. **นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย: กรณีศึกษา โครงการแก่งเสือเต้น**. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ณัฐญา หังสพฤกษ์ และคณะ. 2548. การประเมินผลด้านสิ่งแวดล้อมและประชาสัมพันธ์.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.).
- ฉวีล มนต์น้อม. 2541. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขื่อนแม่กวงอุดมธารา.
กรุงเทพฯ: บริษัท เลิฟแอนด์ลิฟ เพรส จำกัด.
- _____. 2541. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขื่อนแม่จัดสมบูรณ์
ชล. กรุงเทพฯ: บริษัท เลิฟแอนด์ลิฟ เพรส จำกัด.
- ชันวา จิตต์สงวน และคณะ. 2548. การประเมินผลด้านเศรษฐกิจและสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.).
- นริศ เจริญสุข. 2531. การศึกษาสภาพเศรษฐกิจเชิงเปรียบเทียบของสมาชิกหมู่บ้านอพยพ
โครงการเขื่อนเขี้ยวหลาน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิเทศ ดินณะกุล. 2546. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุชรี มงคลเจริญมิตร. 2544. ผลกระทบของโครงการเขื่อนปากมูลต่อทรัพยากรธรรมชาติและ
สภาพเศรษฐกิจสังคมในจังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญธรรม กิจปริดาปริสุทธิ. 2540. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: ภาควิชา
ศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญเรือง แพทอง. 2541. ความเป็นไปได้ตามความจำเป็นพื้นฐานที่ราษฎรในพื้นที่อพยพจะได้รับ
จากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำนครนายก. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฝ่ายก่อสร้างพลังน้ำ. 2524. รายงานการศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรก่อนและหลังการอพยพ
โครงการจัดสรรที่ดินแก่ราษฎรอพยพจากอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์. นนทบุรี:
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
- พหล สักดิ์กะทัศน์. 2552. หลักสถิติ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- พันธุ์ม ดิษขมณฑล. 2513. รายงานการศึกษาเศรษฐกิจและสังคมของผู้อพยพเขื่อนอุบลรัตน์.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พินิจ ลาภธนานนท์. 2535. การวิจัยเชิงคุณภาพ กับ การศึกษาผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม
ของโครงการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

- ภูธร ภูมะธน. 2542. มรดกวัฒนธรรมไทยเบิ้ง ลุ่มแม่น้ำป่าสักในเขตที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสัก. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด.
- มนัส สุวรรณ. 2530. นิเวศวิทยาของมนุษย์. กรุงเทพฯ: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- _____. 2532. นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ. เชียงใหม่: ภาควิชาภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนุชญา วัฒนโกเมร. 2540. “การจัดการแปลงอพยพให้แก่ราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสัก”. สารป่าสัก 1,4 (สิงหาคม): 4-5.
- มานพ ตั้งตรงไพโรจน์ และจุฬ สิ้นชัยพานิช. 2544. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจปรับเปลี่ยนอาชีพผู้การประมง. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โยธิน แสงวงศ์. 2541. รวบรวมบทความทางวิธีวิทยาการวิจัย เล่ม 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุทธชัย แก้วสัมฤทธิ์. 2533. ผลกระทบของโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำต่อราษฎรหมู่บ้านอพยพในประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนรัชชประภา. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เรวัต สุวรรณกิตติ. 2526. การพัฒนาแหล่งน้ำในประเทศไทย คำตอบของเขื่อนน้ำโจน. กรุงเทพฯ : ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ.
- เลอศักดิ์ รัตนรักษ์. 2529. การศึกษาผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากการก่อสร้างเขื่อน ในหมู่บ้านอพยพโครงการและอ่างเก็บน้ำห้วยกุ่ม จังหวัดชัยภูมิ. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ลิจิต ชีรเวดิน. 2543. “ปัญหาของการแก้ปัญหา”. มติชน. 2 พค.: 6
- วรพล จันทร์งาม. 2531. ความต้องการอาชีพเสริมของประชากรอพยพตามสภาพแวดล้อมในโครงการเขื่อนเขี้ยวหลาน ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วันชัย มรรูวาทิน. 2544. การจัดการปัญหาที่เกิดจากผลกระทบของการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กรณีศึกษา: เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิชัย เหลืองธรรมชาติ. 2531. ความพึงพอใจและการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมใหม่ของประชากรในหมู่บ้านอพยพ โครงการเขื่อนรัชชประภา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วุฒิชัย ไชยกาญจน์. 2543. อิทธิพลและปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมต่อการถือครองที่ดิน: ศึกษากรณีราษฎรผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนแม่กวง. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2530. การศึกษาและประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหลังการ
สร้างเขื่อนศรีนครินทร์. นนทบุรี: เซาท์อีสท์เอเชียเทคโนโลยี.
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530. การศึกษาและประเมินผลสิ่งแวดล้อมภายหลัง
การก่อสร้างเขื่อนภูมิพลและสิริกิตต์. กรุงเทพฯ: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสมาคมวิจัยเชิงคุณภาพแห่งประเทศไทย. 2535.
การวิจัยเชิงคุณภาพ กับ การศึกษาผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของโครงการ
พัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สถาบันวิจัยสังคม. 2528. รายงานการศึกษา สังคมเศรษฐกิจบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ทบวงมหาวิทยาลัย.
- สนิท สัมครการ. 2522. แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ.
- สมชาย ชุ่มรัตน์. 2542. การดำเนินงานทางทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริจังหวัดสระบุรีกับเขื่อน
ป่าสักชลสิทธิ์. สระบุรี: สำนักงานจังหวัดสระบุรี.
- สมบัติ สุภาภา. 2541. ความคิดเห็นของประชาชนจังหวัดแพร่ต่อข้อเสนอให้มีการสร้างเขื่อนแก่ง
เสือเต้น. เอกสารวิจัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมยศ นาวิการ. 2538. การบริหาร. กรุงเทพฯ: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. 2538. พฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพฯ: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. 2540. ทฤษฎีองค์การ. กรุงเทพฯ: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สายลดา ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. 2542. คุณภาพชีวิตของราษฎรอพยพหลังการสร้างเขื่อนสิริกิตต์.
เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรศักดิ์ ศรีวงศ์. 2550. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการตั้งถิ่นฐานใหม่ของชุมชนในเขต
พื้นที่โครงการเขื่อนแควน้อยจังหวัดพิษณุโลก. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุวภาคย์ เบนจวนวัฒน์. 2541. คุณภาพชีวิตของประชากรในหมู่บ้านอพยพจากการสร้างเขื่อน
กรณีศึกษาเขื่อนรัชชประภา. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวิมล ติรกานันท์. 2542. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ:
ภาควิชาการประเมินและการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- โสภณ สุวรรณรุจิ. 2529. การจัดหมู่บ้านพัฒนาในถิ่นฐานใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณีราษฎรผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนเชี่ยวหลาน จังหวัดสุราษฎร์ธานี กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, วิทยาลัยป้องกันอากาศจักร มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2538. แนวทางการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างเขื่อน. กรุงเทพฯ: กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2539. การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2548. โครงการประเมินผล โครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์. กรุงเทพฯ: ฝ่ายสวัสดิภาพสาธารณะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อรรถกฤต สัตตสุริยเดช. 2545. การประเมินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของโครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อรุณศรี สุวรรณโชติ. 2533. การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัยฎางค์ โปราณานนท์. 2527. ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม สภาพสังคมและเศรษฐกิจของท้องถิ่น อันเนื่องมาจากการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุษณีย์ เกษมสันต์. 2542. เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: บริษัท โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์ จำกัด.
- Afriye.E.K. 1973. Resettlement Agriculture : an Experiment and Innovation. In **Man Made Lakes : Their Problems and Environmental Effects**. Washington D.C.: American Geophysic Union, Monograph No.17.
- Bogdan, R. and Taylor, S. J. 1975. **Introduction to Qualitative Research Method**. New York: John Wiley.
- Brokensha. David. 1963. "Volta Resettlement and Anthropological Research". **Human Organization**. 22,4: 286-290.
- Chamber Robert. 1970. **The Volta Resettlement Experience**. New York: Praeger.

- Colson, Elizabeth. 1971. The Social Consequences of Resettlement. **The Impact of the Kariba Resettlement Upon the Gwenbe Tonga**. Manchester: Manchester University Press.
- Electricity Generating Authority of Thailand(EGAT). 1975 – 1979. **Quarterly Progress Report # 1- 19**. Bangkok. EGAT.
- Gland, Switzerland. 1997. **Large Dam. Learning from the Past, Looking at the Future: workshop proceeding: IUCN**. Washington, D.C.: World Bank.
- Gosling, A.A. Peter and Associates. 1979. **Population Resettlement in the Mekong River Basin**. Study in Geography No.10. Department of Geography, University of North Carolina at Chapel Hill.
- Hauser, P.M. 1974. Migration and Acculturation. **Handbook for Social Research in Urban Area**. Paris: UNESCO.
- Kadem , A. 1976. **Establishment of a Pilot Project in the Nam Pong Resettlement Area Northeast Thailand**. Bangkok: Committee of Coordination of Investigations of the Lower Mekong Basin.
- Phungthong, Atcharaphan. 1982. **Post Implementation Impact Analysis of Srinagarind Dam-Reservoir Project**. Bangkok: M.S. Thesis, Asian Institute of Technology.
- Scudder , T. 1985. **Sociological Framework for the Analysis of New Land Settlement: Putting People First: Sociological Variables in Rural Development**. USA: World Bank.
- SEATEC Consulting Engineers. 1987. **Post Environmental Evaluation of Srinagarind Dam**. Summary Report. Bangkok: Electricity General Authority of Thailand.
- Sharma R.C. 1988. "The Meaning of Quality of Life". **In** R.C. Shama, editor. **Population, Resource, Environment and Quality of Life**. New Delli: Dhapat Rai and Son.
- Sirichoti, Ranatchaya. 1979. **A Study on The Environmental Impact of the Construction of the Srinagarind Dam Project (Resettlement Aspect)**. Quezon City: M.S. Thesis, University of the Philippines.

- Somvonk Poshyananda and M.L. Chanaphan Kridakorn. 1979. **Resettlement and settlement problems of water Resource Development.** National Seminar on Environmental Impact Statement Guideline for Water Resource Development 14-18 November 1978. Thailand: Office of the National Environment Board.
- Suwan, M. 1981. **Resettlement of Poppulation Following the Dam Construction the Case of Srinagarind Dam.** Pennsylvania: Pennsylvania State University.
- University of Michigan Team for Pa Mong Research. 1979. **Pa Mong Resettlement.** Final Report. Pa Mong Resettlement Research Project, The Department of Geography and The Center for South and Southeast Asia Studies, The University of Michigan.
- Zhan L. 1992. “**Quality of Life : Conceptual and Measurement Issues.**” *Journal of Advance Nursing* 17: 795-800.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถาม

แบบสอบถาม ชุดที่.....

แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของประชากรตัวอย่าง

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ.....ปี
3. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน
4. ระดับการศึกษาสูงสุด
 - ไม่ได้รับการศึกษา
 - ประถมศึกษา
 - มัธยมศึกษาตอนต้น
 - มัธยมศึกษาตอนปลาย, ปวช.
 - อนุปริญญา, ปวส., ปวท.
 - ปริญญาตรี
 - สูงกว่าปริญญาตรี
 - อื่น ๆ (ระบุ).....
5. สถานภาพในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูล
 - บิดา มารดา
 - บุตร ธิดา
 - ผู้อาศัย อื่น ๆ.....ระบุ
6. จำนวนที่ดินของท่านก่อนการอพยพ
 - ที่ดินทำกิน.....ไร่.....งาน.....ตารางวา
 - ที่อยู่อาศัย.....ไร่.....งาน.....ตารางวา
7. จำนวนที่ดินของท่านหลังจากอพยพ
 - ที่ดินทำกิน.....ไร่.....งาน.....ตารางวา
 - ที่อยู่อาศัย.....ไร่.....งาน.....ตารางวา
8. อาชีพเดิมของท่าน
 - อาชีพหลัก(อาชีพที่มีรายได้สูงสุด) คือ.....
 - อาชีพรอง คือ.....

9. อาชีพหลักของท่านในปัจจุบัน (อาชีพที่มีรายได้สูงสุด)
- เพาะปลูก (ระบุชนิด).....
 - เลี้ยงสัตว์ (ระบุชนิด).....
 - รับจ้าง บริษัทเอกชน
 ทั่ว ๆ ไป
 - ค้าขาย
 - ประมง
 - รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
 - ประกอบธุรกิจส่วนตัว (ระบุ).....
 - อื่น ๆ (ระบุ).....
10. อาชีพรองของท่านในปัจจุบัน
- เพาะปลูก (ระบุชนิด).....
 - เลี้ยงสัตว์ (ระบุชนิด).....
 - รับจ้าง บริษัทเอกชน
 ทั่ว ๆ ไป
 - ค้าขาย
 - ประมง
 - รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
 - ประกอบธุรกิจส่วนตัว (ระบุ).....
 - อื่น ๆ (ระบุ).....
11. รายได้เดิมของท่าน เฉลี่ย
- จำนวน.....บาท/เดือน
- จำนวน.....บาท/ปี
12. รายได้รวมของท่านในปัจจุบันเฉลี่ย
- จำนวน.....บาท/เดือน
- จำนวน.....บาท/ปี
13. ก่อนการอพยพ ท่านมีหนี้สินหรือไม่
- ไม่มีหนี้สิน
 - มีหนี้สิน จำนวน.....บาท

14. ในปัจจุบัน ท่านมีหนี้สินหรือไม่
- ไม่มีหนี้สิน
- มีหนี้สิน จำนวน.....บาท
15. ท่านได้รับเงินชดเชยจากภาครัฐเป็นค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมหรือไม่
- ไม่ได้รับเงินชดเชย
- ได้รับเงินชดเชย จำนวน.....บาท
16. ท่านได้รับเงินชดเชยพิเศษจากภาครัฐเป็นค่าทดแทนการจัดสรรที่อยู่และที่ทำกินหรือไม่
- ไม่ได้รับเงินชดเชยพิเศษ
- ได้รับเงินชดเชยพิเศษ จำนวน.....บาท
17. สมาชิกในครัวเรือนของท่านได้ร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งดังต่อไปนี้หรือไม่
- ไม่ได้เป็นสมาชิก
- เป็นสมาชิก
- กลุ่มอาชีพ
- กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์
- กลุ่มผู้ใช้น้ำ อื่น ๆ
- (ระบุ).....
- กองทุนหมู่บ้านหรือกองทุนเฉพาะกิจ
- กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
- กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต อื่น ๆ
- (ระบุ).....
- กลุ่มองค์กรประชาชน
- กรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน
- อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.)
- กลุ่มเยาวชน อื่น ๆ
- (ระบุ).....

แบบสอบถามตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเพื่อศึกษาถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในปัจจุบัน ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม เปรียบเทียบกับชีวิตความเป็นอยู่ในด้านต่างๆก่อนการอพยพ

ท่านคิดว่า สภาพชีวิตความเป็นอยู่โดยรวมของท่านในปัจจุบันในด้านต่างๆต่อไปนี้ ดีขึ้น เหมือนเดิม หรือแย่ลงกว่าสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของท่านก่อนที่จะมีการอพยพ

โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ตัวชี้วัด	ชีวิตความเป็นอยู่ของ ราษฎรในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับก่อนการ อพยพ			การเปลี่ยนแปลง (ดีขึ้น/เหมือนเดิม/แย่ลง) อย่างไร ให้อธิบาย
	ดีขึ้น	เหมือน เดิม	แย่ลง	
ด้านเศรษฐกิจ				
1. ขนาดและความเหมาะสมของที่อยู่อาศัย				
ขนาดและคุณภาพของที่ทำกิน				
3. การประกอบอาชีพที่มั่นคง				
4. รายได้ประจำ				
5. หนี้สิน				
6. เงินออม				
ด้านสังคม				
7. การบริการพื้นฐาน เช่น สถานีอนามัย วัด โรงเรียน สถานีตำรวจ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การคมนาคม ฯลฯ				
8. การได้รับข้อมูลและข่าวสารที่เป็นประโยชน์				
9. การได้รับการส่งเสริมด้านอาชีพจากภาครัฐ				
10. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน				

ตัวชี้วัด	ชีวิตความเป็นอยู่ของ ราษฎรในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับก่อนการ อพยพ			การเปลี่ยนแปลง (ดีขึ้น/เหมือนเดิม/แย่ลง) อย่างไร ให้ อธิบาย
	ดีขึ้น	ดีขึ้น	ดีขึ้น	
ด้านสังคม (ต่อ)				
11. ความสัมพันธ์ที่ดีและความอบอุ่น ในครอบครัว				
12. ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน และคนในชุมชน				
13. การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆที่ตั้งขึ้น ในหมู่บ้าน ในตำบล ของคนใน ครัวเรือน				
14. การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อประโยชน์ของชุมชน ของคนใน ครัวเรือน				
15. การมีส่วนร่วมในกิจกรรม สาธารณะของหมู่บ้าน ของคนใน ครัวเรือน				
ด้านสภาพแวดล้อม				
16. สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย (ดิน น้ำ อากาศ มลพิษต่างๆ)				
17. การจัดการสภาพแวดล้อมและ มลพิษต่างๆ				
18. คุณภาพของที่ดินทำกิน				
19. แหล่งน้ำและคุณภาพของน้ำเพื่อ การเกษตร				
20. แหล่งน้ำและคุณภาพของน้ำ สำหรับดื่มและใช้ในชีวิตประจำวัน				

แบบสอบถามตอนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการภาครัฐที่มีต่อราษฎรผู้อพยพและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการ รวมทั้งข้อเสนอแนะตามความต้องการของราษฎรจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

3.1. การประชาสัมพันธ์

3.1.1 ภาครัฐดำเนินการประชาสัมพันธ์กับผู้อพยพอย่างไร

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ประชุมชี้แจงในหมู่บ้าน โดยผู้นำชุมชน เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- ประชุมชี้แจงในหมู่บ้าน โดยเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ
- แจกเอกสารรายละเอียดที่ต้องการประชาสัมพันธ์
- ทางวิทยุและการกระจายเสียงในหมู่บ้าน
- ทางสื่ออื่นๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น
- อื่นๆ.....

3.1.2 การประชาสัมพันธ์ในประเด็นใดบ้าง ที่ภาครัฐนำมาดำเนินการต่อผู้อพยพ

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่จะถูกน้ำท่วม
- การจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม
- การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่
- การจ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินให้ใหม่
- ระยะเวลาและการดำเนินการอพยพ
- การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน
- อาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน
- อื่นๆ.....

3.1.3 ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่มีต่อผู้อพยพเป็นอย่างไร

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ดี ชัดเจน ครอบคลุมทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง
- พอใช้ ครอบคลุมเพียงบางประเด็นที่เกี่ยวข้อง
- ต้องปรับปรุง ไม่ชัดเจนทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง
- อื่นๆ.....

3.1.4 การประชาสัมพันธ์ของภาครัฐที่ผ่านมา มีผลกระทบอย่างไรต่อชีวิตความเป็นอยู่ของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ทำให้ตัดสินใจผิดพลาด ส่งผลให้ชีวิตปัจจุบันแย่ลงกว่าเดิม
- ทำให้เตรียมตัวอพยพได้เป็นอย่างดี
- ทำให้เกิดความยากลำบากในการอพยพ
- ทำให้สามารถวางแผนการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี
- อื่นๆ.....

3.1.5 ท่านต้องการให้ภาครัฐประชาสัมพันธ์อย่างชัดเจน ครอบคลุมในประเด็นใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่จะถูกน้ำท่วม
- การจ่ายค่าชดเชยทดแทนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม
- การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่
- การจ่ายค่าชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดินให้
- ระยะเวลาและการดำเนินการอพยพ
- การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน
- อาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังการสร้างเขื่อน
- อื่นๆ.....

3.1.6 ท่านต้องการให้ภาครัฐดำเนินการประชาสัมพันธ์อย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ประชุมชี้แจงในหมู่บ้าน โดยผู้นำชุมชน เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- ประชุมชี้แจงในหมู่บ้าน โดยเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ
- มีเอกสารรายละเอียดที่ต้องการประชาสัมพันธ์อย่างชัดเจน
- ทางวิทยุและการกระจายเสียงในหมู่บ้าน
- ทางสื่ออื่นๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น
- อื่นๆ.....

3.2 การจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม

3.2.1 ท่านคิดว่าการจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมของภาครัฐที่ได้รับเป็นอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- เป็นธรรม เหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นจริง
- ไม่เป็นธรรม ไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นจริง
- รวดเร็ว ทันต่อความต้องการของผู้อพยพ
- ล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการของผู้อพยพ
- ไม่โปร่งใส มีการหาประโยชน์จากผู้อพยพโดยมิชอบ
- อื่นๆ.....

3.2.2 กรณีที่ท่านคิดว่าการจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมของภาครัฐไม่เป็นธรรม ทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของท่านและครอบครัว อย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ได้รับเงินน้อย ทำให้ไม่สามารถไปซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินทดแทนได้
- ทำให้ต้องอพยพโยกย้ายทั้งที่ไม่เต็มใจ
- ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ลงกว่าเดิม
- อื่นๆ.....

3.2.3 กรณีที่ท่านคิดว่าการจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมของภาครัฐล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการ ทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของท่านและครอบครัว อย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ทำให้ต้องแยกย้ายจากกลุ่มที่เคยอยู่ด้วยกัน เนื่องจากได้รับเงินไม่พร้อมกัน จึงต้องอพยพในระยะเวลาที่ต่างกัน จึงไม่สามารถไปอยู่ในที่เดียวกันได้
- ทำให้ไม่สามารถซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินได้ตามต้องการ เพราะราคาที่ดินสูงขึ้น
- ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในระหว่างที่รอเงินชดเชย
- อื่นๆ.....

3.2.4 ท่านต้องการให้ภาครัฐดำเนินจ่ายเงินชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกรื้อถอนให้แก่มูลนิธิผู้
อพยพอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ดำเนินการอย่างรวดเร็ว ทันต่อความต้องการ
- ดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการทุจริต หาประโยชน์จากผู้อพยพ
- จ่ายให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน เพื่อให้สามารถอพยพไปพร้อมกันได้
- มีที่ปรึกษาในการบริหารเงินชดเชยให้มีประสิทธิภาพ
- อื่นๆ.....

3.3 การจัดสรรที่ดินสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพ

3.3.1 เป็นเพราะเหตุใด ที่ทำให้ท่านเลือกไม่รับที่ดินที่รัฐจะจัดสรรให้เป็นที่อยู่อาศัยและทำ
กินในแปลงอพยพ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ไม่ได้รับข้อมูลการจัดสรรที่ดินในแปลงอพยพที่ชัดเจนจากภาครัฐ
- รัฐมักจะจัดสรรที่ดินที่อยู่ไกลและทุรกันดาร เช่น กรณีที่ทำกับผู้อพยพในอดีต
- ที่ดินที่จัดสรรให้ไม่มีความอุดมสมบูรณ์
- ดัดจริตใจเลือกตามเสียงส่วนใหญ่
- ได้รับการหวานล้อมจากเจ้าหน้าที่ให้รับเงินชดเชย
- อื่นๆ.....

3.3.2 ความประสงค์ของท่านต่อที่ดินที่รัฐจัดสรรให้ในแปลงอพยพ เป็นอย่างไร
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- มีขนาดเพียงพอ อย่างน้อย.....ไร่
- มีความอุดมสมบูรณ์ของดิน
- มีแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร การอุปโภค บริโภค
- มีระบบสาธารณูปโภคครบถ้วน
- การคมนาคมสะดวก
- การติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกหมู่บ้านมีความสะดวก
- อื่น.....

3.3.3 การเลือกที่จะไม่รับที่ดินจัดสรรในแปลงอพยพ ส่งผลอย่างไรต่อชีวิตของท่าน

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ทำให้ไม่มีที่ดินทำกิน
- ทำให้อาชีพเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
- ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเพราะต้องแยกย้ายไปอาศัยต่างพื้นที่ตามโอกาสและความต้องการของแต่ละคน
- อื่นๆ.....

3.4 การจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน

3.4.1 ท่านคิดว่าการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของภาครัฐที่ได้รับ เป็นอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- เป็นธรรม เหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นจริง
- ไม่เป็นธรรม ไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นจริง
- รวดเร็ว ทันต่อความต้องการของผู้อพยพ
- ล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการของผู้อพยพ
- ไม่โปร่งใส มีการหาประโยชน์จากผู้อพยพโดยมิชอบ
- อื่นๆ.....

3.4.2 กรณีที่ท่านคิดว่าการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของภาครัฐไม่เป็นธรรม ทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของท่านและครอบครัวอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ได้รับเงินน้อย ทำให้ไม่สามารถไปซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินทดแทนได้
- ทำให้ต้องอพยพโยกย้ายทั้งที่ไม่เต็มใจ
- ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ลงกว่าเดิม
- อื่นๆ.....

3.4.3 กรณีที่ท่านคิดว่าการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของภาครัฐล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการ ทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของท่านและครอบครัว อย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ทำให้ต้องแยกย้ายจากกลุ่มที่เคยอยู่ด้วยกัน เนื่องจากได้รับเงินไม่พร้อมกัน จึงต้องอพยพในระยะเวลาที่ต่างกัน จึงไม่สามารถไปอยู่ที่เดียวกันได้

- ทำให้ไม่สามารถซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินได้ตามต้องการ เพราะราคาที่ดินสูงขึ้น
- ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในระหว่างที่รอเงินชดเชย
- อื่นๆ.....

3.4.4 ท่านต้องการให้ภาครัฐดำเนินจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้กับผู้อพยพอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ดำเนินการอย่างรวดเร็ว ทันต่อความต้องการ
- ดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการทุจริต หาประโยชน์จากผู้อพยพ
- จ่ายให้พร้อมกันทั้งหมู่บ้าน เพื่อให้สามารถอพยพไปพร้อมกันได้
- มีที่ปรึกษาในการบริหารเงินชดเชยให้มีประสิทธิภาพ
- อื่นๆ.....

3.5 การจัดการระบบสาธารณูปโภค

3.5.1 ภาครัฐได้ดำเนินการจัดการระบบสาธารณูปโภคให้กับผู้อพยพในเรื่องใดบ้าง และมีความเพียงพอในระดับใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

	5	4	3	2	1	ข้อเสนอในการปรับปรุง
☐ ระบบไฟฟ้า						
☐ น้ำประปา						
☐ ถนน						
☐ โทรศัพท์สาธารณะ						
☐ สถานีตำรวจ						
☐ สถานีอนามัย						
☐ รถประจำทาง						
☐ วัด						
☐ โรงเรียน						
☐ อื่นๆ.....						

- โดยที่ 5 หมายถึง มีความเพียงพอในระดับมากที่สุด
 4 หมายถึง มีความเพียงพอในระดับมาก
 3 หมายถึง มีความเพียงพอในระดับปานกลาง
 2 หมายถึง มีความเพียงพอในระดับน้อย
 1 หมายถึง มีความเพียงพอในระดับน้อยที่สุด

3.5.2 กรณีที่ท่านตอบตั้งแต่ระดับ 3 ลงมา กรุณาให้ข้อเสนอในการปรับปรุงด้วยการที่ภาครัฐได้ดำเนินการจัดหาระบบสาธารณูปโภคให้กับผู้อพยพ มีผลอย่างไรต่อชีวิตความเป็นอยู่ของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ทำให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น
- มีค่าใช้จ่ายค่าบำรุงสาธารณูปโภคมากกว่าเดิม
- ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากการเป็นสังคมชนบทมาเป็นสังคมเมือง
- อื่นๆ.....

3.6 การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ

3.6.1 ภาครัฐได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพในลักษณะใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ไม่ได้ดำเนินการในเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ
- มีการสอบถามความต้องการในเรื่องอาชีพ แต่ไม่ได้ดำเนินการให้เป็นรูปธรรม
- ส่งเสริมให้ความรู้ในอาชีพเดิมที่ทำอยู่
- ส่งเสริมให้ความรู้ในอาชีพใหม่ที่จะเกิดขึ้น เช่น การประมง การท่องเที่ยว
- ให้โอกาสในการเลือกประกอบอาชีพใหม่ก่อนประชาชนทั่วไป
- มีการอบรมฝึกฝนอาชีพเสริม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากไม่มีตลาดรองรับ

3.6.2 การดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ มีผลอย่างไรต่อชีวิตความเป็นอยู่ของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพตามความต้องการ
- ไม่สามารถเข้าถึงอาชีพใหม่เช่น การประมงและการท่องเที่ยว เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าสัมปทาน

- ขาดโอกาสในการรวมกลุ่มสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเพราะไม่ได้ทำในสิ่งที่มีความถนัดหรือเป็นความต้องการของชุมชน
- อื่นๆ.....

3.6.3 ในด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับผู้อพยพ ท่านต้องการให้ภาครัฐดำเนินการอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ให้มีการสำรวจ และส่งเสริมให้ได้ประกอบอาชีพตามความต้องการของผู้อพยพ
- มีการส่งเสริมให้มีความรู้และความชำนาญในอาชีพตามความต้องการของผู้อพยพ
- ให้โอกาสในการประกอบอาชีพใหม่ เช่นการประมงและการท่องเที่ยวก่อนคนทั่วไปและเป็นไปอย่างโปร่งใส ไม่ต้องเสียค่าสัมปทาน
- ควรฝึกฝนอาชีพเสริมในชุมชน ควรทำอย่างจริงจัง โดยจะต้องสามารถทำรายได้ให้กับผู้อพยพ รวมทั้งมีตลาดรองรับ
- อื่นๆ.....

แบบสอบถามความคิดเห็นการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่

เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ โดยจัดแบบสอบถามตามแต่ละประเด็นของการบริหารจัดการ ซึ่งคำถามแต่ละข้อ จะแบ่งระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ คือ

5	หมายถึง	ผู้เชี่ยวชาญ “เห็นด้วยมากที่สุด”
4	หมายถึง	ผู้เชี่ยวชาญ “เห็นด้วยมาก”
3	หมายถึง	ผู้เชี่ยวชาญ “เห็นด้วยปานกลาง”
2	หมายถึง	ผู้เชี่ยวชาญ “เห็นด้วยน้อย”
1	หมายถึง	ผู้เชี่ยวชาญ “เห็นด้วยน้อยที่สุด”

โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด

ลำดับ ที่	การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
	1. รูปแบบการบริหารจัดการ					
1	ควรใช้รูปแบบการบริหารจัดการในลักษณะของคณะกรรมการและคณะกรรมการด้านต่างๆจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด					
2	แต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร โครงการ ซึ่งทำหน้าที่กำกับ ดูแล และให้คำปรึกษาการดำเนินงานของคณะกรรมการต่าง ๆ ที่ได้แต่งตั้ง เพื่อให้ครอบคลุมงานด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ต้องจัดให้มีศูนย์ประสานการปฏิบัติงานของโครงการ ซึ่งมีเลขานุการคณะกรรมการบริหารเป็นผู้อำนวยการศูนย์ ทำหน้าที่ประสานงานและติดตามผลการปฏิบัติงานทั้งหมด					
3	แต่งตั้งคณะกรรมการด้านต่าง ๆ โดยคณะกรรมการบริหารโครงการ ให้ครอบคลุมงานทุกด้านที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการประชาสัมพันธ์ คณะกรรมการจัดหาที่ดิน คณะกรรมการจัดตั้งถิ่นฐานผู้อพยพ คณะกรรมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและจัดการระบบสาธารณสุขโลก คณะกรรมการพัฒนาอาชีพฯ และที่สำคัญควรแต่งตั้งคณะกรรมการติดตาม ดูแลและประเมินผลชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้วย					

ลำดับ ที่	การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
	2. วิธีการบริหารจัดการ 2.1 การเตรียมการ					
4	สำรวจที่ดินและทรัพย์สินของราษฎรที่จะถูกนำท่วมอย่างถูกต้องและยุติธรรม โดยมีคณะกรรมการดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่มีการหาผลประโยชน์จากการสำรวจข้อมูล เพื่อให้การสำรวจทรัพย์สินเป็นไปอย่างถูกต้อง เป็นธรรม					
5	ภายหลังจากเจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการสำรวจและทำเอกสารการสำรวจเรียบร้อยแล้ว ภาครัฐต้องจัดให้ราษฎรเจ้าของทรัพย์สินมาตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง เพื่อความเป็นธรรมแก่ราษฎร ก่อนจะชี้แจงให้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สิน หลังจากนั้นจะต้องทำบัญชีพร้อมทั้งคำนวณราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินตามอัตราราคาและหลักเกณฑ์ เพื่อนำเสนอคณะกรรมการกำหนดราคาค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สิน เพื่อ พิจารณาอนุมัติจ่ายเงินค่าชดเชยต่อไป					
6	ปรับค่าชดเชยจากมาตรฐานเดิมให้เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยแบ่งเป็นค่าชดเชยที่ดิน ค่าชดเชยต้นไม้ และค่าชดเชยอาคารสิ่งปลูกสร้างต่างๆ โดยมีคณะกรรมการกำหนดราคาค่าชดเชยเป็นผู้พิจารณาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และเป็นธรรมแก่ผู้อพยพ					
7	สำรวจจำนวนครัวเรือนและราษฎรทั้งหมดที่จะต้องอพยพออกจากพื้นที่เดิมที่จะถูกนำท่วม					
8	สำรวจความต้องการของผู้อพยพในเรื่องที่ดินจัดสรร สำรวจจำนวนครัวเรือนที่ต้องการอพยพไปอยู่ในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้ และจำนวนครัวเรือนที่ไม่ต้องการพื้นที่จัดสรร เนื่องจากต้องการเปลี่ยนแปลงอาชีพและอพยพไปอยู่ในตัวเมืองหรือที่อื่น เพื่อดำเนินการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้อพยพ					

ลำดับ ที่	การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
9	จัดหาพื้นที่จัดสรรให้ดีกว่าหรือเท่ากับพื้นที่เดิม โดยพื้นที่จัดสรรควรต้องมีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคและเพื่อกิจกรรมทางการเกษตร					
10	กำหนดรูปแบบการวางผังชุมชนในพื้นที่อพยพให้มีรูปแบบของชุมชนเดิมเป็นหลัก และมีศูนย์กลางชุมชนอันเป็นแหล่งรวมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อชุมชน เช่น ที่ทำการเกษตรตำบล ตลาดและร้านค้า สหกรณ์การเกษตร สถานีอนามัย วัด โรงเรียน ห้องสมุดประชาชน เป็นต้น โดยมีระบบโครงข่ายการสัญจรที่เชื่อมพื้นที่ต่างๆของชุมชน ซึ่งจะต้องเชื่อมกับถนนสายหลักระหว่างศูนย์กลางชุมชนกับถนนสายประธาน ได้แก่ทางหลวงแผ่นดินหรือทางหลวงจังหวัดเพื่อเป็นเส้นทางกระจายผลผลิตทางการเกษตรออกสู่พื้นที่รอบนอกทั่วไป					
11	กำหนดขนาดของแปลงที่อยู่อาศัย เท่ากับ ไร่ และขนาดแปลงที่ทำกินเท่ากับ 10 ไร่ต่อหนึ่งครัวเรือน โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีศูนย์หมู่บ้าน 1 แห่ง ทำหน้าที่ให้บริการ ในระดับหมู่บ้าน					
	2.2 การดำเนินการด้านต่างๆให้สัมฤทธิ์ผล					
12	ภาครัฐควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ก่อนการอพยพประมาณ 1 ปี เพื่อให้ผู้อพยพได้มีโอกาสเตรียมตัวและวางแผนในการไปอยู่ในที่ใหม่					
13	ภาครัฐควรจัดทำคู่มือประกอบการประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีรายละเอียดในเรื่องการเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกนำท่วม การรับเงินชดเชย การจัดสรรพื้นที่อพยพเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพ สิ่งที่จะเกิดความเปลี่ยนแปลงหลังการสร้างเขื่อน					

ลำดับ ที่	การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
14	การเวนคืนที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วมจะต้องมีรายละเอียดพื้นที่ที่จะเวนคืนอย่างชัดเจน โดยภาครัฐต้องชี้แจงให้ผู้อพยพได้รับทราบจำนวนและประเภททรัพย์สินที่จะต้องเวนคืนตามผลการสำรวจและบัญชีรายชื่อที่ผู้อพยพตรวจสอบความถูกต้องแล้ว ทั้งนี้จะต้องกำหนดอัตราค่าเวนคืนทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง					
15	ภาครัฐควรกำหนดขั้นตอนในการรับเงินค่าชดเชย วิธีการที่ราษฎรต้องดำเนินการและการเตรียมเอกสารต่าง ๆ ไว้ในคู่มือ ซึ่งจะต้องมีรายละเอียด ประกอบด้วยขั้นตอนและวิธีการการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่ดิน กรณีไม่ต้องการที่ดินจัดสรร					
16	พื้นที่จัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้ใหม่ จะต้องระบุพื้นที่ ค่าบดให้ชัดเจน รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่จัดสรร รูปถ่าย การเดินทางและรายละเอียดต่าง ๆ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ รวมทั้งสภาพแวดล้อม เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้อพยพว่าจะเลือกรับที่ดินจัดสรรหรือขอรับเป็นเงินชดเชยพิเศษทดแทนที่ดินจัดสรรนั้น					
17	ภาครัฐจะต้องระบุให้ผู้อพยพทราบถึงระยะเวลาและขั้นตอนในการอพยพ มีศูนย์กลางการติดต่อและขอรับความช่วยเหลือในการอพยพ					
18	ภาครัฐจะต้องบอกถึงสภาพแวดล้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมภายหลังการสร้างเขื่อนว่า จะมีสิ่งใดเกิดขึ้นใหม่ อาชีพใหม่และการส่งเสริม โอกาสให้ผู้อพยพของภาครัฐ					

ลำดับ ที่	การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
19	ในการจ่ายค่าชดเชยค่าที่ดินและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม และการจ่ายเงินชดเชยพิเศษแทนการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ภาครัฐจะต้องมีคณะทำงานที่ดำเนินการเรื่องการจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้อพยพอย่างโปร่งใส รวดเร็ว และจ่ายให้พร้อมกันเป็นหมู่บ้าน โดยกำหนดระยะเวลาในการจ่ายเงินให้ชัดเจน					
20	มีที่ปรึกษาทางด้านการบริหารเงินชดเชยให้กับผู้อพยพ โดยอาศัยข้อมูลและความต้องการของผู้อพยพเป็นหลักในการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาด จนอาจทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพด้อยลงกว่าเดิม					
21	ในการดำเนินการอพยพ หลังจากได้เตรียมความพร้อมและพัฒนาาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ในพื้นที่จัดสรรเรียบร้อยแล้ว การอพยพเข้าอยู่อาศัยของราษฎร ควรพิจารณาตามสภาพสังคมของผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในถิ่นเดิม คือให้ความสำคัญของการอยู่รวมกันแต่เดิมเป็นหลัก โดยครัวเรือนที่เคยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ก็ควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันในบริเวณพื้นที่จัดสรรแห่งใหม่ หรืออย่างน้อยควรจัดให้อยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้กันมากที่สุด เพื่อผลทางสังคมในแง่ของจิตใจที่มีความสัมพันธ์กันอยู่แต่เดิม					
22	การวางแผนพัฒนาชุมชน ควรมีพื้นฐานมาจากการสร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่อยู่ในแต่ละชุมชน โดยรวมกำลังทั้งด้านสติปัญญาและแรงกาย เพื่อนำพลังนั้นมาใช้ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนและชุมชน ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี การมีนิสัยที่ดี เห็นคุณค่าของการทำงานเป็นกลุ่ม และอยู่ในชุมชนที่สะอาดถูกอนามัยเพื่อจะทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนดีขึ้น					

ลำดับ ที่	การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
23	วางแผนพัฒนาชุมชน โดยการให้ความรู้หรือการตระหนักถึงความจำเป็นในการร่วมมือกัน โดยจัดประชุมชี้แจงหรือการบรรยาย สาธิตด้วยภาพยนตร์หรือภาพอย่างอื่น การนำราษฎร ไปดูชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และทำให้ราษฎรมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน					
24	วางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่ราษฎรมีความพร้อมหรือถนัด และเป็นไปตามความต้องการของราษฎร รวมทั้งจัดทำกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มหรือองค์กรที่สามารถปฏิบัติได้ และส่งผลที่ดีต่อกิจกรรมกลุ่ม และดำเนินการกลุ่มให้เป็นไปตามกฎระเบียบหรือข้อบังคับที่วางไว้					
25	ประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อให้ทราบปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขวิธีการดำเนินงานของกลุ่มให้ดีขึ้นไปเรื่อยๆ และประเมินความสำเร็จของกลุ่มโดยวัดความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่ม และประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของกลุ่มทั้งในแง่ส่วนบุคคลและในแง่ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น ทุก 6 เดือน หรือ 1 ปี					
26	การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของผู้อพยพ ต้องคำนึงถึงฐานอาชีพเดิมเป็นหลัก เช่นผู้อพยพทำอาชีพเกษตรกรรม ทำการปลูกพืชเป็นส่วนใหญ่ เลี้ยงสัตว์บ้างเป็นบางส่วน อาชีพที่ควรส่งเสริมคืออาชีพเกษตรกรรม อาทิ การปลูกพืชที่เคยปลูกมาแล้ว เพราะราษฎรมีความรู้ในอาชีพดังกล่าว และมีประสบการณ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และ					
27	ส่งเสริมการประกอบอาชีพที่เกษตรกรมีความรู้และประสบการณ์อยู่ก่อนแล้ว รวมทั้งส่งเสริมการปลูกพืชที่มีตลาดรองรับและราคาดี เช่น ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ข้าวโพดและอ้อย เป็นต้น					

ลำดับ ที่	การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
28	ควรสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกข้าวให้พอแก่การบริโภคในครัวเรือน เพื่อให้มีความมั่นคงทางอาหาร ที่เหลือจึงจะนำไปจำหน่ายและควรสนับสนุนให้มีการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นอาชีพเสริมในการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของครัวเรือน					
29	ควรสนับสนุนให้เกษตรกรนำเทคนิคการผลิตใหม่ๆ มาใช้ เพื่อลดต้นทุนการผลิต และควรสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองในตลาด					
30	ควรพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงต่อการขาดทุนและควรแสวงหาช่องทางในการพัฒนาอาชีพใหม่ๆ ตามสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง					
	3. การติดตามดูแลและประเมินผล					
31	เมื่อมีการอพยพราษฎรไปอยู่ในที่แห่งใหม่แล้ว จะต้องมีการติดตาม ดูแลและประเมินผลถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อพยพในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสภาพแวดล้อม หากมีปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ ที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ไม่ดีขึ้นกว่าเดิม ภาครัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือตามความเหมาะสมต่อไป					
32	ด้านเศรษฐกิจ ต้องประเมินในเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพ รายได้ หนี้สิน รวมทั้งการเก็บออมเงิน					
33	ด้านสังคม ประเมินในเรื่องการบริการพื้นฐานที่ดี ได้แก่ระบบสาธารณสุขปโภคและสาธารณสุขบริการต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำประปา ถนน เส้นทางคมนาคม สถานีอนามัย สถานีตำรวจ โรงเรียน วัดหรือสถานประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งรถประจำทางเพื่อความสะดวกในการเดินทาง ควรดำเนินการให้ครอบคลุมและเพียงพอกับความต้องการของผู้อพยพ					

ลำดับ ที่	การบริหารจัดการผู้อพยพจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่	ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
34	การประเมินชีวิตความเป็นอยู่ด้านสังคม ในเรื่องการได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ที่ดีและมีความอบอุ่นในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน โอกาสได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือในตำบล การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน					
35	การประเมินชีวิตความเป็นอยู่ด้านสังคม ในเรื่องการได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การส่งเสริมอาชีพจากภาครัฐ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความสัมพันธ์ที่ดีและมีความอบอุ่นในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและคนในชุมชน โอกาสได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือในตำบล การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน					

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจความตรง ความเที่ยงของเครื่องมือการวิจัย

1. รองศาสตราจารย์ศิริพงษ์ ตดาวัลย์ ณ อุบลฯ	คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ	คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. ดร.กอบกิจ อิศระชีวะวัฒน์	คณะวิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญศิลปวิทยาการวิจัย

1. อาจารย์ปราโมทย์ ไม้กลัด อดีตอธิบดีกรมชลประทาน ผู้ตรวจราชการกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ และผู้อำนวยการศูนย์ประสานงาน โครงการพัฒนากลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
2. ม.ล.ชนะพันธุ์ กฤดากร อดีตรองผู้ว่าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
3. อาจารย์ มณฑิเร กังคศิเทียม อดีตรองอธิบดีฝ่ายวิชาการ กรมชลประทาน
4. คุณมนูญ วิทรมะ ผู้เชี่ยวชาญด้านการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่
5. คุณประสิทธิ์ รามพุดชา อดีตผู้อำนวยการกองกฎหมายและที่ดิน กรมชลประทาน
6. มล.อนุมาศ ทองแถม ผู้อำนวยการสำนักชลประทานที่ 6 อดีตผู้จัดการ โครงการพัฒนากลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
7. คุณสุเทพ น้อยไพโรจน์ ผู้อำนวยการสำนักชลประทานที่ 1 กรมชลประทาน
8. คุณประดิษฐ์ กล่อมจิตร ผู้อำนวยการสำนักก่อสร้าง 4 สำนักโครงการขนาดใหญ่ กรมชลประทาน
9. คุณสุภชัย รุ่งศรี ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนา กรมชลประทาน
10. ดร.ภาณุ สิทธิวงษ์ ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
11. รศ.ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
12. ผศ.ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
13. คุณโสภณ ชรรมรักษา ผู้อำนวยการสำนักก่อสร้าง 1 สำนักโครงการขนาดใหญ่ กรมชลประทาน
14. ดร.สมเกียรติ ประจักษ์ ผู้อำนวยการสำนักวางโครงการ กรมชลประทาน
15. ดร.กอบกิจ อิศระชีวะวัฒน์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
16. คุณศิริวิชณ์ ก่ออิฐ ผู้อำนวยการโครงการชลประทานพะเยา ผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อม
17. คุณธนา สุวัฒน์ ผู้อำนวยการส่วนวางโครงการ 1 สำนักวางโครงการกรม ชลประทาน

รายชื่อผู้ร่วมการสนทนากลุ่ม

1. นางนภน้อย ตะสันเทียะ	ตัวแทนผู้อพยพจากตำบลมะนาวหวาน
2. นายใจเพชร สุวรรณพิทักษ์	ตัวแทนผู้อพยพจากตำบลหนองบัว
3. นายณรงค์ แก่นท้าว	ตัวแทนผู้อพยพจากตำบลมะกอกหวาน
4. นางละเอียด หมวกสะอาด	ตัวแทนผู้อพยพจากตำบลท่าหลวง
5. นายสุชาติ เสือพันธุ์	ตัวแทนผู้อพยพจากตำบลชัยบาดาล
6. ผู้ใหญ่สุทิน สมด้ว	ตัวแทนผู้อพยพจากตำบลแก่งผักกูด
7. นายพงษ์ ทาชัย	ตัวแทนผู้อพยพจากตำบลท่าดินดำ
8. นางทองเต็ม ชนะสิทธิ์	ตัวแทนผู้อพยพจากตำบลม่วงค่อม
9. นายจรัส กล้าผึ้ง	ตัวแทนจากหน่วยงานจัดหาที่ดิน
10. นายไพฑูล เขมทโรนนท์	ตัวแทนจากกรมชลประทาน
11. นายรุ่งนรินทร์	เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานระหว่างดำเนินการก่อสร้างและอพยพ
12. นายชเนศ ดิษฐ์ปัญญา	ผู้ประสานงานจากกรมชลประทาน
13. นายชาติศักดิ์ มธูรวาทิน	ผู้ดำเนินการวิจัย
14. นางเชื้อ พุฒตาล	ผู้อพยพจากตำบลท่าดินดำ
15. นายตั้ง เหมรัตน์	ผู้อพยพจากตำบลหนองบัว
16. นายทองใหม่ สมด้ว	ผู้อพยพจากตำบลหนองบัว

ภาคผนวก ก
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นายชาติศักดิ์ มธรรวาทีน	
เกิดเมื่อ	29 ธันวาคม 2504	
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2526	อนุปริญญาวิศวกรรมชลประทาน (ป.การชลประทาน) วิทยาลัยการชลประทาน
	พ.ศ. 2534	ปริญญาบริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ.) สาขาการจัดการงานก่อสร้าง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
	พ.ศ. 2539	ปริญญาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต (วศ.บ.) สาขาวิศวกรรมโยธา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร
	พ.ศ. 2544	ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	พ.ศ. 2553	ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2526-2530	หัวหน้าหน่วยแผนงานและงบประมาณ โครงการ ชลประทานลำพูน จังหวัดลำพูน
	พ.ศ. 2531-2534	หัวหน้างานแผนงานและงบประมาณ โครงการชลประทานลำพูน จังหวัดลำพูน
	พ.ศ. 2535-2540	หัวหน้างานส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานลำพูน จังหวัดลำพูน
	พ.ศ. 2541-2549	หัวหน้าฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานลำพูน จังหวัดลำพูน
	พ.ศ. 2550-2552	หัวหน้าฝ่ายวางแผนและปรับปรุงระบบ ชลประทาน สำนักชลประทานที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่
	พ.ศ. 2552-ปัจจุบัน	หัวหน้าฝ่ายจัดสรรน้ำและปรับปรุงระบบ ชลประทาน โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่กวง จังหวัดเชียงใหม่